

नमः अनन्तलब्धिनिधानाय भगवते इन्द्रभूतये ।
निःशेषनिर्ग्रन्थागमामरसरिद्धिमाचलभगवल्लीसुधर्मस्वामीसूत्रितं

गूर्जरभाषानुवादयुतं

❦ श्रीमद्भगवतीसूत्रम् ❦

(व्याख्याप्रज्ञप्तिः) (द्वितीयो भागः)

प्रकाशकः—जामनगरवास्तव्यपंडित 'हीरालाल हंसराज' इत्यस्य 'श्री जैनभास्करोदय प्रेस'
इति मुद्रणालये मेनेजर बालचंद्र हीरालाल इत्येतेन मुद्रितम्

विक्रमसंवत्—१९९३

पण्यं रुप्यकत्रयम्
३-०-०

ख्रिस्त्यब्दः—१९३७

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३२५॥

महंम्
श्रीमद्गणधरवरसुधर्मस्वामीप्रणीता
॥ व्याख्याप्रज्ञप्तिः ॥
(श्रीभगवतीसूत्रम्) (भाग बीजो)

(मूल सूत्र अने तेना गुजराती भाषान्तर सहित)
शतक ४.

उद्देशक १-२-३-४-५-६-७-८

त्रीजा शतकमां धणीखरी हकीकत देवो संबंधे जणावी छे, तेथी चौथा शतकमां पण धणीखरी तेवीज हकीकत जणाववानी छे चौथा शतकना उद्देशाओमां कया कया विषय संबंधे चर्चा करवानी छे ए वातने जणावनारी आ गाथा छे.
चत्तारि विमाणेहिं चत्तारि य होति रायहाणीहिं । नेरइए लेस्साहि य दस उद्देशा चउत्थसए ॥ ३१ ॥

४ शतके
उद्देशः १-८
॥३२५॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૩૨૬॥

ગાથાર્થઃ-ચાર ઉદ્દેશકમાં વિમાન સંબંધી હકીકત છે. બીજા ચાર ઉદ્દેશકમાં રાજધાની સંબંધી હકીકત છે અને એક ઉદ્દેશક નૈરયિકો સંબંધે છે તથા એક ઉદ્દેશક લેશ્યા સંબંધે છે:-એ રીતે આ શતકમાં દશ ઉદ્દેશાઓ છે.

રાયગિહે નગરે જાવ એવં વયાસી-ઈસાણસ્સ ણં ભંતે ! દેવિંદસ્સ દેવરણ્ણો કતિ લોગપાલા પણ્ણત્તા ?, ગોયમા ! ચત્તારિ લોગપાલા પણ્ણત્તા, તંજહા-સોમે જમે વેસમણે વરુણે । એસિ ણં ભંતે ! લોગપાલાણં કતિ વિમાણા પણ્ણત્તા ?, ગોયમા ! ચત્તારિ વિમાણા પણ્ણત્તા, તંજહા-સુમણે સવ્વઓભદ્દે વગ્ગુ સુવગ્ગુ । કહિ ણં ભંતે ! ઈસાણસ્સ દેવિંદસ્સ દેવરણ્ણો સોમસ્સ મહારણ્ણો સુમણો નામં મહાવિમાણે પણ્ણત્તે ?,

રાજગૃહ નગરમાં-આ પ્રમાણે બોલ્યા કે:-હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાનને કેટલા લોકપાલ કહ્યા છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તેને ચાર લોકપાલાઓ કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે:-સોમ, યમ, વૈશ્રમણ અને વરુણ. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! એ લોકપાલોને કેટલાં વિમાનો કહ્યાં છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તેઓને ચાર વિમાનો કહ્યાં છે. તે આ પ્રમાણે:-સુમન, સર્વતોભદ્ર, વલ્ગુ. અને સુવલ્ગુ. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાનના સોમ મહારાજાનું સુમન નામનું મહાવિમાન ક્યાં કહ્યું છે.

ગોયમા ! જંબુદીવે ૨ મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ ઉત્તરેણં ઇમીસે રયણપ્પભાએ પુઢ્ઢવીએ જાવ ઈસાણે ણામં કપ્પે પણ્ણત્તે, તત્થ ણં જાવ પંચ વહેંસયા પણ્ણત્તા, તંજહા-અંકવહેંસએ ફલિહવહેંસએ રયણવહેંસએ જાયરૂવવહેંસએ મજ્જે ય તત્થ ઈસાણવહેંસએ, તસ્સ ણં ઈસાણવહેંસયસ્સ મહાવિમાણસ્સ પુરચ્છિમેણં તિરિયમસંઘેજ્ઞાઈં જોયણસહસ્સાઈં વીતિવતિત્તા એત્થ ણં ઈસાણસ્સ ૩ સોમસ્સ ૨ સુમણે નામં મહાવિમાણે પણ્ણત્તે અદ્ધતેરસજોયણ જહા સક્કસ્સ વત્ત-

૪ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૧-૮
॥૩૨૬॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૩૨૭॥

ઢવયા તતિયસં તહા ઈસાણસ્સઘિ જાવ અઙ્ગણિયા સંમત્તા । ચડણહવિ લોગપાલાણં વિમાણે ૨ ઉદ્દેસઓ, ચડસુ વિમાણેસુ ચત્તારિ ઉદ્દેસા અપરિસેસા, નવરં ઠિતીં નાણત્તં-‘આદિદુય તિભાગૂણા પલિયા ૧ ધણયસ્સ હોંતિ દો ચેવ । દો સતિભાગા વરુણે પલિયમહાવઙ્ગદેવાણં ॥ ૩૨ ॥ (સૂ. ૧૭૧) ચડત્થે સં પઢમવિહયતિયચડત્થા ઉદ્દેસા સમત્તા ॥ ૪-૪ ॥

[૩૦] હે ગૌતમ ! જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં મંદર પર્વતની ઉત્તરે આ રત્નપ્રભા પૃથિવી યાવત્-ઈશાન નામે કલ્પ કશો છે. તેમાં યાવત્-પાંચ અવતંસકો કહ્યા છે. તે આ પ્રમાણે:-અંકાવતંસક, સ્ફટિકાવતંસક, રત્નાવતંસક અને જાતરૂપાવતંસક, એ ચારે અવતંસકોની વચ્ચે ઈશાનાવતંસક છે. તે ઈશાનાવતંસક નામના મહાવિમાનની પૂર્વે તિરછું અસંખ્યેય હજાર યોજન મૂક્યા પછી-અહીં દેવેન્દ્ર, દેવરાજ ઈશાનના સોમ મહારાજાનું સુમન નામનું મહાવિમાન કહ્યું છે. તેનો આયામ અને નિષ્કંભ સાડાબારલાખ યોજન છે, ઇત્યાદિ વધી વક્તવ્યતા ત્રીજા શતકમાં કહેલી શકની વક્તવ્યના પેટે અહીં ઈશાનના સંબંધમાં પણ કહેવી. અને યાવત્-આખી અર્ચનિકા સુધી કહેવી. એ રીતે ચારે લોકપાલોના પ્રત્યેક વિમાનની હકીકત પૂરી થાય ત્યાં એક ઉદ્દેશક જાણવો. ચારે વિમાનની હકીકત પૂરી થતાં પૂરા ચારે ઉદ્દેશક સમજવા. વિશેષ એ કે, સ્થિતિ આવરદામાં ભેદ સમજવો. આદિના બેનો-સોમની અને યમની આવરદા ત્રણ ભાગ ડાળા પલ્લોપમ જેટલી છે, વૈશ્રમણની આવરદા ત્રણ ભાગ સહિત બે પલ્લોપમની છે. તથા અપાયરૂપ દેવોની આવરદા એક પલ્લોપમની છે. ॥ ૧૭૧ ॥

રાયહાણિસુવિ ચત્તારિ ઉદ્દેસા ભાણિયઢ્ઠવા જાવ એવમહિંદુઠીં જાવ વરુણે મહારાયા ॥ (સૂ. ૧૭૨) ॥

૪ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૧-૮
॥૩૨૭॥

ધ્યાન-
પ્રજ્ઞા-
||૩૨૮||

ચઉત્થે સૅ પંચમછટ્ઠસત્તમઢુમા ઉદેસા સમત્તા ॥ ૪-૮ ॥

[પ્ર૦૩૦] રાજધાનીઓના સંબંધમાં પણ એક એક રાજધાની સંબંધી હકીકત પૂરી થતાં એક એક ઉદ્દેશક પૂરો સમજવો. અને એ રીતે રાજધાનીઓના સંબંધમાં ચાર ઉદ્દેશકો પૂરા સમજવા. યાવત્-એ રીતે વરુણ મહારાજા મોટી ઋદ્ધિવાળો છે. ॥ ૧૭૨ ॥

ભગવત્ સુધર્મસ્વામીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્રના ૧ થી ૮ ઉદ્દેશાનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

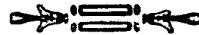
શતક ૪ (ઉદ્દેશક ૧)

(નવમા ઉદ્દેશકમાં નારકો સંબંધી હકીકત જણાવી છે.)

નેરહૅ ણં મંતે ! નૈરતિૅસુ ઉવવજ્જહ ? અનેરહૅ નેરહૅસુ ઉવવજ્જહ ? પન્નવણાૅ લેસ્સાપૅ તતિઓ ઉદેસઓ
માણિયવ્વો જાવ નાણાહં (સૂ૦ ૧૭૩) ચઉત્થસૅ નવમો ઉદેસો સંમત્તો ॥ ૪-૯ ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! નૈરયિક હોય તે, નૈરયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય કે અનૈરયિક હોય તે, નૈરયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય ? [૩૦] હે
ગૌતમ ! પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમાં કહેલો લેશ્યાપદનો ત્રીજો ઉદેસો અહીં કહેવો અને તે યાવત્ જ્ઞાનીની હકીકત સુધી કહેવો. ॥ ૧૭૩ ॥

ભગવત્ સુધર્મસ્વામીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્રના ચોથા શતકમાં નવમા ઉદ્દેશાનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

૪ શતકે
ઉદ્દેશક ૧.
||૩૨૮||

વ્યાख्या-
પ્રજ્ઞાપિ:
॥૩૨૯॥

ઉદ્દેશક ૧૦

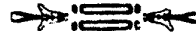

(દશમા ઉદ્દેશકમાં પણ લેશ્યા સંબંધી હકીકત કહી છે)

સે નૃણં મંતે ! કણ્હલેસ્સા નીલલેસ્સં પપ્પ તારુવત્તાણે તાવણ્ણત્તાણે એવં ચઉત્થો ઉદ્દેસઓ પન્નવણાણે ચેવ લેસ્માપદે નેયન્નો જાવ-પરિણામવણ્ણરસગંધસુદ્ધઅપસત્થસંકિલિટ્ટુણ્ણહા । ગતિપરિણામપદેસોગાહવગ્ગણા-
ઠાણમપ્પબહું ॥ ૩૩ ॥ સેવં મંતે ! રત્તિ ॥ (સૂ. ૧૭૪) ચઉત્થસણે દસમો ઉદ્દેસો સંમત્તો ॥ ૪-૧૦ ॥ ચઉત્થં
સયં સંમત્તં ॥ ૪ ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! કૃષ્ણલેશ્યા નીલલેશ્યાનો સંયોગ પામી તે રૂપે અને તે વર્ણે પરિણમે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમાં કહેલો લેશ્યાપદનો ચોથો ઉદ્દેશક અહીં કહેવો અને તે યાવત્-‘પરિણામ’ ઇત્યાદિ દ્વાર ગાથા સુધી કહેવો. પરિણામ, વર્ણ, રસ, ગંધ, શુદ્ધ, અપ્રશસ્ત, સંક્લિષ્ટ, ઉષ્ણ, ગતિ, પરિણામ, પ્રદેશ, અવગાહના, વર્ગણા, સ્થાન, અને અલ્પબહુત્વ; એ વધું લેશ્યાઓ સંબંધે કહેવું. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે; એમ કહી યાવત્ વિહરે છે. ॥ ૧૭૪ ॥

ભગવત્ સુધર્મસ્વામીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્રના ચોથા શતકમાં દશમા ઉદ્દેશાનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

૪ શતકે
ઉદ્દેશ:૧૦
॥૩૨૯॥

કચાર્યા-

પ્રજ્ઞાપ્તિઃ

॥૩૩૦॥

શતક ૫ (ઉદ્દેશક ૧)

ચંપરવિ ૧ અનિલ ૨ ગંઠિય ૩ સદે ૪ છડમાયુ ૫-૬ ઇયણ ૭ ણિયંટે ૮ । રાયગિહં ૯ ચંપાચંદિમા ૧૦ ય
દસ પંચમં મિસે ॥ ૩૪ ॥

(ચોથા શતકના છેવટના ભાગમાં લેશ્યાઓ સંબંધી વિચારો જણાવ્યા છે, માટે હવે લેશ્યાવાળા જીવો સંબંધી જણાવતા એવા પાંચમા શતકનો આરંભ થાય છે.)

હવે પ્રથમ ઉદ્દેશકમાં સૂર્ય સંબંધી પ્રશ્નોત્તરો છે, એ પ્રશ્નો ચંપા નગરીમાં પૂછાયા હતા. વીજા ઉદ્દેશકમાં વાયુ સંબંધી સવાલોનો નિર્ણય છે. ત્રીજા ઉદ્દેશકમાં જાલગ્રંથિકાના ઉદાહરણ ઉપરથી જણાતી હકીકતનો નિર્ણય છે. ચોથા ઉદ્દેશકમાં શબ્દ વિષે પૂછાણા પ્રશ્નો અને ઉત્તરોનો નિર્ણય છે. પાંચમા ઉદ્દેશકમાં છદ્મસ્થો સંબંધી હકીકત છે. છઠ્ઠા ઉદ્દેશકમાં આયુષ્યનું ઓછાપણું કે વધારેપણું, એ સંબંધી હકીકત છે. સાતમા ઉદ્દેશકમાં પુદ્ગલોના કંપન સંબંધી વિચાર કર્યો છે. આઠમા ઉદ્દેશકમાં નિર્ગ્રંથીપુત્ર નામના સાધુએ પદાર્થો સંબંધે વિચાર કર્યો છે. નવમા ઉદ્દેશકમાં રાજગૃહ નગર સંબંધી પર્યાલોચન છે અને દશમા ઉદ્દેશકમાં ચંદ્ર સંબંધી આલોચના છે-તે આલોચના ચંપા નગરીમાં થઈ હતી. એ પ્રમાણે આ પાંચમા શતકમાં દસ ઉદ્દેશક છે.

તેણં કાલેણં ૨ ચંપાનામં નગરી હત્યા, વદ્મઓ, તીસે ણં ચંપાએ નગરીએ પુણ્ણભદે નામે ચેદ્દે
હોત્યા વણ્ણઓ, સામી સમોસદે જાવ પરિસા પદ્ધિગયા । તેણં કાલેણં ૨ સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ

૫ શતકે

ઉદ્દેશઃ ૧

॥૩૩૦॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३३१॥

जेठे अंतेवासी इंद्रभूतीणामं अणगारे गोयमगोत्तेणं जाव एवं वदासी-जंबुद्वीवे णं भंते ! दीवे सूरिया उदीण-
पादीणमुग्गच्छ पादीणदाहिणमागच्छंति, पादीणदाहिणमुग्गच्छ दाहिणपडीणमागच्छंति, दाहिणपडीणमु-
ग्गच्छ पडीणउदीणमागच्छंति, पडीणउदीणं उग्गच्छ उदीचिपादीणमागच्छंति ?, हंता ! गोयमा ! जंबुद्वीवे
णं दीवे सूरिया उदीचिपाईणमुग्गच्छ जाव उदीचिपाईणमागच्छंति ॥ (सू० १७५) ॥

[प्र०] ते काले, ते समये चंपा नामनी राजधानीनी नगरी हती, वर्णक. ते चंपा नगरीना बहार पूर्णभद्र नामनुं चैत्य
(न्यंतरायतन) हतुं. वर्णक. त्यां स्वामी (श्रीवीर) पद्धार्या अने यावत्-(वीरनी वाणी सांभळवाने) सभा गामनी बहार नीकळी. ते
काले, ते समये, श्रमण भगवंत महावीरना मोटा शिष्य-गौतम गोत्रना-इंद्रभूते नामना अनगार यावत्-आ प्रमाणे बोल्या के:-हे
भगवन् ! जंबूद्वीप नामना द्वीपमां सूर्यो ईशान खूणामां उगीने अग्नि खूणामां आथमे छे ? नैऋत खूणामां उगीने वायव्य खूणामां
आथमे छे ? अने वायव्य खूणामां उगीने ईशान खूणामां आथमे छे !! [उ०] हे गौतम ! हा, एज रीते सूर्यनुं उगवुं अने आथ-
मवुं थाय छे-जंबूद्वीप नामना द्वीपमां सूर्यो उत्तर अने पूर्व-ईशान खूणामां उगीने यावत्-ईशान खूणामां आथमे छे. ॥ १७५ ॥

जया णं भंते ! जंबुद्वीवे २ दाहिणइडे दिवसे भवति तदा णं उत्तरइडे दिवसे भवति, जदा णं उत्तरइडेऽवि
दिवसे भवति तदा णं जंबुद्वीवे २ मंदरस्स पच्चयस्स पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं राती भवति ?, हंता गोयमा ! जया
णं जंबुद्वीवे २ दाहिणइडे दिवसे जाव राती भवति । जदा णं भंते ! जंबु० मंदरस्स पच्चयस्स पुरच्छिमेणं
दिवसे भवति तदा णं पच्चत्थिमेणवि दिवसे भवति, जया णं पच्चत्थिमेणं दिवसे भवति तदा णं जंबुद्वीवे २

५ शतके
उद्देशः १
॥३३१॥

કયાળ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૩૩૨॥

મંદરસ્સ પઞ્ચયસ્સ ઉત્તરદાહિણેણં રાતી ભવતિ ?, હંતા ગોયમા ! જદા ણં જંબુઃ મંદરપુરચ્છિમેણં દિવસે જાવ રાતી ભવતિ । જદા ણં મંતે ! જંબુદીવે ૨ દાહિણઢ્ઢે ઉક્કોસણ અઢ્ઢારસમુહુત્તે દિવસે ભવતિ તદા ણં ઉત્તરઢ્ઢેવિ ઉક્કોસણ અઢ્ઢારસમુહુત્તે દિવસે ભવતિ, જદા ણં ઉત્તરઢ્ઢે ઉક્કોસણ અઢ્ઢારસમુહુત્તે દિવસે ભવતિ તદા ણં જંબુદીવે ૨ મંદરસ્સ પુરચ્છિમપચ્છત્થિમેણં જહ્નિયા દુવાલસમુહુત્તા રાતી ભવતિ ?, હંતા ગોયમા ! જદા ણં જંબુઃ જાવ દુવાલસમુહુત્તા રાતી ભવતિ ।

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં દક્ષિણાર્ધમાં દિવસ હોય છે, ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ હોય છે અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ દિવસ હોય છે ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વ પશ્ચિમે રાત્રિ હોય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે હોય છે—જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં દક્ષિણાર્ધમાં પણ દિવસ હોય છે ત્યારે યાવત્—રાત્રી હોય છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વ દિવસ હોય છે ત્યારે પશ્ચિમમાં પણ દિવસ હોય છે અને જ્યારે પશ્ચિમમાં દિવસ હોય છે ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની ઉત્તર દક્ષિણે રાત્રી હોય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે હોય છે. જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વ દિવસ હોય છે ત્યારે યાવત્—રાત્રી હોય છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં દક્ષિણાર્ધમાં વધારેમાં વધારે મોટો અઢાર મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ વધારેમાં વધારે મોટો અઢાર મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં સૌથી મોટો અઢાર મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વ પશ્ચિમે નાનામાં નાની બારમુહૂર્તની રાત્રી હોય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે હોય છે—જંબૂદ્વીપમાં યાવત્—બાર મુહૂર્તની રાત્રી હોય છે.

૫ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૧
॥૩૩૨॥

વ્યાખ્યા-
પ્રશ્નપિઃ
॥૩૩૩॥

જદા ણં જંબુઠ મંદરસ્સ પુરચ્છિમેણં ઉક્કોસણ અઢારસ જાવ તદા ણં જંબુદીવે ૨ દિવસે ભવતિ જયા ણં પચ્છત્થિમેણં ઉક્કોસણ અઢારસમુહુત્તે દિવસેઠ પચ્છત્થિમેણવિ ઉક્કોઠ અઢારસમુહુત્તે ભવતિ તદા ણં મંતે ! જંબુદીવે ૨ ઉત્તરઠ દુવાલસમુહુત્તા જાવ રાતી ભવતિ ?, હંતા ગોયમા ! જાવ ભવતિ । જયા ણં મંતે ! જંબુઠ દાહિણઙ્ઢે અઢારસમુહુત્તાણંતરે દિવસે ભવતિ તદા ણં ઉત્તરે અઢારસમુહુત્તાણંતરે દિવસે ભવતિ જદા ણં ઉત્તરે અઢારસમુહુત્તાણંતરે દિવસે મંતે તદા ણં જંબુઠ મંદરસ્સ પઞ્ચયસ્સ પુરચ્છિમપચ્છત્થિમેણં સાતિરેગા દુવાલસ મુહુત્તા રાતી ભવતિ ?, હંતા ગોયમા ! જદા ણં જંબુઠ જાવ રાતી ભવતિ । જદા ણં મંતે ! જંબુદીવે ૨ પુરચ્છિમેણં અઢારસમુહુત્તાણંતરે દિવસે ભવતિ તદા ણં પચ્છત્થિમેણં અઢારસમુહુત્તાણંતરે દિવસે ભવતિ જદા ણં પચ્છત્થિમેણં અઢારસમુહુત્તાણંતરે દિવસે ભવતિ તદા ણં જંબુઠ ૨ મંદરસ્સ પઞ્ચયસ્સ દાહિણેણં સાઙ્ઠરેગા દુવાલસમુહુત્તા રાતી ભવતિ ?, હંતા ગોયમા ! જાવ ભવતિ ॥

[પ્રઠ] હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબુદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વે મોટામાં મોટો અઢાર મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે ત્યારે જંબુદ્વીપમાં પશ્ચિમે પળ મોટામાં મોટો અઢાર મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે અને જ્યારે પશ્ચિમે મોટામાં મોટો અઢાર મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે ત્યારે હે ભગવન્ ! જંબુદ્વીપમાં ઉત્તરાર્ધમાં નાનામાં નાની બાર મુહૂર્તની રાત્રી હોય છે ? [ઉઠ] હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે યાવન્-હોય છે. [પ્રઠ] હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબુદ્વીપમાં દક્ષિણાર્ધમાં અઢાર મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક ઊળો-મુહૂર્તાનન્તર-દિવસ હોય છે ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં અઢાર મુહૂર્તાનન્તર દિવસ હોય છે અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં અઢાર મુહૂર્તાનન્તર દિવસ હોય છે ત્યારે જંબુદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વે પશ્ચિમે બાર

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ?
॥૩૩૩॥

ધ્યાન્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૩૩૪॥

મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક વધારે લાંબી રાત્રી હોય છે? [૩૦] હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે હોય છે-જંબૂદ્વીપમાં યાવત્-રાત્રી હોય છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વે અઢાર મુહૂર્તાનન્તર દિવસ હોય છે ત્યારે પશ્ચિમે અઢાર મુહૂર્તાનન્તર દિવસ હોય છે અને જ્યારે પશ્ચિમે અઢાર મુહૂર્તાનન્તર દિવસ હોય છે ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની ઉત્તર દક્ષિણે વાર મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક વધારે લાંબી રાત્રી હોય છે? [૩૦] હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે હોય છે.

એવં એતેણં કમેણં ઓસારેયઞ્ચં, સત્તરસમુહુત્તે દિવસે તેરસમુહુત્તા રાત્રી ભવતિ, સત્તરસમુહુત્તાણંતરે દિવસે સાતિરેગા તેરસમુહુત્તા રાત્રી, સોલસમુહુત્તે દિવસે ચોદસમુહુત્તા રાઈ, સોલસમુહુત્તાણંતરે દિવસે સાતિરેગાચોદસમુહુત્તા રાત્રી, પન્નરસમુહુત્તે દિવસે પન્નરસમુહુત્તા રાત્રી ભવતિ, પન્નરસમુહુત્તાણંતરે દિવસે સાતિરેગા પન્નરસમુહુત્તા રાત્રી, ચોદસમુહુત્તે દિવસે સોલસમુહુત્તા રાત્રી, ચોદસમુહુત્તાણંતરે દિવસે સાતિરેગા સોલસમુહુત્તા રાત્રી, તેરસમુહુત્તે દિવસે સત્તરસમુહુત્તા રાત્રી, તેરસમુહુત્તાણંતરે દિવસે સાતિરેગા સત્તરસમુહુત્તા રાત્રી । જયા ણં જંબુ૦ દાહિણઙ્કે૦ જહ્ણણે દુવાલસમુહુત્તે દિવસે ભવતિ તયા ણં ઉત્તરઙ્કે૦, જયા ણં ઉત્તરઙ્કે૦ તયા ણં જંબુદ્વીપે ૨ મંદરસ્સ પન્વયસ્સ પુરચ્છિમેણં ઉક્કોસિયા અઢારસમુહુત્તા રાત્રી ભવતિ?, હંતાં ગોયમા ! એવં ચેવ ઉચ્ચારેયઞ્ચં જાવ રાઈ ભવતિ । જયા ણં મંતે ! જંબુ૦ મંદરસ્સ પન્વયસ્સ પુરચ્છિમેણં જહ્ણણે દુવાલસમુહુત્તે દિવસે ભવતિ તયા ણં પચ્ચત્થિમેણં, તયા ણં જંબુ૦ મંદરસ્સ ઉત્તરદાહિણેણં ઉક્કોસિયા અઢારસમુહુત્તા રાત્રી ભવતિ?, હંતાં ગોયમા ! જાવ રાત્રી ભવતિ ॥ (સૂ૦ ૧૭૬)

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૧
॥૩૩૪॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૩૩૫॥

ए प्रमाणे ए क्रमवडे दिवसनुं माप ओछुं करवुं अने रात्रीनुं माप वधारवुं; ज्यारे सत्तरं मुहूर्तनो दिवस होय त्यारे तेर मुहूर्तनी रात्री होय. ज्यारे सत्तर मुहूर्त करतां कांडक ओछो-लांबो-दिवस होय त्यारे तेर मुहूर्त करतां कांडक वधारे-लांबी-रात्री होय. ज्यारे सोळ मुहूर्तनो दिवस होय त्यारे चौद मुहूर्तनी रात्री होय. ज्यारे सोळ मुहूर्त करतां कांडक ओछो दिवस होय त्यारे चौद मुहूर्त करतां कांड वधारे रात्री होय. ज्यारे पन्नर मुहूर्तनो दिवस होय त्यारे पन्नर मुहूर्तनी रात्री होय. ज्यारे पन्नर मुहूर्त करतां कांडक ओछो दिवस होय त्यारे पन्नर मुहूर्त करतां कांडक वधारे रात्री होय. ज्यारे चौद मुहूर्तनो दिवस होय त्यारे सोळ मुहूर्तनी रात्री होय. ज्यारे चौद मुहूर्त करतां कांडक ओछो दिवस होय छे त्यारे सोळ मुहूर्त करतां कांडक वधारे रात्री होय छे. ज्यारे तेर मुहूर्तनो दिवस होय छे त्यारे सत्तर मुहूर्तनी रात्री होय छे. ज्यारे तेर मुहूर्तनो दिवस होय छे त्यारे सत्तर मुहूर्तनी रात्री होय छे. ज्यारे तेर मुहूर्त करतां कांडक ओछो दिवस होय छे त्यारे सत्तर मुहूर्त करतां कांडक वधारे रात्री होय छे. [प्र०] हे भगवन् ! ज्यारे जंबूद्वीपमां दक्षिणार्धमां नानामां नानो बार मुहूर्तनो दिवस होय छे त्यारे उत्तरार्धमां पण तेमज होय छे अने ज्यारे उत्तरार्धमां तेम होय छे त्यारे जंबूद्वीपमां मंदर पर्वतनी पूर्वे, पश्चिमे मोटामां मोटी अठार मुहूर्तनी रात्री होय छे ? [उ० हे गौतम ! हा, एज रीते होय छे-ए प्रमाणेज बंधुं कहेवुं यावत्-रात्री होय छे. [प्र०] हे भगवन् ! ज्यारे जंबूद्वीपमां मंदर पर्वतनी पूर्वे नानामां नानो बार मुहूर्तनो दिवस होय छे त्यारे जंबूद्वीपमां मंदर पर्वतनी उत्तर दक्षिणे मोटामां मोटी अठार मुहूर्तनी रात्री होय छे ? [उ०] हे गौतम ! हा, एज रीते होय छे-यावत्-रात्री थाय छे. ॥ १७६ ॥

जया णं भंते ! जंबू० दाहिणड्ढे वासाणं पढमे समए पडिवज्जइ तथा णं उत्तरड्ढेवि वासाणं पढमे समए

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૧
॥૩૩૫॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३३६॥

पडिवज्जइ, जया णं उत्तरइडेवि वासाणं पढमे समए पडिवज्जइ तथा णं जंबुद्वीवे २ मंदरस्स पव्वयस्स पुरच्छि-
मपच्चत्थिमेणं अणंतरपुरक्खडसमयंसि वासाणं प० स० प० !, हंता गोयमा ! जया णं जंबू० २ दाहिणइडे
वासाणं प० स० पडिवज्जइ तह चेव जाव पडिवज्जइ । जया णं भंते ! जंबू० मंदरस्स० पुरच्छिमेणं वासाणं
पढमे स० पडिवज्जइ, तथा णं पच्चत्थिमेणवि वासाणं पढमे समए पडिवज्जइ, जया णं पच्चत्थिमेणवि वासाणं
पढमे समए पडिवज्जइ तथा णं जाव मंदरस्स पव्वयस्स उत्तरदाहिणेणं अणंतरपच्छाकडसमयंसि वासाणं प०
स० पडिवन्ने भवति !, हंता गोयमा ! जया णं जंबू० मंदरस्स पव्वयस्स पुरच्छिमेणं, एवं चेव उच्चारयव्वं
जाव पडिवन्ने भवति ॥

[प्र०] हे भगवन् ! ज्यारे दक्षिणार्धमां वर्षा (चोमासा) नी मोसमनो प्रथम समय होय त्यारे उत्तरार्धमां पण वर्षानो प्रथम
समय होय अने ज्यारे उत्तरार्धमां पण वरसादनो प्रथम समय होय त्यारे जंबूद्वीपमां मंदर पर्वतनी पूर्व पश्चिमे वर्षानो प्रथम समय
समय अनंतर पुरस्कृत समयमां होय अर्थात् जे समये दक्षिणार्धमां वरसादनी शुरुआत थाय छे तेज समय पछी तुरतज बीजा समये
मंदर पर्वतनी पूर्व पश्चिमे वरसादनी शुरुआत थाय ? [उ०] हे गौतम ! हा एज रीते थाय-छे ज्यारे जंबूद्वीपमां दक्षिणार्धमां चोमा-
सानो प्रथम समय होय त्यारे ते प्रमाणेज यावत्-थाय छे. [प्र०] हे भगवन् ! ज्यारे मंदर पर्वतनी पूर्वे चोमासानो प्रथम समय
होय छे त्यारे पश्चिममां पण चोमासानो प्रथम समय होय छे अने ज्यारे पश्चिममां पण चोमासानो प्रथम समय होय छे त्यारे
यावत्-मंदर पर्वतनी उत्तर दक्षिणे वर्षानो प्रथम समय, अनंतर पश्चात्कृत समयमां होय अर्थात् मंदर पर्वतनी पश्चिमे वर्षा शुरु

५ शतके
उद्देशः १
॥३३६॥

ચ્યાલ્યા-
પ્રજ્ઞાસિ:
॥૩૩૭॥

થયાના પ્રથમ સમય પહેલાં એક સમયે ત્યાં (મંદર પર્વતની) ઉત્તરે દક્ષિણે વર્ષા શરૂ થાય ? [૩૦] હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે થાય જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વે વરસાદની શરૂઆત થાય તે પહેલાં એક સમયે અહીં (ઉત્તર દક્ષિણે) વરસાદની શરૂઆત થાય, એ પ્રમાણે યાવત્-વધું કહેવું.

એવં જહા સમણં અભિલાવો ભણિઓ વાસાણં તહા આવલિયાણવિ ૨ ભાણિયવ્વો, આણાપાણુ-
ણવિ ૩ થોવેણવિ ૪ લવેણવિ ૫ મુહુત્તેણવિ ૬ અહોરત્તેણવિ ૭ પક્કલેણવિ ૮ માસેણવિ ૯ ઉઝ્ઞાણવિ ૧૦,
એણસિં સવ્વેણસિં જહા સમયસ્સ અભિલાવો તહા ભાણિયવ્વો । જયા ણં ભંતે ! જંબુ ૦ દાહિણદ્વે હેમંતાણં પઢમે
સમણ પઢિવજ્જતિ જહેવ વાસાણં અભિલાવો તહેવ હેમંતાણવિ ૨૦ ગિમ્હાણવિ ૩૦ ભાણિયવ્વો જાવ ઉઝ, એવં
એણ તિન્નિવિ, એણસિં તીસં આલાવંગા ભાણિયવ્વા । જયા ણં ભંતે ! જંબુ ૦ મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ દાહિણદ્વે પઢમ
અયણે પઢિવજ્જઈ તયા ણં ઉત્તરદ્વેવિ પઢમે અયણે પઢિવજ્જઈ, જહા સમણં અભિલાવો તહેવ અયણેણવિ
ભાણિયવ્વો જાવ અણંતરપચ્છાકલ્હસમયંસિ પઢમે અયણે પઢિવજ્જે ભવતિ,

જેમ વરસાદના પ્રથમ સમય માટે કહ્યું તેમ વરસાદની શરૂઆતની પ્રથમ આવલિકા માટે પણ જાણવું અને એ પ્રમાણે શાનપાન,
સ્તોક, લવ, મુહૂર્ત, અહોરાત્ર, પક્ષ, માસ, ઋતુ, એ વધાં સંબંધે પણ સમયની પેઠે જાણવું. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં
દક્ષિણાર્ધમાં હેમંત ઋતુનો પ્રથમ સમય હોય ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ હેમંતનો પ્રથમ સમય હોય અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ તેમ હોય
ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વ પશ્ચિમે હેમંતનો (પ્રથમ સમય અનંતર પુરસ્કૃત સમયે હોય ?) इत्यादि પૂછવું. [૩૦] હે ગૌતમ !

૫ શતકે
ઉદેશ: ૧
॥૩૩૭॥

ઢ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૩૩૮॥

એ સંબંધેનો બધો સુલાસો વર્ષાની પેટેજ જાણવો અને એજ પ્રકારે ગ્રીષ્મ ઋતુનો પણ સુલાસો સમજવો. તથા હેમંત અને ગ્રીષ્મના પ્રથમ સમયની પેટે તેની પ્રથમ આવલિકા વગેરે યાવત્ ઋતુ-સુધી પણ સમજવું-એ પ્રમાણે એક સરખું એ ત્રણે ઋતુઓ વિષે જાણવું, એ બધાના મઠીને ત્રીશ આલાપક કહેવા. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબુદ્વીપમાં મંદર પર્વતના દક્ષિણાર્ધમાં પ્રથમ અયન હોય છે ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ પ્રથમ અયન હોય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જેમ સમય સંબંધે કહ્યું, તેમ અયન સંબંધે પણ સમજવું યાવત્-તેનો પ્રથમ સમય, અનંતર, પશ્ચાત્કૃત સમયે હોય છે-ઇત્યાદિ જાણવું.

જહા અયણેણં અભિલાવો તહા સંવચ્છરેણવિ ભાણિયઢ્વો, જુણેણવિ વાસસણવિ વાસસહસેણવિ વાસસયસહ-સેણવિ પુઢ્વંગેણવિ પુઢ્વેણવિ તુઢિંયંગેણવિ તુઢિણેણવિ, એવં પુઢ્વે ૨ તુઢિણે ૨ અઢ્ઢે ૨ અવવે ૨ હૂહૂ ૨ ઉપ્પલે ૨ પડમે ૨ નલિણે ૨ અચ્છણિઢરે ૨ અઢે ૨ ણઢે ૨ પઢે ૨ ચૂલિયા ૨ સીસપહેલિયા ૨ પલિઓવમેણવિ સાગ-રોવમેણવિ ભાણિયઢ્વો । જયા ણં મંતે ! જંબુદ્વીવે ૨ દાહિણઢ્ઢે પઢમા ઓસપ્પિણી પઢિવજ્ઞહ તયા ણં ઉત્તરઢ્ઢેવિ પઢમા ઓસપ્પિણી પઢિવજ્ઞહ, જયા ણં ઉત્તરઢ્ઢેવિ પઢિવજ્ઞહ તદા ણં જંબુદ્વીવે ૨ મંદરસ્સ પઢ્વયસ્સ પુરચ્છિ-મપચ્છત્થિમેણવિ, ણેવત્થિ ઓસપ્પિણી નેવત્થિ ઉસ્સપ્પિણી, અવઢિણે ણં તત્થ કાલે પન્નત્તે ? સમણાઢસો !, હંતા ગોયમા ! તં ચેવ ઉચ્ચારેયઢ્વં જાવ સમણાઢસો !, જહા ઓસપ્પિણીએ આલાવઓ મણિઓ એવં ઉસ્સપ્પિણીએવિ ભાણિયઢ્વો ॥ (સૂત્રં ૧૭૭) ॥

જેમ અયન સંબંધે કહ્યું તેમ સંવત્સર, યુગ, વર્ષશન, વર્ષસહસ્ર, વર્ષશતસહસ્ર, પૂર્વાંગ, પૂર્વ, ત્રુટિતાંગ, ત્રુટિત, અટટાંગ, અટટ,

૬ શતકે.
ઉદ્દેશઃ ૧
॥૩૩૮॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः

॥३३९॥

अवचांग, अवच, हूहकांग, हूहक, उत्पलांग, उत्पल, पचांग, पच, नलिनांग, नलिन, अर्थनूरांग, अर्थनूपुर, अयुतांग, अयुत, नयुतांग, नयुत, प्रयुतांग, प्रयुत, चूलिकांग, चूलिका, शीर्षप्रहेलिकांग, शीर्षप्रहेलिका, पल्योपम अने सागरोपम ए वधां संबंधे पण समजवुं. [प्र०] हे भगवन् ! ज्यारे जंबूद्वीपमां दक्षिणार्धमां प्रथम अवसर्पिणी होय छे त्यारे उत्तरार्धमां पण प्रथम अवसर्पिणी होय छे अने ज्यारे उत्तरार्धमां पण तेम होय छे त्यारे जंबूद्वीपमां मंदर पर्वतनी पूर्व पश्चिमे अवसर्पिणी नथी, तेम उत्सर्पिणी नथी. पण हे दीर्घ-जीविन् ! श्रमण ! त्यां अवस्थित काळ कह्यो छे ? [उ०] हे गौतम ! हा, एज रीते छे-पूर्वनी पेठे वधुं यावत्-हे दीर्घजीविश्रमण ! इत्यादि. जेम उवसर्पिणी संबंधे कहुं तेम उत्सर्पिणी विषे पण समजवुं. ॥ १७७ ॥

लवणेणं भंते ! समुदे सूरिया उदीचिपाईणमुग्गच्छ जच्चेव जंबूदीवस्म वत्तव्वया भणिया सच्चेव सव्वा अप-रिसेसिया लवणसमुदस्सवि भाणियव्वा, नवरं अभिलावो इमो णेयव्वो-जया णं भंते ! लवणे समुदे दाहिणइडे दिवसे भवति तं चेव जाव तदा णं लवणे समुदे पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं राई भवति, एणं अभिलावेणं नेयव्वं । जदा णं भंते ! लवणसमुदे दाहिणइडे पढमा ओसप्पिणी पडिवज्जइ तदा णं उत्तरइडेवि पढमा ओसप्पिणी पडिवज्जइ, जदा णं उत्तरइडे पढमा ओसप्पिणी पडिवज्जइ तदा णं लवणसमुदे पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं नेवत्थि ओसप्पिणी २ समणाउसो !?, हंता गोयमा ! जाव समणाउसो ! ॥ धायईसंडे णं भंते ! दीवे सूरिया उदीचि-पादीणमुग्गच्छ जहेव जंबूदीवस्स वत्तव्वया भणिया सच्चेव धायइसंडस्सवि भाणियव्वा, नवरं इमेणं अभि-लावेणं सव्वे आलावगा भाणियव्वा । जया णं भंते ! धायइसंडे दीवे दाहिणइडे दिवसे भवति तदा णं उत्त-

५ शतके

उद्देशः?

॥३३९॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૩૪૦॥

રડ્ઢેધિ, જયા ણં ઉત્તરડ્ઢેધિ તદા ણં ધાયહસંઢે ઢીવે મંદરાણં પઞ્ચયાણં પુરચ્છિમપચ્છત્થિમેણં રાતી ભવતિ ?,
હંતા ગોયમા ! એવં ચેવજાવ રાતી ભવતિ ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! લવણસમુદ્રમાં સૂર્યો ઈશાન સ્ખાનામાં ડગીને અંગિન સ્ખાનામાં જાય ઇત્યાદિ પૂછવું. [ડ૦] હે ગૌતમ ! જંબૂ-
દ્વીપમાં સૂર્યો સંબંધે જે વક્તવ્યતા કહી છે તે બધી અહીં લવણ સમુદ્ર સંબંધે પણ કહેવી. વિશેષ એ કે, તે વક્તવ્યતામાં પાઠનો ઉચ્ચાર
આ પ્રમાણે કરવો:-હે ભગવન્ ! જ્યારે લવણસમુદ્રના દક્ષિણાર્ધમાં દિવસ હોય છે, ઇત્યાદિ બધું તે પ્રમાણે કહેવું, યાવત્-ત્યારે લવણ-
સમુદ્રમાં પૂર્વ પશ્ચિમે રાત્રી હોય છે. ' એ અભિલાપવડે બધું જાણવું. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જ્યારે લવણ સમુદ્રના દક્ષિણાર્ધમાં પ્રથમ
અવસર્પિણી હોય છે ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પ્રથમ અવસર્પિણી હોય છે અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પ્રથમ અવસર્પિણી હોય છે ત્યારે લવણસમુદ્રમાં
પૂર્વે પશ્ચિમે અવસર્પિણી નથી હોતી, ઉત્તસર્પિણી નથી હોતી, પણ હે દીર્ઘજીવિ શ્રમણ ! ત્યાં અવસ્થિત (ફેરફાર વિનાનો) કાઠ કહ્યો
છે ? [ડ૦] હે ગૌતમ ! હા, તેજ રીતે છે અને તે યાવત્-હે શ્રમણાયુષ્મન્ ! ઇત્યાદિ. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! ઘાતકીચંડ દ્વીપમાં સૂર્યો
ઈશાન સ્ખાનામાં ડગીને, ઇત્યાદિ પૂછવું. [ડ૦] હે ગૌતમ ! જે વક્તવ્યતા જંબૂદ્વીપ સંબંધે કહી છે તેજ વક્તવ્યતા બધી ઘાતકીચંડ
સંબંધે પણ જાણવી. વિશેષ એ કે, પાઠનું ઉચ્ચારણ કરતી વખતે બધા આલાપકો આ રીતે કહેવા- [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જ્યારે ઘાત-
કીચંડ દ્વીપમાં દક્ષિણાર્ધમાં દિવસ હોય છે ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ દિવસ હોય છે અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ તેમ હોય છે ત્યારે
ઘાતકીચંડ દ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વ પશ્ચિમે રાત્રી હોય છે ? [ડ૦] હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે છે, યાવત્-રાત્રી હોય છે.

જદા ણં મંતે ! ધાયહસંઢે ઢીવે મંદરાણં પઞ્ચયાણં પુરચ્છિમેણ દિવસે ભવતિ તદા ણં પચ્છત્થિમેણવિ, જદા

૫ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૧
॥૩૪૦॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३४१॥

णं पञ्चत्थिमेणवि तदा णं धायइसंडे दीवे मंदराणं पब्बयाणं उत्तरेणं दाहिणेणं राती भवति !, हंता गोयमा ! जाव भवति, एवं एएणं अभिलावेणं नेयव्वं जाव जया णं भंते ! दाहिणइडे पढमा ओस० तया णं उत्तरइडे जया णं उत्तरइडे तया णं धायइसंडे दीवे मंदराणं पब्बयाणं पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं नत्थि ओस० जाव ? समणाउसो !, हंता गोयमा ! जाव समणाउसो !, जहा लवणसमुदस्स वत्तव्वया तहा कालोदस्सवि भाणियव्वा, नवरं कालोदस्स नामं भाणियव्वं । अहिंभतरपुक्खरद्धे णं भंते ! सूरिया उदीचिपाईणमुग्गच्छ जहेव धायइसंडस्स वत्तव्वया तहेव अहिंभतरपुक्खरद्धस्सवि भाणियव्वा, नवरं अभिलावो जाव जाणियव्वो जाव तया णं अहिंभतरपुक्खरद्धे मंदराणं पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं नेवत्थि ओस० नेवत्थि उस्सप्पिणी, अवट्ठिणं णं तत्थ काले पन्नत्ते समणाउसो !, सेवं भंते २ ॥ (सूत्रं १७८) ॥ पंचमसए पढमो उद्देसो समत्तो ॥ ५-१ ॥

[प्र०] हे भगवन् ! ज्यारे घातकीखंड द्वीपमां मंदर पर्वतोनी पूर्वे दिवस होय छे त्यारे पश्चिमे पण दिवस होय छे अने ज्यारे पश्चिमे पण दिवस होय छे त्यारे घातकीखंड द्वीपमां मंदर पर्वतोनी उत्तरे अने दक्षिणे रात्री होय छे ? [उ०] हे गौतम ! हा, एज रीते होय छे, अने ए अभिलापथी जाणवुं, यावत्- [प्र०] हे भगवन् ! ज्यारे दक्षिणार्धमां प्रथम अवसर्पिणी होय छे त्यारे उत्तरार्धमां पण तेम होय छे अने ज्यारे उत्तरार्धमां पण होय छे त्यारे घातकीखंड द्वीपमां मंदर पर्वतोनी पूर्वे पश्चिमे अवसर्पिणी नथी होती, उत्सर्पिणी नथी होती ? यावत्-श्रमणायुष्मन् ! [उ०] हे गौतम ! हा, एज रीते छे, यावत्-श्रमणायुष्मन् ! जेम लवणसमुद्रनी हकीकत कही तेम कालोद संबंधे पण समजवुं. विशेष ए के, लवणने बदले 'कालोदनुं' नाम कहेवुं. [प्र०] हे भगवन् !

५ शतके
उद्देशः १
॥३४१॥

ઠ્યાહ્યા-
પ્રજ્ઞસિઃ
॥૩૪૨॥

અભ્યંતર પુષ્કરાર્ધમાં સૂર્યો ઈશાન સ્વૂનામાં ઝગીને ઇત્યાદિ પૂછવું. [૩૦] હે ગૌતમ ! ઘાતકીઁડની વક્તવ્યતાની પેટે અભ્યંતર પુષ્કરાર્ધની વક્તવ્યતા પણ કહેવી. વિશેષ એ કે, ઘાતકી ઁડને બદલે અભ્યંતર પુષ્કરાર્ધનો પાઠ કહેવો અને યાવત્-‘અભ્યંતર પુષ્કરાર્ધમાં મંદરોની પૂર્વ પશ્ચિમે અવસર્પિણી નથી હોતી, ઉત્સર્પિણી નથી હોતી, પણ હે દીર્ઘજીવિ શ્રમણ ! ત્યાં અવસ્થિત કાઠ હોય છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે એમ કહી યાવત્-વિચરે છે. ॥ ૧૭૮ ॥

ભગવત્ સુધર્મસ્વામીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીમૂત્રના પાંચમા શતકમાં પ્રથમ ઉદ્દેશનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

ઉદ્દેશક ૨.

પ્રથમ ઉદ્દેશકમાં દિશાઓને ઉદ્દેશીને દિવસ વિગેરેનો વિભાગ જણાવ્યો છે અને હવે આ બીજા ઉદ્દેશકમાં પણ દિશાઓને ઉદ્દેશીનેજ પવન સંબંધી હકીકતને જણાવવા સારુ સૌથી પહેલું વાયરાના ભેદ સંબંધે નિરૂપણ કરવાને કહે છે કે)

રાયગિહે નગરે જાવ એવં વદાસી-અત્થિ ણં ભંતે ! ઈસિં પુરેવાતા પત્થાવાઃ મંદાવાઃ મહાવાઃ વાયંતિ ? હંતા અત્થિ, અત્થિ ણં ભંતે ! પુરચ્છિમેણં ઈસિં પુરેવાયા પત્થાવાયા મંદાવાયા મહાવાયા વાયંતિ?, હંતા અત્થિ । એવં પચ્છત્થિમેણં વાહિણેણં ઉત્તરેણં ઉત્તરપુરચ્છિમેણં પુરચ્છિમવાહિણેણં વાહિણપચ્છત્થિમેણં પચ્છિમઉત્તરેણં ॥ જયા ણં ભંતે ! પુરચ્છિમેણં ઈસિં પુરેવાયા પત્થાવાયા મંદાવાઃ મહાવાઃ વાયંતિ તયા ણં પચ્છત્થિમેણવિ ઈસિં પુરેવાયા, જયા ણં પચ્છત્થિમેણં ઈસિં પુરેવાયા તયા ણં પુરચ્છિમેણવિ ?, હંતા ગોયમા ! જયા ણં પુરચ્છિ-

૫ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૨
॥૩૪૨॥

બ્યાख्या-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૩૪૩॥

મેણં તયા ણં પચ્છત્થિમેણવિ ર્હસિં, જયા ણં પચ્છત્થિમેણવિ ર્હસિં તયા ણં પુરચ્છિમેણવિ ર્હસિં, એવં દિસાસુ વિદિ-
સાસુ ॥ અત્થિ ણં ભંતે ! દીવિચ્ચયા ર્હસિં ?, હંતા અત્થિ । અત્થિ ણં ભંતે ! સામુદયા ર્હસિં ?, હંતા અત્થિ ।

[પ્ર૦] રાજગૃહ નગરમાં યાવત્-આ પ્રમાણે બોલ્યા કે-હે ભગવન્ ! ર્હષ્ટપુરોવાત-થોડા ત્રેહવાઝા-થોડી મીનાશવાઝા-થોડા
ચિક્કણા-વાયુ, વનસ્પતિ વગેરેને હિતકર વાયુ-પથ્યવાત, ધીમે ધીમે વાનારા વાયુ-મંદ વાયુઓ અને મહાવાયુઓ વાય છે ? [૩૦]
હે ગૌતમ ! હા, તે વાયુઓ વાય છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! પૂર્વમાં ર્હષ્ટપુરોવાત, પથ્યવાત, મંદવાત અને મહાવાત છે ? [૩૦] હે ગૌતમ !
હા, છે. એ પ્રમાણે પશ્ચિમમાં દક્ષિણમાં, ઉત્તરમાં, ર્હશાન સ્ખૂણામાં, અગ્નિ સ્ખૂણામાં, નૈઋત સ્ખૂણામાં અને વાયવ્ય સ્ખૂણામાં પણ તેમ
સમજવું. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જ્યારે પૂર્વમાં ર્હષ્ટપુરોવાત, પથ્યવાત, મંદવાત અને મહાવાત વાય છે ત્યારે પશ્ચિમમાં પણ ર્હષ્ટપુરોવાત
વગેરે વાય છે ? અને જ્યારે પશ્ચિમમાં ર્હષ્ટપુરોવાત વાય છે ત્યારે પૂર્વમાં પણ તે વાયુઓ વાય છે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! જ્યારે પૂર્વમાં
ર્હષ્ટપુરોવાત વગેરે વાય છે ત્યારે તે બધા પશ્ચિમમાં પણ વાય છે અને જ્યારે પશ્ચિમમાં ર્હષ્ટપુરોવાત વગેરે વાય છે ત્યારે પૂર્વમાં પણ તે
બધા વાય છે. એ પ્રમાણે બધી દિશાઓમાં અને સ્ખૂણાઓમાં પણ સમજવું. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! ર્હષ્ટપુરોવાત વગેરે વાયુઓ
દ્વીપમાં હોય છે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! હા, હોય છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! ર્હષ્ટપુરોવાત વગેરે વાયુઓ સમુદ્રમાં હોય છે ? [૩૦] હે
ગૌતમ ! હા, હોય છે.

જયા ણં ભંતે ! દીવિચ્ચયા ર્હસિં તયા ણં સા સામુદયાવિ ર્હસિં જયા ણં સામુદયા ર્હસિં તયા ણં દીવિચ્ચયાવિ
ર્હસિં ?, ણો ર્હણદ્દે સમદ્દે । સે કેણદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્છતિ-જયા ણં દીવિચ્ચયા ર્હસિં ણો ણં તયા સામુદયા ર્હસિં ?,

૧ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૨
॥૩૪૩॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३४४॥

जया णं सामुद्धया ईसिं णो णं तथा दीविच्चया ईसिं ?, गोयमा ! तेसिं णं वायाणं अन्नमन्नस्स विवच्चासेणं लवणे समुद्धे वेलं नातिकमइ, से तेणट्ठेणं जाव वाया वायंति ॥ अत्थि णं भंते ! ईसिं पुरेवाया पत्थावाया मंदावाया महावायावायंति ?, हंता अत्थि । कया णं भंते ! ईसिं जाव वायंति ?, गोयमा ! जया णं वाउयाए अहारियं रीयंति तथा णं ईसिं जाव वायं वायंति । अत्थि णं भंते ! ईसिं० ?, हंता अत्थि, कया णं भंते ! ईसिं पुरेवाया पत्था० ?, गोयमा ! जया णं वाउयाए उत्तरकिरियं रियइ तथा णं ईसिं जाव वायंति । अत्थि णं भंते ! ईसिं० ?, हंता अत्थि, कया णं भंते ! ईसिं पुरेवाया पत्था० ?, गोयमा ! जया णं वाउकुमारा वाउकुमारीओ वा अप्पणो वा परस्स वा तदुभयस्स वा अट्ठाए वाउकायं उदीरेंति तथा णं ईसिं पुरेवाया जाव वायंति ॥ वाउकाए णं भंते ! वाउकायं चेव आणमंति पाण० जहा खंदए तहा चत्तारि आलावगा नेयव्वा, अणेगसयसहस्स० पुट्ठे उद्दाति वा, ससरीरी निक्खमति ॥ (सूत्रं १७९.) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! ज्यारे द्वीपना ईषत्पुरोवात वगेरे वायुओ वाता होय त्यारे समुद्रना पण ईषत्पुरोवात वगेरे वायुओ वाता होय ? अने ज्यारे समुद्रना ते बधा वायुओ वाता होय त्यारे द्वीपना पण ते बधा वायुओ वाता होय ? [उ०] हे गौतम ! ए वात ठीक नथी. [प्र०] हे भगवन् ! तेनुं शुं कारण के, 'ज्यारे द्वीपना ईषत्पुरोवातादि वाता होय त्यारे समुद्रना ईषत्पुरोवातादि न वाता होय ? अने ज्यारे समुद्रना ईषत्पुरोवातादि वाता होय त्यारे द्वीपना ईषत्पुरोवातादि न वाता होय ? [उ०] हे गौतम ! ते वायुओ अन्योअन्य व्यत्यास्त्रवडे (एक बीजा साथे नहि, पण नोखा नोखा) संचरे छे-ज्यारे द्वीपना ईषत्पुरोवातादि वाता होय

५ शतके
उद्देशः २
॥३४४॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાસિ:
॥૩૪૫॥

ત્યારે સમુદ્રના ન વાય અને જ્યારે સમુદ્રના ઈષ્ટપુરોવાતાદિ વાતા હોય ત્યારે દ્વીપના ન વાય એ રીતે એ વાયુઓ પરસ્પર વિપર્યયવહે વાય છે અને તે પ્રકારે તે વાયુઓ લવણસમુદ્રની વેળાને ઉલ્લંઘતા નથી તે કારણથી યાવત્-પૂર્વ પ્રમાણે 'વાયુઓ વાય છે' એ રીતે કહ્યું છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! ઈષ્ટપુરોવાત, પથ્યવાત, મંદવાત અને મહાવાત છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! હા, છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! ઈષ્ટપુરોવાત વગેરે વાયુઓ ક્યારે વાય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જ્યારે વાયુકાય પોતાના રૂઘાવપૂર્વક ગતિ કરે છે ત્યારે ઈષ્ટપુરોવાત વગેરે વાયુઓ વાય છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! ઈષ્ટપુરોવાત વગેરે વાયુઓ છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! હા, છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! ઈષ્ટપુરોવાત વગેરે વાયુઓ ક્યારે વાય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જ્યારે વાયુકાય ઉત્તર-ક્રિયાપૂર્વક-વૈક્રિય શરીર બનાવીને-ગતિ કરે છે ત્યારે ઈષ્ટપુરોવાત વગેરે વાયુઓ વાય છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! ઈષ્ટપુરોવાત વગેરે વાયુઓ છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! હા, છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! ઈષ્ટપુરોવાત વગેરે વાયુઓ ક્યારે વાય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જ્યારે વાયુકુમારો અને વાયુકુમારીઓ પોતાને, બીજાને કે બન્નેનં માટે વાયુકાયને ઉદીરે છે ઈષ્ટપુરોવાત વગેરે વાયુઓ વાય છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું વાયુકાય, વાયુકાયનેજ શ્વાસમાં છે અને નિઃશ્વાસમાં મૂકે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! એ સંબંધેં બધું સ્કંદક ઉદ્દેશકમાં કહ્યા પ્રમાણે જાણવું યાવત્-(૧) અનેક લાઘવાર મરીને, (૨) સ્પર્શ પામ્યા પછી, (૩) મરે છે અને (૪) શરીર સહિત નીકળે છે, એ રીતે ચાર આલાપક કહેવા. ॥ ૧૬૯ ॥

અહ મંતે ! ઓદણે કુમ્માસે સુરા એ નં કિંસરીરાતિ વત્તવ્વં સિયા ?, ગોયમા ! ઓદણે કુમ્માસે સુરા એ જ જે ઘણે દવ્વે એ નં પુઠ્ઠભાવપન્નવણં પઠ્ઠવણસ્સહજીવસરીરા, તઓ પચ્છા સત્થાતીયા સત્થપરિણામિઆ અગણિજ્ઞામિયા અગણિજ્ઞસિયા અગણિસેવિયા અગણિપરિણામિયા અગણિજીવસરીરાતિ વત્તવ્વં સિયા, સુરા એ

૬ શતકે
ઉદ્દેશ:૨
॥૩૪૫॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૩૪૬॥

ય જે દબે દબ્બે એણે પુઠ્ઠાભાવપન્નવણં પડુચ્ચ આડીવસરીરા, તઓ પચ્છા સત્થાતીયા જાવ અગણિકાયસરી-
રાતિ વત્તવ્વં સિયા । અહન્નં ભંતે ! એ તંબે તડે સીસે ઉવલે કસટ્ટિયા એણે પં કિંસરીરાઈ વત્તવ્વં સિયા !,
ગોયમા ! એ તંબે તડે સીસે ઉવલે કસટ્ટિયા, એણે પં પુઠ્ઠાભાવપન્નવણં પડુચ્ચ પુઠ્ઠાવિજીવસરીરા, તઓ પચ્છા
સત્થાતીયા જાવ અગણિજીવસરીરાતિ વત્તવ્વં સિયા ।

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! ઓદન, કુલમાષ અને મદિરા, એ ત્રણે દ્રવ્યો કયા જીવનાં શરીરો કહેવાય ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! ઓદન,
કુલમાષ અને મદિરામાં જે ઘન (કઠણ) પદાર્થ છે તે પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનાની અપેક્ષાએ વનસ્પતિ જીવનાં શરીરો છે. અને જ્યારે તે
ઓદન વગેરે દ્રવ્યો (સ્વાણીયા વગેરે) શસ્ત્રોથી કૂટાય છે, શસ્ત્રોથી પરિણમિત-નવા આકારનાં ધારક-થાય છે અને અગ્નિથી તેના
વર્ણો (રંગો) બદલાય છે, અગ્નિથી શૂષિત-પૂર્વના સ્વભાવને છોડનારાં થાય છે, અગ્નિથી નવા આકારનાં ધારક બને છે ત્યારે તે દ્રવ્યો
અગ્નિનાં શરીરો કહેવાય છે, તથા મુરા (મદિરા) માં જે પ્રવાહી પદાર્થ છે તે પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનાની અપેક્ષાએ પાણીના જીવનાં શરીરો
છે અને જ્યારે તે પ્રવાહી ભાગ શસ્ત્રથી કૂટાય છે યાવત્-અગ્નિથી જુદા રંગને ધારણ કરે છે ત્યારે તે ભાગ, અગ્નિકાયનાં શરીરો છે
એમ કહેવાય છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! લોહું, તાંબું, ત્રપુ-કલાઈ, સીસું, બઢેલો પથર-કોયલો અને કસટ્ટિકા-કાટ, એ બધાં દ્રવ્યો
કયા જીવનાં શરીરો કહેવાય ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! લોહું, તાંબું, કલાઈ, સીસું કોયલો અને કાટ, એ બધાં પૂર્વ ભાવ પ્રજ્ઞાપનાની
અપેક્ષાએ પૃથિવીના જીવનાં શરીરો કહેવાય અને પછી-શસ્ત્ર દ્વારા કૂટાયા પછી-યાવત્-અગ્નિના જીવનાં શરીરો કહેવાય.

અહણ્ણં ભંતે ! અટ્ટી અટ્ટિજ્ઞામે ચમ્મે ચમ્મજ્ઞામે રોમે ૨ સિંગે ૨ ચુરે ૨ નચ્ચે ૨ એતે પં કિંસરીરાતિ વત્ત-

૫ શતકે
ઉદ્દેશ:૨
॥૩૪૬॥

બ્યાભ્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૩૪૭॥

વ્વં સિયા ?, ગોયમા ! અટ્ટી ચંમે રોમે સિંગે સુરે નહે એ નં તસપાળજીવસરીરા, અટ્ટિજ્ઞામે ચમ્મજ્ઞામે રોમ-
જ્ઞામે સિંગં સુરં નહજ્ઞામે એ નં પુવ્વભાવપણ્ણ વળં પડુચ્ચ તસપાળજીવસરીરા, તઓ પચ્છા સત્થાતીયા
જાવ અગણિજીવંતિ વત્તવ્વં સિયા । અહ ભંતે! ઇંગાલે છારિયે મુસે ગોમએ એ નં કિંસરીરાતિ વત્તવ્વં સિયા ?,
ગોયમા ! ઇંગાલે છારિયે મુસે ગોમએ એ નં પુવ્વભાવપણ્ણવળં પડુચ્ચ ઇંદિયજીવસરીરપ્પઓગપરિણામિયાવિ
જાવ પંચિંદિયજીવસરીરપ્પઓગપરિણામિયાવિ, તઓ પચ્છા સત્થાતીયા જાવ અગણિજીવસરીરાતિ વત્તવ્વં
સિયા ॥ (સૂત્રં ૧૮૦) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! હાડકું, આગથી વિકૃત-બગડેલ થએલ હાડકું, ચામડું, આગથી વિકૃત થએલ ચામડું, રુંવાડાં, આગથી
વિકૃત થએલ રુંવાડાં, સ્ત્રી, આગથી વિકૃત થએલ સ્ત્રી, નસ, અને બઢેલ નસ; એ બધાં કયા જીવના શરીરો કહેવાય ? [ઉ૦] હે
ગૌતમ ! હાડકું, ચામડું, રુંવાડાં, સ્ત્રી અને નસ, એ બધાં વ્રત જીવનાં શરીરો કહેવાય અને બઢેલ હાડકું, બઢેલ ચામડું, બઢેલ
રુંવાડાં, બઢેલ સ્ત્રી અને બઢેલ નસ, એ બધાં પૂર્વ ભાવ પ્રજ્ઞાપનાની અપેક્ષાએ ત્રસ જીવનાં શરીરો કહેવાય અને પછી-શસ્ત્ર દ્વારા
સંઘટિત થયા પછી-યાવત્-અગ્નિના જીવનાં શરીરો કહેવાય. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! અંગારો, રાસ, મુંસો અને છાણું, એ બધાં કયા
જીવનાં શરીરો કહેવાય ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! અંગારો, રાસ, મુંસો અને છાણું, એ બધાં પૂર્વ ભાવ પ્રજ્ઞાપનાની અપેક્ષાએ એકેન્દ્રિય
જીવનાં શરીરો કહેવાય અને યાવત્-યથાસંભવ પંચેન્દ્રિય જીવનાં શરીરો પણ કહેવાય. તથા શસ્ત્રદ્વારા સંઘટિત થયા પછી યાવત્-
અગ્નિના જીવનાં શરીરો કહેવાય.

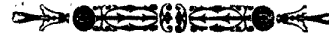
૬ શતકે
ઉદેશ:૧
॥૩૪૭॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३४८॥

लवणे णं भंते ! समुदे केवतियं चक्कवालविकखंभेणं पन्नत्ते ?, एवं नेगळ्वं जाव लोगट्ठिती लोगाणुभावे, सेवं भंते ! २ त्ति भगवं जाव विहरइ ॥ (सूत्रं १८१) ॥ पञ्चमशते द्वितीयः ॥ ५-२ ॥

[प्र०] हे भगवन् ! लवणसमुद्रनो चकवाल विष्कंभ केटलो कह्यो छे ? [उ०] हे गौतम ! ए प्रमाणे-पूर्वे कख्या प्रमाणे जाणवुं ए प्रमाणे यावत्-लोकस्थिति, लोकानुभाव, हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे एम कही यावत्-विहरे छे.

भगवत् सुधर्मस्वामीप्रणीत श्रीमद् भगवतीसूत्रना पांचमा शतकमां बीजा उद्देशानो मूलार्थ संपूर्ण थयो.

उद्देशक ३.

आगळना प्रकरणमां वायुकाय संबंधे चिंतन कर्युं छे अने हवे वनस्पतिकाय विगेरेना शरीर संबंधी चिंतन करतां जणावे छे के:-

अण्णउत्थिया णं भंते ! एवमातिकखंति भा० प० एवं प० से जहानामए जालगंठिया सिया आणुपुब्बिगढिया अणंतरगढिया परंपरगढिया अन्नमन्नगढिया अन्नमन्नगुरुयत्ताए अन्नमन्नभारियत्ताए अन्नमन्नगुरुयसंभारियत्ताए अण्णमण्णघडत्ताए जाव चिट्ठंति, एवामेवं बहूणं जीवाणं बहूसु आज्ञातिसयसहस्सेसु बहूइं आउयसहस्साइं आणुपुब्बिगढियाइं जाव चिट्ठंति, एगेऽविय णं जीवे एगेणं संमएणं दो आउयाइं पडिसंवेदयति, तंजहा-इहभविद्याउयं च परभविद्याउयं च, जं समयं इहभविद्याउयं पडिसंवेदेइ तं समयं परभ-

५ शतके
उद्देशः ३
॥३४८॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३४९॥

वियाउयं पडिसंवेदेइ जाव से कहमेयं भंते ! एवं?, गोयमा ! जन्नं ते अन्नउत्थिया तं चेव जाव परभविया-
उयं च, जे ते एवमाहंसु तं मिच्छा. अहं पुण गोयमा ! एवमातिक्खामि जाव परूवेमि अन्नमन्नघडत्ताए
चिट्ठंति, एवामेव एगमेगस्स जीवस्स बहूहिं आज्ञातिसहस्सेहिं बहूइं आउयसहस्साइं आणुपुण्विगढि-
याइं जाव चिट्ठंति, एगेऽविय णं जीवे एगेणं समएणं एगं आउयं पडिसंवेदेइ, तंजहा-इहभवियाउयं वा
परभवियाउयं वा, जं समयं इहभवियाउयं पडिसंवेदेइ नो तं समयं पर० पडिसंवेदेति, जं समयं प० नो तं
समयं इहभवियाउयं प०, इहभवियाउयस्स पडिसंवेयणाए नो तं समयं पर० पडिसंवेदेइ, परभावियाउयस्स
पडिसंवेयणाए नो इहभवियाउयं पडिसंवेदेति, एवं खलु एगे जीवे एगेणं समएणं एगं आउयं प०, तंजहा-
इहभ० वा परभ० वा ॥ (सूत्रं १८२) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! अन्यतीर्थीको एम कहे छे, भाषे छे, जणावे छे अने प्ररूपे छे के, जेम कोइ एक जाळ होय, ते जाळमां
क्रमपूर्वक गांठो दीधेली होय, एक पछी एक एम वगर आंतरे ते गुंथेली होय, परंपराए गुंथेली होय, परस्पर गुंथेली होय एवी ते
जाळ जेम विस्तारपणे, परस्पर भारपणे, परस्पर विस्तार तथा भारपणे अने परस्पर समुदायपणे रहे छे अर्थात् जाळ तो एक छे पण
तेमां जेम अनेक गांठो परस्पर वळगी रहेली छे तेम क्रमे करीने अनेक जन्मो साथे संबंध धरावनारां एवां घणां आउखांओ घणा
जीवो उपर परस्पर क्रमे करीने गुंथाएलां छे-यावत्-रहे छे अने तेम होवाथी तेमांनो एक जीव पण एक समये बे आयुष्यने अनु-
भवे छे. ते आ प्रमाणे:-एकज जीव आ भवनुं आयुष्य अनुभवे छे तेम तेज जीव पर भवनुं पण आयुष्य अनुभवे छे जे समये आ

५ शतके
उद्देशः३
॥३४९॥

ધાર્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૩૫૦॥

મવનું પળ આયુષ્ય અનુભવે છે, તેજ સમયે પરમવનું પળ આયુષ્ય અનુભવે છે. યાવત્-હે મગવન્ ! એ તે કેવી રીતે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! તે અન્યતીર્થિકો જે કાંઈ કહે છે (તે બધું પૂર્વ પ્રમાણે કહેવું યાવત્-પરમવનું આયુષ્ય, એ પ્રમાણે જે તેઓએ કહ્યું છે) તે બધું તેઓ અસત્ય કહે છે. હે ગૌતમ ! હું તો વઢી એમ કહું છું યાવત્-પ્રરૂપું છું કે, જેમ કોઈ એક જાલ હોય અને તે યાવત્-અન્યોઅન્ય સમુદાયપણે રહે છે એજ રીતે ક્રમે કરીને અનેક જન્મો સાથે સંબંધ ધરાવનારાં એવાં ઘણાં આડખાંઓ એક એક જીવ ઉપર સાંકળીના મકોડાની પેટે પરસ્પર ક્રમે કરીને ગુંથાણાં હોય છે અને એમ હોવાથી એક જીવ એક સમયે એક આયુષ્યને અનુભવે છે. તે આ રીતે:-જે જીવ આ મવનું આયુષ્ય અનુભવે છે અથવા તો પરમવનું આયુષ્ય અનુભવે છે પણ જે સમયે આ મવનું આયુષ્ય અનુભવે છે તે સમયે પરમવનું આયુષ્ય અનુભવતો નથી અને જે સમયે પરમવનું આયુષ્ય અનુભવે છે તે સમયે આ મવનું આયુષ્ય અનુભવતો નથી-આ મવના આયુષ્યને વેદવાથી પરમવનું આયુષ્ય વેદાતું (વેદતો) નથી અને પરમવના આયુષ્યને વેદવાથી આ મવનું આયુષ્ય વેદાતું (વેદતો) નથી એ પ્રમાણે એક જીવ એક સમયે એક આયુષ્યને અનુભવે છે તે આ પ્રમાણે:-આ મવનું આયુષ્ય અનુભવે છે કે પરમવનું આયુષ્ય અનુભવે છે. ॥ ૧૮૨ ॥

જીવે ણં મંતે ! જે મવિએ નેરહાસુ ઉવવજ્જિત્તએ સે ણં મંતે ! કિં સાડા સંકમહ નિરાડા સંકમહ ? ગોયમા ! સાડા સંકમહ, નો નિરાડા સંકમહ । સે ણં મંતે ! આડા કહિં કહે કહિં સમાહણે ?, ગોયમા ! પુરિમે મવે કહે, પુરિમે મવે સમાહણે, એવં જાવ વેમાણિયાણં દંડઓ । સે નૂણં મંતે ! જે જંમવિએ જોણિં ઉવવજ્જિત્તએ સે તમાડયં પકરેહ, તંજહા-નેરહયાડયં વા જાવ દેવાડયં વા ?, હંતા ગોયમા ! જે જંમવિએ

૫ શતકે
ઉદ્દેશ:૩
॥૩૫૦॥

વ્યાख्या-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૩૫૧॥

જોણિં ઉવવજ્જિત્તે સે તંમાડયં પકરેહ, તંજહા-નેરહયાડયં વા સિરિં મણું દેવાડયં વા, નેરહયાડયં પકરે-
માણે સંત્તવિહં પકરેહ, તંજહા-રયણપ્પમાપુઢવિનેરહયાડયં વા જાવ અહેસત્તમાપુઢવિનેરહયાડયં વા,
તિરિક્ખજોણિયાડયં પકરેમાણે પંચવિહં પકરેહ, તંજહા-એગિંદિયતિરિક્ખજોણિયાડયં વા, ભેદો સઙ્ગો
ભાણિયઙ્ગો, મણુસ્સાડયં દુવિહં, દેવાડયં ચડઙ્ગિવિહં, સેવં ભંતે! સેવં ભંતે! ॥ (સૂત્રં ૧૮૩) ॥ પશ્ચમશતે
તૃતીયોદેશકઃ ॥ ૫-૩ ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જે જીવ નરકે જવાને યોગ્ય હોય. હે ભગવન્ ! શું તે જીવ, અહીંથી આયુષ્ય સહિત થઈને નરકે જાય ?
[ઉ૦] હે ગૌતમ ! નરકે જવાને યોગ્ય જીવ અહીંથી આયુષ્ય સહિત થઈને નરકે જાય, પણ આયુષ્ય વિનાનો ન જાય. [પ્ર૦] હે
ભગવન્ ! તે જીવે, તે આયુષ્ય ક્યાં બાંધ્યું અને તે આયુષ્ય સંબંધી આચરણો ક્યાં આચર્યાં ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તે જીવે, તે આયુષ્ય
પૂર્વ ભવમાં બાંધ્યું અને તે આયુષ્ય સંબંધી આચરણો પણ પૂર્વ ભવમાં આચર્યાં. એ પ્રમાણે યાવત્-વૈમાનિકો સુધી દંડક કહેવો. [પ્ર૦]:
હે ભગવન્ ! જે જીવ, જે યોનિમાં ઉપજવાને યોગ્ય હોય, તે જીવ, તે યોનિ સંબંધી આયુષ્ય બાંધે ? જેમકે; નરક યોનિમાં
ઉપજવાને યોગ્ય જીવ નરક યોનિનું આયુષ્ય બાંધે યાવત્-દેવયોનિમાં ઉપજવાને યોગ્ય જીવ દેવયોનિનું આયુષ્ય બાંધે ? [ઉ૦]
હે ગૌતમ ! હા, તેમ કરે અર્થાત્ જે જીવ, જે યોનિમાં ઉપજવાને યોગ્ય હોય, તે જીવ, તે યોનિ સંબંધી આયુષ્ય બાંધે-નરકને યોગ્ય
જીવ નરકનું આયુષ્ય બાંધે, તિર્યચને યોગ્ય જીવ તિર્યચનું આયુષ્ય બાંધે, મનુષ્યને યોગ્ય જીવ મનુષ્યનું આયુષ્ય બાંધે અને દેવને
યોગ્ય જીવ દેવનું આયુષ્ય બાંધે. જો નરકનું આયુષ્ય બાંધે તો તે, સાત પ્રકારના નરકમાંથી કોઈ એક પ્રકારના નરક સંબંધી આયુષ્ય

૫ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૩
॥૩૫૧॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३५२॥

बांधे—रत्नप्रभापृथिवी—नरकनुं आयुष्य के यावत्—अधःसप्तमपृथिवी—सातमी नरक—नुं आयुष्य बांधे. जो ते, तिर्यंचनुं आयुष्य बांधे तो पांच प्रकारना तिर्यंचमांथी कोइ एक तिर्यंच संबंधी आयुष्य बांधे—एकेंद्रिय तिर्यंचनुं आयुष्य इत्यादि—ए संबंधी बंधो विस्तार—भेद—विशेष—अहीं कहेवो. जो ते, मनुष्यनुं आयुष्य बांधे तो ते वे प्रकारना मनुष्योमांथी कोइ प्रकारना मनुष्यनुं आयुष्य बांधे अने जो ते, देवनुं आयुष्य बांधे तो—चार प्रकारना देवोमांथी कोइ एक प्रकारना देवोनुं आयुष्य बांधे. हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन् ! ए प्रमाणे छे एम कही यावत्—विहरे छे. ॥ १८३ ॥

भगवत् सुधर्मस्वामीप्रणीत श्रीमद् भगवतीसूत्रना पांचमा शतकमां त्रीजा उद्देशानो मूलार्थ संपूर्ण थयो.

उद्देशक ४.

(आयुष्यनुं प्रकरण चालतुं होवाथी आ प्रकरणमां पण आयुष्य संबंधी बीजी वात कहेवाने सारु आ सूत्र कहे छे के)
छउमत्थे णं भंते ! मणुस्से आउडिज्जमाणइं सदाइं सुणेइ, तंजहा—संखसदाणि वा सिंगस० संखियस० खरमुहिस० पोयास० परिपिरियास० पणवस० पणहस० भंभास० होरंभस० भेरिसदाणि वा झल्लरिस० दुंदुहिस० तयाणि वा वितयाणि घणाणि वा झुसिराणि वा !, हंता गोयमा ! छउमत्थे णं मणूसे आउडिज्जमाणइं सदाइं सुणेइ, तंजहा—संखसदाणि वा जाव झुसिराणि वा । ताइं भंते ? किं पुट्टाइं सुणेइ अपुट्टाइं सुणेइ ?, गोयमा ! पुट्टाइं सुणेइ, नो अपुट्टाइं सुणेइ, जाव नियमा छहिसिं सुणेइ । छउमत्थे णं मणुस्से किं

५ शतके
उद्देशः ४
॥३५२॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞપ્તિઃ
॥૩૫૩॥

આરગયાઈં સદાઈં સુણેઈ પારગયાઈં સદાઈં સુણેઈ?, ગોયમા! આરગયાઈં સદાઈં સુણેઈ, નો પારગયાઈં સદાઈં સુણેઈ ।
[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! છદ્વસ્થ મનુષ્ય, વગાડવામાં આવતા શબ્દોને સાંભળે છે, તે આ પ્રમાણે:—તે મનુષ્ય, શંખના શબ્દોને, રણશિંગાના શબ્દોને, શંખલીના શબ્દોને, કાહલીના શબ્દોને, મોટી કાહલીના શબ્દોને, ડુકરના ચામડાથી મઢેલ મોઢાવાળા—એક જાતના—વાજાના શબ્દોને, ઢોલના શબ્દોને, ઢોલકીના શબ્દોને, ઢક્કા—ઢાક—ઢાકલા—ના શબ્દોને, હોરંભના શબ્દોને, મોટી ઢકાના શબ્દોને, જાલરના શબ્દોને, દુંદુભિના શબ્દોને, તત—તાંતવાળા—(વીણા વગેરે)—વાજાના શબ્દોને, વિતત—ઢોલ—વાજાના શબ્દોને, નકર વાજાના શબ્દોને અને પોલાં વાજાના શબ્દોને સાંભળે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! હા, છદ્વસ્થ મનુષ્ય, વગાડવામાં આવતા શબ્દોને સાંભળે છે. અને તે પળ પૂર્વે કહ્યા એટલાં વધાં વાજાંઓના—શંખથી યાવત્—પોલાં વાજાંઓના શબ્દોને પણ સાંભળે છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું તે શબ્દો કાન સાથે અથડાયા પછી સંભળાય છે કે અથડાયા વિના સંભળાય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તે શબ્દો કાન સાથે અથડાયા પછી સંભળાય છે, પણ અથડાયા વિના નથી સંભળાતા. અને તે યાવત્—અથડાયા પછી છા દિશામાંથી સંભળાય છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું છદ્વસ્થ મનુષ્ય, ઓરે રહેલા શબ્દોને સાંભળે છે કે પરે—રહેલાંદ્રિયોના વિષયથી દૂર રહેલ—શબ્દોને સાંભળે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! છદ્વસ્થ મનુષ્ય, ઓરે રહેલા શબ્દોને સાંભળે છે, પણ પરે રહેલા શબ્દોને સાંભળતો નથી.

જહા ણં ભંતે ! છડમત્થે મણુસ્સે આરગયાઈં સદાઈં સુણેઈ નો પારગયાઈં સદાઈં સુણેઈ તહા ણં ભંતે !
કેવલી મણુસ્સે કિં આરગયાઈં સદાઈં સુણેઈ પારગયાઈં સદાઈં સુણેઈ ?, ગોયમા ! કેવલી ણં આરગયં વા પારગયં વા સઽવદૂરમૂલમણંતિયં સદં જાણેઈ પાસેઈ, સે કેણદ્દેણં તં ચેવ કેવલી ણં આરગયં વા પારગયં વા

૧ શતકે
ઉદ્દેશ: ૪
॥૩૫૩॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૩૫૪॥

જાવ પાસઈ ?, ગોયમા ! કેવલી ણં પુરચ્છિમેણં મિયંપિ જાણઈ અમિયંપિ જા૦ એવં દાહિજેણં પચ્ચત્થિમેણં ઉત્તરેણં ઉડ્ઢં અહે મિયંપિ જાણઈ અમિયંપિ જા૦ સવ્વં જાણઈ કેવલી સવ્વં પાસઈ કેવલી સવ્વઓ જાણઈ પાસઈ સવ્વકાલં જા૦ પા૦ સવ્વભાવે જાણઈ કેવલી સવ્વભાવે પાસઈ કેવલી ॥ અણંતે નાણે કેવલિસ્સ અણંતે દંમણે કેવલિસ્સ, નિવ્વુડે નાણે કેવલિસ્સ, નિવ્વુડે દંમણે કેવલિસ્સ, સે તેણટ્ટેણં જાવ પાસઈ ॥ (સૂત્રં ૧૮૪) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જેમ છત્રસ્થ મનુષ્ય ઓરે રહેલા શબ્દોને સાંભળે છે અને પરે રહેલા શબ્દોને સાંભળતો નથી તેમ શું કેવલી મનુષ્ય ઓરે રહેલા શબ્દોને સાંભળે છે અને પરે રહેલા શબ્દોને નથી સાંભળતો ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! કેવલી તો ઓરે રહેલા અને પરે રહેલા આદિ અને અંત વિનાના શબ્દને-સર્વ પ્રકારના શબ્દને જાણે છે અને જૂએ છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! ‘ ઓરે રહેલા અને પરે રહેલા શબ્દને પણ યાવત્-(તેજ પ્રમાણે કહેયું) કેવલી જાણે છે અને જૂએ છે’ તેનું શું કારણ ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! કેવલી જીવ પૂર્વ દિશાની મિત વસ્તુને પણ જાણે છે અને અમિત વસ્તુને પણ જાણે છે, એ પ્રમાણે દક્ષિણ દિશાની, પશ્ચિમ દિશાની, ઉત્તર દિશાની, ઉર્ધ્વ દિશાની અને અધો દિશાની પણ મિત વસ્તુને તથા અમિત વસ્તુને કેવલી જાણે છે અને જૂએ છે. કેવલી બધું જાણે છે અને બધું જૂએ છે. કેવલી બધી તરફ જાણે છે અને જૂએ છે. કેવલી સર્વ કાલે સર્વ પદાર્થો-ભાવો-ને જાણે છે અને જૂએ છે, કેવલીને અનંત જ્ઞાની અને અનંત દર્શન છે અને કેવલીનું જ્ઞાન અને દર્શન કોઈ જાતના પડદા (આવરણ) વાળું નથી માટે તે કારણથી’ યાવત્-જૂએ છે ’ એમ કહ્યું છે. ॥ ૧૮૪ ॥

છત્તમત્થે ણં ભંતે ! મણુસ્સે હસેજ્જ વા ઉસ્સુયાણ્ણ વા ?, હંતા હસેજ્જ વા ઉસ્સુયાણ્ણ વા, જહા ણં ભંતે !

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૪
॥૩૫૪॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३५५॥

छउमत्थे मणुसे हसेज्ज जाव उस्सु० तहा णं केवलीवि हसेज्ज वा उस्सुयाएज्ज वा ?, गोयमा ! नो इणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठेणं भंते ! जाव नो णं तहा केवली हसेज्ज वा जाव उस्सुयाएज्ज वा ?, गोयमा ! जण्णं जीवा चरित्त-
मोहणिज्जस्स कम्मस्स उदएणं हसति वा उस्सुयायति वा, से णं केवलस्स नत्थि, से तेणट्ठेणं जाव नो णं
तहा केवली हसेज्ज वा उस्सुयाएज्ज वा । जीवे णं भंते ! हसमाणे वा उस्सुयमाणे वा कइ कम्पयडीओ
बंधइ ?, गोयमा ! सत्तविहबंधए वा अट्ठविहबंधए वा, एवं जाव वेमाणिए, पोहत्तिएहिं जीवेगिंदियवज्जो
तियभंगो ॥ छउमत्थे णं भंते ! मणूसे निदाएज वा पयलाएज्ज वा !, हंता निदाएज्ज वा पयलाएज्ज वा, जहा
हसेज्ज वा तहा नवरं दरिसणावरणिज्जस्स कम्मस्स उदएणं निदायंति वा पयलायंति वा, से णं केवलस्स
नत्थि, अन्नं तं चेव । जीवे णं भंते ! निदायमाणे वा पयलाणमाणे वा कति कम्मपयडीओ बंधइ ?, गोयमा !
सत्तविहबंधए वा अट्ठविहबंधए वा, एवं जाव वेमाणिए, पोहत्तिएसु जीवेगिंदियवज्जो तियभंगो ॥ (सूत्रं १८५)

[प्र०] हे भगवन् ! छद्मस्थ मनुष्य हसे अने कांडिपण लेवाने उतावळो थाय ? [उ०] हे गौतम ! हा, ते हसे अने उतावळो पण
थाय खरो. [प्र०] हे भगवन् ! जेम छद्मस्थ मनुष्य हसे अने उतावळो थाय तेम केवळी पण हसे अने उतावळो थाय ? [उ०] हे गौतम !
ए अर्थ समर्थ नथी-छद्मस्थ मनुष्यनी पेठे यावत्-केवळी न हसे अने उतावळो पण न थाय. [प्र०] हे भगवन् ! छद्मस्थ मनुष्यनी पेठे
यावत्-केवळी हसे नही अने उतावळो थाय नहीं तेनुं शुं कारण ? [उ०] हे गौतम ! दरेक जीवो चारित्रमोहनीय कर्मना उदयथी हसे
छे अने उतावळा थायछे अने केवळिने तो चारीत्रमोहनीय कर्मनो उदयज नथी माटे ते कारणथी छद्मस्थमनुष्यनी पेठे यावत्-केवळी

५ शतके
उद्देशः ४
॥३५५॥

ધાર્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૩૫૬॥

હસતા નથી તેમ ઉતાવળા પળ થતા નથી. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! હસતો અને ઉતાવળો થતો જીવ કેટલાં પ્રકારનાં કર્મોને બાંધે? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તેવા પ્રકારનો જીવ સાત પ્રકારના કર્મોને બાંધે કે આઠ પ્રકારનાં કર્મોને બાંધે. એ પ્રમાણે યાવત્-વૈમાનિક સુધી સમજવું. તથા જ્યારે ઘણા જીવોને આશ્રીને ઉપલો પ્રશ્ન પૂછાય ત્યારે તેમાં કર્મના બંધ સંબંધી ત્રણ ભાંગા આવે. પળ તેમાં જીવ અને એકેન્દ્રિયો ન લેવા. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! છદ્મસ્થ મનુષ્ય નિદ્રા લે-ઉંઘે અને ઉમ્મો ઉમ્મો ઉંઘે? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! હા, તે ઉંઘે અને ઉમ્મો ઉમ્મો પળ ઉંઘે. જેમ આગળ હસવા વગેરે વિષે કેવલી અને છદ્મસ્થ સંબંધે પ્રશ્નોત્તરો જણાવ્યા હતા. તેમ નિદ્રા સંબંધે પળ તે બન્ને સંબંધે પ્રશ્નોત્તરો જાણવા. વિશેષ એ કે, છદ્મસ્થ મનુષ્ય દર્શનાવરણીય કર્મના ઉદયથી નિદ્રા લે છે અને ઉમ્મો ઉમ્મો ઉંઘે છે અને તે દર્શનાવરણીય કર્મનો ઉદય કેવલિને નથી માટે તે, છદ્મસ્થની પેટે નિદ્રા લેતો નથી. (ઇત્યાદિ બીજું બધું તેજ પ્રમાણે જાણવું.) [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! નિદ્રા લેતો કે ઉમ્મો ઉમ્મો ઉંઘતો જીવ કેટલી કર્મપ્રકૃતિનો બંધ કરે (બાંધે) [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તે જીવ સાત કર્મપ્રકૃતિનો બંધ કરે કે આઠ કર્મપ્રકૃતિનો બંધ કરે (બાંધે). એ પ્રમાણે યાવત્-વૈમાનિક સુધી જાણવું. તથા જ્યારે ઘણા જીવોને ઉપલો પ્રશ્ન પૂછાય ત્યારે તેમાં કર્મના બંધ સંબંધી ત્રણ ભાંગા આવે, પળ તેમાં જીવ અને એકેન્દ્રિય ન લેવા. ॥ ૧૮૫ ॥

હરી ણં મંતે ! હરિણેગમેસી સક્કદૂપ્પે ઇત્થીગમ્મં સંહરણમાણે કિં ગમ્માઓ ગમ્મં સાહરહ ? ગમ્માઓ જોણિં સાહરહ ૨ જોણીઓ ગમ્મં સાહરહ ૩ જોણીઓ જોણિં સાહરહ ૪ ?, ગોયમા ! નો ગમ્માઓ ગમ્મં સાહરહ, નો ગમ્માઓ જોણિં સાહરહ, નો જોણીઓ જોણિં સાહરહ, પરામુસિય ૨ અવ્વાબાહેણં અવ્વાબાહં જોણીઓ ગમ્મં સાહરહ ॥ પમ્મૂ ણં મંતે ! હરિણેગમેસી સક્કસ્સ ણં દૂપ્પે ઇત્થીગમ્મં નહસિરંસિ વા રોમકૂવંસિ

૫ શતકે
ઉદ્દેશ:૪
॥૩૫૬॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३५७॥

वा साहरित्तए वा नीहरित्तए वा ?, हंता पभू, नो चेव णं तस्स गब्भस्स किंचिवि आबाहं वा विबाहं वा उप्पाएज्जा, छविच्छेदं पुण करेज्जा, एसुहुमं च णं साहरिज्ज वा नीहरिज्ज वा ॥ (सूत्रं १८६)

[प्र०] हे भगवन् ! इंद्रनो संबंधी शक्रनो दूत हरिनैगमेषी नामनो देव ज्यारे स्त्रीना गर्भनुं संहरण करे छे त्यारे शुं एक गर्भाशयमांथी गर्भने लइने बीजा गर्भाशयमां मूके छे गर्भथी लइने योनिद्वारा बीजी (स्त्री) ना उदरमां मूके छे ? के योनिद्वारा गर्भने बहार काढीने बीजा गर्भाशयमां मूके छे ? के योनिद्वारा गर्भने पेटमांथी काढीने पाछो तेज रीते (योनिद्वारा बीजीना) पेटमां मूके छे ? [उ०] हे गौतम ! ते देव, एक गर्भाशयमांथी गर्भने लइने बीजा गर्भाशयमां मूकतो नथी, गर्भथी लइने योनि वाटे गर्भने बीजीना पेटमां मूकतो नथी, तेम योनिवाटे गर्भने बहार काढीने पाछो योनिवाटे (गर्भने) पेटमां मूकतो नथी. पण पोताना हाथ वडे गर्भने अंडी अंडीने अने ते गर्भने पीडा न थाय तेवी रीते योनिद्वारा बहार काढीने बीजा गर्भाशयमां मूके छे. [प्र०] हे भगवन् ! शक्रनो दूत हरिनैगमेषी देव स्त्रीना गर्भने नखमी टोच वाटे या तो रुंवाडाना छिद्र वाटे अंदर मूकवा के बहार काढवा समर्थ छे ? [उ०] हे गौतम ! हा, ते तेम करवाने समर्थ छे उपरांत ते देव गर्भने कांइपण ओछी के वधारे पीडा थवा देतो नथी तथा ते गर्भना शरीरनो छेद-शरीरनी कापकूप-करे छे अने पछी तेने घणो मुक्षम करीने अंदर मूके छे के बहार काढे छे. ॥ १८६ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी अइमुत्ते णामं कुमारसमणे पगतिभइए जाव विणीए, तए णं से अइमुत्ते कुमारसमणे अण्णया कयाइ महावुट्टिकायंसि निवयमाणंसि कक्खपडिग्ग-

५ शतके
उद्देशः ४
॥३५७॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३५८॥

हरयहरणमायाए बहिया संपट्टिए विहाराए, तए णं से अइमुत्ते कुमारसमणे वाहयं वहमाणं पासइ २ मट्टि-
याए पालिं बंधइ णाविया मे २ नाविओविव णावमयं पडिग्गहगं उदगंसि कट्टु पच्चाहमाणे २ अभिरमइ, तं
च थेरा अहक्खु, जेणेव समणे भगवं० तेणेव उवागच्छंति २ एवं वदासी-एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी
अतिमुत्ते णामं कुमारसमणे से णं भंते ! अत्तिमुत्ते कुमारसमणे कतिहिं भवग्गहणेहिं सिज्झिहिति जाव अंतं
करेहिति ?, अज्जो समणे भगवं महावीरे ते थेरे एवं वयासी-

ते काले, ते समये श्रमण भगवंत महावीरना शिष्य अतिमुत्तक नामना कुमारश्रमण, जेओ रूभावे भोळा अने यावत्-विनय-
वाळा हता. ते अतिमुत्तक कुमारश्रमण अन्य कोइ दिवसे भारे वरसाद वरसतो हतो त्यारे पोतानी काखमां पात्रुं अने रजोहरण
लइने बहार (वडी शंकाना निवारण माटे) चाल्या. त्यारपछी बहार जतां ते अतिमुत्तक कुमारश्रमणे वेता पाणीनुं एक नानुं
खाबोचियुं जोयुं-तेने जोया-पछी ते खाबोचिया फरती एक माटीनी पाळ बांधी अने 'आ मारी नावछे आ मारी नाव छे' ए प्रमाणे
नाविकनी पेठे पोताना पात्र नावरूप करी-पाणीमां नाखी ते कुमारश्रमण प्रवाहे छे-पाणीमां तरावे छे-ए रीते ते, रमत रमे छे. हवे
ए प्रकारना बनावने स्थविरोए जोयो अने जोया पछी तेओए जे तरफ श्रीमहावीरस्वामी छे ते तरफ आवीने आ प्रमाणे कहुं के:-

एवं खलु अज्जो ! मम अंतेवासी अइमुत्ते णामं कुमारसमणे पगतिभइए जाव विणीए से णं अइमुत्ते कुमा-
रसमणे इमेणं चेव भवग्गहणेणं सिज्झिहिति जाव अंतं करेहिति, तं मा णं अज्जो ! तुब्भे अतिमुत्तं कुमारस-
मणं हीलेह निंदह खिंसह गरहह अवमन्नह, तुब्भे णं देवाणुप्पिया ! अतिमुत्तं कुमारसमणं अगिलाए

५ शतके
उद्देशः ४
॥३५८॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३५९॥

संगिण्हह अगिलाए उवगिण्हह अगिलाए भत्तेणं पाणेणं विणयेणं वेयावडियं करेह, अइमुत्ते णं कुमारसमणे अंतकरे चेव अंतिमसरीरिए चेव, तए णं ते थेरा भगवंतो समणेणं भगवया म० एवं वुत्ता समाणा समणं भगवं महावीरं वंदन्ति नमंसन्ति अइमुत्तं कुमारस मणं अगिलाए संगिण्हंतित्ति जाव वेयावडियं करेति ॥(सूत्रं १८७)॥

[प्र०] हे देवानुप्रिय ! भगवान् अतिमुक्तक नामे कुमारश्रमण आपना शिष्य छे. तो हे भगवन् ! ते अतिमुक्तक कुमारश्रमण केटला भवो कया पछी सिद्ध थशे यावत्-सर्व दुःखोनो नाश करशे ? [उ०] हवे श्रमण भगवंत महावीरे ते स्थविरोने आ प्रमाणे कहुं के:-हे आर्यो ! स्वभावे भोळो यावत्-विनयी एवो मारो शिष्य अतिमुक्तक नामनो कुमारश्रमण आ भव पूरो करीनेज सिद्ध थशे यावत्-सर्व दुःखोनो नाश करशे. माटे हे आर्यो ! तमे ते अतिमुक्तक कुमारश्रमणने हीलो नहीं, निंदो नहीं, खिसो नहीं, वगोवो नहीं अने तेनुं अपमान पण करो नहीं. किंतु हे देवानुप्रियो ! तमे ग्लानि राख्या शिवाय ते कुमारश्रमणने साचवो, तेने सहाय करो अने तेनी सेवा करो. (कारण के) ते अतिमुक्तक कुमारश्रमण सर्व दुःखोनो नाश करनार छे अने आ छेछा शरीरवाळो छे-आ शरीर छोडया पछी तेने बीजीवार शरीरधारी थवानुं नथी. श्रमण भगवंत महावीरे ते स्थविरोने पूर्व प्रमाणे कहा पछी ते स्थविरोए श्रमण भगवंत महावीरने वंदन कर्युं अने नमन कर्युं अने पछी ते स्थविरोए श्रीमहावीरनी आज्ञा प्रमाणे ते अतिमुक्तक कुमारश्रमणने विना ग्लानिए साचव्या अने यावत्-तेओनी सेवा करी. ॥ १८७ ॥

तेणं कालेणं २ महासुक्काओ कप्पाओ महासग्गाओ महाविमाणाओ दो देवा महिड्ढीया जाव महाणु-भागा समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं पाउब्भूया, तए णं ते देवा समणं भगवं महावीरं मणसा

५ शतके
उद्देशः ४
॥३५९॥

બ્યાख्या-
પ્રજ્ઞસિઃ
॥૩૬૦॥

વંદંતિ નમંસંતિ મળસા ચેવ હમં ઇયારૂવં વાગરણં પુચ્છંતિ-કતિ ણં ભંતે ! દેવાણુપ્પિયાણં અંતેવાસીસયાઈં સિજ્ઞિહિંતિ જાવ અંતં કરેહિંતિ ?, તણે ણં સમણે ભગવં મહાવીરે તેહિં દેવેહિં મળસા પુટે તેસિં દેવાણં મળસા ચેવ હમં ઇતારૂવં વાગરણં વાગરેતિ-એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! મમ સત્ત અંતેવાસીસયાઈં સિજ્ઞિહિંતિ જાવ અંતં કરેહિંતિ, તણે ણં દેવા સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં મળસા પુટેણં મળસા ચેવ હમં ઇયારૂવં વાગરણં વાગરિયા સમાણા હટ્ટતુટ્ટા જાવ હયહિયયા સમણં ભગવં મહાવીરં વંદંતિ ણમંસંતિ ૨ ત્તા મળસા ચેવ સુસ્સુસમાણા ણમંસમાણા અભિસુહા જાવ પજ્જુવાસંતિ ।

તે કાલે, તે સમયે મહાશુક્ર નામના દેવલોકથી મહાસર્ગ (સ્વર્ગ) નામના મોટા વિમાનથી મોટી ઋદ્ધિવાળા યાવત્-મોટા ભાગ્યવાળા બે દેવો શ્રમણ ભગવંત મહાવીરની પાસે પ્રાદુર્ભૂત થયા તે દેવોએ શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને મનથીજ વંદન અને નમન કર્યું તથા મનથીજ આ પ્રકારના પ્રશ્નો પૂછ્યા:— [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! આપ દેવાનુપ્રિયના કેટલા શિષ્યો સિદ્ધ થશે યાવત્-સર્વ દુઃખનો અંત આણશે ? [ઉ૦] ત્યારપછી તે દેવોએ મનથીજ પ્રશ્નો પૂછ્યા પછી-શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે પણ તે દેવોને તેઓના સવાલના જવાબો મનથીજ આપ્યા:—હે દેવાનુપ્રિયો ! મારા સાતસેં શિષ્યો સિદ્ધ થશે યાવત્-સર્વ દુઃખનો નાશ કરશે. એ રીતે મનથી પૂછાણલ એવા શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે તે દેવોને તેઓના સવાલના જવાબો મનથીજ આપ્યા તેથી તે દેવો હર્ષવાળા, તોષવાળા અને યાવત્-હૃત-હૃદયવાળા થઈ ગયા, અને તેઓએ શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વંદન કર્યું, નમન કર્યું અને મનથીજ પર્યુપાસના કરવાની ઇચ્છાવાળા, નમતા યાવત્-તે દેવો સન્મુખ થઈને પર્યુપાસના કરવાં લાગ્યા.

૬ શતકે
ઉદ્દેશ:૪
॥૩૬૦॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३६१॥

तेणं कालेणं २ समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी इंद्रभूती णामं अणगारे जाव अदूरस्सामंते उड्डंजाणू जाव विहरति, तए णं तस्स भगवओ गोयमस्स ज्ञाणंतरियाए वट्टमाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था, एवं खलु दो देवा महिड्डिया जाव महाणुभागा समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं पाउब्भूया तं नो खलु अहं ते देवे जाणामि कयराओ कप्पाओ वा सग्गाओ वा विमाणाओ वा कस्स वा अत्थस्स अट्टाए इहं हव्वमागया ?, तं गच्छामि णं भगवं महावीरं वंदामि णमंसांमि जाव पज्जुवासांमि इमाइं च णं एयारूवाइ वागरणाइं पुच्छिस्सामित्तिकट्टु एवं संपेहेति २ उट्टाए उट्टेति २ जेणेव समणे भगवं महा० जाव पज्जुवासति, गोयमादि समणे भगवं म० भगवं गोयमं एवं वदासी-से णूणं तव गोयमा ! ज्ञाणंतरियाए वट्टमाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए जाव जेणेव मम अंतिए तेणेव हव्वमागए, से णूणं गोयमा ! अत्थे सम-त्थे ?, हंता अत्थि, तं गच्छाहि णं गोयमा ! एए चेव देवा इमाइं एयारूवाइं वागरणाइं वागरेहिंति,

ते काले, ते समये श्रमण भगवंत महावीरना मोटा शिष्य इंद्रभूति नामना अनगार यावत्-श्रीमहावीरनी पासे उभडक बेसीने यावत्-विहरे-रहे छे. पछी ध्यानांतरिकामां-ध्याननी समाप्तिमां वर्तता अर्थात् पूरेपूरुं ध्यान ध्याई रह्या पछी ते भगवान् गौतम इंद्रभूति-ने आ प्रकारनो संकल्प यावत्-उत्पन्न थयो:-‘मोटी ऋद्धिवाळा यावत्-मोटा प्रभाववाळा बे देवो श्रमण भगवंत महावीरनी पासे प्रादुर्भूत थया हता. तो हुं ते देवोने जाणतो नथी के, तेओ कया कल्पथी, कया स्वर्गथी अने कया विमानथी शा कारणे शीघ्र अहीं आव्या ? माटे जाउं अने भगवंत महावीरने वांहुं, नमुं, अने यावत्-तेओनी पर्युपासना करुं तथा एम कया पछी हुं मारा पूर्व

५ शतके
उद्देशः ४
॥३६१॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३६२॥

प्रकारना आ प्रश्नो पूछीश ' एम विचारीने, उभा थइने जे तरफ श्रमण भगवंत महावीर छे ते तरफ जइने यावत्-तेओनी सेवा करे छे. हवे श्रमण भगवंत महावीरे ' गौतमादि साधुओ ! ' एम संबोधी भगवान् गौतमने आ प्रमाणे कहुं के-हे गौतम ! ज्यारे तें ध्याननी समाप्ति करी लीधी त्यारे तारा मनमां आ प्रकारनो संकल्प थयो हतो के 'हुं देवो संबंधी हकीकत जाणवा माटे श्रमण भगवंत महावीर पासे जाउं अने यावत्-तेज कारणथी तुं मारी पासे अहीं शीघ्र आव्यो छे ' केम हे गौतम ! में कहुं ए बराबर छेने ? गौतमे कहुं के, 'हे भगवन् ! ते बराबर छे. ' पछी भगवंत महावीरे कहुं के, तारी शंकाने टाळवाने सारु हे गौतम ! तुं (ए देवोनी पासे) जा. अने ए देवोज तने ए संबंधेनी पूरी माहिती संभळावशे.

तए णं भगवं गोयमे समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नाए समाणे समणं भगवं महावीरं वंदइ मणसइ २ जेणेव ते देवा तेणेव पहारेत्थ गमणाए, तए णं ते देवा भगवं गोयमं पज्जुवास (एज्ज) माणं पासंति २ हट्ठा जाव हयहियया खिप्पामेव अब्भुट्ठेति २ खिप्पामेव पच्चुवागच्छंति २ जेणेव भगवं गोयमे तेणेव उवागच्छंति २ त्ता जाव णमंसित्ता एवं वयासी-एवं खलु भंते ! अम्हे महासुक्कातो कप्पातो महासग्गातो महाविमाणाओ दो देवा महिङ्गिया जाव पाउब्भूता, तए णं अम्हे समणं भगवं महावीरं वंदामो णमंसामो २ मणसा चेव इमाइं एयारूवाइं वागरणाइं पुच्छामो-कति णं भंते ! देवाणुप्पियाणं अंतेवासीसयाइं सिज्झिंहिति जाव अंतं करेहिति ?, तए णं समणे भगवं महावीरे अम्हेहिं मणसा पुट्ठे अम्हं मणसा चेव इमं एयारूवं वागरणं वागरेति -एवं खलु देवाणु० मम सत्त अंतेवासीसयाइं जाव अंतं करेहिति, तए णं अम्हे समणेणं भगवया महा-

५ शतके
उद्देशः ४
॥३६२॥

ઘ્યાલ્યા-
પ્રજ્ઞપ્તિઃ
॥૩૬૩॥

વીરેણં મળસા ચેવ પુટ્ટેણં મળસા ચેવ હમં ઇયાસૂવં વાગરણં વાગરિયા સમાણા સમણં ભગવં મહાવીરં વંદામો
નમંસામો ૨ જાવ પજ્જુવાસામો ત્તિકદ્ધુ ભગવં ગોતમં વંદંતિ નમંસંતિ ૨ જામેવ દિસિં પાડ઼ તામેવ દિસિં
પ૦ ॥ (સૂત્રં ૧૮૮) ॥

ત્યારપછી શ્રમણ ભગવંત મહાવીર તરફથી એવા પ્રકારની અનુમતિ મળવાને લીધે ભગવાન ગૌતમે શ્રમણ ભગવંતને વાંદી, નમી
અને જે તરફ પેલા દેવો હતા તે તરફ જવાને સંકલ્પ કર્યો, હવે તે દેવો ભગવાન ગૌતમને પોતાની પાસે આવતા જોઈને હર્ષવાળા
યાવત્ હૃતહૃદયવાળા થયા અને શીઘ્રજ ઉભા થઈ તેઓની સામે ગયા-તે દેવો, જ્યાં ભગવાન ગૌતમ હતા જ્યાં આવ્યા-અને તેઓને
વાંદી, નમી તે દેવોએ આ પ્રમાણે કહ્યું:-હે ભગવન્ ! મહાશુક્ર નામના કલ્પથી, મહાસ (સ્ત્ર) ં વિમાનથી મોટી ઋદ્ધિવાળા યાવત્-અમે
વે દેવો અહીં પ્રાદુર્ભૂત થયા છીએ અને (પછી) અમે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંદીએ છીએ નમીએ છીએ અને મનથીજ આ પ્રકારના
પ્રશ્નો પૂછીએ છીએ-‘હે ભગવન્ ! આપ દેવાનુપ્રિયના કેટલા સો શિષ્ય સિદ્ધ થશે યાવત્-સર્વ દુઃખનો નાશ કરશે ?’ આ રીતે અમે
શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને મનથી પૂછ્યા પછી અમને પણ તે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે મનથીજ તેનો જવાબ આપ્યો કે-‘હે દેવાનુપ્રિયો !
મારા સાતસે શિષ્યો સિદ્ધ થશે યાવત્-સર્વ દુઃખનો નાશ કરશે ’ એ રીતે અમે મનથીજ પૂછેલ પ્રશ્નોના જવાબ પણ અમને શ્રમણ
ભગવંત મહાવીર તરફથી મન દ્વારાજ મળ્યા તેથી અમે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંદીએ છીએ, નમીએ છીએ અને યાવત્-તેઓની
પર્યુપાસના કરીએ છીએ, એમ કરીને (કહીને) તે દેવો ભગવાન ગૌતમને વાંદે છે, નમે છે અને પછી તેઓ જે દિશામાંથી પ્રગટ્યા
હતા તેજ દિશામાં અંતર્ધાન થઈ ગયા. ॥ ૧૮૮ ॥

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૪
॥૩૬૩॥

ધ્યાન્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૩૬૪॥

ભંતેત્તિ ભગવં ગોયમે સમણં જાવ એવં વદાસી-દેવા ણં ભંતે ! સંજયાતિ વત્તવ્વં સિયા ?, ગોયમા ! ણો તિણદ્દે સમદ્દે, અભક્ખાણમેયં, દેવા ણં ભંતે ! અસંજતાતિ વત્તવ્વં સિયા ?, ગોયમા ! ણો તિણદ્દે, ણિદ્દુરવ-
યણમેયં, દેવા ણં ભંતે ! સંજયાસંજયાતિ વત્તવ્વં સિયા ?, ગોયમા ! ણો તિણદ્દે સમદ્દે, અસભૂયમેયં દેવાણં,
સે કિં યાતિ ણં ભંતે ! દેવાતિ વત્તવ્વં સિયા ?, ગોયમા ! દેવા ણં નોસંજયાતિ વત્તવ્વં સિયા ॥ (સૂત્રં ૧૮૯) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! ' એમ કહી ભગવાન્ ગૌતમે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે યાવત્-આ પ્રમાણે કહું કે, હે ભગવન્ ! દેવો સંયત કહેવાય ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! ના-એ અર્થ સમર્થ નથી-દેવોને સંયત કહેવા એ યોગ્ય છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! દેવો અસંયત કહે-
વાય ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! ના- (કારણ કે) ' દેવો અસંયત છે ' એ કથન નિષ્ઠુર વચન છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! દેવો અસંયતા-
સંયત કહેવાય ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! ના-એ અર્થ સમર્થ નથી-દેવોને સંયતાસંયત કહેવા એ અછતું છતું કરવા જેવું છે-યોગ્ય છે.
[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! ત્યારે હવે દેવોને કેવા કહેવા ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! દેવોને નોસંયત કહેવા. ॥ ૧૮૯ ॥

દેવા ણં ભંતે ! કયરાએ ભાસાએ ભાસંતિ ?, કયરા વા ભાસા ભાસિજ્ઞમાણી વિસિસ્સતિ ?, ગોયમા ! દેવા ણં
અદ્ધમાગહાએ ભાસાએ ભાસંતિ, સાવિ ય ણં અદ્ધમાગહા ભાસા ભાસિજ્ઞમાણી વિસિસ્સતિ ॥ (સૂત્રં ૧૯૦) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! દેવો કઈ ભાષામાં બોલે છે ? અથવા દેવો જે ભાષાનો પ્રયોગ કરે છે તે ભાષાઓમાં વિશિષ્ટરૂપ કઈ
ભાષા છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! દેવો અર્ધમાગધી ભાષામાં બોલે છે અને ત્યાં બોલાતી ભાષાઓમાં પણ તેજ ભાષા-અર્ધમાગધી
ભાષા વિશિષ્ટરૂપ છે. ॥ ૧૯૦ ॥

૫ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૪
॥૩૬૪॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३६५॥

केवली णं भंते ! अंतकरं वा अंतिमसरीरियं वा जाणति पासइ ?, हंता ! गोयमा ! जाणति पासति । जहा णं भंते ! केवली अंतकरं वा अंतिमसरीरियं वा जाणति पासति तहा णं छउमत्थेऽवि अंतकरं वा अंतिमसरीरियं वा जाणति पासति ?, गोयमा ! णो तिणट्ठे समट्ठे, सोच्चा जाणति पासति, पमाणतो वा, से किं तं सोच्चा णं ?, केवलिसस वा केवलिसावयस्स वा केवलिसावियाए वा केवलिउवासगस्स वा केवलिउवासियाए वा तप्पक्खियस्स वा तप्पक्खियसावगस्स वा तप्पक्खियसावियाए वा तप्पक्खियउवासगस्स वा तप्पक्खियउवासियाए वा से तं सोच्चा ॥ (सू० १९१) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! केवली मनुष्य, अंतकरने वा चरमशरीरवाळाने जाणे, जूए ? [उ०] हा, गौतम ! जाणे अने जूए. [प्र०] हे भगवन् ! जे प्रकारे केवली मनुष्य, अंतकरने वा चरमशरीरवाळाने जाणे अने जूए ते प्रकारे छद्दस्थ मनुष्य, अंतकरने वा अंतिमशरीरवाळाने जाणे, जूए ? [उ०] हे गौतम ! ते अर्थ समर्थ नथी. तो पण सांभळीने अथवा प्रमाणथी छद्दस्थ मनुष्य पण अंतकरने वा चरमदेहिने जाणे अने जूए. [प्र०] ' सांभळीने ' ते शुं ? [उ०] सांभळीने एटले केवली पासेथी, केवलिना श्रावक पासेथी, केवलिनी श्राविका पासेथी, केवलिना उपासक पासेथी, केवलिनी उपासिका पासेथी, केवलिना पाक्षिक-स्वयंबुद्ध-पासेथी, स्वयंबुद्धना श्रावक पासेथी, स्वयंबुद्धनी श्राविका पासेथी, स्वयंबुद्धना उपासक पासेथी, स्वयंबुद्धनी उपासिका पासेथी सांभळीने. ए ' सांभळीने ' शब्दनो अर्थ थयो. ॥ १९१ ॥

से किं तं पमाणे ?, २. पमाणे चउट्ठिवहे पणत्ते, तंजहा-पच्चक्खे अणुमाणे ओवम्मे आगमे, जहा अणुओ-

५ शतके
उद्देशः ४
॥३६५॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૩૬૬॥

ગદારે તહા ણેયઞ્ચં પમાણં જાવ તેણ પરં નો અત્તાગમે, નો અણંતરાગમે, પરંપરાગમે ॥ (સૂ૦ ૧૯૨) ॥

[પ્ર૦] ‘ પ્રમાણ ’ તે શું ? [ઉ૦] પ્રમાણ ચાર પ્રકારનું છે. તે જેમકે, પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, ઔપમ્ય-ઉપમાન અને આગમ. જે પ્રકારે ‘ અનુયોગદ્વાર ’ મૂત્રમાં પ્રમાણ સંબંધે લખ્યું છે તે પ્રકારે જાણવું, યાવત્—‘ ત્યારવાદ નો આત્માગમ, નો અનન્તરાગમ, પરંપરાગમ ’. ॥ ૧૯૨ ॥

કેવલી ણં ંતે ! ચરિમકમ્મં વા ચરિમણિજ્જરં વા જાણતિ પાસતિ ?, હંતા ગોયમા ! જાણતિ પાસતિ ! જહા ણં ંતે ! કેવલી ચરિમકમ્મં વા જહા ણં અંતકરેણં આલાવગો તહા ચરિમકમ્મેણવિ અપરિસેસિઓ ણેયઞ્ચો ॥ (સૂ૦ ૧૯૩) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! કેવલી મનુષ્ય, ઢેહ્યા કર્મને વા ઢેહી નિર્જરાને જાણે, જૂએ ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! હા, જાણે, જૂએ.—‘ હે ભગવન્ ! જેમ કેવલી, ઢેહ્યા કર્મને જાણે ’ એ પ્રશ્નનો (આલાપક) જેમ ‘ અંતકર ’ વિષેનો આલાપક કહ્યો તેમ ‘ ઢેહ્યા કર્મ ’ ના પ્રશ્ન સાથે પણ પૂરો આલાપક જાણવો. ॥ ૧૯૩ ॥

કેવલી ણં ંતે ! પળીયં મણં વા વહં વા ધારેજ્ઞા ?, હંતા ધારેજ્ઞા, જહા ણં ંતે ! કેવલી પળીયં મણં વા વહં વા ધારેજ્ઞા તે ણં વેમાણિયા દેવા જાણંતિ પાસંતિ ?, ગોયમા ! અત્થેગતિયા જાણંતિ પા૦, અત્થેગતિયા ન જાણંતિ ન પા૦, સે કેણટ્ટેણં જાવ ણ જાણંતિ ણ પાસંતિ ?, ગોયમા ! વેમાણિયા દેવા દુવિહા પળ્લન્તા, તંજહા-માહ્મિચ્છાદિટ્ટિઉવવન્નયા ય અમાહ્મસમ્મદિટ્ટિઉવવન્નયા ય, તત્થ ણં જે તે માહ્મિચ્છાદિટ્ટિઉવવ-

૧ શતકે
ઉદ્દેશ:૪
॥૩૬૬॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३६७॥

न्नगा ते न याणंति न पासंति, तत्थ णं जे ते अमाईसम्मदिट्ठीउववन्नगा ते णं जाणंति पासंति, से केणट्टेणं एवुं वु० अमाईसम्मदिट्ठी जाव पा० ?, गोयमा ! अमाई सम्मदिट्ठी दुविहा पणत्ता-अनंतरोववन्नगा य परंपरोववन्नगा य, तत्थ अणंतरोववन्नगा न जा०, परंपरोववन्नगा जाणंति, से केणट्टेणे भंते ! एवं० परंपरोववन्नगा जाव जाणंति ?, गोयमा ! परंपरोववन्नगा दुविहा पणत्ता-पज्जत्तगा य अपज्जत्तगा य, पज्जत्ता जा० अपज्जत्ता न जा०, एवं अणंतरपरंपरपज्जत्तअपज्जत्ता य उवउत्ता अणुउवत्ता, तत्थ णं जे ते उवउत्ता ते जा० पा०, से तेणट्टेणं तं चेव ॥ (सू० १९४) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! केवली मनुष्य, प्रकृष्ट मनने वा, प्रकृष्ट वचनने धारण करे ? [उ०] हा, धारण करे. [प्र०] हे भगवन् ! केवली मनुष्य, जे प्रकृष्ट मनने वा, प्रकृष्ट वचनने धारण करे छे तेने वैमानिक देवो जाणे छे, जूए छे ? [उ०] हे गौतम ! केटलाको जाणे छे, जूए छे, केटलाको नथी जाणता, नथी जोता. [प्र०] ते केवी रीते यावत्-नथी जोता ? [उ०] हे गौतम ! वैमानिक देवो बे प्रकारना कहा छे, ते जेमके: मायिमिथ्यादृष्टिपणे उत्पन्न थयेला अने अमायिसम्यग्दृष्टिपणे उत्पन्न थयेला, तेओमां जे मायिमिथ्यादृष्टिपणे उत्पन्न थयेला छे तेओ नथी जाणता, नथी जोता अने जेओ अमायी सम्यग्दृष्टिपणे उत्पन्न थयेला छे तेओ जाणे छे-जूए छे. ' अमार्यां सम्यग्दृष्टि यावत्-जूए छे ' तेम कहेवानुं शुं कारण ? हे गौतम ! अमायी सम्यग्दृष्टि देवो बे प्रकारना कहेला छे ते जेमके; अनंतरोपपन्नक अने परंपरोपपन्नक. तेमां जे अनन्तरोपपन्नक छे तेओ नथी जाणता अने जेओ परंपरोपपन्नक छे तेओ जाणे छे. हे भगवन् ! ' परंपरोपपन्नक देवो यावत्-जूए छे ' तेम कहेवानो शो अर्थ ? हे गौतम ! परंपरोपपन्नक देवो बे

५ शतके
उद्देशः ४
॥३६७॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૩૬૮॥

પ્રકારના કહેલા છે, તે જેમકે; પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત. તેમાં જેઓ પર્યાપ્તો છે તેઓ જાણે છે અને અપર્યાપ્તો નથી જાણતા.] એ પ્રમાણે અનન્તર ઉત્પન્ન થયેલા, પરંપરાએ ઉત્પન્ન થયેલા, પર્યાપ્તરૂપે ઉત્પન્ન થયેલા, અપર્યાપ્તરૂપે ઉત્પન્ન થયેલા, ઉપયોગવાળા, અનુપ-યુક્ત-ઉપયોગ વિનાના, એ પ્રકારના વમાનિક દેવો છે, તેમાં જે ઉપયોગવાળા સાવધાનતાવાળા છે તેઓ જાણે છે, માટે તે હેતુથી તેજ-કેટલાક જાણે છે, અને કેટલાક નથી જાણતા. ॥ ૧૯૪ ॥

પમ્હૂ ણં મંતે ! અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા તત્થગયા ચેવ સમાણા ઇહગણં કેવલિણા સદ્ધિં આલાવં વા સંલાવં વા કરેત્તણં ?, હંતા પમ્હૂ, સે કેણદ્દેણં જાવ પમ્હૂ ણં અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા જાવ કરેત્તણં ?, ગોયમા ! જણં અણુ-ત્તરોવવાહ્યા દેવા તત્થગયા ચેવ સમાણા અદ્દં વા હેઉં વા પસિણં વા વાગરણં વા કારણં વા પુચ્છંતિ તણં ણં ઇહગણં કેવલી અદ્દં વા જાવ વાગરણં વા વાગરેતિ સે તેણદ્દેણં. । જન્નં, મંતે ! ઇહગણં ચેવ કેવલી અદ્દં વા જાવ વાગરેતિ તણં અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા તત્થગયા ચેવ સમાણા જા. પા. ?, હંતા ! જાણંતિ પાસંતિ, સે કેણદ્દેણં જાવ પાસંતિ ?, ગોયમા ! તેસિણં દેવાણં અણંતાઓ મણોદ વવગણાઓ લદ્ધાઓ પત્તાઓ અભિસમન્નાગયાઓ મ્હવંતિ, સે તેણદ્દેણં જણં ઇહગણં કેવલી જાવ પા. ॥ (સૂ. ૧૯૫) ॥

[પ્ર.૦] હે ભગવન્ ! અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયેલા દેવો ત્યાંજ રહ્યા છતા, અહિં રહેલા કેવલી સાથે આલાર્પ, સંલાપ કરવાને સમર્થ છે ? [ઉ.૦] હા, સમર્થ છે. [પ્ર.૦] તે કયા હેતુથી યાવત્-અનુત્તરવિમાનના દેવો યાવત્-કરવા સમર્થ છે ? [ઉ.૦] હે ગૌતમ ! ત્યાંજ-પોતાને સ્થાનકે રહેલાજ અનુત્તર વિમાનના દેવો જે અર્થને, હેતુને, પ્રશ્નને, કારણને વા વ્યાકરણને પૂછે છે તેનો-તે અર્થનો,

૬ શતકે
ઉદ્દેશ:૪
॥૩૬૮॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૩૬૯॥

હેતુનો યાવત્-વ્યાકરણનો ઉત્તર અહિં રહેલો કેવલી આપે છે, તે હેતુથી. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! અહિં રહેલો કેવલી અર્થનો યાવત્-જે ઉત્તર આપે તે ઉત્તરને ત્યાં રહેલાજ અનુત્તર વિમાનના દેવો જાણે, જૂણ ? [ઉ૦] હા, જાણે, જૂણ. [પ્ર૦] તે કયા હેતુથી યાવત્-જૂણ ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તે દેવોને અનંતી મનોદ્રવ્યવર્ગનાઓ લબ્ધ છે, પ્રાપ્ત છે, વિશેષે જ્ઞાત હોય છે તે હેતુથી અહિં રહેલો કેવલી જે કહે છે તેને તેઓ (જાણે છે) યાવત્-જૂણ છે. ॥ ૧૯૫ ॥

અણુત્તરોવવાઈયા ણં ભંતે ! દેવા કિં ઉદિન્નમોહા ઉવસંતમોહા સ્વીણમોહા ?, ગોયમા ! નો ઉદિન્નમોહા, ઉવસંતમોહા, ણો સ્વીણમોહા ॥ (સૂ૦ ૧૯૬) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! અનુત્તરવિમાનના દેવો શું ઉદીર્ણ મોહવાળા છે, ઉપશાંત મોહવાળા છે કે ક્ષીણમોહવાળા છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! ઉદીર્ણમોહવાળા નથી, ક્ષીણમોહવાળા નથી પણ ઉપશાંતમોહવાળા છે. ॥ ૧૯૬ ॥

કેવલી ણં ભંતે ! આયાણેહિં જા૦ પા૦ ?, ગોયમા ! ણો તિણટ્ટે સ૦, સે કેણટ્ટેણં જાવ કેવલી ણં આયાણેહિં ન જાણઈ ન પાસઈ ?, ગોયમા ! કેવલી ણં પુરચ્છિમેણં મિયંપિ જાણઈ અમિયંપિ જા૦ જાવ નિચ્ચુડે દંમણે કેવલિસ્સ સે તેણ૦ ॥ (સૂત્ર ૧૯૭) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! કેવલી મનુષ્ય આદાનો-ઇન્દ્રિયોવડે જાણે, જૂણ ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી. [પ્ર૦] તે કયા હેતુથી યાવત્-કેવલી ઇન્દ્રિયોવડે જાણતો નથી, જોતો નથી ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! કેવલી પૂર્વ દિશામાં મિત પણ જાણે છે, અમિત પણ જાણે છે યાવત્-કેવલિનું દર્શન, આવરણ રહિત છે, માટે તે હેતુથી તે ઇન્દ્રિયોવડે જાણતો કે જોતો નથી. ॥ ૧૯૭ ॥

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૪
॥૩૬૯॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३७०॥

केवली णं भंते ! अस्सिं समयंसि जेसु आगासपदेसेसु हत्थं वा पायं वा बाहुं वा उरुं वा ओगाहत्ताणं चिट्ठति पभू णं भंते ! केवली सेयकालंसिवि तेसु चेव आगासपदेसेसु हत्थं वा जाव ओगाहत्ता णं चिट्ठत्तए ?, गोयमा ! णो ति०, से केणट्टेणं भंते ! जाव केवली णं अस्सिं समयंसि जेसु आगासपदेसेसु हत्थं वा जाव चिट्ठति णो णं पभू केवली सेयकालंसिवि तेसु चेव आगासपदेसेसु हत्थं वा जाव चिट्ठत्तए ?, गो०! केवलस्सिं णं वीरियसजोगसद्दव्वयाए चलाइं उवकरणाइं भवन्ति, चलोवगरणट्टयाए य णं केवली अस्सिं समयंसि जेसु आगासपदेसेसु हत्थं वा जाव चिट्ठति णो णं पभू केवली सेयकालंसिवि तेसु चेव जाव चिट्ठत्तए, से तेणट्टेणं जाव वुच्चइ-केवली णं अस्सिं समयंसि जाव चिट्ठत्तए ॥ (सूत्रं १९८) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! केवली, आ समयमां जे आकाश प्रदेशोमां हाथने, पगने, बाहुने अने ऊरुने अवगाही रहे, अने जे समयमां रहे ते पछीना-भविष्यकालना-समयमां तेज आकाशप्रदेशोमां हाथने यावत्-अवगाहीने रहेवा केवली समर्थ छे ? [उ०] हे गौतम ! आ अर्थ समर्थ नथी. [प्र०] हे भगवन् ! ते कया हेतुथी, यावत्-केवली आ समयमां जे आकाशप्रदेशोमां यावत्-रहे छे पछीना भविष्यकालना-समयमां एज आकाशप्रदेशोमां केवली हाथने यावत्-अवगाही रहेवा समर्थ नथी ? [उ०] हे गौतम ! केवलने वीर्यप्रधान योगवाळं जीव द्रव्य होवाथी तेना हस्त वगेरे उपकरणो-अंगो-चल होय छे अने हस्त वगेरे अंगो चल होवाथी चालु समयमां जे आकाश प्रदेशोमां हाथने यावत्-अवगाही रहे छे, एज आकाश प्रदेशोमां चालु-समय पछीना भविष्यकालना समयमां केवली हाथ वगेरेने अवगाही यावत् रहेवा समर्थ नथी. माटे ते हेतुथी एम कहुं छे के, केवली आ समयमां यावत्-रहेवासमर्थनथी. ॥१९८॥

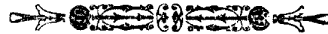
५ शतके
उद्देशः ४
॥३७०॥

વ્યાख्या-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૩૭૧॥

પમ્મૂ ણં મંતે ! ચોદસપુવ્વી ઘડાઓ ઘડસહસ્સં પડાઓ પડસહસ્સં કડાઓ ૨ રહાઓ ૨ છત્તાઓ છત્તસહસ્સં
દંડાઓ દંડસહસ્સં અભિનિવ્વટ્ટેત્તા ઉવદંસેત્તણ ? , હંતા પમ્મૂ, સે કેણટ્ટેણં પમ્મૂ ચોદસપુવ્વી જાવ ઉવદંસેત્તણ ? ,
ગોયમા ! ચુદસપુવ્વિસ્સ ણં અણંતાઈં દઢ્ઠ્ઠાઈં ઉકરિયામેણં મિજ્જમાણાઈં લઢ્ઠ્ઠાઈં પત્તાઈં અભિસમન્નાગયાઈ
મવંતિ, સે તેણટ્ટેણં જાવ ઉવદંસિત્તણ । સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! (સૂત્રં ૧૯૯) ॥ પશ્ચમશતે ચતુર્થ ઉદ્દેશઃ ॥ ૫-૪ ॥

[પ્ર૦] હે મગવન્ ! ચૌદપૂર્વને જાણનાર-શ્રુત કેવલી મનુષ્ય, એક ઘડામાંથી હજાર ઘડાને, એક પટમાંથી હજાર પટને, એક
સાદરીમાંથી હજાર સાદરીઓને, એક રથમાંથી હજાર રથને, એક છત્રમાંથી હજાર છત્રને અને એક દંડમાંથી હજાર દંડને કરી
દેખાડવા સમર્થ છે ? [ઉ૦] હા, સમર્થ છે. [પ્ર૦] તે કેવીરીતે, ચૌદપૂર્વો યાવત્-દેખાડવા સમર્થ છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! ચૌદ-
પૂર્વો, ઉત્કરિકા ભેદવડે ભેદાતાં અનંત દ્રવ્યો ગ્રહણ યોગ્ય કર્યાં છે, ગ્રહ્યાં છે અને તે દ્રવ્યોનં ઘટાદિરૂપે પરિણમાવવા પળ આરં-
ભ્યાં છે, માટે તે હેતુથી યાવત્-દેખાડવા સમર્થ છે. હે મગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે મગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. એમ કહી યાવત્-
વિહરે છે. ॥ ૧૯૯ ॥

મગવત્ સુધર્મસ્વામીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીમૃત્તના પાંચમા શતકમાં ચોથા ઉદ્દેશાનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

૫ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૪
॥૩૭૧॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞપ્તિઃ
॥૩૭૨॥

ઉદ્દેશક ૫.

આગઝના ઉદ્દેશકમાં ચૌદપૂર્વીની મહાનુભવતા કહી છે, અને એ મહાનુભાવપણાથી તે ચૌદ પૂર્વી છઠ્ઠથ્થ હોય તો પણ સિદ્ધ થશે એવી આશંકા થાય માટે તે આશંકનો પરિહાર કરવા પંચમ ઉદ્દેશક છે.

છઠમત્થે ણં ભંતે ! મળૂસે તીયમંણંતં સાસયં સમયં કેવલેણં સંજમેણં જહા પઢમએ ચઠ્ઠથુદેસે આલાવગા તહા નેયવ્વા જાવ અલમત્થુત્તિ વત્તવ્વં સિયા ॥ (સૂત્રં ૨૦૦) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! છઠ્ઠથ્થ મનુષ્ય, વીતી ગણા શાશ્વતા અનંત કાઝમાં માત્ર સંયમવડે (સિદ્ધ થયો ?) [ઉ૦] જેમ પ્રથમ શતકમાં ચતુર્થ ઉદ્દેશકમાં આલાપક કહ્યા છે તેમ અહિં પણ તે આલાપક કહેવા યાવત્ 'અલમસ્તુ' એમ કહેવાય' ત્યાંસુધી. ॥૨૦૦॥

અન્નઠત્થિયા ણં ભંતે ! એવમાતિક્ખંતિ જાવ પરૂવેંતિ સવ્વે પાણા સવ્વે ભૂયા સવ્વે જીવા સવ્વે સત્તા એવંભૂયં વેદણં વેદેંતિ સે કહમેયં ભંતે ! એવં !, ગોયમા ! જણે તં અન્નઠત્થિયા એવમાતિક્ખંતિ જાવ વેદેંતિ જે તે એવમાહંસુ, મિચ્છા તે એવમાહંસુ, અહં પુણ ગોયમા ! એવમાતિક્ખામિ જાવપ રૂવેમિ-અત્થેગહયા પાણા ભૂયા જીવા સત્તા એવંભૂયં વેદણં વેદેંતિ, અત્થે ગહયા પાણા ભૂયા જીવા સત્તા અનેવં ભૂયં વેદણં વેદેંતિ, સે કેણટ્ટેણં. અત્થેગતિયા. ? તં ચેવ ઉચ્ચારેયવ્વં, ગોયમા ! જે પાણાભૂયા જીવાણં સત્તા જહા કહા કમ્મા તહા વેદણં વેદેંતિ તેણં પાણા ભૂયા જીવા સત્તા એવંભૂયં વેદણં વેદેંતિ, જે ણં પાણા ભૂયા જીવા સત્તા જહા કહા કમ્મા નો તહા

૫ શતકે
ઉદ્દેશ:૫
॥૩૭૨॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३७३॥

वेदणं वेदेंति ते णं पाणा भूया जीवा सत्ता अनेवंभूयं वेदणं वेदेंति, से तेणट्टेणं तहेव । नेरइया णं भंते ! किं एवं भूयं वेदणं वेदेंति अनेवंभूयं वेदणं वेदेंति ?, गोयमा ! नेरइया णं एवंभूयं वेदणं वेदेंति अनेवंभूयंपि वेदणं वेदेंति, से केणट्टेणं तं चेव ?, गोयमा ! जे णं नेरइया जहा कडा कम्मा तहा वेदणं वेदेंति ते णं नेरइया एवंभूयं वेदणं वेदेंति, जे णं नेरतिया जहा कडा कम्मा णो तहा वेदणं वेदेंति ते णं नेरइया अनेवंभूयं वेदणं वेदेंति, से तेणट्टेणं०, एवं जाव वेमाणिया, संसारमंडलं नेयव्वं ॥ (सूत्रं २०१) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! अन्यतीर्थिको एम कहे छे यावत् प्ररूपे छे के, सर्व प्राण, सर्व भूत, सर्व जीव अने सर्व तत्त्वो एवंभूत-जेम कर्म बांध्युं छे ते प्रमाणे-वेदनाने अनुभवे छे, हे भगवन् ! ते एम केवी रीते छे ? [उ०] हे गौतम ! ते अन्यतीर्थिको जे ए प्रमाणे कहे छे यावत्-वेदे छे, जे तेओ ए प्रमाणे कहे छे ते एम खोटुं कहे छे, वळी हे गौतम ! हुं तो एम कहुं छुं यावत् प्ररूपुं छुं के केटलाक प्राणो, भूतो, जीवो अने सत्त्वो एवंभूत-ए प्रकारे पोताना कर्म प्रमाणे वेदनाने अनुभवे छे अने केटलाक प्राणो, भूतो, जीवो अने सत्त्वो अनेवंभूत जेम कर्म बांध्युं छे तेथी जूदी वेदनाने अनुभवे छे. [प्र०] ते कया हेतुथी केटलाक० इत्यादि तेज कहेवुं ? [उ०] हे गौतम ! जे प्राणो, भूतो, जीवो अने सत्त्वो करेलां कर्मो प्रमाणे वेदना अनुभवे छे ते प्राणो, भूतो, जीवो अने सत्त्वो एवंभूत वेदनाने अनुभवे छे अने जे प्राणो, भूतो, जीवो अने सत्त्वो करेलां कर्मो प्रमाणे वेदना नथी अनुभवता ते प्राणो, भूतो, जीवो अने सत्त्वो अनेवंभूत वेदनाने अनुभवे छे, ते हेतुथी तेमज कहुं छे. [प्र०] हे भगवन् ! नैरयिको शुं एवंभूत वेदनाने वेदे छे के अनेवंभूत वेदनाने अनुभवे छे ? [उ०] हे गौतम ! तेओ एवंभूत वेदनाने पण अने अनेवंभूत वेदनाने अनुभवे छे. [प्र०]

५ शतके
उद्देशः ५
॥३७३॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३७४॥

ते कया हेतुथी ? [उ०] हे गौतम ! जे नैरयिको करेलां कर्म प्रमाणे वेदना वेदे छे तेओ एवंभूत वेदना वेदे छे अने जे नैरयिको करेलां कर्म प्रमाणे वेदना नथी वेदता तेओ अनेवंभूत वेदनाने वेदे छे ते हेतुथी एम कहुं छे. ए प्रमाणे यावत् वैमानिक सुधीना संसारमंडल विषे समजवानुं छे. ॥ २०१ ॥

जंबुद्वीवे णं भंते ! भारहे वासे हमीसे ओस० कइ कुलगरा होत्था ?, गोयमा ! सत्त, एवं तित्थयरा तित्थयरमायरो पियरो० पढमा सिस्सिणीओ० चक्रवट्टीमायरो इत्थिरयणं बलदेवा वासुदेवा वासुदेवमायरो पियरो, एएसिं पडिसत्तू जहा समवाए परिवाडी तहा णेयन्वा, सेवं भंते २ जाव विहरइ ॥ (सूत्रं २०२) ॥ पंचमसए पंचमुदेसओ सम्मत्तो ॥ ५-५ ॥

[प्र०] हे भगवन् ! जंबूद्वीपमां आ भारत वर्षमां आ अवसर्पिणीना काळमां केटला कुलकरो थया. [उ०] हे गौतम ! सात कुलकरे थया, ए प्रमाणे तीर्थकरोनी माताओ, पिताओ, पहेली चेलीओ, चक्रवर्तीनी माताओ, स्त्रीरत्न, बलदेवो, वासुदेवो, वासुदे-देवनी माताओ, पिताओ, एओना प्रतिशत्रुओ प्रतिवासुदेवो वगेरे जे प्रमाणे ' समवाय ' सूत्रमां नामनी परिपाटीमां छे ते प्रमाणे जाणवुं. हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, एम कही यावत् विहरे छे. ॥ २०२ ॥

भगवत् सुधर्मस्वामीप्रणीत श्रीमद् भगवतीसूत्रना पांचमा शतकमां पांचमा उद्देशानो मूलार्थ संपूर्ण थयो.

१ विमलवाहन, चक्षुमान्, यशोमान्, अभिचंद्र, प्रसेनजित्, मरुदेव अने नाभि. ए साते कुलकरोने (एक एकने एक) एम सात स्त्रीओ हती. तेनां नाम—चंद्रयशा, चंद्रकांता, मुरुपा, प्रतिरूपा, चक्षुकांता, श्रीकांता अने मरुदेवी.

५ शतके
उद्देशः ५
॥३७४॥

व्याख्या-

प्रज्ञप्तिः

॥३७५॥

उद्देशक ६.

आगळना उद्देशकमां जीवोनी कर्मवेदना कही छे. हवे आ छट्टा उद्देशामां तो कर्मनाज बंधना कारण विशेषो कहे छे.

कहण्णं भंते ! जीवा अप्पाउयत्ताए कम्मं पकरेंति ?, गोयमा ! तिहिं ठाणेहिं, तंजहा-पाणे अइवाएत्ता सुसं वइत्ता तहारूवं समणं वा माहणं वा अफासुएणं अणेसणिज्जेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेत्ता, एवं खलु जीवा अप्पाउयत्ताए कम्मं पकरेन्ति ॥ कहण्णं भंते ! जीवा दीहाउयत्ताए कम्मं पकरेंति ?, गोयमा ! तिहिं ठाणेहिं-नो पाणे अतिवाइत्ता नो सुसं वइत्ता तहारूवं समणं वा माहणं वा फासुएसणिज्जेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेत्ता, एवं खलु जीवा दीहाउयत्ताए कम्मं पकरेंति ॥ कहण्णं भंते ! जीवा असुभदीहाउयत्ताए कम्मं पकरेंति ?, गोयमा ! पाणे अइवाइत्ता सुसं वइत्ता तहारूवं समणं वा माहणं वा हीलित्ता निंदित्ता विसित्ता गरहित्ता अवमन्नित्ता अन्नयरेणं अमणुन्नेणं अपीतिकारेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेत्ता, एवं खलु जीवा असुभदीहाउयत्ताए कम्मं पकरेंति ॥ कहण्णं भंते ! जीवा सुभदीहाउयत्ताए कम्मं पकरेंति ?, गोयमा ! नो पाणे अइवाइत्ता नो सुसं वइत्ता तहारूवं समणं वा माहणं वा वंदित्ता नमंसित्ता जाव पज्जुवासित्ता अन्नयरेणं मणुन्नेणं पीइकारेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेत्ता, एवं खलु जीवा सुभदीहाउयत्ताए कम्मं पकरेंति ॥ (सूत्रं २०३)

५ शतके

उद्देशः ६

॥३७५॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૩૭૬॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જીવો થોડા જીવવાનું કારણભૂત કર્મ કેવી રીતે બાંધે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! ત્રણ સ્થાનોવડે જીવો થોડા જીવવાનું કારણભૂત કર્મ બાંધે છે, તે જેમકે, પ્રાણોને મારીને, खोदुं बोलीने અને તથારૂપ શ્રમણ વા બ્રાહ્મણને અપ્રાસુક, અનેષणीय खान, पान, खादिम तथा स्वादिम पदार्थोंवडे प्रतिलाभीने पूर्वोक्त કર્મ બાંધે છે, અર્થાત્ એ ત્રણ હેતુથી જીવો થોડા જીવવાનું કારણ-ભૂત કર્મ બાંધે છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જીવો લાંબાકાઠ સુધી જીવવાનું કારણભૂત કર્મ કેવી રીતે બાંધે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! ત્રણ સ્થાનોવડે જીવો લાંબા કાઠ સુધી જીવવાનું કારણભૂત કર્મ બાંધે છે, તે જેમકે, પ્રાણોને નહિ મારીને, खोदुं नहि बोलीने અને તથારૂપ શ્રમણ વા બ્રાહ્મણને પ્રાસુક, एषणीय खान, पान, खादिम तथा स्वादिम पदार्थोंवडे प्रतिलाभीने; એ પ્રમાણે ત્રણ હેતુથી જીવો લાંબા કાઠ સુધી જીવવાનું કારણભૂત કર્મ બાંધે છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જીવો અશુભ રીતે લાંબાકાઠ સુધી જીવવાનું કારણ-ભૂત કર્મ કેવી રીતે બાંધે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જીવોને મારીને, खोदुं बोलीने, અને તથારૂપ શ્રમણની વા બ્રાહ્મણની હીલના કરીને, निंदा करीने, लोक समक्ष फजेती करीने, તેની સામે ગર્હા કરીને તેનું અપમાન કરીને તથા એવા કોઈ એક અપ્રીતિના કારણ-રૂપ અમનોજ્ઞ-खराब अशनादिवडे प्रतिलाभीने જીવો નક્કી એ પ્રમાણે યાવત્-करे છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જીવો શુભ પ્રકારે લાંબા કાઠ સુધી જીવવાનું કારણભૂત કર્મ કેવી રીતે બાંધે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! પ્રાણોને નહિ મારીને, खोदुं नहि बोलीने અને તથારૂપ શ્રમણને વા બ્રાહ્મણને વાંદીને યાવત્-तेने पर्युपासीने તથા એવા કોઈ એક કારણથી-मनोज्ञ, प्रीतिकारक अशन, पान, खादिम અને स्वादिम એ ચાર જાતના આહારવડે પ્રતિલાભીને; એ પ્રમાણે જીવો યાવત્-लांबुं सारुं दीर्घायुष्य बांधे છે. ॥ ૨૦૩ ॥

गाहावइस्स णं भंते ! विक्रिणमाणस्स केइ भंडं अवहरेज्जा ? तस्स णं भंते ! तं भंडं अणुगवेसमाणस्स

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૬
॥૩૭૬॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३७७॥

किं आरंभिया किरिया कज्जइ परिग्रहिया० माया० अप० मिच्छा० ?, गोयमा ! आरंभिया किरिया कज्जइ परि० माया० अप० मिच्छा०, मिच्छादंसणकिरिया सिय कज्जइ सिय नो कज्जइ ॥ अह से भंडे अभिसमन्नागए भवति, ताओ से पच्छा सव्वाओ ताओ पयणुई भवन्ति ॥ गाहावतिस्स णं भंते ! तं भंडं विक्किणमाणस्स कतिए भंडे सातिज्जेज्जा ?, भंडे य से अणुवणीए सिया, गाहावतिस्स णं भंते ! ताओ भंडाओ किं आरंभिया किरिया कज्जइ जाव मिच्छादंसणकिरिया कज्जइ ? कइयस्स वा ताओ भंडाओ किं आरंभिया किरिया कज्जइ जाव मिच्छादंसणकिरिया कज्जइ ?, गोयमा ! गाहावइस्स ताओ भंडाओ आरंभिया किरिया कज्जइ जाव अप-चक्खाणिआ, मिच्छादंसणवत्तिया किरिया सिय कज्जइ सिय नो कज्जइ, कतियस्स णं ताओ सव्वाओ पयणुई भवन्ति । गाहावतिस्स णं भंते ! भंडं विक्किणमाणस्स जाव भंडे से उवणीए सिया, कतियस्स णं भंते ! ताओ भंडाओ किं आरंभिया किरिया कज्जति ?, गाहावइस्स वा ताओ भंडाओ किं आरंभिया किरिया कज्जति ?, गोयमा ! कइयस्स ताओ भंडाओ हेट्ठिल्लाओ चत्तारि किरियाओ कज्जति, मिच्छादंसणकिरिया भयणाए, गाहा-वतिस्स णं ताओ सव्वाओ पयणुई भवन्ति ।

[प्र०] हे भगवन् ! करियाणानो विक्रय-वेचाण-करतां कोइ गृहस्थनुं कोइ माणस ते करियाणुं चोरी जाय तो हे भगवन् ! ते करियाणानुं गवेषण करनार ते गृहस्थने शुं आरंभिकी क्रिया लागे के परिग्रहिकी क्रिया लागे के मायप्रत्ययिकी क्रिया लागे के अप्रत्याख्यानिकी क्रिया लागे के मिथ्यादर्शन प्रत्ययिकी क्रिया लागे ? [उ०] हे गौतम ! आरंभिकी, परिग्रहिकी, मायप्रत्ययिकी

५ शतके
उद्देशः ६
॥३७७॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३७८॥

अने अप्रत्याख्यानिकी क्रिया लागे अने मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी क्रिया कदाच लागे अने कदाच न लागे अने हवे गवेषण करतां ज्यारे ते चोराएलुं करियाणुं पाछुं मळी आवे त्यारपछी ते बधी क्रियाओ प्रतनु थइ जाय छे. [प्र०] हे भगवन् ! करियाणाने बेचता गृहस्थनुं भांड-करियाणुं, करियाणुं खरीद करनारे खरीद्युं-तेने माटे सत्यंकार-खात्री-बानुं आप्युं पण हजु ते करियाणुं अनुपनीत छे-लइ जवायुं मथी अर्थात् ते बेचनारने त्यां छे, तो ते बेचनार गृहपतिने ते करियाणाथी शुं आरंभिकी यावत् मिथ्या-दर्शनप्रत्ययिकी क्रिया लागे ?, अने ते खरीदनारने ते करियाणाथी शुं आरंभिकी यावत्-मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी क्रिया लागे ? [उ०] हे गौतम ! ते गृहपतिने ते भांड-करियाणाथी आरंभिकी यावत्-अप्रत्याख्यानिकी क्रिया लागे, अने मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी क्रिया कदाच लागे अने कदाच न लागे अने खरीद करनारने ते बधी क्रियाओ प्रतनु होय छे. [प्र०] हे भगवन् ! भांडने बेचता गृहपतिने त्यांथी यावत् ते भांड उपनीत कर्तुं-खरीद करनारे पोताने त्यां आप्युं-होय त्यारे ते खरीद करनारने ते भांडथी शुं आरंभिकी क्रिया वगेरे पांच क्रियाओ अने गृहपतिने ते भांडथी शुं आरंभिकी वगेरे पांच क्रियाओ लागे ? [उ०] हे गौतम ! ते भांडथी ते खरीद करनारने हेठळनी मोटा प्रमाणवाळी-चारे क्रियाओ लागे अने मिथ्यादृष्टि होय तो मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी क्रिया लागे अने मिथ्यादृष्टि न होय तो मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी क्रिया न लागे ए प्रमाणे मिथ्यादर्शन-क्रियानी भजनावडे गृहस्थने ते बधी क्रियाओ ओछा प्रमाणमां होय छे.

गाहावतिस्स णं भंते ! भंडं जाव धणे य से अणुवणीए सिया ? एवंपि जहा भंडे उवणीए तहा नेयच्चं चउत्थो आलावगो, धणे से उवणीए सिया जहा पढमो आलावगो भंडे य से अणुवणीए सिया तहा नेयच्चो,

५ शतके
उद्देशः६
॥३७८॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३७९॥

पढमचउत्थाणं एक्को गमो, वितियतइयाणं एक्को गमो ॥ अगणिकाए णं भंते ! अहुणोज्जलिते समाणे महाकम्म-
तराए चेव महाकिरियतराए चेव महासवतराए चेव महावेदणतराए चेव भवति, अहे णं समए २
वोक्कसिज्जमाणे २ चरिमकालसमयंसि इंगालभूए मुम्मुरभूते छारियभूए तओ पच्छा अप्पकम्मतराए चेव
अप्पकिरियतराए चेव अप्पासवतराए चेव अप्पवेदणतराए चेव भवति ?, हंता गोयमा ! अगणिकाए णं
अणुज्जलिए समाणे तं चेव ॥ (सूत्रं २०४) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! गृहपति-घरधणि-ने भांड यावत्-धन न मळ्युं होय (तो केम ?) [उ०] ए रीते पण जेम उपनीत
सोंपेल भांड-संबंधे कहुं छे तेम समजवुं-चोथो आलापक समजवो. ' जो धन उपनीत होय तो ' जेम अनुपनीत भांड विषे
प्रथम आलापक कह्यो छे तेम समजवुं-प्रथम अने चतुर्थ आलापकनो समान गम समजवो अने बीजा जने त्रीजा आलापकनो समान
गम समजवो. [प्र०] हे भगवन् ! हमणा जगवेलो अग्रिकाय, महाकर्मवाळो, महाक्रियावाळो, महाआश्रववाळो, महावेदनावाळो,
होय छे, हवे ते अग्नि समये समये-क्षणे क्षणे-ओळो थतो होय, बुझातो होय अने छेछे क्षणे अंगरूप थयो, मुर्मुररूप थयो, भस्सरूप
थयो त्यारबाद ते अग्नि अल्पकर्मवाळो, अल्पक्रियावाळो अल्पआश्रववाळो अने अल्पवेदनावाळो थाय ? [उ०] हा, गौतम ! हमणा
जगवेलो अग्रिकाय० तेज कहेवुं. ॥ २०४ ॥

पुरिसे णं भंते ! धणुं परामुसइ धणुं परामुसित्ता उसुं परामुसइ २ ठाणं ठाइ ठाणं ठिच्चा आयतकण्णाययं उसुं
करेति आययकण्णाययं उसुं करेत्ता उड्डं वेहासं उसुं उड्विहइ २ ततो णं से उसुं उड्डं वेहासं उड्विहिए समाणे

५ शतके
उद्देशः ६
॥३७९॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३८०॥

जाइं तत्थ पाणाइं भूयाइं जीवाइं सत्ताइं अभिहणइ वत्तेति लेस्सेति संघाएइ संघट्टेति परितावेइ किलामेइ
ठाणाओ ठाणं संकामेइ जीवियाओ ववरोवेइ तए णं भंते ! से पुरिसे कतिकिरिए ?, गोयमा ! जावं च णं से
पुरिसे धणुं परामुसइ २ जाव उव्विहइ तावं च णं से पुरिसे कातियाए जाव पाणातिवायकिरियाए पंचहिं किरिपुट्टा,
याहिं पुट्टे, जेसिंपि य णं जीवाणं सरीरेहिं धणू निव्वत्तिए तेऽवि य णं जीवा काइयाए जाव पंचहिं किरियाहिं
एवं धणुपुट्टे पंचहिं किरियाहिं, जीवा पंचहिं, ण्हारू पंचहिं, उसू पंचहिं, सरे पत्तणे फले ण्हारू पंचहिं, (सूत्रं २०५)

[प्र०] हे भगवन् ! पुरुष धनुष्यने ग्रहण करे, ग्रहण करी बाणने ग्रहण करे, तेनुं ग्रहण करी स्थान प्रत्ये बेसे-धनुष्यथी बाणने
फेंकती वेळानुं आसन करे-तेम बेसी फेकवा प्रसारेला बाणने कान सुधी आयत करे-खेंचे, खेंची उंचे आकाश प्रत्ये बाणने फेंके,
त्यारबाद ते आकाश प्रत्ये फेंकाएलुं बाण, त्यां आकाशमां जे प्राणोने, भूतोने, जीवोने, सच्चोने, सामा आवता हणे, तेओनुं शरीर
संकोची नाखे, तेओने लिष्ट करे, तेओने संहत करे, तेओने थोडो स्पर्श करे, तेओने चारे कोरथी पीडा पमाडे. तेओने कलांत
करे, तेओने एक स्थानथी बीजे स्थाने लइ जाय अने तेओने जीवितथी च्युत करे तो हे भगवन् ! ते पुरुष केटली क्रियावाळो छे ?
[उ०] हे गौतम ! यावत्-ते पुरुष धनुष्यने ग्रहण करे छे यावत् तेने फेंके छे, यावत् ते पुरुष कायिकी क्रियाने यावत्-प्राणाति-
पातिकी क्रियाने अर्थात् पांचे क्रियाने फरसे छे. अने जे जीवोना शरीरोद्वारा धनुष्य बन्युं छे ते जीवो पण यावत् पांच क्रियाने
फरसे छे, ए प्रमाणे धनुष्यनी पीठ पांच क्रियाने फरसे छे, दोरी पांच क्रियाने, ण्हारू पांच क्रियाने, बाण पांच क्रियाने, शर,
पत्र, फल अने ण्हारू पांच क्रियाने फरसे छे. ॥ २०५ ॥

५ शतके
उद्देशः ६
॥३८०॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३८१॥

अहे णं से उसू अप्पणो गुरुयत्ताए भारियत्ताए गुरुसभारियत्ताए अहे वीससाए पच्चोवयमाणे जाइं तत्थ पाणाइं जाव जीवियाओ ववरोवेइ तावं च णं से पुरिसे कतिकिरिए ?, गोयमा! जावं च णं से उसू अप्पणो गुरुयाए जाव ववरोवेइ तावं च णं से पुरिसे काइयाए जाव चउहिं किरियाहिं पुट्ठे, जेसिंपि य णं जीवाणं सरी-रेहिं धणू निव्वत्तिए तेवि जीवा चउहिं किरियाहिं, धणुपुट्ठे चउहिं, जीवा चउहिं, ण्हारू चउहिं, उसू पंचहिं, सरे पत्तणे फले ण्हारू पंचहिं, जेवि य से जीवा अहे पच्चोवयमाणस्स उवग्गहे चिट्ठंति तेवि य णं जीवा कातियाए जाव पंचहिं किरियाहिं पुट्ठा ॥ (मूत्रं २०६) ॥

[प्र०] अने हवे ज्यारे पोतानी गुरुता वडे, पोताना भारेपणावडे, पोतानी गुरुकता अने संभारतावडे ते बाण स्वभावथी नीचे पडतुं होय त्यारे त्यां (मार्गमां आवतां) प्राणोने यावत्-जीवितथी च्युत करे त्यारे ते पुरुष केटली क्रियावाळो होय ? [उ०] हे गौतम ! यावत् ते बाण पोतानी गुरुतावडे यावत् जीवोने जीवितथी च्युत करे यावत् ते पुरुष कायिकी यावत् चार क्रियाने फरसे छे अने जे जीवोना शरीरथी धनुष्य बनेलुं छे ते जीवो पण चार क्रियाने, धनुष्यनी पीठ चार क्रियाने, दोरी चार क्रियाने, ण्हारू चार क्रियाने, बाण पांच क्रियाने, शर, पत्रण, फल अने ण्हारू पांच क्रियाने अने नीचे पडता बाणना अवग्रहमां जे जीवो आवे छे ते जीवो पण कायिकी यावत् पांच क्रियाने फरसे छे. ॥ २०६ ॥

अण्णउत्थिया णं भंते ! एवमातिक्रवंति जाव परूवेंति से जहानामए-जुवतिं जुवाणे हत्थेणं हत्थे नेणहेज्जा चक्कस्स वा नाभी अरगा उत्तासिया एवामेव जाव चत्तारि पंच जोयणसथाइं बहुसमाइन्ने मणुयलोए मणुस्सेहिं,

५ शतके
उद्देशः ६
॥३८१॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३८२॥

से कहमेयं भंते ! एवं ?, गोयमा ! जण्णं ते अण्णउत्थिया जाव मणुस्सेहिं जे ते एवमाहंसु मिच्छा०, अहं पुण गोयमा ! एवमातिक्रामि जाव एवामेव चत्तारि पंच जोयणसयाइं बहुसमाइण्णे निरयलोए नेरइएहिं (सूत्रं २०७)

[प्र०] हे भगवन् ! अन्यतीर्थिको ए प्रमाणे कहे छे यावत् प्ररूपे छे के, जेम कोइ युवतिने युवान हाथमां हाथ ग्रहीने, (उभेला) होय अथवा जेम आराओथी भीडाएली चक्रनी नाभी होय ए प्रमाणेज यावत् चारसैं पांचसैं योजन सुधी मनुष्यलोक, मनुष्योथी खीचोखीच भरेलो छे, हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे केम होइ शके ? [उ०] हे गौतम ! ते अत्यतीर्थिको जे यावत् मनुष्योथी, जे तेओ ए प्रमाणे कहे छे ते खोडुं छे, हे गौतम ! हुं वळी आ प्रमाणे कहुं छुं के, एज प्रमाणे यावत् चारसो पांचसो योजन सुधी निरयलोक, नैरयिकोथी खोचोखीच भरेलो छे. ॥ २०७ ॥

नेरइया णं भंते ! किं एगत्तं पभू विउन्वित्तए पहुत्तं पभू विउन्वित्तए ?, जहा जीवाभिगमे आलावगो तहा नेयन्वो जाव दुरहियासे ॥ (सूत्र २०८) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! शुं नैरयिको एकपणुं विकुर्ववा समर्थ छे ? के बहुपणुं विकुर्ववा समर्थ छे ? [उ०] जेम जीवाभिगमसूत्रमां आलापक छे. ते आलापक यावत् ' दुरहियास ' शब्द सुधी अहिं जाणवो. ॥ २०८ ॥

आहाकम्मं अणवज्जेत्ति मण पहारेत्ता भवति, से णं तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कंते कालं करेइ, नत्थि तस्स आराहणा, से णं तस्स ठाणस्स आलोइयपडिक्कंते कालं करेइ अत्थि तस्स आराहणा, एएणं गमेणं नेयन्वं-कीयगडं ठविययं रइयं कंता रभत्तं दुब्भिक्खभत्तं वहलियाभत्तं गिलाणभत्तं सेज्जायरपिंडं रायपिंडं । आहाकम्मं

५ शतके
उद्देशः ६
॥३८२॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३८३॥

अणवज्जेत्ति बहुजणमज्झे भासित्ता सयमेव परिभुंजित्ता भवति से णं तस्स ठाणस्स जाव अत्थि तस्स आरा-
हणा, एयंपि तह चेव जाव रायपिंडं । आहाकम्मं अणवज्जेत्ति सयं अन्नमन्नस्स अणुप्पदावेत्ता भवति, से णं
तस्स० एयं तह चेव जाव रायपिंडं । आहाकम्मं णं अणवज्जेत्ति बहुजणमज्झे पन्नवत्तिता भवति से णं तस्स
जाव अत्थि आराहणा जाव रायपिंडं ॥ (२०९) ॥

— ‘आधाकर्म अनवद्य-निष्पाप छे’ ए प्रमाणे जे, मनमां समजतो होय ते जो आधाकर्म स्थानविषयक आलोचन अने
प्रतिक्रमण कर्या विना काल करे तो ते तेने आराधना नथी अने जो ते स्थानविषयक आलोचन अने प्रतिक्रमण करी काल करे तो
तेने आराधना छे. ए गम प्रमाणे क्रीतकृत-साधु माटे मूल्य आपीने आणेलुं भोजन ? स्थापित-साधु माटे राखी मेलेलुं भोजन,
रचित-साधु माटे लाडवा वगेरे रूपे करेलो लाडवानो भूको वगेरे, कांतारभक्त-जंगलमां साधुना निर्वाह माटे तैयार करेलो आहार,
दुर्भिक्षभक्त-दुकाल वखते साधुना निर्वाह माटे तैयार करेलो आहार दुर्दिन होय वरसाद आवतो होय त्यारे साधु माटे तैयार करेलो
आहार ते वार्दलिकाभक्त, ग्लान माटे रांधेलो आहार, शय्यातरापिंड, राजपिंड, ए बधी जातना आहार माटे जाणवुं. [प्र०] ‘आधाकर्म
आहार निष्पाप छे’ ए प्रमाणे जे घणा माणसोनी वच्चे बोले अने पोते आधाकर्मने खाय तो तेम बोलनार तथा खानार ते विषे यावत्
तेने आराधना छे ? [उ०] ए पण तेज प्रमाणे जाणवुं यावत्-राजपिंड. [प्र०] ‘आधाकर्म अनवद्य छे’ ए प्रमाणे कही परस्पर देव-
रावनार होय तेने आराधना होय ? [उ०] ए पण तेज प्रमाणे जाणवुं यावत् राजपिंड. [प्र०] ‘आधाकर्म निष्पाप छे’ ए प्रमाणे
घणा माणसोने जे जणावनार होय, तेने यावत् आराधना छे ? [उ०] यावत् राजपिंड (पेटे जाणी लेवुं.) ॥ २०९ ॥

५ शतके
उद्देशः ६
॥३८३॥

બ્યાख्या-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૩૮૪॥

આચરિયડવજ્ઞાણે નં મંતે ! સવિસયંસિ ગણં અગિલાણે સંગિણહમાણે અગિલાણે ડવગિણહમાણે કતિહિં ભવગ્ગહણેહિં સિજ્ઞાતિ જાવ અંતં કરેતિ ?, ગોયમા ! અત્થેગતિણે તેણેવ ભવગ્ગહણેણં સિજ્ઞાતિ અત્થેગતિણે દોષેણં ભવગ્ગહણેણં સિજ્ઞાતિ તચ્ચં પુણં ભવગ્ગહણં નાતિક્કમતિ ॥ (સૂત્રં ૨૧૦) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! પોતાના વિષયમાં, શિષ્યવર્ગને સ્વેદ રહિતપણે સ્વીકારતાં, સ્વેદરહિતપણે સહાય કરતા આચાર્ય અને ઉપાધ્યાય કેટલાં ભવગ્રહણો કરી સિદ્ધ થાય યાવત્ અંતને કરે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! કેટલાક તેજ ભવવડે સિદ્ધ થાય, કેટલાક બે ભવગ્રહણ કરી સિદ્ધ થાય-પણ ત્રીજા ભવગ્રહણને અતિક્રમે નહિં. ॥ ૨૧૦ ॥

જે નં મંતે ! પરં અલિણં અસંભૂતેણં અભક્ષાણેણં અભક્ષાતિ તસ્સ નં કહપ્પગારા કમ્મા કજ્ઞંતિ ?, ગોયમા ! જે નં પરં અલિણં અસંતવયણેણં અભક્ષાણેણં અભક્ષાતિ તસ્સ નં તહપ્પગારા ચેવ કમ્મા કજ્ઞંતિ, જત્થેવ નં અભિસમાગચ્છંતિ તત્થેવ નં પહિસંવેદેતિ તતો સે પચ્છા વેદેતિ સેવં મંતે ૨ ત્તિ ॥ (સૂત્રં ૨૧૧) ॥ પંચમશતે ષષ્ઠ ઉદ્દેશકઃ ॥ ૫-૬ ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જે બીજાને, સ્વોટા બોલવાવડે, અસદ્ગૂત બોલવાવડે, અભ્યાસ્યાન-મોટે મોટ દોષ પ્રકાશવાવડે દૂષિત કહે, તે કેવા પ્રકારના કર્મો બાંધે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તે તેવા પ્રકારનાજ કર્મો બાંધે છે, તે જ્યાં જાય છે ત્યાં તે કર્મોને વેદે છે, પછી તે કર્મોને નિર્જરે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. એમ કહી શ્રમણ ભગવંત ગૌતમ વિહરે છે. ॥૨૧૧॥

ભગવત્ સુધર્મસ્લામીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્રના પાંચમા શતકમાં છઠ્ઠા ઉદ્દેશાનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

૫ શતકે
ઉદ્દેશઃ૬
॥૩૮૪॥

ધ્યાત્યા-

પ્રજ્ઞાપ્તિઃ

॥૩૮૫॥

ઉદ્દેશક ૭.

છટ્ટા ઉદ્દેશકના છેલ્લા સુત્રમાં કર્મપુદ્ગલની નિર્જરા કહી છે અને એ નિર્જરા ચલનરૂપ છે માટે હવે સાતમા ઉદ્દેશકમાં પુદ્ગલોની ચલનક્રિયાનો અધિકાર છે.

પરમાણુપોગ્ગલે ણં ભંતે ! એયતિ વેયતિ જાવ તં તં ભાવં પરિણમતિ ?, ગોચમા ! સિય એયતિ વેયતિ જાવ પરિણમતિ, સિય ણો એયતિ જાવ ણો પરિણમતિ । દુપદેસિએ ણં ભંતે ! સ્વંધે એયતિ જાવ પરિણમઈ?, ગોચમા ! સિય એયતિ જાવ પરિણમતિ, સિય ણો એયતિ જાવ ણો પરિણમતિ, સિય દેસે એયતિ, દેસે નો એયતિ । તિપ્પણસિએ ણં ભંતે ! સ્વંધે એયતિ૦ ?, ગોચમા ! સિય એયતિ, સિય નો એયતિ, સિય દેસે એયતિ નો દેસો એયતિ, સિય દેસે એયતિ નો દેસા એયંતિ, સિય દેસા એયંતિ નો દેસે એયતિ । ચઉપ્પણસિએ ણં ભંતે ! સ્વંધે એયતિ૦ ?, ગોચમા ! સિય એયતિ, સિય નો એયતિ, સિય દેસે એયતિ ણો દેસે એયતિ, સિય દેસે એયતિ ણો દેસા એયંતિ, સિય દેસા એયંતિ નો દેસે એયતિ, સિય દેસા એયંતિ નો દેસા એયતિ, જહા ચઉપ્પદેસિઓ તહા પંચપદેસિઓ તહા જાવ અણંતપદેસિઓ ॥ (સૂત્રં ૨૧૨) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! પરમાણુ પુદ્ગલ કંપે, વિશેષ કંપે યાવત્ તે તે ભાવે પરિણમે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! કદાચ કંપે, વિશેષ કંપે યાવત્ પરિણમે અને કદાચ ન કંપે યાવત્ ન પરિણમે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! વે પ્રદેશનો સ્કંધ કંપે યાવત્-પરિણમે ? [ઉ૦] હે

૬ શતકે

ઉદ્દેશઃ ૭

॥૩૮૫॥

ध्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥ ३८६ ॥

गौतम ! कदाच कंपे यावत् परिणमे ? कदाच न कंपे यावत् न परिणमे-२. तथा कदाच एक भाग कंपे, एक भाग न कंपे-३. [प्र०] हे भगवन् ! त्रण प्रदेशवालो स्कंध कंपे ? [उ०] हे गौतम ! कदाच कंपे-१. कदाच न कंपे-२. कदाच एक भाग कंपे, एक भाग न कंपे-३. कदाच एक भाग कंपे, बहु देशो न कंपे-४ कदाच बहु भागो कंपे, एक भाग न कंपे-५. [प्र०] हे भगवन् ! चार प्रदेशवालो स्कंध कंपे छे ? [उ०] हे गौतम ! १ कदाच कंपे. २ कदाच न कंपे. ३ कदाच एक भाग कंपे अने एक भाग न कंपे. ४ कदाच एक भाग कंपे अने बहु भागो न कंपे. ५ कदाच बहु भागो कंपे अने एक भाग न कंपे. ६ कदाच घणा भागो कंपे अने घणा भागो न कंपे-जेम चार प्रदेशवाळा स्कंध माटे कहुं तेम पांच प्रदेशवाळा स्कंधथी मांडी यावत् अनंतप्रदेशवाळा स्कंध सुधीना दरेक स्कंधो माटे जाणवुं. ॥ २१२ ॥

परमाणुपोग्गले णं भंते ! असिधारं वा खुरधारं वा ओगाहेज्जा ?, हंता ! ओगाहेज्जा, से णं भंते ! तत्थ छिज्जेज्ज वा भिज्जेज्जा वा ?, गोयमा ! णो तिणट्ठे समट्ठे, नो खलु एत्थ सत्थं कमति, एवं जाव असंखेज्जपएसिओ । अणंतपदेसिए णं भंते ! खंधे असिधारं वा खुरधारं वा ओगाहेज्जा ?, हंता ! ओगाहेज्जा, से णं तत्थ छिज्जेज्ज वा भिज्जेज्ज वा ?, गोयमा ! अत्थेगतिए छिज्जेज्ज वा भिज्जेज्ज वा, अत्थेगतिए नो छिज्जेज्ज वा नो भिज्जेज्ज वा, एवं अगणिकायस्स मज्झंमज्झेणं, तहिं णवरं झियाएज्जा भणितव्वं, एवं पुक्खलसंवट्ठगस्स महामेहस्स मज्झंमज्झेणं, तहिं उल्ले सिया, एवं गंगाए महा णदीए पडिसोयं हव्वमागच्छेज्जा, तहिं विणिहायमावज्जेज्जा, उदगावत्तं वा उदगबिंदुं वा ओगाहेज्जा ?, से णं तत्थ परियावज्जेज्जा ॥ (सूत्रं २१३) ॥

५ शतके
उद्देशः ७
॥ ३८६ ॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३८७॥

[प्र०] हे भगवन् ! परमाणुपुद्गल, तरवारनी धारनो य सजायानी धारनो आश्रय करे ? [उ०] हा, आश्रय करे. [प्र०] हे भगवन् ! ते धार उपर आश्रित परमाणु पुद्गल छेदाय, भेदाय ? [उ०] हे गौतम ! ते अर्थ समर्थ नथी-नकी, ते परमाणु पुद्गलमां शस्त्र, क्रमण करी शके नहि, ए प्रमाणे यावत्-असंख्य प्रदेशवाळा स्कंधो माटे समजी लेवुं अर्थात् एक परमाणु या असंख्य-प्रदेशवाळो स्कंध शस्त्रद्वारा छेदाय नहि तेम भेदाय नहि. [प्र०] हे भगवन् ! अनंतप्रदेशवाळो स्कंध तरवारनी धारनो या सजायानी धारनो आश्रय करे ? [उ०] हा, आश्रय करे. [प्र०] ते तरवारनी या सजायानी धार उपर आश्रित अनंतप्रदेशवाळो स्कंध छेदाय भेदाय ? [उ०] हे गौतम ! कोइ एक छेदाय अने भेदाय, तथा कोइ एक न छेदाय अने भेदाय. ए प्रमाणे परमाणु पुद्गलथी अनंत प्रदेशवाळा स्कंध सुधीना दरेक पुद्गलो परत्वे 'अग्निकायनी वचोवच प्रवेश करे ए प्रमाणेना प्रश्नोत्तरो करवा. विशेष, ज्यां संभवे त्यां 'छेदाय, भेदाय' ने बदले 'बळे' ए प्रमाणे कहेवुं. ए प्रमाणे पुष्करसंवर्त नामना मोटा मेघनी वचोवच प्रवेश करे' ए प्रमाणेना प्रश्नोत्तरो करवा, ते स्थळे 'छेदाय, भेदाय' ने बदले 'भीनो थाय' एम कहेवुं; ए प्रमाणे गंगा महानदीना प्रतिश्रोत प्रवाहमां, शीघ्र ते परमाणु पुद्गलादि आवे अने त्यां प्रतिस्खलन पामे' अने 'उदकावर्त या उदक बिंदु प्रत्ये प्रवेश करे अनं ते (परमाण्वादि) त्यां नाश पामे' ए संबंधे प्रश्नोत्तरो करवा. ॥ २१३ ॥

परमाणुपोग्गले णं भंते ! किं सअड्ढे समज्झे सपएसे?, उदाहु अणड्ढे अमज्झे अपएसे?, गोयमा! अणड्ढे अमज्झे अपएसे, नो सअड्ढे नो समज्झे नो सपएसे ॥ दुपदेसिए णं भंते! खंचे किं सअड्ढे समज्झे सपदेसे उदाहु अणड्ढे अमज्झे अपदेसे?, गोयमा! सअड्ढे अमज्झे सपदेसे, णो अणड्ढे णो समज्झे णो अपदेसे ।

५ शतके
उद्देशः ७
॥३८७॥

વ્યાખ્યા-
પ્રશ્નશ્રિ:
॥૩૮૮॥

તિપદેસિએ ણં મંતે ! સ્વંધે પુચ્છા, ગોયમા ! અણદ્દે સમજ્ઞે સપદેસે, નો સઅદ્દે ણો અમજ્ઞે ણો અપદેસે, જહા દુપદેસિઓ તહા જે સમા તે માણિયવ્વા, જે વિસમા તે જહા તિપદેસિઓ તહા માણિયવ્વા । સંસ્વેજ્ઞપદેસિએ ણં મંતે ! સ્વંધે કિં સઅદ્દે ? પુચ્છા, ગોયમા ! સિય સઅદ્દે અમજ્ઞે સપદેસે સિય અણદ્દે સમજ્ઞે સપદેસે, જહા સંસ્વેજ્ઞપદેસિઓ તહા અસંસ્વેજ્ઞપદેસિઓઽવિ, અણંતપદેસિઓઽવિ ॥ (સૂત્રં ૨૧૪) ॥

હે ભગવન્ ! શું પરમાણુ પુદ્ગલ, સાર્થ-અર્થ સહિત છે, મધ્ય સહિત છે અને પ્રદેશ સહિત છે કે અર્થ રહિત છે, મધ્યરહિત છે અને પ્રદેશ રહિત છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! પરમાણુ પુદ્ગલ અનર્થ છે, અમધ્ય છે અને અપ્રદેશ છે પણ સાર્થ નથી, સમધ્ય નથી સપ્રદેશ નથી. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! બે પ્રદેશવાળો સ્કંધ, શું સાર્થ સમધ્ય અને સપ્રદેશ છે કે અનર્થ, અમધ્ય અને અપ્રદેશ છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તે બે પ્રદેશવાળો સ્કંધ, સાર્થ છે, સપ્રદેશ છે અને મધ્ય રહિત છે પણ અનર્થ નથી, સમધ્ય નથી અને અપ્રદેશ નથી. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! ત્રણ પ્રદેશવાળો સ્કંધ (એ વિષે) એ પ્રમાણે પ્રશ્ન કરવો. [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તે ત્રણ પ્રદેશવાળો સ્કંધ અનર્થ છે, સમધ્ય છે અને સપ્રદેશ છે પણ સાર્થ નથી, અમધ્ય નથી અને અપ્રદેશ નથી. જેમ, બે પ્રદેશવાળા સ્કંધને માટે સાર્થાદિ વિભાગ દર્શાવ્યો છે, તેમ જેઓ સમ સ્કંધો છે એટલે સમસંખ્યાવાળા-બેકી સંખ્યાવાળા (ચાર પ્રદેશવાળા, આઠ પ્રદેશવાળા इत्यादि) સ્કંધો છે, તેને માટે જાણી લેવું અને જેઓ વિષમ સ્કંધો છે—એકી સંખ્યાવાળા (પાંચ પ્રદેશવાળા, સાત પ્રદેશવાળા इत्यादि) સ્કંધો છે તેને માટે, જેમ ત્રણ પ્રદેશવાળા સ્કંધ સંબંધે કહ્યું તેમ જાણવું. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! સંખ્યેયપ્રદેશવાળો સ્કંધ શું સાર્થ છે ? (इत्यादि प्रश्न करवो.) [ઉ૦] હે ગૌતમ ! કદાચ સાર્થ હોય, અમધ્ય હોય અને સપ્રદેશ હોય; કદાચ અનર્થ હોય, સમધ્ય

૬ શતકે
ઉદ્દેશ:૭
॥૩૮૮॥

ध्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३८९॥

होय अने सप्रदेश होय. जेम संख्येय प्रदेशवाळो स्कंध कह्यो तेम असंख्येय प्रदेशवाळो स्कंध अने अनंत प्रदेशवाळो स्कंध पण जाणी लेवो. ॥ ११४ ॥

परमाणुपोग्गले णं भंते ! परमाणुपोग्गलं फुसमाणे किं देसेणं देसं फुसइ १ देसेणं देसे फुसइ २ देसेणं सव्वं फुसइ ३ देसेहिं देसं फुसति ४ देसेहिं देसे फुसइ ५ देसेहिं सव्वं फुसइ ६ सव्वेणं देसं फुसति ७ सव्वेणं देसे फुसति ८ सव्वेणं सव्वं फुसइ ९, गोयमा ! णो देसेणं देसं फुसइ णो देसेणं देसे फुसति णो देसेणं सव्वं फुसइ णो देसेहिं देसं फुसति नो देसेहिं देसे फुसइ नो देसेहिं सव्वं फुसति णो सव्वेणं देसं फुसइ णो सव्वेणं देसे फुसति, सव्वेणं सव्वं फुसइ, एवं परमाणुगगले दुपदेसियं फुसमाणे सत्तमणवमेहिं फुसति. परमाणुपोग्गले तिपएसियं फुसमाणे णिप्पच्छिमएहिं तिहिं फु०, जहा परमाणुपोग्गले तिपएसियं फुसाविओ एवं फुसावेयव्वो जाव अणंतपएसिओ ॥

[प्र०] हे भगवन् ! परमाणुपुद्गलने स्पर्श करतो परमाणु पुद्गल, शुं एक भागवडे एक भागनो स्पर्श करे १, एक भागवडे घणा भागनो स्पर्श करे २, एक भागवडे सर्वनो स्पर्श करे ३, घणा भागोद्वारा एक देशने स्पर्श ४, घणा देशोद्वारा घणा देशोने स्पर्श ५, घणा देशोद्वारा सर्वने स्पर्श ६, सर्ववडे एक भागने स्पर्श ७, सर्ववडे घणा भागोने स्पर्श ८, के सर्ववडे सर्वने स्पर्श ९ ? [उ०] हे गौतम ! १ एक देशथी एक देशने न स्पर्श, २ एक देशथी घणा देशोने न स्पर्श, ३ एक देशथी सर्वने न स्पर्श, ४ घणा देशोथी एकने न स्पर्श, ५ घणा देशोथी घणा देशोने न स्पर्श, ६ घणा देशोथी सर्वने न स्पर्श, ७ सर्वथी एक देशने न

५ शतके
उद्देशः ७
॥३८९॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३९०॥

स्पर्शे, ८ सर्वथी घणा देशोने न स्पर्शे, ९ पण सर्वथी सर्वने स्पर्शे. ए प्रमाणे बे प्रदेशवाळा स्कंधने स्पर्शतो परमाणुपुद्गल सातमा अने नवमा विकल्पवडे स्पर्शे एटले ७ सर्ववडे एक भागने स्पर्शे यातो ९ सर्ववडे सर्वने स्पर्शे. वळी, त्रण प्रदेशवाळा स्कंधने स्पर्शतो परमाणु-पुद्गल छेछा त्रण-७ ना, ८ मा अने नवमा विकल्पवडे स्पर्शे एटले ७ सर्वथी एवा देशने स्पर्शे, ८ सर्वथी घणा भागोने स्पर्शे अने ९ सर्वथी सर्वने स्पर्शे. जे प्रकारे त्रण प्रदेशवाळा स्कंधने परमाणुपुद्गलनो स्पर्श कराव्यो ते प्रकारे चार प्रदेशवाळा, पांच प्रदेशवाळा यावत्-अनंत प्रदेशवाळा स्कंधनी साथे परमाणुपुद्गलनो स्पर्श करावो.

दुपएसिए णं भंते ! खंधे परमाणुपोग्गलं फुसमाणे पुच्छा, ततियनवमेहिं फुसति. दुपदेसियं फुसमाणो पढमतइयसत्तमणवमेहिं फुसइ, दुपदेसिओ तिपदेसियं फुसमाणो आदिल्लएहि य पच्छिल्लएहि य तिहिं फुसति, मज्झमएहिं तिहिं विपडिसेहेयव्वं, दुपदेसिओ जहा तिपदेसियं फुसावितो एवं फुसावेयव्वो जाव अणंतपएसियं । तिपएसिए णं भंते ! खंधे परमाणुपोग्गलं फुसमाणे पुच्छा, ततियछट्टणवमेहिं फुसति, तिपएसिओ दुपएसियं फुसमाणो पढमएणं ततिएणं चउत्थछट्टसत्तमणवमेहिं फुसति, तिपएसिओ तिपसियं फुसमाणो सव्वेसुवि ठाणेषु फुसति, जहा तिपएसिओ तिपदेसियं फुसावितो एवंतिपदेसिओ जाव अणंतपएसिएणं संजोएयव्वो, जहा तिपएसिओ एवं जाव अणंतपएसिओ भाणियव्वो ॥ (सूत्रं २१५) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! परमाणुपुद्गलने स्पर्शतो बे प्रदेशवाळो स्कंध केवी रीते स्पर्शे ? ए प्रश्न करवो. [उ०] हे गौतम ! त्रीजा अने नवमा विकल्पवडे स्पर्शे. एवी रीते बे प्रदेशवाळा स्कंधने स्पर्शतो द्विप्रदेशिकस्कंध प्रथम, तृतीय, सप्तम अने नवमा विकल्पवडे

५ शतके
उद्देशः ७
॥३९०॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३९१॥

स्पर्शे; त्रण प्रदेशवाळा स्कंधने स्पर्शतो द्विप्रदेशिकस्कंध पेला त्रण विकल्पोवडे अने छेछा त्रण विकल्पोवडे स्पर्शे अने वचला त्रणे पण विकल्पोवडे प्रतिषेध करवो, जेम द्विप्रदेशिकस्कंधने त्रण प्रदेशवाळा स्कंधनी स्पर्शना करावी ए प्रमाणे चार प्रदेशवाळा, पांच प्रदेशवाळा यावत्-अनंत-प्रदेशवाळा स्कंधनी स्पर्शना कराववी. [प्र०] हे भगवन् ! परमाणुपुद्गलने स्पर्श करतो त्रण प्रदेशवाळा स्कंध केवी रीते स्पर्शे? ए प्रश्न करवो. [उ०] हे गौतम! त्रीजा छट्टा अने नवमा विकल्पवडे स्पर्शे, द्विप्रदेशिकने स्पर्श करतो त्रिप्रदेशिकस्कंध, प्रथम तृतीय, चतुर्थ, षष्ठ, सप्तम अने नवमा विकल्पवडे स्पर्शे; त्रिप्रदेशिकने स्पर्श करतो त्रिप्रदेशिक स्कंध सर्व स्थानोमां स्पर्शे एटले नवे विकल्पवडे स्पर्शे. जेम त्रिप्रदेशिकने त्रिप्रदेशिकनो स्पर्श कराव्यो ए प्रमाणे त्रिप्रदेशिकने चार प्रदेशिक, पांच प्रदेशिक यावत्-अनंत प्रदेशिक सुधीना बधा स्कंधो साथे संयोजवो अने जेम त्रिप्रदेशिक स्कंध परत्वे कहुं तेम यावत्-अनंतप्रदेशिक सुधीना स्कंध परत्वे कहेवुं. ॥ २१५ ॥

परमाणुपोग्गले णं भंते ! कालतो केवचिरं होति !, गोयमा ! जहन्नेणं एगं समयं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं, एवं जाव अणंतपएसिओ । एगपदेसोगाढे णं भंते ! पोग्गले सेण तम्मि वा ठाणेसु अन्नंमि वा ठाणे कालओ केवचिरं होइ !, गोयमा ! जहं एगं समयं उक्को० आवलियाए असंखेज्जइभागं, एवं जाव असंखेज्जपदेसोगाढे । एगपदेसोगाढे णं भंते ! पोग्गले निरेण कालओ केवचिरं होइ !, गोयमा ! जहन्नेणं एगं समयं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं, एवं जाव असंखेज्जपदेसोगाढे । एगगुणकालए णं भंते ! पोग्गले कालओ केवचिरं होइ !, गोयमा ! जहं एगं समयं उ० असंखेज्जं कालं, एवं जाव अणंतगुणकालए, एवं वन्नगंधरसफामै० जाव

६. शतके
उद्देशः ७
॥३९१॥

ધ્યાન્યા-
પ્રશ્નસિઃ
॥૩૯૨॥

અણંતગુણલુક્ષે, એવંસુદ્ધમપરિણે પોગ્ગલે, એવં બાદરપરિણે પોગ્ગલે । સદ્ધપરિણે નં મંતે ! પુગ્ગલે કાલઓ
કેવચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જ૦ એગં સમયં ઉ૦ આવલિયાએ અસંખેજ્ઞાઈભાગં, અસદ્ધપરિણે જહા એગગુણકાલે ॥
[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! પરમાણુપુદ્ગલ, કાલથી ક્યાંસુધી રહે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! પરમાણુપુદ્ગલ, ઓછામાં ઓછું એક સમય સુધી
રહે અને વધારેમાં વધારે અસંખ્ય કાલ સુધી રહે; એ પ્રમાણે યાવત્ અનંતપ્રદેશિક સુધીના સ્કંધ માટે સમજી લેવું. [પ્ર૦] હે ભગવન્ !
એક આકાશ પ્રદેશમાં સ્થિત પુદ્ગલ, જ્યાં હોય તે સ્થાને અથવા બીજેસ્થાને કાલથી ક્યાંસુધી સંકંપ રહે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જઘન્યથી
એક સમય સુધી અને વધારેમાં વધારે આવલિકાના અસંખ્યેય ભાગ સુધી સંકંપ રહે, એ પ્રમાણે યાવત્ આકાશના અસંખ્યેય પ્રદેશમાં
સ્થિત પુદ્ગલ માટે પણ જાણવું. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! એક આકાશ પ્રદેશમાં અવગાઠ પુદ્ગલ કાલથી ક્યાંસુધી નિષ્કંપ રહે ? [ઉ૦]
હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય અને વધારેમાં વધારે અસંખ્યેય કાલ સુધી નિષ્કંપ રહે, એ પ્રમાણે યાવત્ અસંખ્યેય પ્રદેશાવગાઠ
પુદ્ગલ માટે પણ જાણવું. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! પુદ્ગલ એકગણું કાલું, કાલથી ક્યાં સુધી રહે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જઘન્યથી
એક સમય સુધી અને વધારેમાં વધારે અસંખ્યેય કાલ સુધી રહે, એ પ્રમાણે યાવત્ અનંત ગુણ કાલ પુદ્ગલ માટે જાણવું,
—એ પ્રમાણે વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ યાવત્ અનંતગુણ રૂક્ષ માટે પુદ્ગલ માટે જાણવું, એ પ્રમાણે સૂક્ષ્મપરિણત પુદ્ગલ માટે
અને બાદરપરિણત પુદ્ગલ માટે જાણવું. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શબ્દપરિણત પુદ્ગલ, કાલથી ક્યાં સુધી રહે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ !
ઓછામાં ઓછું એક સમય સુધી અને વધારેમાં વધારે આવલિકાના અસંખ્યેય ભાગ સુધી રહે અશબ્દપરિણત પુદ્ગલ, જેમ એકગણ
કાલું પુદ્ગલ કહ્યું, તેમ સમજવું.

૫ શતકે
ઉદ્દેશ:૭
॥૩૯૨॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३९३॥

परमाणुपोग्गलस्स णं भंते ! अंतरं कालओ केवचिरं होइ ?, गोयमा ! जहन्नेणं एगं समयं, उक्को-
सेणं असंखेज्जं कालं । दुप्पएसियस्स णं भंते ! खंधस्स अंतरं कालओ केवचिरं होइ ?, गोयमा ! जहन्नेणं एगं
समयं, उक्कोसेणं अणंतं कालं, एवं जाव अणंतपएसिओ । एगपएसोगाढस्स णं भंते ! पोग्गलस्स सेयस्स अं-
तरं कालओ केवचिरं होइ ?, गोयमा ! जहन्नेणं एगं समयं, उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं, एवं जाव असंखेज्जपए-
सोगाढे । एगपएसोगाढस्स णं भंते ! पोग्गलस्स निरेयस्स अंतरं कालओ केवचिरं होइ ?, गोयमा ! जहन्नेणं
एगं समयं उक्कोसेणं आवलियाए असंखेज्जइ भागं, एवं जाव असंखेज्जपएसोगाढे । वन्नगंधरसफासुहुमपरिणय-
बायरपरिणयाणं एतेसिं जं चेव संचिट्ठणा तं चेव अंतरंपि भाणियव्वं ! सहपरिणयस्स णं भंते ! पोग्गलस्स
अंतरं कालओ केवचिरं होइ ?, गोयमा ! जहन्नेणं एगं समयं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं । असहपरिणयस्स णं
भंते ! पोग्गलस्स अंतरं कालओ केवचिरं होइ ?, गोयमा ! जहन्नेणं एगं समयं, उक्कोसेणं आवलियाए असं-
खेज्जइ भागं ॥ (सूत्रं २१६) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! परमाणुपुद्गलने काळथी केटलुं लांबुं अंतर होय एटले के जे पुद्गल, परमाणु रूपे छे ते परमाणुपणुं
त्यजी स्कंधादिरूप परिणमे अने पाळुं तेने परमाणुपणुं प्राप्त करतां काळथी केटलुं लांबुं अंतर होय ? [उ०] हे गौतम ! ओछामां
ओछुं एक समय अंतर अने वधारेमां वधारे असंखेय काळ सुधीनुं अंतर छे. अर्थात् परमाणुरूप पुद्गलने परमाणुपणुं छोडी फरी-
वार परमाणुपणुं प्राप्त करतां ओछामां ओछो एक समय अने वधारेमां वधारे असंखेय काळ लागे छे. [प्र०] हे भगवन् ! विप्रदे-

५ शतके
उद्देशः ७
॥३९३॥

ધ્યાન્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૩૯૪॥

શિક સ્કંધને કાઢથી કેટલું લાંબું અંતર હોય ? [૩૦] હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી અનંત કાઢનું અંતર છે, એ પ્રમાણે યાવત્ અનંતપ્રદેશિકસ્કંધ સુધી જાણી લેવું. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! એક પ્રદેશમાં સ્થિત સર્કંપ પુદ્ગલને કાઢથી કેટલું લાંબું અંતર હોય એટલે એક પ્રદેશમાં સ્થિત પુદ્ગલ પોતાનું કંપન પડતું મેલે તો તેને ફરીથી કંપન કરતાં કેટલો કાઢ લાગે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યકાઢ સુધીનું અંતર હોય અર્થાત્ તે પુદ્ગલ જ્યારે પોતાના કંપથી અટકે અને ફરીથી કંપવું શરૂ કરે તેટલામાં ઓછામાં ઓછો એક સમય અને વધારેમાં વધારે અસંખ્ય કાઢ લાગે, એ પ્રમાણે યાવત્ અસંખ્ય-પ્રદેશસ્થિત સ્કંધો માટે પણ સમજી લેવું. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! એક પ્રદેશમાં સ્થિતનિષ્કંપ પુદ્ગલને કાઢથી કેટલું લાંબું અંતર હોય અર્થાત્ એક નિષ્કંપ પુદ્ગલ પોતાની નિષ્કંપતા છોડી દે અને તેને ફરીથી નિઃકંપતા પ્રાપ્ત કરવામાં કેટલો કાઢ લાગે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી આવલિકાનો અસંખ્યેય ભાગ, એ પ્રમાણે યાવત્ અસંખ્ય પ્રદેશસ્થિત સ્કંધો માટે પણ સમજી લેવું. વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, સૂક્ષ્મપરિણત અને બાદરપરિણતોને માટે જે તેઓનો સંચિટ્ટણા-સ્થિતિકાઢ કહ્યો છે તેજ અંતરકાઢ છે, એમ કહેવું. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શબ્દપરિણત પુદ્ગલને કાઢથી કેટલું લાંબું અંતર હોય ? [૩૦] હે ગૌતમ ! જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યકાઢ અંતર હોય એટલે જે પુદ્ગલ શબ્દરૂપે પરિણમ્યું હોય, પાછું ફરીવાર તેને શબ્દરૂપે પરિણમવામાં ઓછામાં ઓછું એક સમય અને વધારેમાં વધારે અસંખ્ય કાઢ જોઈએ. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! અશબ્દપરિણત પુદ્ગલને કાઢથી કેટલું લાંબું અંતર હોય ? [૩૦] હે ગૌતમ ! જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી આવલિકાનો અસંખ્યેય ભાગ અંતર હોય એટલે અશબ્દપરિણત પુદ્ગલને પોતાનો અશબ્દપરિણતપણાનો સ્વભાવ મૂકી પાછું તેજ સ્વભાવમાં આવતાં ઓછામાં ઓછું એક સમય અને વધારેમાં વધારે

૬ શતકે
ઉદ્દેશ:૭
॥૩૯૪॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૩૧૫॥

આવલિકાનો અસંખ્યેય ભાગ કાઢી લાગે. ॥ ૨૧૬ ॥

एयस्स णं भंते ! दब्बट्ठाणाउयस्स खेत्तट्ठाणाउयस्स ओगाहणट्ठाणाउयस्स भावट्ठाणाउयस्स कयरं २
जाव विसेमाहिया वा ?, गोयमा ! सव्वत्थोवे खेत्तट्ठाणाउए ओगाहणट्ठाणाउए असंखेज्जगुणे दब्बट्ठाणाउए
असंखेज्जगुणे भावट्ठाणाउए असंखेज्जगुणे-‘खेत्तोगाहणदब्बे भावट्ठाणाउयं च अप्पबहुं । खेत्ते सव्वत्थोवे से-
सा ठाणा असंखेज्जा ॥ ३५ ॥’ (सूत्रं २१७)

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! એ દ્રવ્યસ્થાનાયુ, ક્ષેત્રસ્થાનાયુ, અવગાહનાસ્થાનાયુ અને ભાવસ્થાનાયુ એ બંધામાં કયું કોનાથી યાવત્ વિશે-
ષાધિક છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! સર્વથી થોડું ક્ષેત્રસ્થાનાયુ છે, તે કરતાં અસંખ્યગુણ અવગાહનાસ્થાનાયુ છે, તે કરતાં અસંખ્ય-
ગુણ દ્રવ્યસ્થાનાયુ છે અને તે કરતાં ભાવસ્થાનાયુ અસંખ્યગુણ છે. ક્ષેત્ર, અગાહના, દ્રવ્ય અને ભાવસ્થાનું અલ્પબહુત્વ કહેવું,
તેમાં ક્ષેત્રસ્થાનાયુ સર્વથી અલ્પ છે અને ચાકીનાં સ્થાનો અસંખ્યેયગુણ છે. ॥ ૨૧૭ ॥

नेरइया णं भंते ! किं सारंभा सपरिग्गहा उदाहु अणारंभा अपरिग्गहा ?, गोयमा ! नेरइया मारंभा
सपरिग्गहा, नो अणारंभा, णो अपरिग्गहा । से केणट्ठेणं जाव अपरिग्गहा ?, गोयमा ! नेरइया णं पुढवि-
कायं समारंभंति जाव तमकायं समारंभंति सरीरा परिग्गहिया भवंति कम्मा परिग्गहिया भवंति सचित्ता-
चित्तमीसयाइं दब्बाइं परि० भ०, से तेणट्ठेणं तं चेव ।

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! નૈરયિકો શું આરંભ સહિત છે, પરિગ્રહ સહિત છે કે અનારંભી અને અપરિગ્રહી છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ !

૬ શતકે
ઉદ્દેશ:૭
॥૩૧૫॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞપ્તિઃ
॥૩૯૬॥

નૈરયિકો આરંભવાલા છે અને પરિગ્રહવાલા છે પણ અનારંભી અને અપરિગ્રહી નથી. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તેઓ, કયા હેતુથી પરિગ્રહવાલા છે અને યાવત્ અપરિગ્રહી નથી ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! નૈરયિકો પૃથિવીકાયનો યાવત્ ત્રસકાયનો સમારંભ કરે છે, તેઓએ શરીરો પરિગૃહીત કર્યા છે, કર્મો પરિગૃહીત કર્યા છે અને તેઓએ સચિત, અચિત અને નિશ્ચ દ્રવ્યો પરિગૃહીત કર્યા છે માટે તે હેતુથી હે ગૌતમ ! 'તેઓ પરિગ્રહી છે' ઇત્યાદિ તેજ કહેવું.

અસુરકુમારા ણં ભંતે! કિં સારંભા ૪ ?, પુચ્છા, ગોયમા ! અસુરકુમારા સારંભા સપરિગ્ગહા,નો અણારંભા અપ૦ । સે કેણદ્દેણં?, ગોયમા ! અસુરકુમારા ણં પુઢવિકાયં સમારંભંતિ જાવતસકાયં સમારંભંતિ સરીરા પરિગ્ગહિયા ભવંતિ કમ્મા પરિગ્ગહિયા ભવંતિ ભવણા પરિ૦ ભવંતિ દેવા દેવીઓ મણુસ્સા મણુસ્સીઓ તિરિક્ખજોણિયાતિરિક્ખજોણિનીઓ પરિગ્ગહિયાઓ ભવંતિ, આસણસય ણંભંડમત્તોવગરણા પરિગ્ગહિયા ભવંતિ, સચ્ચિત્તાચિત્તમીસયાઈં દઢ્ઠવાઈં પરિગ્ગહિયાઈં ભવંતિ,સે તેણદ્દેણં તહેવ એવં જાવ થણિયકુમારા । ઇંદિયા જહા નેરહયા ।

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! અસુરકુમારો આરંભવાલા છે ? ઇત્યાદિ પ્રશ્ન કરવો. [ઉ૦] હે ગૌતમ ! અસુરકુમારો આરંભવાલા છે, પરિગ્રહવાલા છે પણ અનારંભી કે અપરિગ્રહી નથી. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તે શા હેતુથી ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! અસુરકુમારો પૃથિવીકાયનો સમારંભ કરે છે યાવત્ ત્રસકાયનો વધ કરે છે, તેઓએ શરીરો પરિગૃહીત કર્યા છે, કર્મો પરિગૃહીત કર્યા છે, દેવો, દેવીઓ, મનુષીઓ, તિર્યંચો, તિર્યંચિનીઓ પરિગૃહીત કરી છે, આસન, શયન, માંડો, માત્રકો અને ઉપકરણો પરિગૃહીત કર્યા છે અને સચિત,

૬ શતકે
ઉદ્દેશ:૭
॥૩૯૬॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥३९७॥

अने मिश्र द्रव्यो परिगृहीत कर्णं छे माटे ते हेतुथी तेओने परिग्रहवाळा कक्षा छे ए प्रमाणे यावत्-स्तनितकुमारो माटे पण जाणवुं. जेम नैरयिको माटे कबुं तेम एकेन्द्रियो माटे जाणवुं.

बेइंदिया णं भंते ! किं सारंभा सपरिग्गहा तं चेव जाव सरीरा परिग्गहिया भवंति, बाहिरिया भंडमत्तोवगरणा परि० भवंति, सचित्ताचित्त० जाव भवंति, एवं जाव चउरिंदिया, पचेंदियतिरिक्खजोणिया णं भंते ! तं चेव जाव कम्मा परि० भवन्ति, टंका कूडा सेला सिहरी पढभारा परिग्गहिया भवंति, जलथलबिलगुहालेणा परिग्गहिया भवंति, उज्झरनिज्झरचिल्ललपल्ललवप्पिणा परिग्गहिया भवंति, अगडतडागदहनदीओ वाविपुक्खरिणीदीहिया गुंजालिया सरा सरपंतियाओ सरसरपंतियाओ बिलपंतियाओ परिग्गहियाओ भवंति, आरामुज्जाणा काणणा वणाइं वणसंडाइं वणराईओ परिग्गहियाओ भवंति, देवउलसभापवाथूभाखातियपरिखाओ परिग्गहियाओ भवंति, पागारट्टालगचरियदारगोपुरा परिग्गहिया भवंति, पासादघरसरणलेणआवणा परिग्गहिता भवंति, सिंघाडगतिगचउक्कचच्चरचउम्मुहमहापहा परिग्गहिया भवंति, सगडरजाणजुग्गगिल्लिथिल्लिसीयसंदमाणियाओ परिग्गहियाओ भवंति, लोहीलोहकडाहकडुच्छुया परिग्गहिया भवंति, भवणा परिग्गहिया भवंति, देवा देवीओ मणुस्सा मणुस्सीओ तिरिक्खजोणिओ तिरिक्खजोणिणीओ आसणसयणखंभंभंडसचित्ताचित्तमीसयाइं दब्बाइं परिग्गहियाइं भवंति, से तेणट्ठेणं०, (जहा) तिरिक्खजोणिया तहा मणुस्साणवि भाणियब्बा, वाणमंतरजोतिसवेमाणिया जहा भवणवासी तहा नेयब्बा (सू० २१८)

५ शतके
उद्देशः ७
॥३९७॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૩૯૮॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! વેદંદ્રિય જીવો શું સારંભ અને સપરિગ્રહ છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તેજ કહેવું યાવત્ તેઓએ શરીરો પરિગૃહીત કર્યાં છે અને બાહ્ય માંડ, માત્ર, ઉપકરણો પરિગૃહીત કર્યાં છે, એ પ્રમાણે યાવત્ ચડરિંદ્રિય જીવ સુધીના દરેક જીવ માટે જાણી લેવું. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિકો શું આરંભી છે ? इत्यादि તેજ પ્રદન કરવો. [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તેજ કહેવું અર્થાત્ તેઓએ કર્મો પરિગૃહીત કર્યાં છે, પર્વતો, શિખરો, શૈલો, શિખરવાળા પહાડો અને થોડા નમેલા પર્વતો તેઓએ પરિગૃહીત કર્યાં છે, જલ, સ્થલ, બિલ, ગુહાઓ અને પહાડમાં કોતરેલ ઘરો તેઓએ પરિગૃહીત કર્યાં છે, પર્વતથી પડતા પાણીના झरा, નિર્ણરો, કચરાવાળા પાણીવાળું એક પ્રકારનું જલસ્થાન, આનંદ દેનારું જલસ્થાન, ક્યારાવાળો પ્રદેશ-એ બધાનું તેઓએ ગ્રહણ કર્યું છે, કૂવો, તઝાવ, ધરો, નદીઓ, ચોखंडी વાવ, ગોઝ વાવ, ધોરીયાઓ, વાંકા ધોરીયાઓ, તઝાવો, તઝાવની શ્રેણીઓ, એક તઝાવથી બીજા તઝાવમાં અને બીજાં તઝાવથી ત્રીજા તઝાવમાં પાણી જાય એ પ્રકારની તઝાવની શ્રેણીઓ અને બિલની શ્રેણીઓ તેઓએ પરિગૃહીત કરી છે, પ્રાકાર-કિલ્લો, અટ્ટાલક-ચરુલા, ચરિય-ઘર અને કિલ્લાની વચ્ચેનો હસ્તિ વિગેરેને જવાનો માર્ગ, -खडकी અને શહેરના દરવાજા પરિગૃહીત કર્યાં છે, દેવમુવન અથવા રાજમુવન, સામાન્ય ઘર, ઝુપડાં, પર્વતમાં કોતરેલું ઘર, અને ઢાટો પરિગૃહીત કર્યાં છે, શૃંગાટક-સિંગોડાના આકારનો માર્ગ-△ જ્યાં ત્રણ શેરી મેળી થાય-┐, જ્યાં ચાર શેરી મેળી થાય તે ચતુષ્ક-□ માર્ગ, ચત્વર-જ્યાં સર્વ રસ્તા મેળા થાય તે ચોક-×, ચાર દરવાજાવાળા દેવકુલ વગેરે અને મહામાર્ગો પરિગૃહીત કર્યાં છે, શકટ-ગાડું, યાન, યુગ, ગિલ્હિ-અંબાડી, થિલ્હિ-ઘોડાનું પલાણ, ડોલી અને મેના-સુખપાલ પરિગૃહીત કર્યાં છે, લોટી, લોટાનું કડાયું અને કડછાનો પરિગ્રહ કર્યો છે, ભવનપતિના નિવાસો પરિગૃહીત કર્યાં છે, દેવો, દેવીઓ, મનુષ્યો, મનુષ્યો, તિર્યચો, તિર્યચણીઓ, આસન, શયન, ડંડ,

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ૭
॥૩૯૮॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૩૯૯॥

માંડ, તથા સચિત, અચિત અને મિશ્ર દ્રવ્યો પરિગૃહીત કર્યા છે, માટે તે હેતુથી તેઓ આરંભી અને પરિગ્રહી છે. જેમ તિર્યંચયોનિના જીવો કહ્યા તેમ મનુષ્યો પણ કહેવા, તથા વાણમંતરો, જ્યોતિષિઓ અને વૈમાનિકો, જેમ ભવનવાસી દેવો કહ્યા તેમ જાણવા. ॥૨૧૮॥

પંચ હેઝ પળ્લતા, તંજહા-હેઝ જાણઈ હેઝ પાસઈ હેઝ વુજ્ઝંઈ હેઝ અભિસમાગચ્છતિ હેઝ છઝમત્થમરણં મરઈ ॥ પંચેવ હેઝ પં૦, તંજહા-હેઝ જાણઈ જાવ હેઝ છઝમત્થમરણં મરઈ ॥ પંચ હેઝ પળ્લતા, તંજહા-હેઝ ન જાણઈ જાવ હેઝ અન્નાણમરણં મરઈ ॥ પંચ હેઝ પળ્લતા, તંજહા-હેઝ જાણતિ જાવ હેઝ છઝમત્થમરણં મરતિ ॥ પંચ અહેઝ પળ્લતા, તંજહા-અહેઝ જાણઈ જાવ અહેઝ કેવલિમરણં મરઈ ॥ પંચ અહેઝ પળ્લતા, તંજહા-અહેઝ જાણઈ જાવ અહેઝ કેવલિમરણં મરઈ ॥ પંચ અહેઝ પળ્લતા, તંજહા-અહેઝ ન જાણઈ જાવ અહેઝ છઝમત્થમરણં મરઈ ॥ પંચ અહેઝ પળ્લતા, તંજહા-અહેઝ જાણઈ જાવ અહેઝ છઝમત્થમરણં મરઈ ॥ સેવં મંતે ૨ ત્તિ ॥ (સૂત્રં ૨૧૯) ॥ પશ્ચમશતે સપ્તમોદેગકઃ ॥ ૫-૭ ॥

પાંચ હેતુઓ કહ્યા છે, તે જેમ કે, હેતુને જાણે છે, હેતુને જુએ છે, હેતુને સારી રીતે શ્રદ્ધે છે, હેતુને સારી રીતે પ્રાપ્ત કરે છે, હેતુવાળું છઝમત્થમરણ કરે છે. પાંચ હેતુઓ કહ્યા છે, તે જેમ કે, હેતુને જાણે છે, યાવત્ હેતુને છઝમત્થમરણ કરે છે. પાંચ હેતુઓ કહ્યા છે, તે જેમ કે, હેતુને ન જાણે, યાવત્ હેતુવાળું અજ્ઞાનમરણ કરે. પાંચ હેતુઓ કહ્યા છે, તે જેમ કે, હેતુને ન જાણે યાવત્ હેતુને અજ્ઞાનમરણ કરે. પાંચ અહેતુઓ કહ્યા છે, તે જેમકે, અહેતુને જાણે છે યાવત્ અહેતુવાળું કેવલિમરણ કરે છે. પાંચ અહેતુઓ કહ્યા છે, તે જેમકે, અહેતુને જાણે યાવત્ અહેતુને કેવલિમરણ કરે. પાંચ અહેતુ કહ્યા છે, તે જેમકે, અહેતુને ન જાણે યાવત્ અહેતુ-

૫ શતકે
ઉદેશઃ ૭
॥૩૯૯॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૪૦૦॥

વાહું છદ્ધસ્થમરણ કરે. પાંચ અહેતુ કહ્યા છે, તે જેમકે, અહેતુ એ ન જાણે, યાવત્ અહેતુ છદ્ધસ્થમરણ કરે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે એમ કહી શ્રમણ ભગવંત ગૌતમ વિચરે છે. ॥ ૨૧૯ ॥

ભગવત્ સુધર્મસ્વાર્મીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીમૂત્રના પાંચમા શતકમાં સાતમા ઉદ્દેશનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

ઉદ્દેશક ૮.

સાતમા ઉદ્દેશકમાં સ્થિતિની અપેક્ષાએ પુદ્ગલો નિરૂપ્યા છે હવે આઠમા ઉદ્દેશકમાં પુદ્ગલોજ પ્રદેશની અપેક્ષાએ નિરૂપાય છે.

તેણં કાલેણં ૨ જાવ પરિસા પડિગયા, તેણં કાલેણં ૨ સમણસ્સ ૩ જાવ અંતેવાસી નારયપુત્તે નામં અણ-
ગારે પગતિભદ્દે જાવ વિહરતિ, તેણં કાલેણં ૨ સમણસ્સ ૩ જાવ અંતેવાસી નિયંઠિપુત્તે નામં અણ-
તિભદ્દે જાવ વિહરતિ, તએ નં સે નિયંઠીપુત્તે અણ- જેનામેવ નારયપુત્તે અણગારે તેણેવ ઉવાગચ્છદ્ધ ૨
નારયપુત્તં અણ- એવં વયાસી-સન્નવા પોગ્ગલા તે અજ્ઞો ! કિં સઅઢ્ઢા સમજ્ઞા સપેસા ઉદાહુ અણઢ્ઢા
અમજ્ઞા અપેસા ?, અજ્ઞોત્તિ નારયપુત્તે અણગારે નિયંઠિપુત્તં અણગારં એવં વયાસી-સન્નવપોગ્ગલા મે અજ્ઞો !
સઅઢ્ઢા સમજ્ઞા સપેસા, નો અણઢ્ઢા અમજ્ઞા અપેસા, તએ નં સે નિયંઠિપુત્તે અણગારે નારયપુત્તં અ-
એવં વદાસિ-જતિ નં તે અજ્ઞો ! સન્નવપોગ્ગલા સઅઢ્ઢા સમજ્ઞા સપેસા, નો અણઢ્ઢા અમજ્ઞા અપેસા

૬ શતકે
ઉદ્દેશ:૮
॥૪૦૦॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४०१॥

किं दब्बादेसेणं अज्जो ! सब्बपोग्गला सअइहा समज्झा सपदेसा, नो अणइहा अमज्झा अपदेसा? खेत्तादेसेणं अज्जो ! सब्बपोग्गला सअइहा समज्झा सपएसा तहेव चेव, कालादेसेणं तं चेव, भावादेसेणं अज्जो ! तं चेव, तए णं से नारयपुत्ते अणगारे नियंठिपुत्तं अणगारं एवं वदासी-दब्बादेसेणवि मे अज्जो ! सब्बपोग्गला सअइहा समज्झा सपदेसा, नो अणइहा अमज्झा अपदेसा, खेत्ताएसेणवि सब्बे पोग्गला सअइहा तह चेव, कालादेसेणवि, तं चेव भावादेसेणवि ।

ते काळे, ते समये यावत्-सभा पाछी वळी. ते काळे, ते समये श्रमण भगवंत महावीरना शिष्य नारदपुत्र नामे अनगार, जेओ प्रकृतिभद्र थइ यावत् विहरे छे, ते काळे, ते समये श्रमण भगवंत महावीरना शिष्य निर्ग्रन्थीपुत्र नामे अनगार प्रकृतिभद्र थइ यावत् विहरे छे, पछी ते निर्ग्रन्थीपुत्र नामे अनगार, ज्यां नारदपुत्र अनगार छे त्यां आवे छे, अने त्यां आवीने तेमणे-निर्ग्रन्थीपुत्रे नारदपुत्र अनगारने आ प्रमाणे कहुं:—[प्र०] हे भगवन् ! तमारा मते सर्व पुद्गलो शुं अर्ध सहित छे, मध्यसहित छे, प्रदेशसहित छे के अनर्ध, अमध्य अने अप्रदेश छे ? [उ०] हे आर्य ! एम कही नारदपुत्र अनगारे निर्ग्रन्थीपुत्र अनगारने एम कहुं के, मारा मत प्रमाणे मारा धारवा प्रमाणे बधां पुद्गलो सअर्ध, समध्य अने सप्रदेश छे पण अनर्ध, अमध्य के अप्रदेश नथी. [प्र०] त्यारपछी ते निर्ग्रन्थीपुत्र अनगार एम बोल्या के, हे आर्य ! जो तारा मतमां तारा धारवा प्रमाणे सर्व पुद्गलो सअर्ध, समध्य, सप्रदेश छे पण अनर्ध, अमध्य के अप्रदेश नथी तो हे आर्य ! शुं द्रव्यादेशवडे सर्व पुद्गलो सअर्ध, समध्य अने सप्रदेश छे अने अनर्ध, अमध्य अने अप्रदेश नथी ? के हे आर्य ! क्षेत्रादेशवडे सर्व पुद्गलो अर्धसहित वगेरे तथैव पूर्व प्रमाणे छे ? के तेज प्रमाणे कालादेशथी

५ शतके
उद्देशः ८
॥४०१॥

व्याख्या-

प्रज्ञप्तिः

॥४०२॥

छे ? के तेज प्रमाणे भावादेशथी छे ? [उ०] त्यारे ते नारदपुत्र अनगारे निर्ऋथीपुत्र अनगारने एम कहुं के, हे आर्य ! मारा मतमां द्रव्यादेशथी पण सर्व पुद्गलो सअर्ध, समध्य अने सप्रदेश छे पण अनर्ध, अमध्य के अप्रदेश नथी, ए प्रमाणे, क्षेत्रादेशथी पण छे, कालादेशथी पण छे अने भावादेशथी पण छे.

तए णं से नियंठीपुत्ते अण० नारयपुत्तं अणगारं एवं वयासी-जति णं हे अज्जो ! दव्वादेसेणं सव्वपोग्गला सअड्ढा समज्झा सपएसा, नो अणड्ढा अमज्झा अपएसा, एवं ते परमाणुपोग्गलेवि सअड्ढे समज्झे सपएसे, णो अणड्ढे अमज्झे अपएसे, जति णं अज्जो ! खेत्तादेसेणवि सव्वपोग्गला सअ० ३ जाव एवं ते एगप-एसोगाढेवि पोग्गले सअड्ढे समज्झे सपएसे, जति णं अज्जो ! कालादेसेणं सव्वपोग्गला सअड्ढा० समज्झा सपएसा, एवं ते एगसमयठितीएवि पोग्गले ३ तं चेव, जति णं अज्जो ! भावादेसेणं सव्वपोग्गला सअड्ढा० समज्झा सपएसा ३, एवं ते एगगुणकालएवि पोग्गले सअ० ३, तं चेव, अह ते एवं न भवति तो जं वयसि दव्वादेसेणवि सव्वपोग्गला सअ० ३, नो अणड्ढा अमज्झा अपदेसा, एवं खेत्तादेसेणवि, काला०, भावादेसेणवि तन्नं मिच्छा, तए णं से नारयपुत्ते अणगारे नियंठीपुत्तं अ० एवं वयासी नो खलु वयं देवा० एयमट्ठं जाणामो पासामो, जति णं देवा० ! नो गिलायंति परिकहित्तए तं इच्छामि णं देवा० ! अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म जाणित्तए,

त्यारे ते निर्ऋथीपुत्र अनगारे नारदपुत्र अनगारने एम कहुं के, हे आर्य ! जो द्रव्यादेशथी सर्व पुद्गलो सअर्ध, समध्य अनं

१ शतके
उद्देशः ८

॥४०२॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४०३॥

सप्रदेश छे पण अनर्ध, अमध्य अने अप्रदेश नथी तो तारा मतमां ए प्रमाणे होवाथी परमाणुपुद्गल पण सअर्ध, समध्य अने सप्रदेश होवो जोइए पण अनर्ध, अमध्य के अप्रदेश न होवो जोइए, हे आर्य ! जो क्षेत्रादेशथी पण बधां पुद्गलो सअर्ध, समध्य अने सप्रदेश छे तो तारा मतमां एम होवाथी एकप्रदेशावगाढ पुद्गल, पण सअर्ध, समध्य अने सप्रदेश होवुं जोइए, वळी हे आर्य ! जो कालादेशथी पण सर्व पुद्गलो सअर्ध, समध्य अने सप्रदेश छे तो तारा मतमां ए प्रमाणे होवाथी एक समयनी स्थितिवाळां पुद्गलो पण सअर्ध इत्यादि तेज ते प्रकारना होवा जोइए, वळी हे आर्य ! जो भावादेशथी पण सर्व पुद्गलो सअर्ध, समध्य अने सप्रदेश छे तो तारा मतमां एम होवाथी एकगुण काळं पुद्गल पण सअर्ध इत्यादि तेज प्रकारनुं होवुं जोइए, हवे जो तारा मतमां एम न होय तो तुं जे कहे छे के, “द्रव्यादेशवडे पण बधां पुद्गलो सार्ध समध्य अने सप्रदेश छे पण अनर्ध, अमध्य अने अप्रदेश नथी, ए प्रमाणे क्षेत्रादेशवडे, कालादेशवडे अने भावादेशवडे पण तुं कहे छे, ” ते खोटुं थाय. त्यारे ते नारदपुत्र अनगारे निर्ग्रंथीपुत्र अनगार प्रति एम कह्युं के, देवानुप्रिय ! ए अर्थने अमे जाणता नथी, जोता नथी; हे देवानुप्रिय ! जो तमे ते अर्थने कहेतां ग्लानि न पामो तो हुं आप देवानुप्रियनी पासे ए अर्थने सांभळी, अवधारी जाणवा इच्छुं छुं.

तए णं से नियंठीपुत्ते अणगारे नारयपुत्तं अणगारं एवं वयासी-दब्बादेसेणवि मे अज्जो सव्वे पोग्गला सपदेसावि अपदेसावि अणंता, खेत्तादेसेणवि एवं चेव, कालादेसेणवि भावदेसेणवि एवं चेव॥जे दब्बओ अप्पदेसे से खेत्तओ नियमा अप्पदेसे, कालओ सिय अपदेसे सिय अपदेसे भावओ सिय सपदेसे सिय अपदेसे। जे खेत्तओ अप्पदेसे से दब्बओ सिय सपदेसे सिय अपदेसे कालओ भयणाए भावओ भयणाए । जहा खेत्तओ

५ शतके
उद्देशः ८
॥४०३॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः

॥४०४॥

एवं कालओ भावओ । जे दब्बओ सपदेसे से खेत्तओ सिय सपदेसे सिय अपदेसे, एवं कालओ भावओवि । जे खेत्तओ सपदेसे से दब्बतो नियमा सपदेसे, कालओ भयणाए, भावओ भयणाए, जहा दब्बओ तहा कालओ भावओवि ॥

त्यारबाद ते निर्ग्रथीपुत्र अनगारे नारदपुत्र अनगारने एम कहुं के, हे आर्य ! मारा धारवा प्रमाणे द्रव्यादेशवडे पण सर्व पुद्गलो सप्रदेश पण छे, अने अप्रदेश पण छे, तेओ अनंत छे; क्षेत्रादेशवडे पण एमज छे, कालादेश अने भावादेशवडे पण ए प्रमाणेज छे, जे पुद्गल, द्रव्यथी अप्रदेश छे, ते, नियमे करी चोक्स क्षेत्रथी अप्रदेश होय छे, कालथी कदाचित् सप्रदेश अने कदाचित् अप्रदेश होय अने भावथी पण कदाचित् सप्रदेश होय अने कदाचित् अप्रदेश होय. जे क्षेत्रथी अप्रदेश होय ते द्रव्यथी कदाच सप्रदेश होय अने कदाच अप्रदेश होय, कालथी तथा भावथी पण भजनाए जाणवुं, जेम क्षेत्रथी कहुं तेम कालथी अने भावथी कहेवुं. जे पुद्गल द्रव्यथी सप्रदेश होय ते क्षेत्रथी कदाच सप्रदेश होय अने कदाच अप्रदेश होय, एम कालथी अने भावथी जाणी लेवुं. जे पुद्गल क्षेत्रथी सप्रदेश होय ते, द्रव्यथी चोक्स सप्रदेश होय अने कालथी तथा भावथी भजनावडे होय, जेम द्रव्यथी कहुं तेम कालथी अने भावथी पण जाणवुं.

एएसि णं भंते ! पोग्गलाणं दब्बादेसेणं खेत्तादेसेणं काला देसेणं भावादेसेणं सपदेसाण य अपदेसाण य कयरे २ जाव विसेमाहिया वा?, नारयपुत्ता! सव्वत्थोवा पोग्गला भावादेसेणं अपदेसाकालादेसेणं अपदेसा असंखेज्जगुणा दब्बादेसेणं अपदेसा असंखेज्जगुणा खेत्तादेसेणं अपदेसा असंखेज्जगुणा खेत्तादेसेणं चैव सपदेसा असं-

५ शतके
उद्देशः ८

॥४०४॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૪૦૬॥

સ્વેજ્ઞગુણા દ્વાદેસેણં સપદેસા વિસેસાહિયા કાલાદેસેણં સપદેસા વિસેસાહિયા ભાવાદેસેણં સપદેસા વિસેસાહિયા । તદ્દે નં સે નારયપુત્તે અણગારે નિયંટીપુત્તં અણગારં વંદહ નમંસહ નિયંટીપુત્તં અણગારં વંદિત્તાણમંસિત્તા એયમટ્ટં સમ્મં વિણણં મુજ્જો ૨ સ્વામેતિ ૨ ત્તા સંજમેણં તથસા અપ્પાણં ભાવેમાણે વિહરહ ॥ (સૂત્રં ૨૨૦) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! દ્રવ્યાદેશથી, ક્ષેત્રાદેશથી, કાલાદેશથી, અને ભાવાદેશથી સપ્રદેશ અને અપ્રદેશ એ પુદ્ગલોમાં કયા કયા પુદ્ગલો યાવત્-થોડાં છે, ઘણાં છે, સરખાં છે અને વિશેષાધિક છે ? [ઉ૦] હે નારદપુત્ર ! ભાવાદેશવડે અપ્રદેશ પુદ્ગલો સર્વથી થોડાં છે, તે કરતાં કાલાદેશથી અપ્રદેશો અસંખ્યગુણ છે, તે કરતાં દ્રવ્યાદેશથી અપ્રદેશો અસંખ્યગુણ છે, તે કરતાં ક્ષેત્રાદેશથી અપ્રદેશો અસંખ્યગુણ છે, તે કરતાં ક્ષેત્રાદેશથી સપ્રદેશો અસંખ્યગુણ છે, તે કરતાં દ્રવ્યાદેશથી સપ્રદેશો વિશેષાધિક છે, તે કરતાં કાલાદેશથી સપ્રદેશો વિશેષાધિક છે અને તે કરતાં ભાવાદેશથી સપ્રદેશો વિશેષાધિક છે. ત્યારપછી તે નારદપુત્ર અનગાર નિર્ગ્રંથી-પુત્ર અનગારને વંદે છે, નમે છે; વંદી, નમી એ અર્થને પોતે કહેલ અર્થને માટે વિનયપૂર્વક વારંવાર તેઓની પાસે ક્ષમા માંગે છે, સ્ખમાવી સંયમ અને તપવડે આત્માને ભાવતા યાવત્ વિહરે છે. ॥ ૨૨૦ ॥

ભન્તેત્તિ ભગવં ગોયમે જાવ એવં વયાસી-જીવા નં ભંતે ! કિં વહ્નંતિ હાયંતિ અવઢિયા ?, ગોયમા ! જીવા નો વહ્નંતિ, નો હાયંતિ, અવઢિયા । નેરહયા નં ભંતે ! કિં વહ્નંતિ હાયંતિ અવઢિયા ?, ગોયમા ! નેરહયા વહ્નંતિવિ હાયંતિવિ અવઢિયાવિ, જહા નેરહયા એવં જાવ વેમાણિયા । સિદ્ધા નં ભંતે ! પુચ્છા, ગોયમા ! સિદ્ધા વહ્નંતિ, નો હાયંતિ, અવઢિયાવિ ॥ જીવા નં ભંતે ! કેવતિયં કાલં અવઢિયા [વિ] ?, સવ્વહં । નેરહયા નં

૬ શતકે
ઉદ્દેશ:૮
॥૪૦૬॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૦૬॥

મંતે ! કેવલિયં કાલં વડ્ઢંતિ ?, ગોયમા ! જ૦ એગં સમયં ઉક્કો૦ આવલિયાએ અસંલેજ્જતિભાગં, એવં હાયતિ, નેરહયા પં મંતે ! કેવલિયં કાલં અવટ્ટિયા ?, ગોયમા ! જહન્નેણં એગં સમયં ઉક્કો૦ ચડવ્વીસં મુહુત્તા, એવં સત્તસુવિ પુઢવીસુ વડ્ઢંતિ હાયંતિ ભાણિયવ્વં, નવરં અવટ્ટિએસુ ઇમં નાણત્તં, તંજહા-રયણપ્પમાએ પુઢવીએ અડતાલીસં મુહુત્તા સક્કર૦ ચોદસ રાત્તિદિયાણં વાલુ૦ માસં પંક૦ દો માસા ધૂમ૦ ચત્તારિ માસા તમાએ અઢ માસા તમતમાએ વારસ માસા ।

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! એમ કહી ભગવંત ગૌતમે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને એમ કહ્યું કે, હે ભગવન્ ! જીવો શું વધે છે, ઘટે છે કે અવસ્થિત રહે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જીવો વધતા નથી, ઘટતા નથી પણ અવસ્થિત રહે છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! નૈરયિકો શું વધે છે, ઘટે છે કે અવસ્થિત રહે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! નૈરયિકો વધે પણ છે, ઘટે પણ છે અને અવસ્થિત પણ રહે છે, જેમ નૈર-માટે કહ્યું એમ યાવત્ વૈમાનિક સુધીના જીવો માટે જાણવું. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! સિદ્ધોનો પ્રશ્ન કરવો અર્થાત્ તેઓ વધે છે, ઘટે છે કે અતસ્થિત રહે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! સિદ્ધો વધે છે, ઘટે નહિ અને અવસ્થિત પણ રહે છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! કેટલા કાલ સુધી જીવો અવસ્થિત રહે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! સર્વકાલ સુધી. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! નૈરયિકો કેટલા કાલ સુધી વધે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જઘન્યથી એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ઠથી અને આવલિકાના અસંખ્ય ભાગ સુધી નૈરયિક જીવો વધે છે. એ પ્રમાણે ઘટવાનો કાલ પણ તેટલો જાણવો. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! નૈરયિકો કેટલા કાલ સુધી અવસ્થિત રહે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જઘન્યે એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ઠથી ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી નૈરયિકો અવસ્થિત રહે છે. એ પ્રમાણે સાતે પણ પૃથિવીઓમાં વધે

૫ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૮
॥૪૦૬॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४०७॥

छे, घटे छे, एम कहेवुं. विशेष ए के, अवस्थितोमां आ भेद जाणवो:-ते जेमके, रत्नप्रभा पृथ्वीमां अडतालीस मुहूर्त, शर्कराप्रभामां चौद रात्रि दिवस, बालुकाप्रभामां एक मास, पंकप्रभामां वे मास, धूमप्रभामां चार मास, तमप्रभामां आठ मास, अने तमतमाप्रभामां बार मास अवस्थान काळ छे.

असुरकुमारावि वड्ढंति हायंति जहा नेरइया, अवट्टिया जह० एकं समयं उक्को० अट्टचत्तालीसं मुहुत्ता, एवं दसविहावि, एगिंदिया वड्ढंतिवि हायंतिवि अवट्टियावि, एएहिं तिहिवि जहन्नेणं एकं समयं उक्को० आवलियाए असंखेज्जतिभागं, वेइंदिया वड्ढंति हायंति तहेव, अवट्टिया ज० एकं समयं उक्को० दो अंतोमुहुत्ता. एवं जाव चउरिंदिया. अवसेसा सन्वे वड्ढंति हायंति तहेव, अवट्टियाणं णाणत्तं इमं, तं०-संमुच्छिमपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं दो अंतोमुहुत्ता, गम्भवक्कंतियाणं चउव्वीसं मुहुत्ता, संमुच्छिममणुस्साणं अट्टचत्तालीसं मुहुत्ता, गम्भवक्कंतियमणुस्साणं चउव्वीसं मुहुत्ता, वाणमंतरजोतिससोहम्मीसाणेषु अट्टचत्तालीसं मुहुत्ता, मणकुमारे अट्टारम रातिंदियाइं चत्तालीस य मुहु०, माहिंदे चउवीस रातिंदियाइं वीस य मु०, बंभलोए पंचचत्तालीसं रातिंदियाइं, लंतए नउति रातिंदियाइं, महासुक्के सट्ठिं रातिंदियसतं सहस्सारे दो रातिंदियसयाइं, आणयपाणयाणं संखेज्जा मासा, आरणच्चुयाणं संखेज्जाइं वासाइं, एवं गेवेज्जदेवाणं विजयवेजयंतजयंतअपराजियाणं असंखिज्जाइं वाससहस्साइं, सव्वट्टसिद्धे य पलिओवमस्स असंखेज्जतिभागो, एवं भाणियव्वं, वड्ढंति हायंति जह० एकं समयं उ० आवलियाए असंखेज्जतिभागं, अवट्टियाणं जं भणियं।

५ शतके
उद्देशः ८
॥४०७॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞપ્તિઃ
॥૪૦૮॥

જેમ નૈરયિકો માટે કહ્યું એમ અસુરકુમારો પણ વધે છે, ઘટે છે. અને જઘન્યે, એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી અડતાલીસ મુહૂર્ત સુધી અવસ્થિત રહે છે, એ પ્રમાણે દસે પ્રકારના પણ ભવનપતિ કહેવા. એકેન્દ્રિયો વધે પણ છે, ઘટે પણ છે અને અવસ્થિત પણ રહે છે, એ ત્રણે ઘટે પણ જઘન્યે એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટે આવલિકાનો અસંખ્ય ભાગ, એટલો કાલ જાણવો. બે ઇન્દ્રિયો તેજ પ્રમાણે વધે છે, ઘટે છે; અને તેઓનું અવસ્થાન જઘન્યે એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટે બે અન્તર્મુહૂર્ત સુધીનું જાણવું. એ પ્રમાણે યાવત્-ચરિન્દ્રિય સુધીના જીવો માટે જાણવું. બાકીના બધા જીવો કેટલો કાલ વધે છે, કેટલો કાલ ઘટે છે, એ બધું તથૈવ-પૂર્વની પેટે જાણવું અને તેઓના અવસ્થાન કાલમાં આ પ્રમાણે નાનાત્વ ભેદ છે; તે જેમકે, સમ્મૂર્છિમપંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિકોનો અવસ્થાન કાલ અન્તર્મુહૂર્ત છે, ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિકોનો અવસ્થાન કાલ ચોવીશ મુહૂર્ત છે, સમ્મૂર્છિમ મનુષ્યોનો અવસ્થાન કાલ અડતાલીશ મુહૂર્ત છે, ગર્ભજ મનુષ્યોનો અવસ્થાન કાલ ચોવીશ મુહૂર્ત છે; વાનઘ્યંતર, જ્યોતિષિક, સૌધર્મ અને ઈશાન દેવલોકમાં અવસ્થાન કાલ અડતાલીશ મુહૂર્ત છે, સનત્કુમાર દેવલોકમાં અઠાર રાત્રિદિવસ અને ચાલીશ મુહૂર્ત અવસ્થાન કાલ છે, માહેન્દ્ર દેવલોકમાં ચોવીશ રાત્રિદિવસ અને વીશ વીશ મુહૂર્ત અવસ્થાન કાલ છે, બ્રહ્મલોકમાં પીસ્તાલીશ રાત્રિદિવસ અવસ્થાન કાલ છે, લાંતક દેવલોકમાં નેવું રાત્રિદિવસ અવસ્થાન કાલ છે, મહાશુક દેવલોકમાં એકસો સાઠ રાત્રિદિવસ અવસ્થાન કાલ છે, સહસ્રાર પ્રાણત દેવલોકમાં સંખ્યેય માસો સુધી અવસ્થાન કાલ છે, આરણ અને અચ્યુત દેવલોકમાં સંખ્યેય વર્ષો અવસ્થાન કાલ છે, એ પ્રમાણે ગ્રૈવેયક દેવોનો, વિજય, વૈજયંત, જયંત અને અપરાજિત દેવોનો અસંખ્ય હજાર વર્ષો સુધી અવસ્થાન કાલ જાણવો, તથા સર્વાર્થ સિદ્ધમાં પલ્લોપમના સંખ્યેય ભાગ સુધી અવસ્થાન કાલ જાણવો. અને એઓ, જઘન્યે એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટે આવલિકાના અસંખ્ય

૫ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૮
॥૪૦૮॥

વ્યાख्या-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૦૯॥

ભાગ સુધી વધે છે, ઘટે છે એ પ્રમાણે કહેવું અને તેઓનો અવસ્થાન કાઠ તો જે કહ્યો તે જાણવો.

સિદ્ધા પં મંતે ! કેવલિયં કાલં વડ્ઢંતિ ?, ગોયમા ! જહં એકં સમયં ઉક્કોં અટ્ટ સમયા, કેવલિયં કાલં અવટ્ટિયા ?, ગોયમા ! જહં એકં સમયં ઉક્કોં છમ્માસા ॥ જીવા પં મંતે ! કિં સોવચયા સાવચયા સોવચય-સાવચયા નિરુવચયનિરવચયા ?, ગોયમા ! જીવા પો સોવચયા નો સાવચયા પો સોવચયસાવચયા નિરુવચયનિરવચયા, એગિંદિયા તતિયપણ, સેમા જીવા ચઉહિવિ પદેહિવિ માણિયઢ્વા, સિદ્ધા પં મંતે ! પુચ્છા, ગોયમા ! સિદ્ધા સોવચયા, પો સાવચયા, પો સોવચયસાવચયા, નિરુવચયનિરવચયા । જીવા પં મંતે ! કેવલિયં કાલં નિરુવચયનિરવચયા ?, ગોયમા ! સઢ્ઢવંદં, નેરતિયા પં મંતે ! કેવલિયં કાલં સોવચયા ?, ગોયમા ! જહં એકં સમયં ઉં આવલિયાએ અસંખેજ્જહંભાગં, કેવલિયં કાલં સાવચયા ? એવં ચેવ, કેવલિયં કાલં સોવચયસાવચયા?, એવં ચેવ,

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! સિદ્ધો કેટલા કાઠ સુધી વધે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જઘન્યે એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટે આઠ સમય સુધી સિદ્ધો વધે છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! સિદ્ધો કેટલા કાઠ સુધી અવસ્થિત રહે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જઘન્યે એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટે છ માસ સુધી સિદ્ધો અવસ્થિત રહે છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જીવો ઉપચય સહિત છે, અપચય સહિત છે, સોપચય સાપચય છે અને ઉપચય રહિત છે કે અપચય રહિત છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જીવો સોપચય ઉપચય સહિત નથી, સાપચય અપચય સહિત નથી, સોપચય સાપચય નથી, પણ નિરુપચય અને નિરપચય છે. એકેન્દ્રિય જીવો ત્રીજા પદમાં છે એટલે સોપચય અને સાપચય છે, બાકીના

૧ શતકે
ઉદ્દેશ:૮
॥૪૦૯॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૧૦॥

જીવો ચારે પદો વડે કહેવા. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! સિદ્ધો કેવા છે ? (પૂર્વની પેટે સોચપયાદિનો પ્રશ્ન કરવો.) [ઉ૦] હે ગૌતમ ! સિદ્ધો સોપચય છે, સાપચય નથી, સોપચય અને સાપચય નથી, નિરુપચય છે, નિરપચય છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જીવો કેટલા કાલ સુધી નિરુપચય અને નિરપચય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! સર્વ કાલ સુધી જીવો નિરુપચય અને નિરપચય છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! નૈરયિકો કેટલા કાલ સુધી સોપચય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જઘન્યે એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટે આવલિકાના અસંખ્ય ભાગ સુધી નૈરયિકો સોપચય છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! નૈરયિકો કેટલા કાલ સુધી આપચય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! એ પ્રમાણે પૂર્વોક્ત સોપચયના કાલ પ્રમાણે સાપચયનો કાલ જાણવો. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! નૈરયિકો કેટલા કાલ સુધી સોપચય અને સાપચય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! એ પ્રમાણે પૂર્વોક્ત પ્રમાણે જાણવું.

કેવતિયં કાલં નિરુવચયનિરવચયા?, ગોયમા ! જ૦ એકં સમયં ઉક્કો૦ વારસ મુ૦ એગિંદિયા સઘ્વે સોવચય-સાવચયા સઘ્વદ્ધં, સેસા સઘ્વે સોવચયાવિ સાવચયાવિ સોવચયસાવચયાવિ નિરુવચયનિરવચયાવિ જહ્નુણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં આવલિયાએ અસંખેજ્જતિભાગં, અવટ્ટિએહિં વક્કંતિકાલો ભાણિયવ્વો, સિદ્ધા ણં મંતે ! કેવતિયં કાલં સોવચયા ?, ગોયમા ! જહ્નુ એકં સમયં ઉક્કો૦ અટ્ટ સમયા, કેવતિયં કાલં નિરુવચય નિરવચયા ?, જહ્નુ એકં ઉ૦ છમ્માસા । સેવં મંતે ૨ ॥ (મૂત્રં ૨૨૧) ॥ પંચમસએ અટ્ટમો ઉદ્દેસો સંમત્તો ॥૫-૮॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! નૈરયિકો કેટલા કાલ સુધી નિરુપચય અને નિરપચય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જઘન્યે એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટે બાર મુહૂર્ત સુધી નૈરયિકો નિરપચય અને નિરુપચય છે. વધા એકેન્દ્રિય જીવો સર્વકાલ સુધી સોપચય અને સાપચય છે,

૬ શતકે
ઉદ્દેશ:૮
॥૪૧૦॥

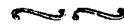
વ્યાख्या-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૧૧॥

વાકીના બધા જીવો સોપચય પળ છે, સાપચય પળ છે, સોપચય અને સાપચય પળ છે, નિરુપચય અને નિરપચય પળ છે. જઘન્યે એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટે આવલિકાનો અસંખ્ય ભાગ છે, અવસ્થિતોમાં વ્યુત્ક્રાન્તિકાલ કહેવો. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! સિદ્ધો કેટલા કાલ સુધી સોપચય છે. [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જઘન્યે એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટે આઠ સમય સુધી સિદ્ધો સોપચય છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તેઓ સિદ્ધો કેટલા કાલ સુધી નિરુપચય અને નિરપચય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જઘન્યે એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટે છ માસ સુધી સિદ્ધો નિરુપચય અને નિરપચય છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. એમ કહી યાવત્ વિહરે છે. ॥ ૨૨૧ ॥

ભગવત્ સુધર્મસ્વામીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્રના પાંચમા શતકમાં આઠમા ઉદ્દેશનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

ઉદ્દેશક ૧.

આ વધો અર્થનો સમૂહ ભગવંત ગૌતમે ભગવંત મહાવીરને ઘણે ભાગે રાજગૃહ નગરમાં પૂછ્યો હતો, કારણ કે, ભગવંત મહાવીરનો ઘણો વિહાર રાજગૃહમાં થયેલો છે માટે રાજગૃહાદિના સ્વરૂપના નિર્ણય પરત્વે આ નવમા ઉદ્દેશકમાં સૂત્રનો વિસ્તાર કહે છે.

તેણં કાલેણં તેણં સમણં જાવ એવં વયાસી-કિમિદં ભંતે ! નગરં રાયગિહંતિ પવુચ્છઈ ?, કિં પુઠ્ઠી નગરં રાયગિહંતિ પવુચ્છઈ, આઝ નગરં રાયગિહંતિ પવુચ્છઈ ? જાવ વણસ્સઈ ?, જહા એયણુહેસએ પંચિંદિયતિરિક્કવ-જોણિયાણં વત્તવ્વયા તહા ભાણિયવ્વં જાવ સચિત્તાચિત્તમીસયાઈં દવ્વાઈં નગરં રાયગિહંતિ પવુચ્છઈ ?, ગોયમા !

૧ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૯
॥૪૧૧॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४१२॥

पुढवीवि नगरं रायगिहंति पवुच्चइ जाव सच्चित्ताचित्तमीसियाइं दब्बाइं नगरं रायगिहंति पवुच्चइ । से केण-
ट्टेणं ?, गोयमा ! पुढवी जीवातिय अजीवातिय नगरं रायगिहंति पवुच्चइ जाव सच्चित्ताचित्तमीसियाइं
दब्बाइं जीवातिय अजीवातिय नगरं रायगिहंति पवुच्चति से तेणट्टेणं तं चेव ॥ (सू० २२२) ॥

[प्र०] ते काले, ते समये यावत् एम बोल्याः—हे भगवन् ! आ राजगृह नगरं शुं कहेवाय ? शुं राजगृह नगरं पृथिवी कहेवाय,
जल कहेवाय, यावत् वनस्पति जेम एजन उद्देशामां पंचेंद्रियतिर्य्यचोना (परिग्रहनी) वक्तव्यता कही छे तेम कहेवुं अर्थात् शुं राजगृह
नगरं कूट कहेवाय, शैल कहेवाय, यावत् सचित्त, अचित्त अने मिश्रित द्रव्यो, राजगृह नगरं कहेवाय ? [उ०] हे गौतम ! पृथिवी
पण राजगृह नगरं कहेवाय यावत् सचित्त, अचित्त अने मिश्रित द्रव्यो राजगृह नगरं कहेवाय. [प्र०] हे भगवन् ! ते कया हेतुथी ?
[उ०] हे गौतम ! पृथिवी ए जीवो छे, अजीवो छे माटे ते राजगृह नगरं कहेवाय छे यावत् सचित्त, अचित्त अने मिश्र द्रव्यो पण
जीवो छे, अजीवो छे माटे राजगृह नगरं कहेवाय छे, ते हेतुथी ते तेमज छे. ॥ २२२ ॥

से नूणं भंते ! दिया उज्जोए रातिं अंधयारे ?, हंता गोयमा ! जाव अंधयारे । से केणट्टेणं० ?, गोयमा ! दिया
सुभा पोग्गला सुभे पोग्गलपरिणामे रातिं असुभा पोग्गला असुभे पोग्गलपरिणामे से तेणट्टेणं० । नेरइया णं
भंते ! किं उज्जोए अंधयारे ?, गोयमा ! नेरइयाणं नो उज्जोए, अंधारे, से केणट्टेणं० ?, गोयमा ! नेरइया णं असुहा
पोग्गला असुभे पोग्गलपरिणामे, से तेणट्टेणं० । असुरकुमाराणं भंते ! किं उज्जोए अंधयारे ?, गोयमा ! असुरकुमाराणं
उज्जोए, नो अंधयारे । से केणट्टेणं ?, गोयमा ! असुरकुमाराणं सुभा पोग्गला सुभे पोग्गलपरिणामे, से तेणट्टेणं

५ शतके
उद्देशः ९
॥४१२॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४१३॥

एवं बुच्चइ, एवं जाव थणियकुमाराणं, पुढविकाइया जाव तेइंदिया जहा नेरइया । चउरिंदियाणं भंते ! किं उज्जोए अंधयारे ? गोयमा ! उज्जोएवि अंधयारेवि, से केणट्टेणं, गोयमा ! चउरिंदियाणं सुभासुभा पोग्गला सुभासुभे पोग्गलपरिणामे, से तेणट्टेणं एवं जाव मणुस्साणं । वाणमंतरजोतिसवेमाणिया जहा असुरकुमारा ॥ (सूत्रं २२३) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! दिवसे उद्द्योत अने रात्रिमां अंधकार होय छे ? [उ०] हा, गौतम ! यावत् अंधकार होय छे. [प्र०] ते क्या हेतुथी ? [उ०] हे गौतम ! दिवसे सारां पुद्गलो होय छे अने सारो पुद्गल परिणाम होय छे, रात्रिमां अशुभ पुद्गलो होय छे अने अशुभ पुद्गल परिणाम होय छे ते हेतुथी एम छे. [प्र०] हे भगवन् ! शुं नैरयिकोने प्रकाश होय छे के अंधकार होय छे. [उ०] हे गौतम ! नैरयिकोने प्रकाश नथी पण अंधकार छे. [प्र०] ते क्या हेतुथी ? [उ०] हे गौतम ! नैरयिकोने अशुभ पुद्गल परिणाम छे, ते हेतुथी तेम छे. [प्र०] हे भगवन् ! शुं असुरकुमारोने प्रकाश छे, के अंधकार छे ?, [उ०] हे गौतम ! असुरकुमारोने प्रकाश छे पण अंधकार नथी. [प्र०] ते क्या हेतुथी ? [उ०] हे गौतम ! असुरकुमारोने शुभ पुद्गलो छे, शुभ पुद्गल परिणाम छे माटे ते हेतुथी यावत्-तेओने प्रकाश छे एम कहेवाय छे. ए प्रमाणे यावत् स्तनितकुमारो सुधी जाणवुं. जेम नैरयिको कह्या तेम पृथ्वीकायथी मांडी यावत् त्रेइंद्रिय सुधीना जीवो जाणवा. [प्र०] हे भगवन् ! शुं चउरिंदियोने प्रकाश होय छे के अंधकार होय छे ? [उ०] हे गौतम ! तेओने प्रकाश पण होय छे ने अंधकार पण होय छे. [प्र०] ते क्या हेतुथी ? [उ०] हे गौतम ! चउरिंदियोने शुभ तथा अशुभ पुद्गल होय छे अने शुभ तथा अशुभ पुद्गल-परिणाम

५ शतके
उद्देशः ९
॥४१३॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४१४॥

होय छे, ते हेतुथी तेम छे. ए प्रमाणे यावत्-मनुष्यो माटे जाणी छेबुं. जेम असुरकुमारो कखा तेम वानव्यंतर, उयोतिषिक अने वैमानिक माटे जाणवुं. ॥ २२३ ॥

अत्थि णं भंते ! नेरइयाणं तत्थगयाणं एवं पन्नायति-समयाति वा आवलियाति वा जाव ओस-प्पिणीति वा उस्सप्पिणीति वा, णो तिणट्ठे समट्ठे । से केणट्ठेणं जाव समयाति वा आवलियाति वा ओस-प्पिणीति वा उस्सप्पिणीति वा ?, गोयमा ! इहं तेसिं माणं इहं तेसिं पमाणं इहं तेसिं पण्णायति, तंजहा-समयाति वा जाव उस्सप्पिणीति वा, से तेणट्ठेणं जाव नो एवं पण्णायए, तंजहा-समयाति वा जाव उस्स-प्पिणीति वा, एवं जाव पंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं, अत्थि णं भंते ! मणुसाणं इहगयाणं एवं पन्नायति, तंजहा-समयाति वा जाव उस्सप्पिणीति वा ?, हंता ! अत्थि । से केणट्ठेणं०?, गोयमा ! इहं तेसिं माणं० इहं चेव तेसिं एवं पण्णायति, तंजहा-समयाति वा जाव उस्सप्पिणीति वा, से तेण०, वाणमंतरजोतिसवेमाणि-याणं जहा नेरइयाणं ॥ (सूत्रं २२४) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! त्यां गएला निरयमां स्थित रहेला नैरयिको एम जाणे के, समयो, आवलिकाओ, उत्सर्पिणीओ अने अव-सर्पिणीओ ? [उ०] हे गोतम ! ते अर्थ समर्थ नथी अर्थात् ते नैरयिको समयादिने जाणाता नथी. [प्र०] हे भगवन् ! ते क्या हेतुथी यावत् समयो, आवलिकाओ, उत्सर्पिणीओ अने अवसर्पिणीओ नथी जणातां ? [उ०] हे गोतम ! ते समयादिनुं मान अहिं मनुष्यलोकमां छे, तेओनुं प्रमाण अहिं छे, अने तेओने अहिं ए प्रमाणे जणाय छे, ते जेमके, समयो यावत् अवसर्पिणीओ, ते

५ शतके
उद्देशः ९
॥४१४॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४१५॥

हेतुथी यावत् नैरयिकोने ए प्रमाणे जणातुं नथी, ते जेमके, समयो, यावत् अवसर्पिणीओ, ए प्रमाणे यावत् पंचेंद्रियतिर्यचयोनिको माटे समजवुं. हे भगवन् ! अहिं मर्त्यलोकमां गएला रहेला मनुष्योने ए प्रमाणे ज्ञान छे, ते जेमके, समयो वा यावत् अवसर्पिणीओ वा ? [उ०] हे गौतम ! ए प्रमाणे ज्ञान छे. [प्र०] ते क्या हेतुथी ? [उ०] हे गौतम ! अहिं ते समयादिनुं मान अने प्रमाण छे माटे ए प्रमाणे ज्ञान छे, ते जेमके, समयो यावत् अवसर्पिणीओ-ते हेतुथी तेम छे. जेम नैरयिकोने माटे कहुं तेम वानव्यंतर ज्यो-तिषिक अने वैमानिक माटे समजवुं ॥ २२४ ॥

तेणं कालेणं २ पासावच्चिज्जा [ते] थेरा भगवंतो जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति २ समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते ठिच्चा एवं बदासी-से नूणं भंते ! असंखेज्जे लोए अणंता रातिंदिया अप्प-ज्जिंसु वा उपज्जंति वा उप्पज्जिस्संति वा विगच्छिंसु वा विगच्छंति वा विगच्छिस्संति वा परित्ता रातिंदिया उप्प-ज्जिंसु वा ३ विगच्छिंसु वा ३ ?, हंता अज्जो ! असंखेज्जे लोए अणंता रातिंदिया तं चेव,

[प्र०] ते काले, ते समये श्रीपार्श्वनाथ भगवंतना अपत्य शिष्य स्थविर भगवंत, ज्यां श्रमण भगवंत महावीर छे त्यां आवे छे, आवी श्रमण भगवंत महावीरनी दूर सामे बेसी एम बोल्याः—हे भगवन् ! असंख्य लोकमां अनंत रात्रि दिवस उत्पन्न थयां ? उत्पन्न थाय छे ? के उत्पन्न थशे ? अने नष्ट थयां ? नष्ट थाय छे ? के नष्ट थशे ? के नियत परिमाणवाळा रात्रिदिवज्जो उत्पन्न थयां ? उत्पन्न थाय छे ? के उत्पन्न थशे ? अने नष्ट थयां ? नष्ट थाय छे ? के नष्ट थशे ? [उ०] हा, आर्य ! असंख्यलोकमां अनंत रात्रि दिवसो वगेरे तेज कहेवुं.

५ शतके
उद्देशः ९
॥४१५॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४१६॥

से केणट्टेणं जाव विगच्छिस्संति वा !, से नूणं भंते ! अज्जो ! पासेणं अरहया पुरिसादाणीएणं सासए लोए
बुइए अणादीए अणवदग्गे परित्ते परिवुडे हेट्ठा विच्छिण्णे मज्झे संखित्ते उप्पि विसाले अहे पलियंकसंठिए
मज्झे वरवइरविग्गहिते उप्पि उद्धमुङ्गाकारसंठिए तेंसिं च णं सासयंसि लोगंसि अणादियंसि अणवदग्गंसि
परित्तंसि परिवुडंसि हेट्ठा विच्छिन्नंसि मज्झे संखित्तंसि उप्पि विसालंसि अहे पलियंकसंठियंसि मज्झे वरवइर
विग्गहियंसि उप्पि उद्धमुङ्गाकारसंठियंसि अणंता जीवघणा उप्पज्जित्ता २ निलीयंति परित्ता जीवघणा उप्प-
ज्जित्ता २ निलीयंति से नूणं भूए उप्पन्ने विगए परिणए अजीवेहिं लोकति पलोकइ, जे लोकइ से लोए?, हंता
भगवं [ते] !, से तेणट्टेणं अज्जो ! एवं बुच्चइ असंखेज्जे तं चेव । तप्पभित्तिं च णं ते पासावच्चिज्जा थेरा भग-
वंतो समणं भगवं महावीरं पच्चभिजाणंनि सब्बन्नू सब्बदरिसी [ग्रं० ३०००], तए णं ते थेरा भगवंतो समणं
भगवं महावीरं वंदंति नमंसंति २ एवं वदासी-इच्छामि णं भंते ! तुब्भं अंतिए चाउज्जामाओ धम्माओ पंचम-
हव्वइयं सप्पडिक्कमणं धम्मं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडिबंधं करेह, तए णं ते
पासावच्चिज्जा थेरा भगवंतो जाव चरिमेहिं उस्सासनिस्सासेहिं सिद्धा जाव सब्बदुक्खप्पहीणा अत्थेगतिया देवा
देवालोएसु उववन्ना ॥ (सूत्रं २२५) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! ते क्या हेतुथी यावत् नष्ट थशे ? [उ०] हे आर्य ! ते निश्चयपूर्वक छे के, आपना (गुरुस्वरूप) पुरुषादा-
नीय पुरुषोमां ग्राह्य पार्श्व अर्हते लोकने भाक्षत कह्यो छे, तेमज अनादि, अनवदग्र अनंत, परिमित, अलोकवडे परिवृत, नीचे

५ शतके
उद्देशः ९
॥४१६॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४१७॥

विस्तीर्ण, वच्चे सांकडो. उपर, विशाल, नीचे पत्यंकना आकारनो, वच्चे उत्तम वज्रना आकारवालो अने उपर, उंचा उभा मृदंगना आकार जेवो लोकने कह्यो छे तेवा प्रकारना शाश्वत, अनादि, अनंत, परित्त, परिवृत, नीचे विस्तीर्ण, मध्ये संक्षिप्त, उपर विशाल, नीचे पत्यंकाकारे स्थित, वच्चे वर वज्रसमान शरीरवाळा अने उपर उभा मृदंगना आकारे संस्थित एवा लोकमां अनंता जीवघनो उपजी उपजीने नाश पामे छे अने परित्त नियत असंख्य जीवघनो पण उपजी उपजीने नाश पामे छे ते लोक, भूत छे, उत्पन्न छे, विगत छे, परिणत छे. कारण के, ते अजीवो द्वारा लोकाय छे निश्चित थाय छे, अधिक निश्चित थाय छे माटे जे, प्रमाणथी लोकाय जणाय ते लोक कहेवाय ? हा, भगवन् ! ते हेतुथी हे आर्यो ! एम कहेवाय छे के, असंख्येय लोकमां तेज कहेवुं. त्थारथी मांडी ते पार्श्वजिनना शिष्य स्थविर भगवंतो श्रमण भगवंत महावीरने 'सर्वज्ञ' ए प्रमाणे प्रत्यभि जाणे छे. त्थारवाद ते स्थविर भगवंतो श्रमण भगवंत महावीरने वंदे छे, नमे छे, वंदी, नमी एम बोल्या के. हे भगवन् ! तमारी पासे, चातुर्याम धर्मने मूकी प्रतिक्रमण सहित पंचमहाव्रतोने स्वीकारी विहरवा इच्छीए छीए, हे देवानुप्रिय ! जेम सुख थाय तेम करो. त्थारे ते पार्श्वजिनना शिष्य स्थविर भगवंतो यावत् सर्वदुःखथी प्रहीण थया अने केटलाक देवलोकमां उत्पन्न थया. ॥ २२५ ॥

कतिविहा णं भंते ! देवलोगा पण्णत्ता ?, गोयमा ! चउट्ठिविहा देवलोगा पण्णत्ता, तंजहा-भवणवासीवा-णमंतरजोतिसियवेमाणियभेदेण, भवणवासी दसविहा वाणमंतरा अट्ठविहा जोइसिया पंचविहा वेमाणिया दुविहा । गाहा-किमियं रायगिहंति य उज्जोए अंधयार समए य । पासंतिवासिपुच्छा रातिंदिय देवलोगा य ॥ १ ॥ सेवं भंते ! २ त्ति ॥ [सूत्रं २२६] ॥ पंचमे सए नवमो उद्देशो संमत्तो ॥ ५-९ ॥

५ शतके
उद्देशः ९
॥४१७॥

વ્યાખ્યા-
પ્રશ્નશ્ચિ:
॥૪૧૮॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! કેટલા પ્રકારના દેવલોક કહ્યા છે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! ચાર પ્રકારના દેવલોક કહ્યા છે તે જેમકે, ૧ ભવનવાસી, ૨ વાનવ્યંતર, ૩ જ્યોતિષિક અને ૪ વૈમાનિક એમ ચાર ભેદ વહે:-તેમાં ભવનવાસી દસ પ્રકારના છે, વાનવ્યંતરો આઠ પ્રકારના છે, જ્યોતિષિકો પાંચ પ્રકારના છે, અને વૈમાનિકો બે પ્રકારના છે. હવે આ ઉદ્દેશકની સંગ્રહ ગાથા કહે છે; રાજગૃહ એ શું ? દિવસે ઉદ્દ્યોત અને રાત્રીએ અંધકાર કેમ ? સમય વિગેરે કાઢીની સમજણ કયા જીવોને હોય છે અને કયા જીવોને નથી હોતી ? રાત્રી અને દિવસના પ્રમાણ વિષે શ્રીપાર્શ્વજિનના શિષ્યોના પ્રશ્નો અને દેવલોકને લગતા પ્રશ્નો આ ઉદ્દેશમાં પટલા વિષયો આવેલા છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી યાવત્ વિહરે છે. ॥ ૨૨૬ ॥

ભગવત્ સુધર્માસ્વામીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્રના પાંચમા શતકમાં નવમા ઉદ્દેશનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

ઉદ્દેશક ૧૦.

અનંતર પાસેના ઉદ્દેશમાં છેવટે દેવો કહ્યા, માટે દેવ વિશેષરૂપ ચન્દ્રને ઉદ્દેશીને આ દશમ ઉદ્દેશક કહે છે.

તેણં કાલેણં તેણં સમણં ચંપાનામં નયરી જહા પઢમિલ્લો ઉદ્દેસઓ તહા નેઘવ્વો एसोवि, नवरं चंदिमा भाणियव्वा ॥ (સૂત્ર ૨૨૭) ॥ પંચમે સણ દસમો ઉદ્દેસો સમત્તો ॥ ૫-૧૦ ॥ પંચમં સયં સમત્તં

તે કાલે, તે સમયે ચંપા નામે નગરી હતી, પ્રથમ ઉદ્દેશક કહ્યો તેમ આ ઉદ્દેશક સમજવો. વિશેષ એ કે, ચંદ્રો કહેવા. ॥૨૨૭॥

ભગવત્ સુધર્માસ્વામીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્રના પાંચમા શતકમાં દશમા ઉદ્દેશનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

॥ इति श्रीमद् भगवतीसूत्रे पंचमं शतकं समाप्तम् ॥

૫ શતકે
ઉદ્દેશ: ૧૦
॥૪૧૮॥

વ્યાખ્યા-

પ્રજ્ઞાપિ:

॥૪૧૯॥

શતક ૬. ઉદ્દેશક ૧.

વિચિત્ર અર્થવાળા પાંચમા શતકની વ્યાખ્યા કરી, હવે અવસર પ્રાપ્ત અને તેવાજ પ્રકારના છટ્ટા શતકના વિવેચનની શરૂઆત થાય છે.

વેયણ ૧ આહાર ૨ મહસ્સવે ૩ સપ્પસ ૪ તમુય ૫ ભવિ ૬ ય ।

સાલી ૭ પુઢવી ૮ કમ્મ ૯ ડ્ઞાઉત્થી ૧૦ દસ છટ્ટગંમિ સપ ॥ ૩૭ ॥

૧ વેદના, ૨ આહાર, ૩ મહાઆશ્રવ, ૪ સપ્રદેશ, ૫ તમસ્કાય, ૬ ભવ્ય, ૭ શાલી, ૮ પૃથિવી, ૯ કર્મ, અને ૧૦ અન્યયૂથિ-કવક્તવ્યતા, એ પ્રમાણે દશ ઉદ્દેશા આ છટ્ટા શતકમાં છે.

સે નૂળં ભંતે ! જે મહાવેયણે સે મહાનિજ્જરે, જે મહાનિજ્જરે સે મહાવેદણે, મહાવેદણસ્સ ય અપ્પવેદણસ્સ ય સે સેણ જે પસત્થનિજ્જરાણ ? , હંતા ગોયમા ! જે મહાવેદણે એવં ચેવ । છટ્ટસત્તમાસુ ણં ભંતે ! પુઢવીસુ નેરહ્યા મહાવેયણા ? , હંતા મહાવેયણા, તે ણં ભંતે ! સમણેહિંતો નિગ્ગંથેહિંતો મહાનિજ્જરતરા ? , ગોયમા ! ણો તિણઢે સમઢે, સે કેણઢેણં ભંતે ! એવં વુચ્છ જે મહાવેદણે જાવ પસત્થનિજ્જરાણ ? ,

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! હવે એ છે કે, જે મહાવેદનાવાળો હોય તે મહાનિર્જરાવાળો હોય અને જે મહાનિર્જરાવાળો હોય તે મહાવેદનાવાળો હોય અને મહાવેદનાવાળામાં તથા અલ્પવેદનાવાળામાં તે જીવ ઉત્તમ છે જે પ્રશસ્તનિર્જરાવાળો છે ? [ઉ૦] હા ગૌતમ ! જે મહાવેદનાવાળો છે, તેજ એ પ્રમાણેજ જાણવું. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! છટ્ટી અને સાતમી પૃથિવીમાં નૈરયિકો મોટી વેદનાવાળા છે ?

૬ શતકે

ઉદ્દેશ: ૧

॥૪૧૯॥

વ્યાખ્યા-

પ્રજ્ઞાપ્તિ:

॥૪૨૦॥

[૩૦] હા, મોટી વેદનાવાળા છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તે છટ્ટી અને સાતમી પૃથિવીમાં રહેનારા નૈરયિકો શ્રમણ નિર્વ્રન્થો કરતાં મોટી નિર્જરાવાળા છે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! અર્થે સમર્થ નથી અર્થાત્ તેમ નથી. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તે એમ શા હેતુથી કહેવાય છે કે, જે મહાવેદનાવાળો છે યાવત્ પ્રશસ્તિનિર્જરાવાળો છે ?

ગોયમા ! સે જહાનામણ દુવે વત્થા સિયા, એગે વત્થે કહમરાગરત્તે, એગે વત્થે સ્વંજણરાગરત્તે, એસિ પં ગોયમા ! દોણહં વત્થાપં કયરે વત્થે દુધોયતરાણ ચેવ દુવામતરાણ ચેવ દુપરિકમ્મતરાણ ચેવ ? કયરે વા વત્થે સુધોયતરાણ ચેવ સુવામતરાણ ચેવ સુપરિકમ્મતરાણ ચેવ ?, જે વા સે વત્થે કહમરાગરત્તે જે વા સે વત્થે સ્વંજણરાગરત્તે?, ભગવં ! તત્થ પં જે સે વત્થે કહમરાગરત્તે સે પં વત્થે દુધોયતરાણ ચેવ દુવામતરાણ ચેવ દુપ્પરિકમ્મતરાણ ચેવ, એવામેવ ગોયમા ! નેરહ્યાણં પાવાઈં કમ્માઈં ગાઢીકયાઈં ચિક્કણીકયાઈં (અ) સિદ્ધિલીકયાઈં ચિલીભૂયાઈં ભવંતિ, સંપગાઢંપિ ય પં તે વેદણં વેદેમાણા પો મહાનિજ્જરા પો મહાપજ્જવસાણા ભવંતિ, સે જહા વા કેહ પુરિસે અહિગરણં આકોઢેમાણે મહ્યા ૨ સહેણં મહ્યા ૨ ઘોસેણં મહ્યા ૨ પરંપરાઘાણં પો સંચાણ્હીતીસે અહિગરણીયે કેહ અહાબાયરે પોગ્ગલે પરિસાહિત્તે, એવામેવ ગોયમા ! નેરહ્યાણં પાવાઈં કમ્માઈં ગાઢીકયાઈં જાવ નો મહાપજ્જવસાણાઈં ભવંતિ, ભગવં ! તત્થ જે સે વત્થે સ્વંજણરાગરત્તે સે પં વત્થે સુધોયતરાણ ચેવ સુવામતરાણ ચેવ સુપરિકમ્મતરાણ ચેવ, એવામેવ ગોયમા ! સમણાણં નિગ્ગંથાણં અહાબાયરાઈં કમ્માઈં સિદ્ધિલીકયાઈં નિદ્ધિયાઈં કમ્માઈં વિપ્પરિણામિયાઈં વિપ્પામેવ વિદ્ધત્થાઈં ભવંતિ, જાવતિયં તાવતિયંપિ પં તે વેદણં વેદેમાણે

૬ શતકે

ઉદ્દેશ:૧

॥૪૨૦॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४२१॥

महानिज्जरा महापज्जवसाणा भवन्ति, से जहानामए-केइ पुरिसे सुकतणहत्थयं जायतेयंसि पक्खिवेज्जा, से नूणं गोयमा ! से सुक्के तणहत्थए जायतेयंसि पक्खित्ते समाणे खिप्पामेव मसमसाविज्जति ?, हंता मसमसाविज्जति, एवामेव गोयमा ! समणाणं निग्गंथाणं अहावायराइं कम्माइं जाव महापज्जवसाणा भवन्ति, से जहानामए केइ पुरिसे तत्तंसि अयकवल्लमि उदगबिंदू जाव हंता विद्धंसमागच्छइ, एवामेव गोयमा ! समणाणं निग्गंथाणं जाव महापज्जवसाणा भवन्ति, से तेणट्ठेणं जे महावेदणे से महानिज्जरे जाव निज्जराए ॥ (सूत्रं २२८) ॥

[उ०] हे गौतम ! ते जेमके; कोइ बे वस्त्रो होय, तेमांथी एक वस्त्र कर्दमना रंगथी रंगेलुं होय, अने एक वस्त्र खंजनना रंगथी रंगेलुं होय, हे गौतम ! ए बे वस्त्रोमां कयुं वस्त्र दुधौततर-दुःखथी धोवाय तेवुं, दुर्वाभ्यतर-जेना डाघाओ दुःखेथी जाय तेवुं अने दुष्प्रतिकर्मतर-कष्टे करी जेमां चळकाट अने चित्रामण थाय तेवुं अर्थात् कर्दमना रंगथी रंगेला अने खंजनना रंगथी रंगेला ए बे वस्त्रोमां कयुं वस्त्र दुर्विशोध्य छे ? अने कयुं वस्त्र सुधौततर, सुवाभ्यतर, अने सुपरिकर्मतर छे ? हे भगवन् ! ते बेमां जे ए कर्दमना रंगथी रंग्युं छे ते वस्त्र दुधौततर, दुर्वाभ्यतर अने दुष्प्रतिकर्मतर छे, जो एम छे तो हे गौतम ! एज प्रमाणे नैरयिकोनां पाप कर्मो गाढीकृत-गाढ करेलां छे, चिकणीकृत-चिकणां करेलां छे, श्लिष्ट करेलां छे, खिलीभूत-निकाचित करेलां छे माटेज तेओ संप्रगाढ पण वेदनाने वेदता मोटी निर्जरावाळा नथी, मोटा पर्यवसानवाळा नथी; अथवा जेम कोइ एक पुरुष, मोटा मोटा शब्दवडे, मोटा मोटा घोषवडे, मोटा निरंतर-उपराउपर घातवडे एरणने कूटतो-एरण उपर टीपतो होय पण ते (पुरुष) ते एरणना स्थूल प्रकारना पुद्गलोने परिशुद्धित-नष्ट करवा समर्थ थतो नथी, हे गौतम ! एज प्रकारनां नैरयिकोनां पापकर्मो गाढ करेलां यावत् महापर्यवसान

६ शतके
उद्देशः १
॥४२१॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४२२॥

नथी अने हे भगवन् ! तेमां जे वस्त्र खंजनना रंगथी रंगेलुं छे ते सुधौततर छे, सुवाम्यतर छे, अने सुप्रतिकर्मतर छे एज प्रमाणे हे गौतम ! श्रमण निर्ग्रथोना स्थूलतर स्कंधरूप कर्मो, शिथिलिकृत-मंदविषाकवाळां छे, सत्ताविनानां छे, विपरिणामवाळां छे माटे शीघ्रज विध्वस्त थाय छे अने जेटली तेटली पण वेदनाने वेदता ते श्रमण निर्ग्रथो मोटी निर्जरावाळा अने महापर्यवसानवाळा थाय छे, जेम कोइ एक पुरुष घासना घका पुळाने अग्निमां फेंके अने हे गौतम ! ते नक्की छे के अग्निमां फेंकवामां आवेलो घासनो सूको पूळो शीघ्रज बळी जाय ? हा, ते बळी जाय, एज प्रमाणे हे गौतम ! श्रमण निर्ग्रथोना स्थूलतर स्कंध रूप कर्मो यावत् ते श्रमणो मोटा पर्यवसानवाळा थायः जेम कोइ एक पुरुष धगधगता लोढाना गोळा उपर पाणीनुं टीपुं मूके यावत् ते विध्वंस पामे, एज प्रमाणे हे गौतम ! श्रमण निर्ग्रथोनां कर्मो यावत् ते श्रमण निर्ग्रथो महापर्यवसानवाळा छे, ते हेतुथी एम कहेवाय छे के, जे महावेदनावाळो होय ते महानिर्जरावाळो होय यावत् प्रशस्तनिर्जरावाळो होय. ॥ २२८ ॥

कतिविहे णं भंते ! करणे पन्नत्ते ?, गोयमा ! चउन्विहे करणे पन्नत्ते, तंजहा-मणकरणे वइकरणे कायकरणे कम्मकरणे । णेरइयाणं भंते ! कतिविहे करणे पन्नत्ते ?, गोयमा ! चउन्विहे पन्नत्ते, तंजहा-मणकरणे वइकरणे कायकरणे कम्मकरणे ४ [चउ०] पंचिंदियाणं सन्वेसिं चउन्विहे करणे पन्नत्ते । एगिंदियाणं दुविहे-कायकरणे य कम्मकरणे य, विगलेंदियाणं ३-वइकरणे कायकरणे कम्मकरणे । नेरइयाणं भंते ! किं करणओ असायं वेयणं वेयंति ?, अकरणओ असायं वेयणं वेदेंति ?, गोयमा ! नेरइयाणं करणओ असायं वेयणं वेयंति, नो अकरणओ असायं वेयणं वेयंति, से केणट्टेणं० ?, गोयमा ! नेरइयाणं चउन्विहे करणे पन्नत्ते तंजहा—

६ शतके
उद्देशः १
॥४२२॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४२३॥

मणकरणे वइकरणे कायकरणे कम्मकरणे, इच्चेएणं चउच्चिहेणं असुभेणं करणेणं नेरइया करणओ असायं वेयणं वेयंति, नो अकरणओ. से तेणट्ठेणं० । असुरकुमारा णं किं करणओ० अकरणओ० ?, गोयमा ! करणओ, नो अकरणओ, से केणट्ठेणं० ?, गोयमा ! असुरकुमाराणं चउच्चिहे करणे पण्णत्ते, तंजहा— मणकरणे वयकरणे कायकरणे कम्मकरणे, इच्चेएणं सुभेणं करणेणं असुरकुमाराणं करणओ सायं वेयणं वेयंति, नो अकरणओ, एवं जाव थणियकुमाराणं । पुढविकाइयाणं एवामेव पुच्छा, नवरं इच्चेएणं सुभासुभेणं करणेणं पुढविकाइया करणओ वेमायाए वेयणं वेयंति, नो अकरणओ, ओरालियसरीरा सव्वे सुभासुभेणं वेमायाए । देवा सुभेणं सायं ॥ (सूत्रं २२९) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! करणो केटला प्रकारनां कहां छे ? [उ०] हे गौतम ! करणो चार प्रकारनां कहां छे, ते जेमके, मनकरण, वचनकरण, कायकरण, अने कर्मकरण. [प्र०] हे भगवन् ! नैरयिकोने केटला प्रकारनां करणो कहां छे ? [उ०] हे गौतम ! नैरयिकोने चार जातनां करणो कहां छे, ते जेमके, मनकरण, वचनकरण, कायकरण अने कर्मकरण. सर्व पंचेन्द्रिय जीवोने ए चारे जातनां करणो छे. एकेंद्रिय जीवोने वे जातनां करण छे ते जेमके, एक कायकरण अने बीजुं कर्मकरण; विकलेन्द्रियोने वचनकरण, कायकरण अने कर्मकरण ए त्रण करण होय छे. [प्र०] हे भगवन् ! शुं नैरयिको करणथी अशातावेदनाने वेदे छे के अकरणथी अशातावेदनाने वेदे छे ? [उ०] हे गौतम ! नैरयिको करणथी अशातावेदनाने वेदे छे पण अकरणथी करण विना अशाता दुःखरूप वेदनाने नथी अनुभवता. [प्र०] हे भगवन् ! ते शा हेतुथी ? [उ०] हे गौतम ! नैरयिकोने चार प्रकारनुं करण कहुं छे, ते जेमके,

६ शतके
उद्देशः ?
॥४२३॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४२४॥

मनकरण, वचनकरण, कायकरण अने कर्मकरण, ए चार प्रकारना अशुभ करणो होवाथी नैरयिको करणद्वारा अशातवेदनाने अनुभवे छे पण करण विना अशातावेदनाने अनुभवता नथी माटे ते हेतुथी एम कह्युं छे. [प्र०] हे भगवन् ! शुं असुरकुमारो करणथी के अकरणथी शाता सुखरूप वेदनाने अनुभवे छे ? [उ०] हे गौतम ! करणथी, अकरणथी नहि. [प्र०] हे भगवन् ! ते शा हेतुथी ? [उ०] हे गौतम ! असुरकुमारोने चार प्रकारनां करण कहां छे, ते जेमके, मनकरण, वचनकरण, कायकरण अने कर्मकरण; ए शुभ करणो होवाथी असुरकुमारो करणद्वारा सुखरूप वेदनाने अनुभवे छे पण करण विना अनुभवता नथी ए प्रमाणे यावत् स्तनितकुमार सुधीना भुवनपति माटे समजवुं. [प्र०] पृथिवीकायिक जीवो माटे ए प्रमाणेज प्रश्न करवो. [उ०] विशेष ए के ए शुभाशुभ करण होवाथी पृथिवीकायिक जीवो करणद्वारा विमात्रावडे विविध प्रकारे अर्थात् कदाच सुखरूप अने कदाच दुःखरूप वेदनाने अनुभवे छे पण करण विना अनुभवता नथी. औदारिक शरीरवाळा सर्व जीवो शुभाशुभ करणद्वारा विमात्राए वेदनाने अनुभवे छे, देवो शुभ करणद्वारा सुखरूप वेदनाने अनुभवे छे. ॥ २२९ ॥

जीवा णं भंते ! किं महावेयणा महानिज्जरा ? महावेदणा अप्पनिज्जरा २ अप्पवेदणा महानिज्जरा ३ अप्पवेदणा अप्पनिज्जरा ४ ?, गोयमा ! अत्थेगतिया जीवा महावेदणा महानिज्जरा ? अत्थेगतिया जीवा महावेयणा अप्पनिज्जरा २ अत्थेगतिया जीवा अप्पवेदणा महानिज्जरा ३ अत्थेगतिया जीवा अप्पवेदणा अप्पनिज्जरा ४ । से केणट्ठेणं ? , गोयमा ! पडिमापडिवन्नए अणगारे महावेदणे महानिज्जरे, छट्ठसत्तमासु पुढवीसु नेरइया महावेदणा अप्पनिज्जरा, सेलेसिं पडिवन्नए अणगारे अप्पवेदणे महानिज्जरे, अणुत्तरोववाइया देवा अप्पवेदणा अप्प-

६ शतके
उद्देशः १
॥४२४॥

બ્યાख्या-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૪૨૬॥

નિજ્જરા, સેવં ભંતે ૨ ત્તિ ॥ મહાવેદનો ય વત્થે કહમ્ભંજણરાણં ય અહિગરણી । તણહત્થે ય કવલ્લે કરણ મહાવે-
દના જીવા ॥૩૮॥ (સૂત્રં ૨૩૦) ॥ સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ ॥ છટ્ઠસયસ્સ પદમો ઉદ્દેસો મમત્તો ॥ ૬-૧ ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું જીવો મહાવેદનાવાળા અને મહાનિર્જરાવાળા છે ? મહાવેદનાવાળા અને અલ્પનિર્જરાવાળા છે ? અલ્પવેદ-
નાવાળા અને મહાનિર્જરાવાળા છે ? કે અલ્પવેદનાવાળા અને અલ્પનિર્જરાવાળા છે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! કેટલાક જીવો મહાવેદના-
વાળા અને મહાનિર્જરાવાળા છે, કેટલાક જીવો મહાવેદનાવાળા અને અલ્પનિર્જરાવાળા છે, કેટલાક જીવો અલ્પવેદનાવાળા અને
મહાનિર્જરાવાળા છે અને કેટલાક જીવો અલ્પવેદનાવાળા અને અલ્પનિર્જરાવાળા છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તે શા હેતુથી ? [૩૦] હે
ગૌતમ ! જેણે પ્રતિમાને પ્રાપ્ત કરી છે એવો અર્થાત્ પ્રતિમાધારી સાધુ મહાવેદનાવાળો અને મહાનિર્જરાવાળો છે, છટ્ઠી અને સાતમી
પૃથિવીમાં રહેનારા નૈરયિકો મોટી વેદનાવાળા અને અલ્પનિર્જરાવાળા છે, શૈલેશી પ્રાપ્ત અનગાર અલ્પવેદનાવાળો અને મોટી નિર્જરા-
વાળો છે અનુત્તરૌપપાતિક દેવો અલ્પવેદનાવાળા અને અલ્પનિર્જરાવાળા છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે
છે. સંગ્રહગાથા કહે છે મહાવેદના, કર્દમથી અને સ્વંજનથી કરેલું રંગેલું વસ્ત્ર, અધિકરણી ઇરણ, તૃણનો પૂલો, લોઢાનો ગોળો, કરણ
અને મહાવેદનાવાળા જીવો. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. એમ કહી યાવત્ વિહરે છે. ॥ ૨૩૦ ॥

ભગવત્ સુધર્મસ્વામીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્રના છટ્ઠા શતકમાં પ્રથમ ઉદ્દેશનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૧
॥૪૨૬॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૨૬॥

ઉદ્દેશક ૨.

રાયગિહં નગરં જાવ એવં વયાસી-આહારુદ્દેસો જો પન્નવણાણ સો સવ્વો નિરવસેસો નેયવ્વો । સેવં ભંતે !-
સેવં ભંતે ! ત્તિ (સૂત્રં ૨૩૧) છટ્ટે સણ્ણે વીઓ ઉદ્દેસો સંમત્તો ॥ ૬-૨ ॥

રાજગૃહ નગર યાવત્ એ પ્રમાણે બોલ્યા આહાર ઉદ્દેશક, જે 'પ્રજ્ઞાપના' સૂત્રમાં કહ્યો છે તે બધો અહિં જાણવો. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી યાવત્ વિહરે છે. ॥ ૨૩૧ ॥

ભગવત્ સુધર્મસ્વામીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીમૂત્રના છટ્ટા શતકમાં બીજા ઉદ્દેશાનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

ઉદ્દેશક ૩.

આગલના ઉદ્દેશકમાં આહારને અપેક્ષીને પુદ્ગલોનો વિચાર કર્યો છે અને અહીં તો બંધાદિને અપેક્ષીને પુદ્ગલો ચિંતવવાનાં છે એ પ્રમાણેના સંબંધવાળા આ ત્રીજા ઉદ્દેશકમાં, શરુઆતમાં બે અર્થસંગ્રહગાથા છે.

બહુકમ્મવત્થપોગ્ગલપયોગસાવીસસા ય સાદીણ । કમ્મઢ્ઠિતીત્થિસંજય સમ્મદ્દિટ્ઠી ય સન્ની ય ॥ ૩૯ ॥

ભવિણ દંસણ પજ્જત્ત ભાસઅપરિત્ત નાણજોગે ય । ઉવઓગાહારગસુહુમચરિમબંધી ય અપ્પબહું ॥ ૪૦ ॥

બહુકર્મ, વસ્ત્રમાં પુદ્ગલો પ્રયોગથી અને સ્વાભાવિકરીતે, આદિસહિત, કર્મસ્થિતિ, સ્ત્રી, સંયત, સમ્યગ્દષ્ટિ, સંજ્ઞી, મઘ્ય, દર્શન, પર્યાપ્ત, ભાષક, પરિત્ત, જ્ઞાન, યોગ, ઉપયોગ, આહારક, મૂક્ષમ, ચરમ, વંધ, અને અલ્પબહુત્વ; આટલા વિષયો આ ઉદ્દેશામાં કહેવાશે.

૬ શતકે
ઉદ્દેશક:૨
॥૪૨૬॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४२७॥

से नूणं भंते ! महाकम्मस्स महाकिरियस्स महासवस्स महावेदणस्स सव्वओ पोग्गला बज्झंति सव्वओ पोग्गला चिज्जंति सव्वओ पोग्गला उवचिज्जंति सया समियं च णं पोग्गला बज्झंति सया समियं पोग्गला चिज्जंति सया समियं पोग्गला उवचिज्जंति सया समियं च णं तस्स आया दुरूवत्ताए दुवन्नत्ताए दुगंधत्ताए दुरसत्ताए दुफासत्ताए अणिट्ठत्ताए अकंतं० अप्पियं० असुभं० अमणुन्नं० अमणामत्ताए अणिच्छियत्ताए अभिज्झियत्ताए अहत्ताए नो उड्ढत्ताए दुक्खत्ताए नो सुहत्ताए भुज्जो २ परिणमंति ?, हंता गोयमा ! महाकम्मस्स तं चेव । से केणट्ठेणं० ?, गोयमा ! से जहानामए-वत्थस्स अहयस्स वा धोयस्स वा तंतुगयस्स वा आणुपुब्बीए परिभुज्जमाणस्स सव्वओ पोग्गला बज्झंति सव्वओ पोग्गला चिज्जंति जाव परिणमंति से तेणट्ठेणं० । से नूणं भंते ! अप्पासवस्स अप्पकम्मस्स अप्पकिरियस्स अप्पवेदणस्स सव्वओ पोग्गला भिज्जंति सव्वओ पोग्गला छिज्जंति सव्वओ पोग्गला विद्धंस्संति सव्वओ पोग्गला परिविद्धंस्संति सया समियं पोग्गला भिज्जंति सव्वओ पोग्गला छिज्जंति विद्धंस्संति परिविद्धंस्संति सया समियं च णं तस्स आया सुरूवत्ताए पसत्थं नेयव्वं जाव सुहत्ताए नो दुक्खत्ताए भुज्जो २ परिणमंति ?, हंता गोयमा ! जाव परिणमंति । से केणट्ठेणं० ?, गोयमा ! से जहानामए-वत्थस्स जल्लियस्स वा पंकियस्स वा मडलियस्स वा रडलियस्स वा आणुपुब्बीए परिकम्मिज्जमाणस्स सुद्धेणं वारिणा धोवेमाणस्स पोग्गला भिज्जंति जाव परिणमंति से तेणट्ठेणं० ॥ (सूत्रं २३२) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! ते नकी छे के, महाकर्मवाळाने, महाक्रियावाळाने महाआश्रववाळाने अने महावेदनावाळाने सर्वथी सर्व

६ शतके
उद्देशः३
॥४२७॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४२८॥

दिशाओथी सर्व प्रकारे पुद्गलोનો बंध थाय ? सर्वथी पुद्गलोનો चय थाय ? सर्वथी पुद्गलोનો उपचय थाय ? हमेशां निरंतर पुद्गलोનો बंध थाय, हमेशां निरंतर पुद्गलोનો चय थाय के हमेशां निरंतर पुद्गलोનો उपचय थाय ? अने तेनो आत्मा, हमेशां निरंतर दुरूपपणे, दुर्वर्णपणे, दुर्गंधपणे, दूरसपणे, दुःस्पर्शपणे, अनिष्टपणे, अकांतपणे, अमनोज्ञपणे, अमनामपणे-मनथी संभारी पण न शकाय ए स्थिति, अनीप्सितपणे-प्राप्त करवाने अनिच्छितपणे, अभिध्यतपणे- जे स्थितिने प्राप्त करवानो लोभ पण न थाय ते स्थितिपणे, जघन्यपणे, अनूर्ध्वपणे, दुःखपणे अने असुखपणे वारंवार परिणमे छे ? [उ०] हा. गौतम ! महाकर्मवाळा माटे तेज प्रमाणे छे. [प्र०] हे भगवन् ! ते शा हेतुथी ? [उ०] हे गौतम ! जेम कोइ अहत-अक्षत-अपरिभुक्त-नहि वापरेलुं-अधोतुं. धौत-धोतुं वापरीने पण धोएलुं अने शाळ उपरथी हमणां ताजुंज उतरेलुं वस्त्र होय, ते वस्त्र ज्यारे क्रमे क्रमे वपराशमां आवे त्यारे तेने सर्व बाजुएथी पुद्गलो बंधाय छे लागे छे, सर्व बाजुएथी पुद्गलो चय थाय छे यावत् कालान्तरे ते वस्त्र, मसोता जेवुं मेलुं अने दुर्गंधी तरीके परिणमे छे, ते हेतुथी महाकर्मवाळाने उपर प्रमाणे कहुं छे. [प्र०] हे भगवन् ! ते नकी छे के, अल्पआश्रव-वाळाने अल्पकर्मवाळाने, अल्पक्रियावाळाने अने अल्पवेदनावाळाने सर्वथी पुद्गलो भेदाय छे ? सर्वथी पुद्गलो छेदाय छे ? सर्वथी पुद्गलो विध्वंस पामे छे ? सर्वथी पुद्गलो समस्तपणे नाश पामे छे ? हमेशा निरंतर पुद्गलो भेदाय छे ? सर्वथी पुद्गलो छेदाय छे ? विध्वंस पामे छे ? समस्तपणे नाश पामे छे ? अने तेनो आत्मा हमेशां निरंतर सुरूपणे-पूर्वना स्रवमां जे अप्रशस्त कहुं हतुं, ते अहीं प्रशस्त जाणवुं यावत्-सुखपणे, दुःखपणे नहि-वारंवार परिणमे छे. [उ०] हा गौतम ! यावत् परिणमे छे ? [प्र०] हे भगवन् ! ते शा हेतुथी ? [उ०] हे गौतम ! जेम कोइ जल्लित-जल्लवाळुं-मेलुं, पंकसहित-मेलसहित अने रजसहित वस्त्र होय, अने

६ शतके
उद्देशः ३
॥४२८॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४२९॥

ते वस्त्र क्रमे क्रमे शुद्ध थतुं होय, शुद्ध पाणीथी धोवातुं होय तो तेने लागेला पुद्गलो सर्वथी भेदाय यावत् परिणाम पामे, ते हेतुथी अल्पक्रियावाळा माटे पूर्व प्रमाणे कहुं छे. ॥ २३२ ॥

वत्थस्स णं भंते ! पोग्गलोवचए किं पयोगसा वीससा ?, गोयमा ! पओगसावि वीससावि । जहा णं भंते ! वत्थस्स णं पोग्गलोवचए पओगसावि वीससावि तथा णं जीवाणं कम्मोवचए किं पओगसा वीससा ?, गोयमा ! पओगसा, नो वीससा, से केणट्ठेणं ?, गोयमा ! जीवाणं तिविहे पओगे पण्णत्ते, तंजहा-मणप्प-ओगे वइ० का०, इच्चेतेणं तिविहेणं पओगेणं जीवाणं कम्मोवचए पओगसा, नो वीससा, एवं सव्वेसिं पंचेदि-दियाणं तिविहे पओगे भाणियव्वे, पुढविकाइयाणं एगविहेणं पओगेणं, एवं जाव वणस्सइकाइयाणं, विगल्लि-दियाणं दुविहे पओगे पण्णत्ते, तंजहा-वइपओगे य कायप्पओगे य, इच्चेतेणं दुविहेणं पओगेणं कम्मोवचए पओगसा, नो वीससा, से एएणट्ठेणं जाव नो वीससा, एवं जस्स जो पओगो जाव वेमाणियाणं ॥ (सूत्रं २३३)

[प्र०] हे भगवन् ! वस्त्रने जे पुद्गलो नो उपचय थाय छे ते शुं प्रयोगथी पुरुष प्रयत्नथी थाय छे के स्वाभाविक रीते थाय छे ? [उ०] हे गौतम ! प्रयोगथी थाय छे अने स्वाभाविक रीते पण थाय छे. [प्र०] हे भगवन् ! जेम वस्त्रने प्रयोगथी अने स्वाभाविक रीते पुद्गलो नो उपचय थाय छे तेम जीवोने जे कर्मपुद्गलो नो उपचय थाय छे ते शुं प्रयोगथी अने स्वाभाविक रीते, ए वस्त्रे कारणथी थाय छे ? [उ०] हे गौतम ! जीवोने जे कर्मनो उपचय थाय छे ते प्रयोगथी थाय छे पण स्वाभाविक रीते थतो नथी. [प्र०] हे भगवन् ! ते शा हेतुथी ? [उ०] हे गौतम ! जीवोने त्रण प्रकारना प्रयोगो कइया छे, ते जेमके, मनप्रयोग, वचन-

६ शतके
उद्देशः ३
॥४२९॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४३०॥

प्रयोग, अने कायप्रयोग, ए त्रण प्रकारना प्रयोगवडे जीवोने कर्मनो उपचय थाय छे, माटे जीवोने कर्मनो उपचय प्रयोगथी थाय छे पण स्वाभाविक रीते थतो नथी; ए प्रमाणे बधा पंचेंद्रियोने त्रण प्रकारनो प्रयोग कहेवो, पृथिवीकायिकोने एक प्रकारनो प्रयोग कहेवो, ए प्रमाणे यावत् वनस्पतिकायिको सुधी जाणवुं. विकलेंद्रिय जीवोने बे प्रकारनो प्रयोग कह्यो छे, ते जेमके, वचनप्रयोग अने कायप्रयोग, ए बे प्रकारना प्रयोगवडे तेओने कर्मनो उपचय थाय छे माटे तेओने प्रयोगथी कर्मोपचय थाय छे पण स्वाभाविक रीते कर्मोपचय थतो नथी, ते हेतुथी एम कहुं के, यावत् स्वाभाविक रीते कर्मोपचय थतो नथी, ए प्रमाणे जे जीवने जे प्रयोग होय ते कहेवो अने ते प्रमाणे यावत् वैमानिक सुधी कहेवुं. ॥ २३३ ॥

वत्थस्स णं भंते ! पोग्गलोवचए किं सादीए सपज्जवसिए ? सादीए अपज्जवसिते २ अणादीए सपज्ज० ३ अणा०अप० ४ ?, गोयमा ! वत्थस्स णं पोग्गलोवचए सादीए सपज्जवसिए, नो सादीए अप०, नो अणा० स०, नो अणा० अप०। जहा णं भंते ! वत्थस्स पोग्गलोवचए सादीए सपज्ज०, नो सादीए अप०, नो अणा० सप०, नो अणा० अप०, तहा णं जीवाणं कम्मोवचए पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगतियाणं जीवाणं कम्मोवचए सादीए सपज्जवसिए, अत्थे० अणादीए सपज्जवसिए, अत्थे० अणादीए अपज्जवसिए, नो चेव णं जीवाणं कम्मोवचए सादीए अप०। से केण० ?, गोयमा ! ईरियावहियाबंधस्स कम्मोवचए सादीए सप०, भवसिद्धियस्स कम्मोवचए अणादीए सपज्जवसिए, अभवसिद्धियस्स कम्मोवचए अणादीए अपज्जवसिए, से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चति अत्थे० जीवाणं कम्मोवचए सादीए० नो चेव णं जीवाणं कम्मोवचए सादीए अपज्जवसिए, वत्थे णं

६ शतके
उद्देशः ३
॥४३०॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४३१॥

भंते ! किं सादीए सपज्जवसिए चउभंगो ?, गोयमा ! वत्थे सादीए सपज्जवसिए, अवसेसा तिन्रिवि पडिसे-
हेयव्वा । जहा णं भंते ! वत्थे सादीए सपज्जवसिए, नो सादीए अपज्ज०, नो अणादीए सप०, नो अनादीए
अपज्जवसिए, तहा णं जीवाणं किं सादीया सपज्जवसिया ? चउभंगो पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगतिया सादीया
सपज्जवसिया चत्तारिवि भाणियव्वा । से केणट्ठेणं० ?, गोयमा ! नेरतिया तिरिक्खजोणिया मणुस्मा देवा
गतिरागतिं पडुच्च सादीया सपज्जवसिया, सिद्धी(सिद्धा)गतिं पडुच्च सादीया अपज्जवसिया, भवसिद्धिया लद्धिं पडुच्च
अणादीया सपज्जवसिया, अभवसिद्धिया संसारं पडुच्च अणादीया अपज्जवसिया, से तेणट्ठेणं०॥ (सूत्रं २३४) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! वस्त्रने जे पुद्गलो नो उपचय थयो छे, ते शुं सादि सांत छे ? सादि अनंत छे ? अनादि सांत छे के
अनादि अनंत छे ? [उ०] हे गौतम ! वस्त्रने जे पुद्गलो नो उपचय थयो छे, ते सादि सांत छे पण सादि अपर्यवसित-अनंत नथी,
तेमज अनादि सांत नथी धने अनादि अनंत नथी. [प्र०] हे भगवन् ! जेम वस्त्रनो पुद्गलोपचय सादि सांत छे पण सादि अनंत,
अनादि सांत के अनादि अनंत नथी तेम जीवोना कर्मोपचय माटे पण पृच्छा-प्रश्न करवी अर्थात् जीवो नो कर्मोपचय पण शुं सादि
सांत छे ? सादि अनंत छे, अनादि सांत छे के अनादि अनंत छे ? [उ०] हे गौतम ! केटलाक जीवो नो कर्मोपचय सादि सांत
छे, केटलाक जीवो नो कर्मोपचय अनादि सांत छे अने केटलाक जीवो नो कर्मोपचय अनादि अनंत छे. पण जीवो नो कर्मोपचय सादि
अपर्यवसित-अनंत नथी. [प्र०] हे भगवन् ! ते शा हेतुथी ? [उ०] हे गौतम ! ऐर्यापथना बंधकनो कर्मोपचय सादि सांत छे,
भवसिद्धिक जीवो नो कर्मोपचय अनादि सांत छे, अभवसिद्धिकनो कर्मोपचय अनादि अनंत छे ते हेतुथी हे गौतम ! तेम कह्युं छे.

६ शतके
उद्देशः ३
॥४३१॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४३२॥

[प्र०] हे भगवन् ! शुं वस्त्र सादि अने सांत छे ? पूर्व प्रमाणे अहीं चारे भांगामां प्रश्न कहेवो. [उ०] हे गौतम ! वस्त्र सादि छे अने सांत छे. बाकी त्रणे भागानो वस्त्रमां प्रतिषेध करवो. [प्र०] हे भगवन् ! जेम वस्त्र सादि सांत छे पण सादि अनंत नथी, अनादि सांत नथी अने अनादि अनंत नथी तेम जीवो शुं सादि सांत छे ? अहिं पूर्वना चारे भांगा कही तेमां प्रश्न करवो. [उ०] हे गौतम ! केटलाक जीवो सादि सांत छे, ए प्रमाणे चारे भांगा कहेवा. [प्र०] हे भगवन् ! ते शा हेतुथी ? [उ०] हे गौतम ! नैरयिको, तिर्यचयोनिको, मनुष्यो, अने देवो गति आगतिने अपेक्षी सादि अने सांत छे, सिद्धगतिने अपेक्षी सिद्धो सादि अनंत छे, भवसिद्धिको लब्धिने अपेक्षी अनादि सांत छे अने अभवसिद्धिको संसारने अपेक्षी अनादि अनंत छे, ते हेतुथी तेम कहुं छे. ॥ २३४ ॥

कति णं भंते ! कम्मप्पगडीओ पणत्ताओ ?, गोयमा ! अट्ठ कम्मप्पगडीओ पणत्ता, तंजहा-णाणावर-
णिज्जं दरिसणावरणिज्जं जाव अंतराइयं । नाणावरणिज्जस्स णं भंते ! कम्मस्स केवतियं कालं बंधठिती पण-
त्ता ?, गोयमा ! जह० अंतोमुहुत्तं उक्को० तीसं सागरोवमकोडाकोडीओ, तिन्नि य वाससहस्माइं अबाहा,
अबाहूअिया कम्मट्ठिती कम्मनिसेओ, एवं दरिसणावरणिज्जं, वेदणिज्जं जह० दो समया उक्को० जहा नाणा-
वरणिज्जं, मोहणिज्जं जह० अंतोमुहुत्तं उक्को० सत्तरि सागरोवमकोडाकोडीओ, सत्त य वाससहस्साणि
अबाधा, अबाहूणिया कम्मट्ठिई कम्मनिसेगो, आउगं जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्को० तेत्तीसं सागरोवमाणि, पुव्व-
कोडितिभागमब्भहियाणि, (पुव्वकोडितिभागो अबाहा, अबाहूणिया) कम्मट्ठिती कम्मनिसेओ, नामगो-
याणं जह० अट्ठ मुहुत्ता उक्को० वीसं सागरोवमकोडाकोडिओ, दोण्णि य वाससहस्साणि अबाहा, अबाहू-

६ शतके
उद्देशः ३
॥४३२॥

બ્યાख्या-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૪૩૩॥

ણિયા કમ્મઢિત્તી કમ્મનિસેઓ, અંતરાતિયં જહા નાણાવરણિજ્ઞં ॥ (સૂત્રં ૨૩૫) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓ કહી છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! આઠ કર્મપ્રકૃતિઓ કહી છે, તે જેમકે, જ્ઞાનાવરણીયઃ દર્શનાવરણીય યાવત્ અંતરાય. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મની બંધસ્થિતિ કેટલા કાલ સુધી કહી છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રીશ સાગરોપમ કોડાકોડી, અને ત્રણહજાર વરસ અબાધાકાલ, તે અબાધકાલ જેટલી ઊંળી કર્મ-સ્થિતિ-કર્મનિષેક જાણવો, એ પ્રમાણે દર્શનાવરણીય કર્મ પરત્વે પણ જાણવું, વેદનીય કર્મ જઘન્યે બે સમયની સ્થિતિવાલું અને ઉત્કૃષ્ટે જેમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહ્યું છે તેમ જાણવું. મોહનીય કર્મ જઘન્યે અંતર્મુહૂર્તની સ્થિતિવાલું અને ઉત્કૃષ્ટે ૭૦ સાગરોપમ કોડાકોડી સ્થિતિવાલું છે અને સાતહજાર વરસ તેનો અબાધાકાલ છે અર્થાત્ કર્મસ્થિતિ-કર્મનિષેક કાલ, તે અબાધા કાલથી ઊંળો જાણવો. (હે ગૌતમ !) આયુષ્ય કર્મની સ્થિતિ જઘન્યે અંતર્મુહૂર્ત છે અને ઉત્કૃષ્ટે પૂર્વ કોટિના ત્રિભાગથી અધિક તેત્રીશ સાગરોપમ કર્મસ્થિતિ-કર્મનિષેક છે. નામકર્મનો અને ગોત્રકર્મનો જઘન્ય કાલ આઠ અંતર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ કાલ વીશ સાગરોપમ છે તથા બે હજાર વરસ અબાધા કાલ છે, તે અબાધા કાલથી ઊંળી કર્મસ્થિતિ, -કર્મનિષેક જાણવો. જેમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહ્યું તેમ અંતરાય કર્મ સમજવું. ॥ ૨૩૫ ॥

નાણાવરણિજ્ઞં ણં ભંતે ! કમ્મં કિં ઇત્થી બંધઈ પુરિસો બંધઈ નપુંસઓ બંધઈ ? ણોઈત્થી નોપુરિસો નોનપુંસઓ બંધઈ ?, ગોયમા ! ઇત્થીયિ બંધઈ પુરિસોયિ બંધઈ નપુંસઓયિ બંધઈ નોઈત્થી નોપુરિમો નોનપુંસઓ સિય બંધઈ સિય નો બંધઈ, એવં આડગવજ્ઞાઓ સત્ત કમ્મપ્પગહીઓ ॥ આડગે ણં ભંતે ! કમ્મં કિં ઇત્થી બંધઈ

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૩
॥૪૩૩॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४३४॥

पुरिसो बंधइ नपुंसओ बंधइ० ? पुच्छा, गोयमा ! इत्थी सिय बंधइ, सिय नो बंधइ, एवं तिन्निवि भाणियव्वा, नोइत्थीनोपुरिसोनोनपुंसओ न बंधइ ॥ णाणावरणिज्जं णं भंते ! कम्मं किं संजए बंधइ असंजए०, एवं संजयासंजए बंधइ नोसंजयनोअसंजएनोसंजयासंजए बंधति ?, गोयमा ! संजए सिय बंधति सिय नो बंधति, असंजए बंधइ, संजयासंजएवि बंधइ, नोसंजएनोअसंजएनोसंजयासंजए न बंधति, एवं आउगवज्जाओ सत्तवि, आउगे हेट्टिल्ला तिन्नि भयणाए, उवरिल्ले ण बंधइ ॥

[प्र०] हे भगवन् ! ज्ञानावरणीय शुं स्त्री बांधे ? पुरुष बांधे ? के नपुंसक बांधे ? वा नोस्त्री-नोपुरुष नोनपुंसक एट्टले जे स्त्री, पुरुष के नपुंसक न होय एवो जीव बांधे ? [उ०] हे गौतम ! स्त्री पण बांधे, पुरुष पण बांधे, अने नपुंसक पण बांधे. पण जे नोस्त्री नोपुरुष-नोनपुंसक होय ते कदाच बांधे अने कदाच न बांधे; ए प्रमाणे आयुष्यने वर्जीने साते कर्मप्रकृतिओ माटे जाणवुं. [प्र०] हे भगवन् ! आयुष्यकर्म शुं स्त्री बांधे ? पुरुष बांधे ? के नपुंसक बांधे ? ए प्रमाणे पूर्ववत् प्रश्न करवो. [उ०] हे गौतम ! स्त्री बांधे अने न पण बांधे. ए प्रमाणे त्रणे माटे बीजा बे माटे पण जाणवुं अने जे नो स्त्री नोपुरुष नोनपुंसक होय ते तो आयुष्यकर्म न बांधे [प्र०] हे भगवन् ! ज्ञानावरणीय कर्म शुं संयत बांधे ? असंयत बांधे ? के संयतासंयत बांधे ? वा जे नो संयतनोअसंयत-नो-संयतासंयत होय ते बांधे ? [उ०] हे गौतम ! कदाच संयत बांधे, कदाच न बांधे; असंयत बांधे अने संयतासंयत पण बांधे पण जे नोसंयत-नोअसंयत-नोसंयतासंयत होय ते तो न बांधे. ए प्रमाणे आयुष्यने वर्जीने साते कर्मप्रकृतिओ माटे जाणवुं, आयुष्य-कर्मना संबंधमां नीचेना त्रण संयत, असंयत अने संयतासंयत माटे भजनावडे जाणवुं बांधे अने न बांधे एम जाणवुं अने उपरनो

६ शतके
उद्देशः ३
॥४३४॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४३५॥

नोसंयत-नोअसंयत-नोसंयतासंयत अर्थात् सिद्ध न बांधे.

णाणावरणिज्जं णं भंते! कम्मं किं सम्मदिट्ठी बंधइ मिच्छदिट्ठी बंधइ सम्मामिच्छदिट्ठी बंधइ?, गोयमा! सम्मदिट्ठी सिय बंधइ सिय नो बंधइ, मिच्छदिट्ठी बंधइ, सम्मामिच्छदिट्ठी बंधइ, एवं आउगवज्जाओ सत्तवि, आऊए हेट्टिल्ला दो भयणाए, सम्मामिच्छदिट्ठी न बंधइ ॥ णाणावरणिज्जं किं सण्णी बंधइ असन्नी बंधइ नोसण्णीनोअसण्णी बंधइ?, गोयमा! सन्नी सिय बंधइ सिय नो बंधइ, असन्नी बंधइ नोसन्नीनोअसन्नी न बंधइ, एवं वेदणिज्जाउगवज्जाओ छ कम्मप्पगडीओ, वेदणिज्जं हेट्टिल्ला दो बंधंति, उवरिल्ले भयणाए, आउगं हेट्टिल्ला दो भयणाए, उवरिल्लो न बंधइ ॥ णाणावरणिज्जं कम्मं किं भवसिद्धीए बंधइ अभवसिद्धीए बंधइ नोभवसिद्धीएनोअभवसिद्धीए बंधंति?, गोयमा! भवसिद्धीए भयणाए, अभवसिद्धीए बंधंति, नोभवसिद्धीएनोअभवसिद्धीए न बंधइ, एवं आउगवज्जाओ सत्तवि, आउगं हेट्टिल्ला दो भयणाए, उवरिल्लो न बंधइ ॥ णाणावरणिज्जं किं चक्खुदंमणी बंधंति अचक्खुदंसं ओहिदंसं केवलदंसं?, गोयमा! हेट्टिल्ला तिन्नि भयणाए, उवरिल्ले ण बंधइ, एवं वेदणिज्जवज्जाओ सत्तवि, वेदणिज्जं हेट्टिल्ला तिन्नि बंधंति, केवलदंसणी भयणाए ॥

[प्र०] हे भगवन्! ज्ञानावरणीय कर्म शुं सम्यग्दृष्टि बांधे? मिथ्यादृष्टि बांधे के सम्यग्मिथ्यादृष्टि बांधे? [उ०] हे गौतम! सम्यग्दृष्टि कदाच बांधे अने कदाच न बांधे, मिथ्यादृष्टि बांधे अने सम्यग्मिथ्यादृष्टि पण बांधे. ए प्रमाणे अयुष्य सिवायनी साते कर्मप्रकृतिओ माटे जाणवुं, आयुष्यमां नीचेना बे सम्यग्दृष्टि अने मिथ्यादृष्टि भजनावडे कदाच न बांधे अने कदाच बांधे अने

६ शतके
उद्देशः ३
॥४३५॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૩૬॥

સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ (તો સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિની દશામાં) ન બાંધે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ શું સંજી જીવ બાંધે ? અસંજી જીવ બાંધે ? કે નોસંજી અને નોઅસંજી બાંધે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! સંજી કદાચ બાંધે અને કદાચ ન બાંધે, અસંજી બાંધે અને નોસંજીનોઅસંજી જીવ ન બાંધે. એ પ્રમાણે વેદનીય અને આયુષ્ય વર્જીને છ કર્મપ્રકૃતિઓ માટે જાણવું. અને વેદનીયને નીચેના બે સંજી અને અસંજી બાંધે અને ઉપરનો નોસંજીનોઅસંજી ભજનાવડે કદાચ બાંધે અને કદાચ ન બાંધે અને આયુષ્યને નીચેના બે ભજનાવડે બાંધે અને ઉપરનો ન બાંધે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું ભવસિદ્ધિક જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે ?, અભવસિદ્ધિક જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે ?, કે નોભવસિદ્ધિક અને નોઅભવસિદ્ધિક જ્ઞાનાવરણ કર્મ બાંધે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! ભવસિદ્ધિક ભજનાવડે બાંધે એટલે કદાચ બાંધે અને કદાચ ન બાંધે, અભવસિદ્ધિક જ્ઞાનાવરણ કર્મ બાંધે અને નોભવસિદ્ધિક અને નોઅભવસિદ્ધિક ન બાંધે, એ પ્રમાણે આયુષ્ય સિવાયની સાતે કર્મપ્રકૃતિઓ માટે જાણવું, આયુષ્ય કર્મને નીચેના બે ભવસિદ્ધિક-ભવ્ય અને અભવસિદ્ધિક અભવ્ય, તે ભજનાવડે બાંધે કદાચ બાંધે અને ન પણ બાંધે અને ઉપરનો નોભવસિદ્ધિક અને નોઅભવસિદ્ધિક એટલે ભવ્ય નહિ તેમ અભવ્ય નહિ અર્થાત્ સિદ્ધ, તે ન બાંધે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું ચક્ષુર્દર્શની, અચક્ષુર્દર્શની, અવધિર્દર્શની અને કેવલર્દર્શની જ્ઞાનાવરણ કર્મ બાંધે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! હેઠ્ઠના ત્રણ ચક્ષુર્દર્શની, અચક્ષુર્દર્શની અને અવધિર્દર્શની એ ત્રણ ભજનાવડે બાંધે એટલે કદાચ બાંધે અને કદાચ ન બાંધે, તથા ઉપરનો-કેવલર્દર્શની તે ન બાંધે, એ પ્રમાણે વેદનીય સિવાયની સાતે કર્મપ્રકૃતિઓ માટે જાણવું, વેદનીયકર્મને નીચેના ત્રણ બાંધે છે અને કેવલર્દર્શની કદાચ બાંધે અને કદાચ ન બાંધે.

જાણાવરણિજ્ઞ કમ્મં કિં પજ્જત્તઓ બંધહ અપજ્જત્તઓ બંધહ નોપજ્જત્તએનોઅપજ્જત્તએ વંધહ?, ગોયમા! પજ્જત્તએ

૬ શતકે
ઉદ્દેશ:૩
॥૪૩૬॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४३७॥

भयणाए, अपज्जत्तए बंधइ, नोपज्जत्तएनोअपज्जत्तए न बंधइ, एवं आउगवज्जाओ, आउगं हेट्टिल्ला दो भयणाए, उवरिल्ले ण बंधइ॥ नाणावरणिज्जं किं भासए बंधइ अभासए०?, गोयमा ! दोवि भयणाए, एवं वेदणिगवज्जाओ सत्त, वेदणिज्जं भासए बंधइ, अभासए भयणाए ॥ णाणावरणिज्जं किं परित्ते बंधइ अपरित्ते बंधइ नोपरित्तेनो-अपरित्ते बंधइ?, गोयमा ! परित्ते भयणाए, अपरित्ते बंधइ, नोपरित्तेनोअपरित्ते न बंधइ, एवं आउगवज्जाओ सत्त कम्मप्पगडीओ, आउए परित्तोवि अपरित्तोवि भयणाए, नोपरित्तोनोअपरित्तो न बंधइ ॥ णाणावरणिज्जं कम्मं किं आभिणिबोहियनाणी बंधइ सुयनाणी० ओहिनाणी० मणपज्जवनाणी० कैयलनाणी बं० ?, गोयमा ! हेट्टिल्ला चत्तारि भयणाए, केवलनाणी न बंधइ, एवं वेदणिज्जवज्जाओ सत्तवि, वेदणिज्जं हेट्टिल्ला चत्तारि बंधन्ति, केवलनाणी भयणाए ।

[प्र०] हे भगवन् ! शुं पर्याप्तक जीव ज्ञानावरणीय कर्म बांधे ? अपर्याप्तक जीव ज्ञानावरणीय कर्म बांधे ? के नोपर्याप्त अने नोअपर्याप्त जीव ज्ञानावरण कर्म बांधे ? [उ०] हे गौतम ! पर्याप्त जीव भजनाए ज्ञानावरणीय कर्म बांधे, अपर्याप्त जीव ज्ञानावरण कर्म बांधे अने नोपर्याप्त तथा नोअपर्याप्त एट्टले सिद्ध जीव ज्ञानावरणीय कर्म न बांधे, ए प्रमाणे आयुष्यने वर्ज्जिने साते कर्मप्रकृतिओ माटे जाणवुं अने आयुष्यने नीचेना बे पर्याप्त अने अपर्याप्त भजनाए बांधे अने उपरनो नोपर्याप्त तथा नो अपर्याप्त सिद्ध न बांधे. [प्र०] हे भगवन् ! शुं भाषक जीव ज्ञानावरण कर्म बांधे ? के अभाषक बांधे ? [उ०] हे गौतम ! वन्ने भाषक अने अभाषक ए वन्ने जीव ज्ञानावरण कर्म भजनाए बांधे, ए प्रमाणे वेदनीयवर्ज्जिने साते कर्मप्रकृतिओ माटे जाणवुं अने वेदनीय कर्म भाषक

६ शतके
उद्देशः ३
॥४३७॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४३८॥

बांधे तथा अभाषक वेदनीय कर्मने भजनाए बांधे. [प्र०] हे भगवन् ! शुं परिच्छिन्न-एक शरीरवाळो एक जीव, ज्ञानावरण कर्म बांधे ? अपरिच्छिन्न जीव ज्ञानावरण कर्म बांधे ? के नोपरिच्छिन्न तथा नोअपरिच्छिन्न जीव ज्ञानावरण कर्म बांधे ? [उ०] हे गौतम ! परिच्छिन्न जीव, भजनाए ज्ञानावरण कर्म बांधे, अपरिच्छिन्न जीव ज्ञानावरण कर्म बांधे अने नोपरिच्छिन्न तथा नोअपरिच्छिन्न एटले सिद्ध जीव न बांधे, ए प्रमाणे आयुष्यने वर्जोने साते कर्मप्रकृतिओ माटे जाणवुं, अने परिच्छिन्न तथा अपरिच्छिन्न ए बन्ने पण आयुष्य कर्मने भजनाए बांधे छे अने नोपरिच्छिन्न तथा नोअपरिच्छिन्न बांधतो नथी. [प्र०] हे भगवन् ! शुं आभिनिबोधिकज्ञानी, श्रुतज्ञानी अवधिज्ञानी, मनःपर्यवज्ञानी के केवलज्ञानी ज्ञानावरण कर्म बांधे ? [उ०] हे गौतम ! हेठळना चार एटले मतिज्ञानी, श्रुतज्ञानी, अवधिज्ञानी अने मनःपर्यवज्ञानी ए चार भजनाए बांधे छे अने केवलज्ञानी बांधतो नथी, ए प्रमाणे वेदनीयने वर्जोने बाकीनी सात कर्मप्रकृतिओ माटे जाणी लेवुं अने वेदनीय कर्मने हेठळना चार बांधे छे अने भजनाए बांधे छे.

णाणावरणिज्जं किं मतिअन्नःणी बंधइ सुय० विभंग०, गोयमा ! (सत्त्वेवि) आउगवज्जाओ सत्तवि बंधंति, आउगं भयणाए ॥ णाणावरणिज्जं किं मणजोगी बंधइ० वय० काय० अजोगी बंधइ ?, गोयमा ! हेट्टिल्ला तिन्नि भयणाए, अजोगी न बंधइ, एवं वेदणिज्जवज्जाओ. वेदणिज्जं हेट्टिल्ला बंधंति, अजोगी न बंधइ ॥ णाणावरणिज्जं किं सागारोवउत्ते बंधइ अणागारोवउत्ते बंधइ ?, गोयमा ! अट्टसुवि भयणाए ॥ णाणावरणिज्जं किं आहारं बंधइ अणाहारं बंधइ ?, गोयमा ! दोवि भयणाए, एवं वेदणिज्जआउगवज्जाणं छण्हं, वेदणिज्जं आहारं बंधंति, अणाहारं भयणाए, आउए आहारं भयणाए, अणाहारं न बंधंति, णाणावरणिज्जं

६ शतके
उद्देशः ३
॥४३८॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४३९॥

किं सुहुमे बंधइ बायरे बंधइ नोसुहुमेनोबादरे बंधइ ?, गोयमा ! सुहुमे बंधइ, बायरे भयणाए, नोसुहुमे-
नोबादरे न बंधइ, एव आउगवज्जाओ सत्तवि, आउए सुहुमे बायरे भयणाए, नोसुहुमेनोबायरे ण बंधइ ॥
णाणावरणिज्जं किं चरिमे अचरिमे बं० ?, गोयमा ! अट्टवि भयणाए ॥ (सूत्रं २३६) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! शु मतिअज्ञानी, श्रुतअज्ञानी अने विभंगज्ञानी ज्ञानावरणीय कर्म बांधे ? [उ०] हे गौतम ! आयुष्यने
वर्जीने साते कर्मप्रकृतिओ बांधे अने आयुष्यने भजनाए बांधे. [प्र०] हे भगवन् ! शु मनयोगी, वचनयोगी, काययोगी अने
अयोगी ज्ञानावरणीय कर्म बांधे ? [उ०] हे गौतम ! हेठळना त्रण मनयोगी, वचनयोगी अने काययोगी, ए त्रण भजनाए ज्ञाना-
वरण कर्म बांधे अने अयोगी ज्ञानावरणने न बांधे. ए प्रमाणे वेदनीय सिवायनी साते कर्मप्रकृतिओ माटे जाणवुं अने वेदनीय कर्मने
हेठळना त्रण बांधे अने अयोगी न बांधे. [प्र०] हे भगवन् ! शु साकार उपयोगवाळो के अनाकार उपयोगवाळो ज्ञानावरणीय कर्म
बांधे ? [उ०] हे गौतम ! आठे कर्मप्रकृतिओ भजनाए बांधे. [प्र०] हे भगवन् ! शु आहारक के अनाहारक जीव ज्ञानावरणीय
कर्मने बांधे ? [उ०] हे गौतम ! बन्ने पण भजनाए बांधे. ए प्रमाणे वेदनीय अने आयुष्य सिवायनी छ कर्मप्रकृतिओ माटे जाणवुं,
अने वेदनीय कर्म, आहारक जीव बांधे तथा अनाहारक जीव भजनाए बांधे अने आयुष्यकर्मने आहारक जीव भजनाए बांधे तथा
अनाहारक जीव न बांधे. [प्र०] हे भगवन् ! शु मूक्ष्म जीव, बादर जीव के नोमूक्ष्म-नोबादर जीव ज्ञानावरण कर्मने बांधे ? [उ०]
हे गौतम ! मूक्ष्म जीव बांधे, बादर जीव भजनाए बांधे अने नोमूक्ष्म-नोबादर जीव न बांधे, ए प्रमाणे आयुष्यने मूकीने साते
कर्मप्रकृतिओ माटे पण जाणवुं अने आयुष्यकर्मने मूक्ष्म जीव अने बादर जीव, ए बन्ने भजनाए बांधे छे, तथा नोमूक्ष्म-नोबादर

६ शतके
उद्देशः ३
॥४३९॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४४०॥

जीव सिद्धना जीव नथी बांधता. [प्र०] हे भगवन् ! शुं चरम जीव के अचरम जीव ज्ञानावरणीय कर्म बांधे ? [उ०] हे गौतम !
ए बन्ने जीव आठे कर्मप्रकृतिओने भजनाए बांधे. ॥ २३६ ॥

एएसि णं भंते ! जीवाणं इत्थिवेदगाणं पुरिसवेदगाणं नपुंसगवेदगाणं अवेयगाण य कयरे २ अप्पा वा ४?,
गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा पुरिसवेदगा, इत्थिवेदगा संखेज्जगुणा, अवेदगा अणंतगुणा, नपुंसगवेदगा अणंत-
गुणा॥ एएसिं सव्वेसिं पदाणं अप्पबहुगाइं उच्चारयेव्वाइं जाव सव्वत्थोवा जीवा अचरिमा, चरिमा अणंतगुणा।
सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति (सूत्रं २३७) ॥ छट्ठसए तइओ उद्देशो संमत्तो ॥ ६-३ ॥

[प्र०] हे भगवन् ! स्त्रीवेदक, पुरुषवेदक, नपुंसकवेदक अने अवेदक, ए बधा जीवोमां क्या क्या जीव, कोना कोनाथी अल्प,
बहु, तुल्य अने विशेषाधिक छे ? [उ०] हे गौतम ! सौथी थोडा पुरुषवेदक जीवो छे, तेनाथी संखेयगुण स्त्रीवेदक छे, अवेदक
अनंतगुण छे अने नपुंसकवेदक अनंतगुण छे. ए बधा पदोनां अल्पबहुत्वो कहेवां यावत् सौथी थोडा अचरम जीवो छे अने चरम
जीवो अनंतगुण छे. हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे. एम कही यावत् विचरे छे. ॥ २३७ ॥

भगवत् सुधर्मस्वामीप्रणीत श्रीमद् भगवतीसूत्रना छट्ठा शतकमां त्रीजा उद्देशानो मूलार्थ संपूर्ण थयो.

६ शतके
उद्देशः ३
॥४४०॥

उद्देशक ४.

व्याख्या-

प्रज्ञप्ति:

॥४४१॥

(आगळना उद्देशकमां जीवुं निरूपण कर्युं छे. अने हवे आ चोथा उद्देशकमां पण तेज जीवने बीजे प्रकारे निरूपता आ सूत्र कहे छे.)

जीवे णं भंते ! कालाएसेणं किं सपदेसे अपदेसे ?, गोयमा ! नियमा सपदेसे । नेरतिए णं भंते ! काला-
देसेणं किं सपदेसे अपदेसे ?, गोयमा ! सिय सपदेसे सिय अपदेसे, एवं जाव सिद्धे । जीवा णं भंते ! काला-
देसेणं किं सपदेसा अपदेसा ?, गोयमा ! नियमा सपदेसा । नेरइया णं भंते ! कालादेसेणं किं सपदेसा
अपदेसा ?, गोयमा ! सव्वेवि ताव होज्जा सपदेसा ? अहवा सपएसा य अपदेसे य २ अहवा सपदेसा य
अपदेसा य ३, एवं जाव थणियकुमारा ॥ पुढविकाइया णं भंते ! किं सपदेसा अपदेसा ?, गोयमा ! सपदेसावि
अपदेसावि, एवं जाव वणप्फइकाइया,

[प्र०] हे भगवन् ! शुं जीव कालादेशवडे-कालनी अपेक्षाए सप्रदेश छे के अप्रदेश ? [उ०] हे गौतम ! जीव नियमा चोकस
सप्रदेश छे. ए प्रमाणे यावत् सिद्ध सुधीना जीव माटे जाणवुं. [प्र०] हे भगवन् ! नैरयिक जीव कालादेशथी सप्रदेश छे के अप्रदेश
छे ? [उ०] हे गौतम ! ए कदाच सप्रदेश छे अने कदाच अप्रदेश छे. [प्र०] हे भगवन् ! शुं जीवो कालादेशथी सप्रदेश छे के अप्रदेश
छे ? [उ०] हे गौतम ! चोकस, जीवो सप्रदेश छे. [प्र०] हे भगवन् ! शुं नैरयिक जीवो कालादेशवडे सप्रदेश छे के अप्रदेश छे ? [उ०]
हे गौतम ! ए नैरयिकोमां १ बधाय सप्रदेश होय, २ केटलाक सप्रदेश अने एकाद अप्रदेश अने ३ केटलाक तथा सप्रदेश केटलाक

६ शतके

उद्देशः ४

॥४४१॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४४२॥

अप्रदेश; ए प्रमाणे यावत् स्तनितकुमार सुधीना जीवो माटे जाणवुं. [प्र०] हे भगवन् ! शुं पृथिवीकायिक जीवो सप्रदेश छे के अप्रदेश छे ? [उ०] हे गौतम ! तेओ सप्रदेश पण छे अने अप्रदेश पण छे, ए प्रमाणे यावत् वनस्पतिकायिक सुधीना जीवो माटे जाणवुं.
सेसा जहा नेरइया तहा जाव सिद्धा ॥ आहारगाणं जीवेगेंदियवज्जो तिय भंगो, अणाहारगाणं जीवेगेंदियवज्जा छब्भंगा एवं भाणियव्वा-सपदेसा वा १ अपएसा वा २ अहवा सपदेसे य अप्पदेसे य ३ अहवा सपदेसे य अपदेसा य ४ अहवा सपदेसा य अपदेसे य ५ अहवा सपदेसा य अपदेसा य ६, सिद्धेहिं तियभंगो, भवसिद्धिया अभवसिद्धिया [भवसिद्धिया] जहा ओहिया, नो भवसिद्धियनोअभवसिद्धिया जीवसिद्धेहिं तियभंगो, सण्णीहिं जीवादिओ तियभंगो, असण्णीहिं एगेंदियवज्जो तियभंगो, नेरइय-देवमणुएहिं छब्भंगो, नोसन्निनोअसन्निजीवमणुयसिद्धेहिं तियभंगो, सलेसा जहा ओहिया, कणहलेस्सा नील-लेस्सा काउलेस्सा जहा आहारओ नवरं जस्स अत्थि एयाओ, तेउलेस्साए जीवादिओ तियभंगो, नवरं पुढविका-इएसु आउवणप्फतीसु छब्भंगा, पम्हलेससुक्कलेस्साए जीवादिओहिओ तियभंगो, अलेसीहिं जीवसिद्धेहिं तिय भंगो, मणुस्से छब्भंगा, सम्महिट्ठीहिं जीवाइतियभंगो, विगल्लिंदिएसु छब्भंगा, मिच्छदिट्ठीहिं एगेंदिय-वज्जो तियभंगो, सम्मामिच्छदिट्ठीहिं छब्भंगा, संजएहिं जीवाइओ तियभंगो, असंजएहिं एगेंदियवज्जो तियभंगो, संजयासंजएहिं तियभंगो जीवादिओ, नोसंजयनोअसंजयनोसंजयासंजयजीवसिद्धेहिं तिय-भंगो, सकसाईहिं जीवादिओ तियभंगो, एगेंदिएसु अभंगकं, कोहकसाईहिं जीवएगेंदियवज्जो तियभंगो,

६ शतके
उद्देशः ४
॥४४२॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४४३॥

देवेहिं छब्भंगा, माणकसाईमायाकसाई जीवेगिंदियवज्जो तियभंगो, नेरतियदेवेहिं छब्भंगा, लोभकसाईहिं जीवे-
गिंदियवज्जो तियभंगो, नेरतिएसु छब्भंगा, अकसाईजीवमणुएहिं सिद्धेहिं तियभंगो, ओहियनाणे आभिणिबो-
हियनाणे सुयनाणे जीवादिओ तियभंगो, विगलिंदिएहिं छब्भंगा, ओहिनाणे मण० केवलनाणे जीवादिओ
तियभंगो, ओहिए अन्नाणे मतिअण्णाणे सुयअण्णाणे एगिंदियवज्जो तियभंगो, विभंगनाणे जीवादिओ
तियभंगो, सजोगी जहा ओहिओ, मणजोगी वयजोगी काययोगी जीवादिओ तियभंगो, नवरं काय-
जोगी एगिंदिया तेसु अभंगकं, अजोगी जहा अलेसा, सागारोवउत्ते अणागारोवउत्ते जीवएगिंदियवज्जो तिय-
भंगो, सवेयगा य जहा सकसाई, इत्थिवेयगपुरिसवेयगनपुंसगवेयगेसु जीवादिओ तियभंगो, नवरं नपुंसगवेदे
एगिंदिएसु अभंगयं, अवेयगा जहा अकसाई, ससरीरी जहा ओहिओ, ओरालियवेउव्वियसरीराणं जीवए-
गिंदियवज्जो तियभंगो, आहारगसरीरे जीवमणुएसु छब्भंगा, तेयगकम्मगाणं जहा ओहिया, असरीरेहिं
जीवसिद्धेहिं तियभंगो, आहारपज्जत्तीए सरीरपज्जत्तीए इंदियपज्जत्तीए आणापाणुपज्जत्तीए जीवएगिंदिय-
वज्जो तियभंगो, भासमणपज्जत्तीए जहा सण्णी, आहारअपज्जत्तीए जहा अणाहारगा, सरीरअपज्जत्तीए
इंदियअपज्जत्तीए आणापाणअपज्जत्तीए जीवेगिंदियवज्जो तियभंगो, नेरइयदेवमणुएहिं छब्भंगा, भासामण-
अपज्जत्तीए जीवादिओ तियभंगो, नेरइयदेवमणुएहिं छब्भंगा ॥ गाहा-सपदेसा आहारगभवियसन्निलेस्मा
दिट्ठी संजयकसाए । णाणे जोगुवओगे वेदे य सरीरपज्जत्ती ॥ ४१ ॥ (सूत्रं २३८)

६ शतके
उद्देशः४
॥४४३॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૪૪॥

જેમ નૈરયિક જીવો કહ્યા તેમ સિદ્ધ મુધીના વાકીના વથા જીવો માટે જાણવું. જીવ અને એકેન્દ્રિય વર્જીને વાકીના આહારક જીવો માટે ત્રણ ભાંગા જાણવા, અને અનાહારક જીવો માટે એકેન્દ્રિય વર્જીને છ ભાંગા આ પ્રમાણે જાણવા-૧ કેટલાક સપ્રદેશ હોય, ૨ કેટલાક અપ્રદેશ હોય, ૩ અથવા કોઈ સપ્રદેશ હોય અને કોઈ અપ્રદેશ હોય, ૪ કોઈ સપ્રદેશ હોય અને કેટલાક અપ્રદેશ હોય, ૫ કેટલાક સપ્રદેશ હોય અને કોઈ અપ્રદેશ હોય અને ૬ કેટલાક સપ્રદેશ હોય તથા કેટલાક અપ્રદેશ હોય. સિદ્ધોને માટે ત્રણ ભાંગા જાણવા જેમ ઔધિક-સામાન્ય જીવો કહ્યા તેમ ભવસિદ્ધિક-ભવ્ય અને અભવસિદ્ધિક-અભવ્ય જીવો જાણવા. નોભવ-સિદ્ધિક તથા નોઅભવસિદ્ધિક જીવ, સિદ્ધોમાં ત્રણ ભાંગા જાણવા. સંજ્ઞિઓમાં જીવાદિક ત્રણ ભાંગા જાણવા, અસંજ્ઞિઓમાં એકેન્દ્રિયવર્જીને ત્રણ ભાંગા જાણવા. નૈરયિક, દેવ અને મનુષ્યોમાં છ ભાંગા જાણવા. નોસંજ્ઞી તથા નોઅસંજ્ઞી જીવ, મનુષ્ય અને સિદ્ધોમાં ત્રણ ભાંગા જાણવા. જેમ સામાન્ય જીવો કહ્યા, તેમ સલેશ્ય-લેશ્યાવાળા જીવો જાણવા. જેમ આહારક જીવ કહ્યો તેમ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા, નીલલેશ્યાવાળા અને કાપોતલેશ્યાવાળા જીવો જાણવા, વિશેષ એ કે, જેને જે લેશ્યા હોય તેને તે લેશ્યા કહેવી. તેજોલેશ્યામાં જીવાદિક ત્રણ ભાંગા જાણવા, વિશેષ એ કે, પૃથિવીકાયિકોમાં, અપ્કાયિકોમાં અને વનસ્પતિકાયિકોમાં છ ભાંગા જાણવા, પદ્મલેશ્યામાં અને શુક્લલેશ્યામાં જીવાદિક ત્રણ ભાંગા જાણવા, અલેશ્યોમાં જીવ અને સિદ્ધોમાં ત્રણ ભાંગા જાણવા અને અલેશ્ય મનુષ્યોમાં છ ભાંગા જાણવા. સમ્યગ્દષ્ટિઓમાં જીવાદિક ત્રણ ભાંગા જાણવા. વિકલેન્દ્રિયોમાં છ ભાંગા જાણવા. મિથ્યાદષ્ટિઓમાં એકેન્દ્રિય વર્જીને ત્રણ ભાંગા જાણવા. સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિઓમાં છ ભાંગા જાણવા. સંયત જીવોમાં જીવાદિક ત્રણ ભાંગા જાણવા. અસંયતોમાં એકેન્દ્રિય વર્જીને ત્રણ ભાંગા જાણવા, સંયતાસંયતોમાં જીવાદિક ત્રણ ભાંગા જાણવા. નોસંયત નોઅસંયત અને નોસંયતા

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૪
॥૪૪૪॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૪૫॥

સંયતોમાં-જીવ સિદ્ધોમાં ત્રણ ભાંગા જાણવા. સક્રપાયોમાં-ક્રપાયવાળાઓમાં જીવાદિક ત્રણ ભાંગા જાણવા. અને સક્રપાય એકેન્દ્રિયોનાં અભંગક-ત્રણ ભાંગા નથી પણ એક ભાંગો છે, ક્રોધ ક્રપાયોમાં જીવ અને એકેન્દ્રિય વર્જી ત્રણ ભાંગા જાણવા. દેવોમાં છ ભાંગા, માનક્રપાયવાળામાં, માયાક્રપાયવાળામાં જીવ અને એકેન્દ્રિય વર્જીને ત્રણ ભાંગા જાણવા, નૈરયિક અને દેવોમાં છ ભાંગા જાણવા. લોભક્રપાયવાળાઓમાં જીવ અને એકેન્દ્રિય વર્જીને ત્રણ ભાંગા જાણવા. નૈરયિકોમાં છ ભાંગા જાણવા. અક્રપાયમાં જીવ, મનુજ અને સિદ્ધોમાં ત્રણ ભાંગા જાણવા. ઔધિક જ્ઞાનમાં, આભિનિબોધિક-જ્ઞાનમાં, શ્રુતજ્ઞાનમાં, જીવાદિક ત્રણ ભાંગા જાણવા. વિકલેન્દ્રિયોમાં છ ભાંગા જાણવા. અવધિજ્ઞાનમાં, મનઃપર્યવજ્ઞાનમાં અને કેવલજ્ઞાનમાં જીવાદિક ત્રણ ભાંગા જાણવા. ઔધિક અજ્ઞાનમાં, મતિઅજ્ઞાનમાં અને શ્રુતઅજ્ઞાનમાં એકેન્દ્રિય વર્જીને ત્રણ ભાંગા જાણવા. વિભંગજ્ઞાનમાં જીવાદિક ત્રણ ભાંગા જાણવા, જેમ ઔધિક કહ્યો તેમ સંયોગી જાણવો. મનયોગી, વચનયોગી અને કાયયોગિમાં જીવાદિક ત્રણ ભાંગા જાણવા. વિશેષ એ કે, એકેન્દ્રિય જીવો કાયયોગવાળા છે અને તેઓમાં અભંગક જાજા ભાંગા નથી પણ એક ભાંગો છે. જેમ અલેશ્યો કહ્યા તેમ અયોગિ-જીવો જાણવા. સાકાર ઉપયોગવાળામાં અને અનાકાર ઉપયોગવાળામાં જીવ તથા એકેન્દ્રિય વર્જીને ત્રણ ભાંગા જાણવા. જેમ સક્રપાયી-ક્રપાયવાળા કહ્યા તેમ સવેદક-વેદવાળા જીવો જાણવા સ્ત્રીવેદક, પુરુષવેદક અને નપુંસકવેદકોમાં જીવાદિક ત્રણ ભાંગા જાણવા, વિશેષ એ કે, નપુંસક વેદમાં એકેન્દ્રિયો માટે અભંગક જાજા ભાંગા નથી પણ એક ભાંગો છે. જેમ અક્રપાયી ક્રપાયરહિત જીવો કહ્યા તેમ અવેદક-વેદવિનાના જીવો જાણવા જેમ ઔધિક-સામાન્ય જીવ કહ્યા તેમ સશરીરી-શરીરવાળા જીવો જાણવા. ઔદારિક અને વૈક્રિય શરીરવાળા માટે જીવ તથા એકેન્દ્રિય વર્જીને ત્રણ ભાંગા જાણવા. આહારક શરીરમાં જીવ અને મનુષ્યમાં છ

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૪
॥૪૪૫॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४४६॥

भांगा जाणवा, जेम औधिक क्हा तेम तैजस अने कर्मण (शरीरवाळा जीवो) जाणवा. अशरीरी-जीव अने सिद्ध माटे त्रण भांगा जाणवा. आहारपर्याप्तिमां, शरीरपर्याप्तिमां, इंद्रियपर्याप्तिमां अने आनप्राणपर्याप्तिमां जीव अने एकेंद्रिय वर्जो त्रण भांगा जाणवा. जेम संज्ञी जीवो क्हा तेम भाषा अने मनःपर्याप्ति संबंधे जाणवुं. जेम अनाहारक जीवो क्हा तेम आहार पर्याप्ति विनाना जीवो विषे समजवुं. शरीरनी अपर्याप्तिमां, इंद्रियनी अपर्याप्तिमां अने आणप्राणनी अपर्याप्तिमां जीव अने एकेंद्रिय वर्जो त्रण भांगा जाणवा. नैरयिक, देव अने मनुष्योमां छ भांगा जाणवा. भाषानी अपर्याप्तिमां अने मननी अपर्याप्तिमां जीवादिक त्रण भांगा जाणवा. नैरयिक, देव अने मनुष्योमां छ भांगा जाणवा. संग्रहगाथा आ प्रमाणे छे:-संप्रदेशो, आहारक, भव्य, संज्ञी, लेख्या, दृष्टि, संयत, कषाय, ज्ञान, योग, उपयोग, वेद, शरीर अने पर्याप्ति ए द्वारो छे. ॥ २३८ ॥

जीवा णं भंते ! किं पच्चक्खाणी अपच्चक्खाणी पच्चक्खाणापच्चक्खाणी ?, गोयमा ! जीवा पच्चक्खाणीवि अपच्चक्खाणीवि पच्चक्खाणापच्चक्खाणीवि । सव्वजीवाणं एवं पुच्छा, गोयमा ! नेरइया अपच्चक्खाणी जाव चउरिंदिया, सेसा दो पडिसेहेयव्वा, पंचेंदियतिरिक्खजोणिया नो पच्चक्खाणी अपच्चक्खाणीवि पच्चक्खाणापच्चक्खाणीवि, मणुस्सा तिन्निवि, सेसा जहा नेरतिया ॥ जीवा णं भंते ! किं पच्चक्खाणं जाणंति, अपच्चक्खाणं जाणंति, पच्चक्खाणापच्चक्खाणं जाणंति ?, गोयमा ! जे पंचेंदिया ते तिन्निवि जाणंति, अवसेसा पच्चक्खाणं न जाणंति ३ ॥ जीवा णं भंते ! किं पच्चक्खाणं कुव्वंति अपच्चक्खाणं कुव्वंति पच्चक्खाणापच्चक्खाणं कुव्वंति ?, जहा ओहिया तहा कुव्वणा ॥ जीवा णं भंते ! किं पच्चक्खाणनिव्वत्तियाउया अपच्चक्खाणणि०

६ शतके
उद्देशः४
॥४४६॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞપ્તિઃ
॥૪૪૭॥

પચ્ચક્ષાણાપચ્ચક્ષાણનિ૦ ?, ગોયમા ! જીવા ય વૈમાણિયા ય પચ્ચક્ષાણણિવ્વત્તિયાડયા તિન્નિવિ, અવ-
સેસા અપચ્ચક્ષાણણિવ્વત્તિયાડયા ॥ પચ્ચક્ષાણં ૧ જાણહ ૨ કુવ્વતિ ૩ તિન્નેવ આડનિવ્વત્તી ૪ । સપદેસુદેસંમિ
ય એમેએ દંડગા ચડરો ॥ ૪૨ ॥ (સૂત્રં ૨૩૯) ॥ સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ છટ્ટે સએ ચડત્થો ઉદ્દેસો ॥ ૬-૪ ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું જીવો પ્રત્યાખ્યાની છે ? અપ્રત્યાખ્યાની છે ? કે પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જીવો
પ્રત્યાખ્યાની પળ છે, અપ્રત્યાખ્યાની પળ છે અને પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની પળ છે. [પ્ર૦] એ પ્રમાણે બધા જીવો માટે પ્રશ્ન કરવો ? [ઉ૦] હે
ગૌતમ ! નૈરયિકો અપ્રત્યાખ્યાની છે, એ પ્રમાણે યાવત્ ચરિત્રિય સુધીના જીવો અપ્રત્યાખ્યાની કહેવા અર્થાત્ તેઓને માટે બાકીના
બે-પ્રત્યાખ્યાની અને પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની-ભાંગા પ્રતિષેધવા, પંચેદ્રિયતિર્યચ્યોનિકો પ્રત્યાખ્યાની નથી પણ અપ્રત્યાખ્યાની છે
અને પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની છે અને મનુષ્યોને ત્રણે ભાંગા હોય છે તથા બાકીના જીવો, જેમ નૈરયિકો કહ્યા તેમ કહેવા. [પ્ર૦] હે
ભગવન્ ! શું જીવો પ્રત્યાખ્યાનને જાણે છે અપ્રત્યાખ્યાનને જાણે છે ? કે પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનને જાણે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ !
જે પંચેદ્રિયો છે તે ત્રણેને પણ જાણે છે, બાકીના જીવો પ્રત્યાખ્યાનને જાણતા નથી. અપ્રત્યાખ્યાનને જાણતા નથી અને (પ્રત્યાખ્યાના-
પ્રત્યાખ્યાનને જાણતા નથી.) [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું જીવો પ્રત્યાખ્યાનને કરે છે ? અપ્રત્યાખ્યાનને કરે છે ? કે પ્રત્યાખ્યાના-
પ્રત્યાખ્યાનને કરે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જેમ ઔધિક દંડક કહ્યો તેમ પ્રત્યાખ્યાનની ક્રિયા-પ્રત્યાખ્યાનનું કરવું પણ જાણી લેવું.
[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું જીવો પ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત આયુષ્યવાળા છે એટલે શું જીવોનું આયુષ્ય પ્રત્યાખ્યાનથી બંધાય છે ? અપ્રત્યા-
ખ્યાનથી બંધાય છે ? કે પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનથી બંધાય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જીવો અને વૈમાનિકો પ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત :

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૪
॥૪૪૭॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૪૮॥

આયુષ્યવાળા છે, ત્રણે પણ છે અપ્રત્યાખ્યાનથી નિવર્તિત આયુષ્યવાળા છે અને પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનથી નિવર્તિત આયુષ્યવાળા છે અને બાકીના અપ્રત્યાખ્યાનથી નિવર્તિત આયુષ્યવાળા છે. સંગ્રહગાથા કહે છે:-પ્રત્યાખ્યાન પ્રત્યાખ્યાનને જાણે, (પ્રત્યાખ્યાનને) કરે, ત્રણેને (જાણે અને કરે) આયુષ્યની નિર્વૃત્તિ, સપ્રદેશ ઉદ્દેશકમાં એ ચાર દંડકો છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે એમ કહી યાવત્ વિહરે છે. ॥ ૨૩૯ ॥

ભગવત્ સુધર્મસ્વામીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીમૂત્રના છટ્ટા શતકમાં ચોથા ઉદ્દેશાનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

ઉદ્દેશક ૫.

આગળના ઉદ્દેશકમાં સપ્રદેશ જીવો કહ્યા, હવે સપ્રદેશ એવાજ તમસ્કાયાદિકને કહેવા પંચમ ઉદ્દેશક કહે છે.

કિમિયં ભંતે ! તમુક્ષાણ્ણિ પવુચ્છ કિં પુઢવી તમુક્ષાણ્ણિ પવુચ્છતિ આઝ તમુક્ષાણ્ણિ પવુચ્છતિ ? ગોયમા ! નો પુઢવી તમુક્ષાણ્ણિ પવુચ્છતિ, આઝ તમુક્ષાણ્ણિ પવુચ્છતિ । સે કેણટ્ટેણં ? , ગોયમા ! પુઢવિકાણ્ણિ પં અત્થે-ગતિણ્ણિ સુભે દેસં પકાસેતિ, અત્થેગણ્ણિ દેસં નો પકાસેઙ્ગ, સે તેણટ્ટેણં । તમુક્ષાણ્ણિ પં ભંતે ! કહિં સમુટ્ટિણ્ણિ કહિં સંનિટ્ટિણ્ણિ ? , ગોયમા ! જંબુદ્વીવસ્સ ૨ બહિયા તિરિયમસંલેજ્જે દીવસમુદ્દે વીર્ઘવતિત્તા અરુણવરસ્સ દીવસ્સ બાહિરિલ્લાઓ વેતિયન્તાઓ અરુણોદયં સમુદ્દં બાયાલીસં જોયણસહસ્સાણિ ઓગાહિત્તા ઉવરિલ્લાઓ જલં-તાઓ એગપદેસિયાણ્ણિ સેઢીણ્ણિ ઇત્થ પં તમુક્ષાણ્ણિ સમુટ્ટિણ્ણિ, સત્તરસ એકવીસે જોયણસણ્ણિ ઉઢ્ઢં ઉપ્પજ્જત્તા તઓ

૬ શતકે
ઉદ્દેશક ૫
॥૪૪૮॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४४९॥

पच्छा तिरियं पवित्थरमाणे २ सोहम्मीसाणसणंकुमारमाहिंदे चत्तारिवि कप्पे आवरित्ताणं उड्ढंपि य णं जाव
वंभलोगे कप्पे रिट्ठविमाणपत्थडं संपत्ते एत्थ णं तमुक्काए णं संनिट्ठिए ॥

[प्र०] हे भगवन् ! आ तमस्काय शुं कहेवाय ? शुं पृथिवी तमस्काय ए प्रमाणे कहेवाय ? शुं पाणी तमस्काय ए प्रमाणे कहेवाय ? [उ०] हे गौतम ! पृथिवी, 'तमस्काय' ए प्रमाणे न कहेवाय, पण पाणी, 'तमस्काय' ए प्रमाणे कहेवाय. [प्र०] हे भगवन् ! ते शा हेतुथी ? [उ०] हे गौतम ! केटलोक पृथिवीकाय एवो शुभ छे, जे देशने भागने प्रकाशित करे छे अने केटलोक पृथिवीकाय एवो छे, जे देशने प्रकाशित नथी करतो, ते हेतुथी पूर्वोक्त प्रमाणे कहेवाय. [प्र०] हे भगवन् ! तमस्काय कयां समुत्थित छे कयांथी शुरू छे अने कयां संनिष्ठित छे कयां तेनो अंत छे ? [उ०] हे गौतम ! जंबुद्वीप नामना द्वीपनी बहार तिरछे असंख्य द्वीप समुद्रोने उल्लंघ्या पछी अरुणवर बहार आवे छे, ते द्वीपनी बहारनी वेदिकाना अतथी अरुणोदय समुद्रने ४२ हजार योजन अवगाहीए त्यारे उपरितन जलांत आवे छे, ते उपरितन जलांतथी एक प्रदेशनी श्रेणीए अहीं तमस्काय समुत्थित छे, ते त्यांथी समुत्थित थइ १७२१ योजन उंचो जइ त्यांथी पाछो तिरछो विस्तार पामतो विस्तार पामतो सोधर्म, ईशान, मनत्कुमार अने माहेंद्र ए चारे कल्पोने पण आच्छादीने उंचे पण ब्रह्मलोककल्पमां रिष्टविमानना पाथडा सुधी संप्राप्त पहोंच्यो छे अने त्यां तमस्काय संनिविष्ट छे.

तमुक्काए णं भंते ! किंसंठिए पन्नत्ते ?, गोयमा ! अहे मल्लगमूलसंठिए उप्पि कुक्कुडगपंजरगसंठिए पण्णत्ते, तमुक्काए णं भंते ! केवतियं विक्खंभेणं केवतियं परिकखेवेणं पण्णत्ते ?, गोयमा ! दुविहे पण्णत्ते, तंजहा-संखेज्जवित्थडे य

६ शतके
उद्देशः २
॥४४९॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૫૦॥

અસંખેજ્ઞવિત્થડે થ,તત્થ ણં જે સે સંખેજ્ઞવિત્થડે સે ણં સંખેજ્ઞાઈં જોયણસહસ્સાઈં વિકલંભેણં અસંખેજ્ઞાઈં જોયણ-
સહસ્સાઈં પરિક્ષેવેણં ૫૦,તત્થ ણં જે સે અસંખિજ્ઞવિત્થડે સે ણં અસંખેજ્ઞાઈં જોયણમહસ્સાઈં વિકલંભેણં અસં-
ખેજ્ઞાઈં જોયણસહસ્સાઈં પરિક્ષેવેણં પળ્લન્તો । તમુક્કાણં મંતે! કેમહાલણં ૫૦?, ગોયમા! અયં ણં જંબુદ્ધીવે ૨
સઙ્ગદીવસમુદ્દાણં સઙ્ગદમંતરાણં જાવ પરિક્ષેવેણં પળ્લન્તે ॥ દેવે ણં મહિદ્ધીણં જાવ મહાણુભાવે ઇણામેવ ૨-
ત્તિકદ્ધુ કેવલકપ્પં જંબુદ્ધીવં ૨ તીર્હિં અચ્છરાનિવાણં તિસત્તલ્લુત્તો અણુપરિયદ્ધિત્તાણં હઙ્ગમાગચ્છિજ્ઞા, સે ણં
દેવે તાણં ઉક્કિદ્ધાણં તુરિયાણં જાવ દેવગઈણં વીરૂવયમાણે ૨ જાવ એકાહં વા દુયાહં વા તીયાહં વા ઉક્કોસેણં
છમ્માસે વીતીવણ્ણા અત્થેગતિયં તમુક્કાણં વીતીવણ્ણા, અત્થેગતિયં નો તમુક્કાણં વીતીવણ્ણા, એમહાલણં ણં
ગોયમા ! તમુક્કાણં પલ્લન્તે ।

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તમસ્કાય કિંસંસ્થિત છે એટલે તમસ્કાયનું સંસ્થાન આકાર જેવું કહ્યું છે. [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તમસ્કાય,
નીચે, મલ્લકમૂલ-કોડીઆના નીચેના ભાગના આકારવાળો કહ્યો છે અને ઉપર, કુકડાના પાંજરાના જેવા આકારવાળો કહ્યો છે.
[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તમસ્કાય વિષ્કંભવડે કેટલો કહ્યો છે અને પરિક્ષેપવડે કેટલો કહ્યો છે? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તમસ્કાય બે પ્રકારનો
કહ્યો છે; એક તો સંખ્યેય વિસ્તૃત અને વીજો અસંખ્યેય વિસ્તૃત, તેમાં જે તે સંખ્યેય વિસ્તૃત છે તે વિષ્કંભવડે સંખ્યેય યોજન સહસ્ર
કહ્યો છે અને પરિક્ષેપવડે અસંખ્યેય યોજન સહસ્ર કહ્યો છે અને તેમાં જે તે અસંખ્યેય વિસ્તૃત છે તે અસંખ્યેય યોજન સહસ્ર વિષ્કંભ
વડે કહ્યો છે અને અસંખ્યેય યોજન સહસ્ર પરિક્ષેપવડે કહ્યો છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તમસ્કાય કેટલો મોટો કહ્યો છે? [ઉ૦] હે

૬ શતકે
ઉદ્દેશ: ૫
॥૪૫૦॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४५१॥

गौतम ! सर्वद्वीप अने समुद्रोनी सर्वाभ्यंतर आ जंबूद्वीप नामनो द्वीप यावत् परिशेषवडे कह्यो छे कोइ मोटी ऋद्धिवाळो यावत् महानुभावा देव 'आ चाल्यो' एम करीने त्रण चपटी वागतां एकवीशवार ते संपूर्ण जंबूद्वीपने फरीने शीघ्र आवे, ते देव तेनी उक्कष्ट अने त्वरावाळी यावत् देवगतिवडे जतो जतो यावत् एक दिवस, बे दिवस या त्रण दिवस चाले अने वधारेमां वधारे छ महीना चाले तो कोइ एक तमस्काय सुधी पहोंचे अने कोइ एक तमस्काय सुधी न पहोंचे, हे गौतम ! एटलो मोटो तमस्काय कह्यो छे.

अत्थि णं भंते ! तमुक्काए गेहाति वा गेहावणाति वा ?, णो तिण्ठे समट्ठे, अत्थि णं भंते !, तमुक्काए गामाति वा जाव संनिवेसाति वा ?, णो तिण्ठे समट्ठे । अत्थि णं भंते ! तमुक्काए ओराला बला-हया संसेयंति संमुच्छंति संवासंति वा ?, हंता अत्थि, तं भंते ! किं देवो पकरेति असुरो पकरेति नागो पकरेति ?, गोयमा ! देवोवि पकरेति असुरोवि पकरेति नागोवि पकरेति । अत्थि णं भंते ! तमुक्काए बादरे थणियसहे बायरे विज्जुण ?, हंता अत्थि, तं भंते ! किं देवो पकरेति ? ३, तिन्रिवि पकरेति ? अत्थि णं भंते ! तमुक्काए बायरे पुढविकाए बादरे अगणिकाए ?, णो तिण्ठे समट्ठे, गणणत्थ विग्गहगतिसमावन्नणं । अत्थि णं भंते ! तमुक्काए चंदिमसूरियगहगणणक्खत्ततारारूवा ?, णो तिण्ठे समट्ठे, पलियस्सतो पुण अत्थि । अत्थि णं भंते ! तमुक्काए चंदाभाति वा सूरभाति वा ?, णो तिण्ठे समट्ठे, कादूसणिया पुण सा । तमुक्काए णं भंते ! केरिसए वन्नेणं पणणत्ते ?, गोयमा ! काले कालावभासे गंभीरलोमहरिसजणणे भीमे उत्तासणए परमकिण्हे वन्नेणं पणणत्ते, देवेवि णं अत्थेगतिए जे णं तप्पढमयाए पासित्ता णं खुभाएज्जा, अहे णं अभिसमागच्छेज्जा तओ

६ शतके
उद्देशः ५
॥४५१॥

ઠ્યાગ્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૪૫૨॥

પચ્છા સીહં ૨ તુરિયં ૨ ચિપ્પામેવ વીતીવણ્ણા ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તમસ્કાયનાં ઘર છે કે ગૃહાપણ છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તમસ્કાયમાં ગામ છે કે યાવત્ સંનિવેશો છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તમસ્કાયમાં ઉદાર મોટા મેઘ સંસ્થેદ પામે છે ? સંમૂર્છે છે ? અને વર્ષણ વરસે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! હા, તેમ છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું તેને દેવ કરે છે ? અસુર કરે છે ? કે નાગ કરે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! દેવ પણ કરે છે ? અસુર પણ કરે છે, અને નાગ પણ કરે છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તમસ્કાયમાં બાદર સ્તનિતશબ્દ છે ? અને બાદર વિજલ્લી છે ? [ઉ૦] હા, છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું તેને દેવ યા અસુર યા નાગ કરે છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! ત્રણે પણ કરે છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તમસ્કાયમાં બાદર પૃથિવીકાય છે ? અને બાદર અગ્નિકાય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી. અને આ જે નિષેધ છે તે વિગ્રહગતિસમાપન્ન સિવાય સમજવો અર્થાત્ વિગ્રહગતિ સમાપન્ન બાદર પૃથિવી અને અગ્નિ હોઈ શકે છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તમસ્કાયમાં ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહગણ, નક્ષત્ર અને તારારૂપો છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી, પણ તે ચંદ્રાદિ, તમસ્કાયની પડે છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તમસ્કાયમાં ચંદ્રની પ્રભા કે સૂર્યની પ્રભા હોય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી, કારણ કે, તે પ્રભા તમસ્કાયમાં છે પણ કાદૂષણિકા-પોતાના આત્માને દૂષિત કરનારી છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તમસ્કાય વર્ણયી કેવો કહ્યો છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! વર્ણવડે તમસ્કાય કાઠો, કાઠી કાંતિવાળો, ગંભીર, રૂંવાટા ડાબા કરનાર, ભીમ, ઉત્કંપનો હેતુ અને પરમકૃષ્ણ કહ્યો છે, અને તે તમસ્કાયને જોઈને, જોતાં વારજ કેટલાક દેવ પણ ક્ષોભ પામે, અને કદાચ કોઈ દેવ તમસ્કાયમાં પ્રવેશ કરે તો પછી શરીરની ત્વરાથી અને મનની ત્વરાથી જલદી તે તમસ્કાયને ઉછંધી જાય.

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૫
॥૪૫૨॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૪૫૩॥

તમુક્કાયસ્સ ણં ભંતે ! કતિ નામધેજ્ઞા પળ્લપ્પા ? , ગોયમા ! તેરસ નામધેજ્ઞા પળ્લપ્પા, તંજહા-તમેતિ વા તમુક્કાણ્ણતિ વા અંધકારેહ વા મહાંધકારેહ વા લોગંધકારેહ વા લોગતમિસ્સેહ વા દેવંધકારેતિ વા દેવતમિસ્સેતિ- વા દેવારણ્ણેતિ વા દેવવૂહેતિ વા દેવફલિહેતિ વા દેવપટિક્કલોભેતિ વા અરુણોદણ્ણત્તિ વા સમુદ્ધે ॥ તમુક્કાણ્ણં ભંતે ! કિં પુઢવીપરિણામે આડપરિણામે જીવપરિણામે પોગ્ગલપરિણામે ? , ગોયમા ! નો પુઢવિપરિણામે, આડપરિણામેવિ જીવપરિણામેવિ પોગ્ગલપરિણામેવિ । તમુક્કાણ્ણં ભંતે ! સત્ત્વે પાણા ભૂયા જીવા મત્તા પુઢવિકાહિત્તાણ્ણ જાવ તસકાહિયત્તાણ્ણ ઉવવન્નપુઢવા ? , હંતા ગોયમા ! અસત્તિં અદુવા અણંતરુત્તો, ણો ચેવ ણં વાદરપુઢવિકાહિયત્તાણ્ણ વાદરઅગણિકાહિત્તાણ્ણ વા ॥ (સૂત્રં ૨૪૦) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તમસ્કાયનાં નામો કેટલાં કહ્યાં છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તમસ્કાયનાં તેર નામો કહ્યાં છે, તે જેમકે; ૧ તમ, ૨ તમસ્કાય, ૩ અંધકાર, ૪ મહાંધકાર, ૫ લોકાંધકાર, ૬ લોકતમિસ, ૭ દેવાંધકાર, ૮ દેવતમિસ, ૯ દેવારણ્ય, ૧૦ દેવ- વ્યૂહ, ૧૧ દેવપરિઘ, ૧૨ દેવપ્રતિક્ષોભ અને ૧૩ અરુણોદકસમુદ્ર. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તમસ્કાય શું પૃથિવીનો પરિણામ છે ? પાણીનો પરિણામ છે ? જીવનો પરિણામ છે કે પુદ્ગલનો પરિણામ છે. [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તમસ્કાય પૃથિવીનો પરિણામ નથી, પાણીનો પણ પરિણામ છે, જીવનો પણ પરિણામ છે અને પુદ્ગલનો પરિણામ છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તમસ્કાયમાં સર્વ પ્રાણો, ભૂતો, જીવો અને સત્ત્વો પૃથિવીકાયપણે યાવત્ ત્રસકાયિકપણે ઉપન્નપૂર્વ-પૂર્વે કહેલાં ઉપજ્યાં છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! હા, અનેકવાર અથવા અનંતવાર પૂર્વે ઉત્પન્ન થયા છે પણ વાદર પૃથિવીકાયપણે અને વાદર અગ્નિકાયિકપણે નથી થયા. ॥ ૨૪૦ ॥

૬ શતકે
ઉદ્દેશ:૬
॥૪૫૩॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४५४॥

कति णं भंते ! कण्हराईओ पण्णत्ताओ?, गोयमा ! अट्ठ कण्हराईओ पण्णत्ताओ । कहि णं भंते ! एयाओ अट्ठ कण्हराईओ पण्णत्ताओ ?, गोयमा ! उप्पि सणंकुमारमाहिंदाणं कप्पाणं हिट्ठं बंभलोए कप्पे रिट्ठे विमाणे पत्थडे, एत्थ णं अक्खाडगसमचउरंससंठाणसंठियाओ अट्ठ कण्हरातीओ पण्णत्ताओ, तंजहा-पुरच्छिमेणं दो पच्चत्थिमेणं दो दाहिणेणं दो उत्तरेणं दो, पुरच्छिमव्भंतरा कण्हराई दाहिणं बाहिरं कण्हरातिं पुट्ठा, दाहिणव्भंतरा कण्हराती पच्चत्थिमबाहिरं कण्हराई पुट्ठा, पच्चत्थिमव्भंतरा कण्हराई उत्तरबाहिरं कण्हरातिं पुट्ठा, उत्तरमव्भंतरा कण्हराती पुरच्छिमबाहिरं कण्हरातिं पुट्ठा, दो पुरच्छिमपच्चत्थिमाओ बाहिराओ कण्हरातीओ छलंसाओ, दो उत्तरदाहिणबाहिराओ कण्हरातीओ तंसाओ, दो पुरच्छिमपच्चत्थिमाओ अंबिभतराओ कण्हरातीओ चउरंसाओ, दो उत्तरदाहिणाओ अंबिभतराओ कण्हरातीओ चउरंसाओ, 'पुब्बावरा छलंसा तंसा पुण दाहिणुत्तरा वज्झा । अव्भंतर चउरंसा सव्वावि य कण्हरातीओ ॥४३॥ '

[प्र०] हे भगवन् ! कृष्णराजिओ केटली कही छे ? [उ०] हे गौतम ! आठ कृष्णराजिओ कहेली छे. [प्र०] हे भगवन् ! ए आठ कृष्णराजिओ क्यां आवेली कही छे ? [उ०] हे गौतम ! उपर सनत्कुमार माहेन्द्रकल्पमां अने नीचे ब्रह्मलोककल्पमां (अ)रिष्ट विमानना पाथडामां छे अर्थात् ए ठेकाणे अखाडानी पेठे समचतुरस्र-चोखंडे संस्थाने संस्थित एवी आठ कृष्णराजिओ कहेली छे, ते जेमके, बे कृष्णराजि पूर्वमां, बे कृष्णराजि पश्चिममां, बे कृष्णराजि दक्षिणमां अने बे कृष्णराजि उत्तरमां, ए प्रमाणे आठ कृष्णराजिओ कही छे, पूर्वाभ्यंतर कृष्णराजि दक्षिणबाह्य कृष्णराजिने स्पर्शेली छे, दक्षिणाभ्यंतर कृष्णराजि पश्चिमबाह्य कृष्णराजिने स्पर्-

६ शतके
उद्देशः ५
॥४५४॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૫૬॥

શેલી છે, પશ્ચિમભ્યંતર કૃષ્ણરાજિ ઉત્તરવાહ્ય કૃષ્ણરાજિને સ્પર્શેલી છે અને ઉત્તરભ્યંતર કૃષ્ણરાજિ પૂર્વવાહ્ય કૃષ્ણરાજિને સ્પર્શેલી છે, પૂર્વની અને પશ્ચિમની બે વાહ્ય કૃષ્ણરાજિઓ પડંશા છૂંદી છે, ઉત્તરની અને દક્ષિણની બે વાહ્ય કૃષ્ણરાજિઓ ત્રાંસી ત્રિચૂળી છે, પૂર્વની અને પશ્ચિમની બે અભ્યંતર કૃષ્ણરાજિઓ ચરસ-ચોરસ ચોખંડી છે અને ઉત્તરની અને દક્ષિણની બે અભ્યંતર કૃષ્ણરાજિઓ પણ ચરસ ચોખંડી છે. કૃષ્ણરાજિઓના આકારોને લગતી આ ગાથા કહે છે:—પૂર્વની અને પશ્ચિમની કૃષ્ણરાજિ છૂંદી છે, વઢી, દક્ષિણની અને ઉત્તરની વાહ્ય કૃષ્ણરાજિ ત્રિચૂળી છે, અને વીંટી વધી પણ અભ્યંતર કૃષ્ણરાજિ ચોરસ છે.

કળહરાઈઓ ણં મંતે ! કેવતિયં આયામેણં કેવતિયં વિક્કલંભેણં કેવતિયં પરિક્કલેવેણં પળ્લપ્પા ? , ગોયમા ! અસંખલ્લેજ્ઞાઈં જોયણસહસ્સાઈં આયામેણં, અસંખલ્લેજ્ઞાઈં જોયણસહસ્સાઈં વિક્કલંભેણં, અસંખલ્લેજ્ઞાઈં જોયણસહસ્સાઈં પરિક્કલેવેણં પળ્લપ્પાઓ । કળહરાતીઓ ણં મંતે ! કેમહાલિયાઓ પળ્લપ્પા ? , ગોયમા ! અયળ્લં જંબુદ્ધીવે ૨ જાવ અદ્દમાસં વીતીવળ્લેજ્ઞા અત્થેગતિયં કળહરાતીં વીતીવળ્લેજ્ઞા અત્થેગઈયં કળહરાતીં ણો વીતીવળ્લેજ્ઞા, એમહાલિયાઓ ણં ગોયમા ! કળહરાતીઓ પળ્લપ્પાઓ । અત્થિ ણં મંતે ! કળહરાતીસુ ગેહાતિ વા ગેહાવળ્લાતિ વા ? , નો તિળ્લે સમલ્લે । અત્થિ ણં મંતે ! કળહરાતીસુ ગામાતિ વા ? , ણો તિળ્લે સમલ્લે । અત્થિ ણં મંતે ! કળહં ઓરાલા વલાઈયા સંમુલ્લંતિ ૩ ? , હંતા અત્થિ,

[પ્ર.] હે ભગવન્ ! કૃષ્ણરાજિ, આયામવડે કેટલી કહી છે ? વિષ્કંભવડે કેટલી કહી છે અને પરિક્ષેપવડે કેટલી કહી છે ?
[ઉ.] હે ગૌતમ ! કૃષ્ણરાજિઓનો આયામ, અસંખ્યેય યોજન સહસ્ર છે, વિષ્કંભ, સંખ્યેય યોજન સહસ્ર છે અને પરિક્ષેપ તો

૬ શતકે
ઉદ્દેશ:૬
॥૪૫૬॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४५६॥

असंख्येय योजन सहस्रं छे, [प्र०] हे भगवन् ! कृष्णराजिओ केटली मोटी कही छे ? [उ०] हे गौतम ! एक विपळ जेटला बखतमां पण कोई देव जंबूद्वीपने एकवीश वार फरी आवे अने एवीज शीघ्रतम गतिवडे जो लागलागट अडधो मास चालवामां आवे तोपण (ए देवथी) कोई कृष्णराजि सुधी पहुँचाय अने कोई कृष्णराजि सुधी न पहुँचाय अर्थात् हे गौतम ! कृष्णराजि एटली कही छे. [प्र०] हे भगवन् ! कृष्णराजिओमां गृहो अने गृहापणो छे ? [उ०] हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी अर्थात् गृहो विगेरे नथी. [प्र०] हे भगवन् ! कृष्णराजिओमां गामो वगेरे छे ? [उ०] हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी अर्थात् नथी. [प्र०] हे भगवन् ! कृष्णराजिओमां मोटा मेघो संखेदे छे, संमूछे छे अने वरसाद वरसे छे ? [उ०] हे गौतम ! हा, छे अर्थात् ए प्रमाणे प्रश्नमां कहा प्रमाणे थाय छे.

तं भंते ! किं देवो प० ३ ?, गो० देवो पकरेति, नो सुरो नो नागो य । अत्थि णं भंते ! कण्ह-
राईसु बादरे थणियसहे जहा ओराला तहा । अत्थि णं भंते ! कण्हराईए बादरे आउकाए बादरे अगणिकाए
बायरे वणप्फइकाए ?, णो तिणट्ठे समट्ठे, णणत्थ विग्गहगतिसमावन्नणं । अत्थि णं० चंदिमसूरिय
४ प० ?, णो तिण० । अत्थि णं कण्ह० चंदाभाति वा २ ?, णो तिणट्ठे समट्ठे । कण्हरातीओ णं भंते !
केरिसयाओ वन्नेणं पन्नत्ताओ ?, गोयमा ! कालाओ जाव खिप्पामेव वीतीवएज्जा । कण्हरातीओ णं भंते !
कति नामधेज्जा पणत्ता ?, गोयमा ! अट्ठ नामधेज्जा पणत्ता, तंजहा-कण्हरातित्ति वा मेहरातीति वा मघावती
(घे)ति वा माघवतीति वा वायफल्लिहेति वा वायपल्लिक्खोभेइ वा देवफल्लिहेइ वा देवपल्लिक्खोभेति वा । कण्हरा-

६ शतके
उद्देशः ५
॥४५६॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४५७॥

तोओ णं भंते ! किं पुढविपरिणामाओ आउपरिणामाओ जीवपरिणामाओ पुग्गलपरिणामाओ ?, गोयमा ! पुढविपरिणामाओ, नो आउपरिणामाओ, जीवपरिणामाओवि पुग्गलपरिणामाओवि । कणहरातीसु णं भंते ! सब्बे पाणा भूया जीवा सत्ता उववन्नपुब्बा ? हंता गोयमा ! असइं अदुवा अणंतखुत्तो, नो चेव णं बादरआउकाइयत्ताए वा बादरअगणिकाइयत्ताए वा बादरवणप्फतिकाइयत्ताए वा (सूत्रं २४१)

[प्र०] हे भगवन् ! शुं तेने देव, असुर के नाग करे छे ? [उ०] हे गौतम ! देव करे छे, असुर के नाग नथी करतो. [प्र०] हे भगवन् ! कृष्णराजिओमां बादर स्तनित शब्दो छे ? [उ०] हे गौतम ! जेम मोटा मेघो क्ख्या तेम जाणवुं. [प्र०] हे भगवन् ! कृष्णराजिओमां बादर अप्काय, बादर अग्निकाय अने बादरवनस्पतिकाय छे ? [उ०] हे गौतम ! ते अर्थ समर्थ नथी अने आ निषेध, विग्रहगति समापन्न जीव सिवाय बीजा जीवो माटे जाणवो. [प्र०] हे भगवन् ! कृष्णराजिओमां चंद्र, सूर्य, ग्रहगण, नक्षत्र अने ताराओ छे ? [उ०] हे गौतम ! ते अर्थ समर्थ नथी. [प्र०] हे भगवन् ! कृष्णराजिओमां चंद्रनी कांति छे ? सूर्यनी कांति छे ? [उ०] हे गौतम ! ते अर्थ समर्थ नथी. [प्र०] हे भगवन् ! कृष्णराजिओ वर्णवडे केवी कही छे ? [उ०] हे गौतम ! काली यावत् तमस्कायनी पेटे भयंकर होवाथी देव पण एने जलदी न उल्लंघी जाय. [प्र०] हे भगवन् ! कृष्णराजिनां केटलां नामधेय क्ख्यां छे ? [उ०] हे गौतम ! कृष्णराजिनां आठ नाम क्ख्यां छे, ते जेमके, १ कृष्णराजि, २ मेघराजि, ३ मघा, ४ माघवती, ५ वातपरिघा, ६ वातपरिक्षोभा, ७ देवपरिघा अने ८ देवपरिक्षोभा. [प्र०] हे भगवन् ! शुं कृष्णराजि पृथ्वीनो परिणाम छे ? जलनो परिणाम छे ? जीवनो परिणाम छे ? के पुद्गलनो परिणाम छे ? [उ०] हे गौतम ! कृष्णराजि पृथ्वीनो परिणाम छे पण जलनो परिणाम नथी. तथा जीवनो पण

६ शतके
उद्देशः ५
॥४५७॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૫૮॥

પરિણામ છે અને પુદ્ગલનો પણ પરિણામ છે. [પ્ર૦] હે ભગવન ! કૃષ્ણરાજિમાં સર્વ પ્રાણો, ભૂતો, જીવો અને સત્ત્વો પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલા છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! અનેકવાર અથવા અનંતવાર ઉત્પન્ન થયા છે, પણ બાદર અપ્કાયપણે, બાદર અગ્નિકાયપણે, અને બાદર વનસ્પતિકાયિકપણે ઉત્પન્ન થયા નથી. ॥ ૨૪૧ ॥

એતેસિ ણં અટ્ટપ્પહં કપ્પહરાઈણં અટ્ટસુ ઉવાસંતરેસુ અટ્ટ લોગંતિયવિમાણા પણ્ણત્તા, તંજહા-૧ અચ્ચી ૨ અચ્ચિમાલી ૩ વહિરોયણે ૪ પ્રભંકરે ૫ ચંદાભે ૬ સૂરાભે ૭ સુક્કાભે ૮ સુપતિટ્ઠાભે ૯ મજ્ઞે રિટ્ઠાભે । કહિ ણં ભંતે ! અચ્ચીવિમાણે પ૦ ?, ગોયમા ! ઉત્તરપુરચ્છિમેણં, કહિ ણં ભંતે ! અચ્ચિમાલીવિમાણે પ૦ ?, ગોયમા ! પુરચ્છિમેણં, એવં પરિવાડીએ નેયઠ્ઠવં જાવ કહિ ણં ભંતે ! રિટ્ઠે વિમાણે પણ્ણત્તે ?, ગોયમા ! બહુમજ્ઞદેસભાગે । એમ્મુ ણં અટ્ટસુ લોગંતિયવિમાણેસુ અટ્ટ-વિહા લોગંતિયદેવા પરિવસંતિ, તંજહા-સારસ્સયમાઈચ્છા વણ્ણી વરુણા ય ગહતોયા ય । તુસિયા અઢ્ઢાવાહા અગ્ગિચ્છા ચેવ રિટ્ઠા ય ॥૪૪॥ કહિ ણં ભંતે ! સારસ્સયા દેવા પરિવસંતિ ?, ગોયમા ! અચ્ચિવિમાણે પરિવસંતિ, કહિ ણં ભંતે ! આદિચ્છા દેવા પરિવસંતિ ?, ગોયમા ! અચ્ચિમાલિવિમાણે, એવં નેયઠ્ઠવં જહાણુપુઢ્ઢીએ જાવ કહિ ણં ભંતે ! રિટ્ઠા દેવા પરિવસંતિ ?, ગોયમા ! રિટ્ઠવિમાણે ॥

એ આઠ કૃષ્ણરાજિઓના આઠ અવકાશાન્તરમાં આઠ લોકાંતિક વિમાનો (આવેલાં) કહ્યાં છે. તે જેમકે; ૧ અર્ચી, ૨ અર્ચિ-માલી, ૩ વૈરોચન, ૪ પ્રભંકર, ૫ ચંદ્રાભ, ૬ સૂર્યાભ, ૭ શુક્લાભ, આઠમું સુપ્રતિષ્ઠાભ અને વચમાં રિષ્ઠાભ વિમાન છે. [પ્ર૦] હે ભગવન ! અર્ચી વિમાન ક્યાં કહ્યું છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! ઉત્તરની અને પૂર્વની વચે અર્ચી વિમાન કહ્યું છે. [પ્ર૦] હે ભગવન !

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૫
॥૪૫૮॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞપ્તિઃ
॥૪૫૯॥

અર્ચિમાલી વિમાન ક્યાં કહ્યું છે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! પૂર્વમાં અર્ચિમાલી વિમાન કહ્યું છે ? એ પ્રમાણે ક્રમથી વધારાં વિમાનો માટે જાણવું યાવત્- [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! રિષ્ટવિમાન ક્યાં કહ્યું છે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! બહુમધ્યભાગમાં રિષ્ટવિમાન કહ્યું છે, એ આઠે લોકાંતિક વિમાનોમાં આઠ જાતના લોકાંતિક દેવો રહે છે, તે જેમકે, ૧ સારસ્વત, ૨ આદિત્ય, ૩ વહ્નિ, ૪ વરુણ, ૫ ગર્દતોય, ૬ તુષિત, ૭ અવ્યાગ્રાધ, અને ૮ આગ્નેય તથા વચમાં રિષ્ટ દેવ છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! સારસ્વત દેવો ક્યાં રહે છે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! સારસ્વત દેવો અર્ચી વિમાનમાં રહે છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! આદિત્ય દેવો ક્યાં રહે છે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! આદિત્ય દેવો અર્ચિમાલિ વિમાનમાં રહે છે. એ પ્રમાણે યથાનુપૂર્વે યાવત્ રિષ્ટવિમાન સુધી જાણવું. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! રિષ્ટ દેવો ક્યાં રહે છે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! રિષ્ટ દેવો રિષ્ટ વિમાનમાં રહે છે.

સારસ્સયમાઙ્ગાણં ભંતે ! દેવાણં કતિ દેવા કતિદેવસયા પળ્લન્તા?, ગોયમા! સત્ત દેવા સત્ત દેવસયા પરિવારો પળ્લન્તો, વળ્લીવરુણાણં દેવાણં ચઠ્ઠસ દેવા ચઠ્ઠસ દેવસહસ્સા પરિવારો પળ્લન્તો, ગહનોયતુસિયાણં દેવાણં સત્ત દેવા સત્ત દેવસહસ્સા પળ્લન્તા, અવસેમાણં નવ દેવા નવ દેવસયા પળ્લન્તા, 'પઢમજુગલમ્મિ સત્ત ઉ સયાણિ વીયંમિ ચોદ્ધસસહસ્સા' તદ્દે સત્તસહસ્સા નવ ચેવ સયાણિ સેસેસુ ॥૪૫॥ લોગંતિગવિમાણા ણં ભંતે! કિંપતિટ્ઠિયા પળ્લન્તા?, ગોયમા ! વાઉપટ્ઠિયા તદુભયપતિટ્ઠિયા પળ્લન્તા, એવં નેયઘ્વં ॥ 'વિમાણાણં પતિટ્ઠાણં બાહલ્લુચ્ચત્તમેવ સંટાણં' બંભલોયવત્તઘ્વયા નેયઘ્વા (જહા જીવાભિગમે દેવુદ્દેસે) જાવ હંતા ગોયમા ! અસતિં અદુવા અણંતરુત્તો । નો ચેવ ણં દેવિત્તાએ । લોગંતિયવિમાણેસુ ણં ભંતે ! કેવતિયં કાલં ઠિત્તી પળ્લન્તા ?, ગોયમા ! અટ્ઠ

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૯
॥૪૫૯॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૬૦॥

સાગરોવમાઈ ઠિતી પળ્લન્તા । લોગંતિયવિમાણેહિંતો ણં ભંતે ! કેવતિયં અબાહાણ લોગંતે પળ્લન્તે ?, ગોયમા !
અસંખેજ્ઞાઈ જોયણસહસ્સાઈ અબાહાણ લોગંતે પળ્લન્તે । સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ ૬-૫ ॥ (સૂત્રં ૨૪૨) ॥
[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! સારસ્વત અને આદિત્ય, એ બે દેવોનો કેટલા દેવો અને કેટલા દેવના સેંકડાઓ પરિવાર કહ્યો છે ? [૩૦]
હે ગૌતમ ! સાત દેવો અને દેવના સાત સેંકડાઓ એટલે સાતસો દેવો, સારસ્વત અને આદિત્ય દેવોનો પરિવાર છે, વહિન અને વરુણ
એ બે દેવોનો ચૌદ દેવ અને ચૌદહજાર દેવ પરિવાર કહ્યો છે, ગર્દતોય અને તુષિત એ બે દેવોનો સાત દેવ અને સાત હજાર દેવ
પરિવાર કહ્યો છે, અને બાકીના દેવોનો નવ દેવ અને નવસો દેવ પરિવાર કહ્યો છે. પરિવારની (સંખ્યાને સૂચવનારી ગાથા કહે છેઃ)
પ્રથમ યુગલમાં સાતસોનો પરિવાર છે. બીજામાં ચૌદહજારનો પરિવાર છે. ત્રીજામાં સાતહજારનો પરિવાર છે અને બાકીનામાં નવસોનો
પરિવાર છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! લોકાંતિક વિમાનો ક્યાં પ્રતિષ્ઠિત છે એટલે લોકાંતિક વિમાનો કોને આધારે છે ? [૩૦] હે ગૌતમ !
લોકાંતિક વિમાનો વાયુપ્રતિષ્ઠિત છે, એ પ્રમાણે વિમાનનું પ્રતિષ્ઠાન, વિમાનોનું બાહુલ્ય, વિમાનોની ઉંચાઈ અને વિમાનોનું સંસ્થાન
જેમ 'જીવાભિગમ' સૂત્રમાં દેવ ઉદ્દેશકમાં બ્રહ્મલોકની વક્તવ્યતા કહી છે તેમ અહિં જાણવું યાવત્ હા, ગૌતમ ! અહિં અનંતવાર પૂર્વે
જીવો ઉત્પન્ન થયા છે, પણ લોકાંતિક વિમાનોમાં દેવપણે અનંતવાર નથી ઉત્પન્ન થયા. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! લોકાંતિક વિમાનોમાં કેટલા
કાઢની સ્થિતિ કહી છે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! લોકાંતિક વિમાનોમાં આઠ સાગરોપમની સ્થિતિ કહી છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! લોકાંતિક
વિમાનોથી કેટલે અંતરે લોકાંત કહ્યો છે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! અસંખ્ય હજાર યોજનને અંતરે લોકાંતિક વિમાનોથી લોકાંત કહ્યો
છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, તે એ પ્રમાણે છે. એમ કહી યાવત્ વિહરે છે. ॥ ૨૪૨ ॥

ભગવત્ સુધર્મસ્વામીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્રના છઠ્ઠા શતકમાં પાંચમા ઉદ્દેશાનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૫
॥૪૬૦॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૬૧॥

ઉદ્દેશક ૬.

પંચમ ઉદ્દેશકમાં વિમાન વગેરેને લગતી હકીકત કહી છે. હવે આ છટ્ટા ઉદ્દેશકમાં પણ એજ જ્ઞાતની હકીકત કહેવાની છે. કતિ ણં મંતે ! પુઢવીઓ પળ્લન્તાઓ ?, ગોયમા ! સત્ત પુઢવીઓ પળ્લન્તાઓ, તંજહા-રયળપ્પમા જાવ તમતમા, રયળપ્પમાદીણં આવાસા માણિયન્વા(જાવ)અહેસત્તમા, એવં જે જત્તિયા આવાસા તે માણિયન્વા જાવ કતિ ણં મંતે ! અણુત્તરવિમાણા પળ્લન્તા ?, ગોયમા ! પંચ અણુત્તરવિમાણા પળ્લન્તા, તંજહા-વિજા જાવ સન્વટ્ઠસિદ્ધે ॥ (સૂત્રં ૨૪૩) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! પૃથ્વીઓ કેટલી કહી છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! સાત પૃથ્વીઓ કહી છે, તે જેમકે, રત્નપ્રમા યાવત્ તમત-માપ્રમા, રત્નપ્રમા વગેરે પૃથ્વીથી શરુ કરી યાવત્ અધઃસપ્તમી પૃથ્વી સુધીના જે પૃથ્વીના જેટલા આવાસો હોય યાવત્ તેટલા કહેવા યાવત્- [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! અણુત્તરવિમાનો કેટલાં કહ્યાં છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! પાંચ અણુત્તર વિમાનો કહ્યાં છે, તે જેમકે, વિજય યાવત્ સર્વાર્થસિદ્ધ. ॥ ૨૪૩ ॥

જીવે ણં મંતે ! મારણંતિયસમુઘાણં સમોહણ સમોહણિત્તા જે મવિણે હમીસે રયળપ્પમા પુઢવીણે તીસાણે નિરયાવાસસયસહસ્સેસુ અન્નયરંસિ નિરયાવાસંસિ નેરહયત્તાણે ઉવવજ્જિત્તણે સે ણં મંતે ! તત્થગતે ચેવ આહારેજ્ઞ વા પરિણામેજ્ઞ વા સરીરં વા બંધેજ્ઞા ?, ગોયમા ! અત્થેગતિણે તત્થગણે ચેવ

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ૬
॥૪૬૧॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४६२॥

आहारेज्ज वा परिणामेज्ज वा सरीरं वा बंधेज्ज वा, अत्थेगतिए तओ पडिनियत्तति, ततो पडिनियत्तित्ता इहमागच्छति २ दोच्चंपि मारणंतियसमुग्घाएणं समोहणइ २ इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए तीसाए निरयावाससयसहस्सेसु अन्नयरंसि निरयावासंसि नेरइयत्ताए उववज्जित्तए, ततो पच्छा आहारेज्ज वा परिणामेज्ज वा सरीरं वा बंधेज्जा, एवं जाव अहेसत्तमा पुढवी ।

[प्र०] हे भगवन् ! जे जीव मारणांतिक समुद्घातथी समवहत थयो अने समवहत थइ आ रत्नप्रभा पृथ्वीना त्रीशलाख निरयावासमांना कोइपण एक निरयावासमां नैरयिकपणे उत्पन्न थवाने योग्य छे ते जीव हे भगवन् ! त्यां जइने जे आहार करे ? ते आहारने परिणमावे अने शरीरने बांधे ? [उ०] हे गौतम ! केटलाक जीव त्यां जइनेज्ज आहार करे, परिणमावे अने शरीरने बांधे अने केटलाक जीव त्यांथी पाछा वळे छे, पाछा वळीने अहिं आवे छे अने अहिं आवी फरीवार मारणांतिक समुद्घातवडे समवहत थाय छे, समवहत थइ आ रत्नप्रभा पृथ्वीना त्रीशलाख निरयावासमाना कोइपण एक निरयावासमां नैरयिकपणे उत्पन्न थाय छे अने त्यापछी आहार करे छे, परिणमावे छे अने शरीरने बांधे छे, ए प्रमाणे यावत् अधःसप्तमी पृथ्वी सुधी जाणवुं.

जीवे णं भंते! मारणंतियसमुग्घाएणं समोहए २ जे भविए चउसट्ठीए असुरकुमारावाससयसहस्सेसु अन्नयरंसि असुरकुमारावासंसि असुरकुमारत्ताए उववज्जित्तए जहा नेरइया तहा भाणियव्वा जाव थणियकुमारा।जीवे णं भंते! मारणंतियसमुग्घाएणं समोहए २ जे भविए असंखेज्जेसु पुढविकाइयावाससयसहस्सेसु अण्णयरंसि पुढविकाइयावासंसि पुढविकाइयत्ताए उववज्जित्तए से णं भंते! मंदरस्स पव्वयस्स पुरच्छिमेणं केवतियं गच्छेज्जा केवतियं पाउ-

६ शतके
उद्देशः ६
॥४६२॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४६३॥

णेज्जा?, गोयमा! लोयंतं गच्छेज्जा लोयंतं पाउणिज्जा, से णं भंते! तत्थगए चेव आहारेज्ज वा परिणामेज्ज वा सरीरं वा बंधेज्जा?, गोयमा! अत्थेगतिए तत्थगए चेव आहारेज्ज वा परिणामेज्ज वा सरीरं वा बंधेज्ज, अत्थेगतिए तओ पडिनियत्ततिरत्ता इह हव्वमागच्छइरत्ता दोच्चपि मारणंति यमुग्घाएणं समोहणतिरत्ता मंदरस्स पव्वयस्स पुरच्छिमेणं अंगुलस्स असंखेज्ज भागमेत्तं वा संखेज्जति भागमेत्तं वा वालयं वा वालगगपुहुत्तं वा एवं लिक्खं जूयं जवं अंगुलं जाव जोयणकोडिं वा जोयणकोडाकोडिं वा संखेज्जेसु वा असंखेज्जेसु वा जोयणसहस्सेसु लोयंते वा एगपदेसियं सेढिं मोत्तूण असंखेज्जेसु पुढविकाइयावाससयसहस्सेसु अन्नयरंसि पुढविकाइयावासंसि पुढविकाइयत्ताए उववज्जेत्ता तओ पच्छा आहारेज्ज वा परिणामेज्ज वा सरीरं वा बंधेज्जा, जहा पुरच्छिमेणं मंदरस्स पव्वयस्स आलावओ भणिओ एवं दाहिणेणं पच्चत्थिमेणं उत्तरेणं उड्ढे अहे, जहा पुढविकाइया तहा एगिंदियाणं सव्वेसिं एक्केक्कस्स छ आलावया भाणियव्वा।

[प्र०] हे भगवन्! मारणांतिक समुद्धातथी समवहत थयेलो जे जीव असुरकुमारोना चोसठलाख आवासोभांना कोइपण एक असुरकुमारावाममां उत्पन्न थवाने योग्य छे ते जीव हे भगवन्! त्यां जइनेज आहार करे? ते आहारने परिणमावे? अने शरीरने बांधे? [उ०] जेम नैरयिको संबंधे कह्युं तेम असुरकुमारो माटे यावत् स्तनितकुमारो सुधी कहेवुं. [प्र०] हे भगवन्! मारणांतिक समुद्धातवडे समवहत थइने जे जीव असंख्येय लाख पृथिवीकायना आवासमांना अन्यतर पृथिवीकायना आवासमां पृथिवीकायिकपणे उत्पन्न थवाने योग्य छे ते जीव हे भगवन्! मंदर पर्वतनी पूर्वे केटलुं जाय अने केटलुं प्राप्त करे? [उ०] हे गौतम! लोकांत

६ शतके
उद्देशः ६
॥४६३॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४६४॥

मुधी जाय अने लोकांतने प्राप्त करे. [प्र०] हे भगवन् ! ते त्यां जइनेज आहार करे ? परिणमावे ? अने शरीरने बांधे ? [उ०] हे गौतम ! केटलाक त्यां जइनेज आहार करे, परिणमावे अने शरीरने बांधे-तैयार करे, अने केटलाक त्यांथी पाछा वळे छे अने पाछा वळी अहिं शीघ्र आवे छे अने फरीवार मारणांतिक समुद्घातथी समवहत थाय छे, समवहत थइ मंदर पर्वतनी पूर्वे अंगुलनो असंख्य भागमात्र, संख्येय भागमात्र, वालाग्र, वालाग्रपृथक्त्व (बेथी न वालाग्र) ए प्रमाणे लिक्षा, यूका, यव, अंगुल यावत् क्रोड-योजन, कोडाकोडी योजन, संख्येयहजार योजन अने असंख्येयहजार योजने अथवा लोकांतमां एक प्रदेशिकश्रेणिने मूकीने असंख्येयलाख पृथिवीकायिकना आवासभांना कोइ पृथिवीकायना आवासमां पृथिवीकायपणे उत्पन्न थाय अने पछी आहार करे, परिणमावे अने शरीरने बांधे. जेम मंदर पर्वतनी पूर्व दिशा परत्वे कहुं आलापक कह्यो तेम ए प्रमाणे दक्षिणे, पश्चिमे, उत्तरे, ऊर्ध्व अने अधोदिशा माटे पण जाणवुं जेम पृथिवीकायिको माटे कहुं तेम सर्व एकेंद्रियो माटे एक एकना छ आलापक कहैवा.

जीवेणं भंते ! मारणंतियसमुग्घाएणं समोहए२त्ता जे भविए असंखेज्जेसु बेंदियावाससयसहस्सेसु अण्णयरंसि बेंदियावासंसि बेइंदियत्ताए उववज्जित्तए से णं भंते ! तत्थगए चेव जहा नेरइया, एवं जाव अणुत्तरोववाइया । जीवे णं भंते ! मारणंतियसमुग्घाएणं समोहए २ जे भविए एवं पंचसु अणुत्तरेसु महतिमहालएसु महाविमाणेसु अन्नयरंसि अणुत्तरविमाणंसि अणुत्तरोववाइयदेवत्ताए उववज्जित्तए, से णं भंते ! तत्थगए चेव जाव आहारेज्ज वा परिणामेज्ज वा सरीरं वा बंधेज्ज !० । सेवं भंते ! सेवं भंते !
॥ (सूत्रं २४४) ॥ पुढविउद्देसो समत्तो ॥ ६-६ ॥

६ शतके
उद्देशः ६
॥४६४॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४६५॥

[प्र०] हे भगवन् ! मारणांतिक समुद्धातथी समवहत थइ जे जीव असंख्येयलाख बेइंद्रियोना आवासमांना कोइ एक बेइंद्रियावासमां बेइंद्रियपणे उत्पन्न थवाने योग्य छे ते जीव, हे भगवन् ! त्यां जइनेज आहार करे ? तेने परिणमावे ? अने शरीरने तैयार करे ? [उ०] हे गौतम ! जेम नैरयिको कहा तेम बेइंद्रियथी मांडी अनुत्तरोपपातिक विमान सुधीना सर्व जीवो कहेवा. [प्र०] हे भगवन् ! मारणांतिक समुद्धातथी समवहत थइ जे जीव मोटांमां मोटा महाविमानरूप पांच अनुत्तरविभागोमांना कोइ एक अनुत्तर विमानमां अनुत्तरोपपातिक देवपणे उत्पन्न थवाने योग्य छे, ते जीव हे भगवन् ! त्यां जइनेज आहार करे ? परिणमावे अने शरीरने तैयार करे ? [उ०] हे गौतम ! तेज कहेवुं यावत् आहार करे, परिणमावे अने शरीरने तैयार करे. हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे. हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे. ॥ २४४ ॥

भगवत् सुधर्मस्वामीप्रणीत श्रीमद् भगवतीमूत्रना छट्ठा शतकमां छट्ठा उद्देशानो मूलार्थ संपूर्ण थयो.

उद्देशक ७.

छट्ठा उद्देशकमां जीवनी वक्तव्यता कही छे, सातमा उद्देशकमां तो एक प्रकारना जीवनी योनिने लगती वक्तव्यता कहेवानी छे. अह णं भंते ! सालीणं वीहीणं गोधूमाणं जवाणं जवजवाणं एएसि णं धन्नाणं कोट्टाउत्ताणं पल्लाउत्ताणं मंचाउत्ताणं मालाउत्ताणं उल्लित्ताणं लिच्छियाणं पिहियाणं मुहियाणं लंछियाणं केवतियं कालं जोणी संचिट्ठइ?, गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्त उक्कोसेणं तिन्नि संवच्छराइं, तेण परं जोणी पमिलायइ, तेण परं जोणी पविट्ठंसइ, तेण परं बीए अबीए भवति, तेण परं जोणीवोच्छेदे पन्नत्ते समणाउसो ! ! अह भंते ! कलायमसूर-

६ शतके
उद्देशः ७
॥४६५॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४६६॥

तिलमुग्गमासनिष्फावकुलत्थआलिसंदगसतीणपलिमंथगमादीणं एएसि णं धन्नाणं जहा सालीणं तहा एया-
णवि, नवरं पंच संवच्छराइं, सेसं तं चेव । अह भंते ! अयसिकुसुं भगकोदवकंगुवरगरालगकोदूसगसणसरिस-
वमूलगवीयमादीणं एएसि णं धन्नाणं०, एयाणिवि तहेव, नवरं सत्त संवच्छराइं, सेसं तं चेव ॥ (सूत्रं २४५) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! शाली, व्रीहि, गोधूम, यव अने यवयव, ए वधां धान्यो कोठलामां होय, वांसडाना पाला-डालामां होय, मांचामां होय, मालमां होय, छाणथी उल्लिप्त होय, लिप्त होय, ढांकेलां होय, माटी वगेरे वडे मुद्रित-महोरवाळां चांदेलां होय अने लांछित करेलां होय, तो तेओनी योनि-अंकुरनी उत्पत्तिमां हेतुभूत शक्ति केटला काळ सुधी कायम रहे ? [उ०] हे गौतम ! तेओनी योनि, ओछामां ओछुं अन्तमुहूर्त सुधी कायम रहे अने वधारेमां वधारे त्रण वरस सुधी कायम रहे ? त्यारबाद ते योनि म्लान थाय छे, प्रविध्वंस पामे छे, पछी ते बीज अबीज थाय छे अने त्यारबाद हे श्रमणायुष्मन् ! ते योनिनो व्युच्छेद थयो कहे-वाय छे. [प्र०] हे भगवन् ! कलाय, ममूर, तल, मग, अडद, बाल, कळथी, एक जातना चोत्रा, तुवेर अने गोळ चणा एओ वधां धान्यो पूर्वोक्त विशेषणवाळां होय तो ते धान्योनी योनि केटला काळ सुधी कायम रहे ? [उ०] हे गौतम ! जेम शालीओ माटे कहुं तेम ए धान्योने माटे पण जाणवुं, विशेष ए के, पांच वरस जाणवां, बाकीनुं तेज प्रमाणे जाणवुं. [प्र०] हवे हे भगवन् ! अलसी, कुसुंभ, कोद्रवा, कांग, वरट-बंटी, एक प्रकारनी कांग, एक प्रकारना कोद्रवा, शण, सरसव अने एक जातनां शाकनां बीआं ए पूर्वोक्त विशेषणवाळा धान्योनी योनि केटला काळ सुधी साबीत रहे ? [उ०] हे गौतम ! एओने माटे पण तेमज जाणवुं, विशेष ए के, सात वरस जाणवां, बाकीनुं तेज जाणवुं. ॥ २४५ ॥

६ शतके
उद्देशः ७
॥४६६॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૬૭॥

એગમેગસ્સ ણં ભંતે ! મુહુત્તસ્મ કેવતિયા ઝસામદ્વા વિયાહિયા !, ગોયમા ! અસંખેજ્ઞાણં સમયાણં સમુદ-
યસમિતિસમાગમેણં સા એગા આવલિયત્તિ પવુચ્ચઇ, સંખેજ્ઞા આવલિયા ઝસાસો, સંખેજ્ઞા આવલિયા નિ-
સ્સાસો-હટ્ઠસ્મ અણવગલ્લસ્સ, નિરુવકિટ્ઠસ્મ જંતુણો । એગે ઝસાસનીસાસે, એસ પાણુત્તિ વુચ્ચતિ ॥ ૪૬ ॥
સત્ત પાણૂણિ સે થોવે, સત્ત થોચાઈં સે લવે । લવાણં સત્તહત્તરિય, એસ મુહુત્તે વિયાહિય ॥ ૪૭ ॥ તિન્નિ સહસ્સા
સત્ત ય સયાઈં તેવત્તરિં ચ ઝસાસા । એસ મુહુત્તો દિટ્ઠો સવ્વેહિં અણંતનાણીહિં ॥ ૪૮ ॥ એણં મુહુત્તપમા-
ણેણં તીસમુહુત્તો અહોરત્તો, પન્નરસ અહોરત્તા પક્ખો, દો પક્ખા માસે, દો માસા ઉઝ, તિન્નિ ઉડય અયણે, દો
અયણે સંવચ્છરે, પંચસંવચ્છરિય જુગે, વીસં જુગાઈં વાસસયં, દસ વાસસયાઈં વાસસહસ્સં, સયં વાસસહસ્સાઈં
વાસસયસહસ્સં, ચડરાસીતિ વાસસયસહસ્સાણિ સે એગે પુવ્વંગે, ચડરાસીતી પુવ્વંગસયસહસ્સાઈં સે એગે પુવ્વે,
[એવં પુવ્વે] ૨ તુહિય ૨ અહહે ૨ અવવે ૨ હૂહૂય ૨ ઉપ્પલે ૨ પડમે ૨ નલિણે ૨ અચ્છણિઉરે ૨ અડય ૨ પડય ય ૨
નડય ય ૨ ચૂલિયા ૨ સીસપ્પેલિયા ૨ એતાવ તાવ ગણિય એતાવ તાવ ગણિયસ્સ વિસય, તેણ પરં ઓવમિય ।

[પ્ર૦] હે ભગવન ! એક એક મુહૂર્તના કેટલા ઉચ્છ્વાસાદ્વા કહ્યા છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! અસંખ્યેય સમયના સમુદાયની સમિ-
તિના સમાગમથી જેટલો કાલ થાય તે એક આવલિકા કહેવાય છે અને સંખ્યેય આવલિકાનો એક ઉચ્છ્વાસ, સંખ્યેય આવલિકાનો
એક નિઃશ્વાસ, 'તુષ્ટ' અનવકલ્ય-ઘડપણ વિનાના અને વ્યાધિરહિત એક જંતુનો એક ઉચ્છ્વાસ અને નિઃશ્વાસ તે એક પ્રાણ કહેવાય
છે.' 'સાત પ્રાણ તે સ્તોક કહેવાય છે, સાત સ્તોક તે લવ કહેવાય છે, સત્યોતેર (૭૭) લવ, તે એક મુહૂર્ત કહેવાય છે,' ૩૭૭૩

૬ શતકે
ઉદ્દેશ:૭
॥૪૬૭॥

વ્યાખ્યા-
પ્રશ્નસિઃ
॥૪૬૮॥

‘ઉચ્છ્વાસ, એ એક મુહૂર્ત, એમ અનંતજ્ઞાનિઓએ દીધું છે.’ એ મુહૂર્ત પ્રમાણે ત્રીશ મુહૂર્તનો એક અહોરાત્ર થાય છે, પંદર અહોરાત્રનો એક પક્ષ થાય છે. બે પક્ષનો એક માસ થાય છે, બે માસનો એક ઋતુ થાય છે અને ત્રણ એક ઋતુનું એક અયન થાય છે, બે અયનનું એક સંવત્સર થાય છે, પાંચ સંવત્સરનું એક યુગ થાય છે, વીશ યુગમાં ૧૦૦ વરસ થાય છે દશસો વરસનાં એકહજાર વર્ષ થાય છે, સોહજાર વર્ષનાં એક લાખ વરસ થાય છે ચોરાસીલાખ વર્ષ, તે એક પૂર્વાંગ થાય છે, ચોરાસીલાખ પૂર્વાંગ, તે એક પૂર્વ થાય છે—એ પ્રમાણે ત્રુટિતાંગ, ત્રુટિત, અડઢાંગ, અડઢ, અવવાંગ અવવ, હૂહૂઆંગ, હૂહૂઅ, ઉત્પલાંગ, ઉત્પલ, પદ્માંગ, પદ્મ, નલિનાંગ, નલિન, અર્થનિરૂંગ. અર્થનિરૂ, અયુતાંગ, અયુત, પ્રયુતાંગ, પ્રયુત, નયુતાંગ, નયુત, ચૂલિકાંગ, ચૂલિકા, શીર્ષપ્રદેલિકાંગ અને શીર્ષપ્રદેલિકા; અહિં સુધી ગણિત છે અહિં સુધી ગણિતનો વિષય છે અને ત્યારબાદ ઔપમિક એટલે અમુક સંખ્યાવડે નહિ પણ માત્ર ઉપમાવડે જે જણાવી-જાણી શકાય એવો કાલ છે.

સે કિં તં ઓવમિએ ?, ૨ દુવિદ્યે પળ્લસે, તંજહા-પલિઓવમે ય સાગરોવમે ય, સે કિં તં પલિઓવમે? સે કિં તં સાગરોવમે ? ॥ સત્થેણ સુતિક્ખેણવિ છેત્તું ભેત્તું ચ જં કિર ન સક્કા । તં પરમાણું સિદ્ધા વયંતિ આદિં પમાણાણં ॥ ૪૯ ॥ અણંતાણં પરમાણુપોગ્ગલાણં સમુદયસમિતિસમાગમેણં સા એગા ઉસ્સપ્પહસપ્પિહયા-તિ વા સપ્પહસપ્પિહયાતિ વા ઉડ્ઢરેણૂતિ વા તમરેણૂતિ વા રહરેણૂતિ વા વાલગ્ગેહ વા લિક્ખાતિ વા જૂયાતિ વા જવમજ્જેતિ વા અંગુલેતિ વા, અટ્ટ ઉસ્સપ્પહસપ્પિહયાઓ સા એગા સપ્પહસપ્પિહયા, અટ્ટ સપ્પહસપ્પિહયાઓ સા એગા ઉડ્ઢરેણૂ, અટ્ટ ઉડ્ઢરેણૂઓ સા એગા તસરેણૂ, અટ્ટ તસરેણૂઓ સા એગા રહરેણૂ, અટ્ટ રહરેણૂઓ સે

૬ શતકે
ઉદ્દેશ:૭
॥૪૬૮॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४६९॥

एगे देवकुरुत्तरकुरुगाणं मणूसाणं वालग्गे, एवं हरिवासरम्मगहेमवएरन्नवयाणं, पुव्वविदेहाणं मणूसाणं अट्ठ वालग्गा सा एगा लिक्खा, अट्ठ लिक्खाओ सा एगा जूया, अट्ठ जूयाओ से एगे जवमज्जे, अट्ठ जवमज्जाओ से एगे अंगुले, एएणं अंगुलपमाणेणं छ अंगुलाणि पादो बारस अंगुलाइं विहत्थी चउव्वीसं अंगुलाइं रयणी अडयालीसं अंगुलाइं कुच्छी छन्नउतिअंगुलाणि से एगे दंडेति वा धणूति वा जूएति वा नालियाति वा अक्खेति वा मुसलेति वा, एएणं धणुप्पमाणेणं दो धणुसहस्माइं गाउयं चत्तारि गाउयाइं जोयणं, एएणं जोयणप्पमाणेणं जे पल्ले जोयणं आयामविक्रवभेणं जोयणं उड्डं उच्चत्तेणं तं तिउणं सविसेसं परिरएणं, सेणं एगाहियवेथाहियतेयाहिय उक्कोसं सत्तरत्तप्परूढाणं संमट्ठे संनिचिए भरिए बालग्गकोडीणं[ते], से णं वालग्गे नो अग्गी दहेज्जा नो वाऊ हरेज्जा नो कुत्थेज्जा नो परिबिद्धंसेज्जा नो पूतित्ताए हव्वमागच्छेज्जा, ततो णं वाससए २ एगमेगं वालग्गं अवहाय जावतिएणं कालेणं से पल्ले खीणे नीरए निम्मले निट्ठिए निल्लेवे अवहडे विसुद्धे भवति से तं पलिओवमे ।

[प्र०] हे भगवन् ! ते औपमिकं शृं कहेवाय ? [उ०] हे गौतम ! ते औपमिकं वे प्रकारं कहुं छे, ते जेमके, एक पल्योपम अने बीजुं सागरोपम. [प्र०] हे भगवन् ! पल्योपम ते शृं कहेवाय ? अने सागरोपम ते शृं कहेवाय ? [उ०] हे गौतम ! 'सुतीक्ष्ण शस्त्र वडे पण जेने छेदी, भेदी न शकाय, ते परम अणुने केवलिओ सर्व प्रमाणोनी आदिभूत प्रमाण कहे छे ' अनंत परमाणुओना समुदायनी समितिओना समागमवडे ते एक उच्छलक्ष्णश्चक्षिका, ऊर्ध्वरेणु, त्रसरेणु, रथरेणु, बालाग्र, लिक्षा, यूका, यवमध्य अने

६ शतके
उद्देशः ७
॥४६९॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४७०॥

अंगुल थाय छे; ज्यारे आठ उच्छलक्षणश्लक्ष्णिका मळे त्यारे ते एक श्लक्ष्णश्लक्ष्णिका थाय, आठ श्लक्ष्णश्लक्ष्णिका मळे त्यारे ते एक ऊर्ध्वरेणु; आठ ऊर्ध्वरेणु मळे त्यारे ते एक त्रसरेणु, आठ त्रसरेणु मळे त्यारे ते एक रथरेणु अने आठ रथरेणु मळे त्यारे ते देवकुरुना अने उत्तरकुरुना मनुष्योनं एक वालाग्र थाय छे. ए प्रमाणे देवकुरुना अने उत्तरकुरुना मनुष्यनां आठ वालाग्र ते हरिवर्षना अने रम्यकनां मनुष्यनो एक वालाग्र, हरिवर्षना अने रम्यकना मनुष्यनां आठ वालाग्र ते हैमवतना अने ऐरवतना मनुष्यनो एक वालाग्र अने हैमवतना अने ऐरवतना मनुष्यनां आठ वालाग्र ते पूर्वावदेहना मनुष्यनो एक वालाग्र, पूर्वावदेहना मनुष्योनं आठ कलाग्र ते एक लिक्षा, आठ लिक्षा ते एक यूवा, आठ यूवा ते एक यवमध्य आठ यवमध्य ते एक अंगुल, ए अंगुलना प्रमाणे छ अंगुलनो एक पाद, बार अंगुलनी एक वितस्ति-वैत चौवीस अंगुलनी एक रत्नि-हाथ अडतालीश अंगुलनी एक कुक्षि, छन्नु अंगुलनो एक दंड, धनुष, युग, नालिका, अक्ष अथवा मुसल थाय, ए धनुषना प्रमाणे बेहजार धनुष्यनो एक गाउ थाय, चार गाउनुं एक योजन थाय, ए योजनना प्रमाणे जे पल्य, आयामवडे अने विष्कंभवडे एक योजन होय, उंचाइमां एक योजन होय अने जेनो परिधि सविशेष त्रिगुण-त्रण योजन होय, ते पल्यमां एक दिवसना उगेला, बे दिवसना उगेला, त्रण दिवसना उगेला अने बधारेमां बधारे सात रातना उगेला क्रोडो वालाग्रो, कांठा सुधी भर्या होय, संनिचित कर्या होय, खूब भर्या होय अने ते वालाग्रो एवी रीते भर्या होय के जेने अग्नि न बाळे, वायु न हरे, जेओ कोहाइ न जाय, नाश न पामे अने जेओ कोइ दिवस सडे नहिं, त्यारबाद ते प्रकारे वालाग्रना भरेला ते पल्यमांथी सो सो वरसे एक एक वालाग्रने काढवामां आवे, एवी रीते ज्यारे-जेटले काळे ते पल्य क्षीण थाय, निरज थाय, निर्मल थाय, निष्ठित थाय, निर्लेप थाय, अपहृत थाय अने विशुद्ध थाय त्यारे ते काळ पल्योपम

६ शतके
उद्देशः७
॥४७०॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४७१॥

काळ कहेवाय. सागरोपमनुं प्रमाण दर्शववा गाथा कहे ले.

गाथा-एएमिं पल्लाणं कोडाकोडी हवेज्ज दसगुणिया । तं सागरोव मस्स उ एक्कस्स भवे परीमाणं ॥ ५० ॥
एएणं सागरोवमपमाणेणं चत्तारि सागरोवमकोडाकोडीओ कालो सुममसुममा १ तिन्नि सागरोवमकोडाकोडीओ
कालो सुममा २ दो सागरोवमकोडाकोडीओ कालो सुसम दूसमा ३ एगा सागरोवमकोडाकोडीओ बायालीसाए
वाममहस्सेहिं ऊणिया कालो दूममसुममा ४ एक्कवीसं वाममहस्साइं कालो दूममा ५ एक्कवीसं वाससहस्माइं कालो
दूसमदूसमा ६ । पुणरवि उस्सप्पिणीए एक्कवीसं वामसहस्साइं कालो दूममदूसमा १ एक्कवीसं वाससहस्साइं
जाव चत्तारि सागरोवमकोडाकोडीओ कालो सुसमसुममा, दम सागरोवमकोडाकोडीओ कालो ओस-
प्पिणी, दस सागरोपमकोडाकोडीओ कालो उस्सप्पिणी, वीसं सागरोवमकोडाकोडीओ कालो ओसप्पिणी
य उस्सप्पिणी य ॥ (सूत्रं २४६) ॥

एवा कोटाकोटी पल्लोपमने ज्यारे दसगुणा करीए त्यारे ते काळनुं प्रमाण. एक सागरोपम थाय ले. ए सागरोपम प्रमाणे
चार कोडाकोडि सागरोपम काळ ते एक सुपमसुपमा कहेवाय, त्रण कोडाकोडि सागरोपम काळ ते एक सुपमा कहेवाय, कोडाकोडि
सागरोपम काळ ते एक सुपमदुःपमा कहेवाय, जेमां बेंताळीश हजार वरस ऊणां ले एवो एक कोडाकोडि सागरोपम काळ ते एक
दुपमसुपमा कहेवाय, एकवीशहजार वरस काळ ते दुःपमा कहेवाय, एकवीशहजार वरस काळ ते दुःपमदुःपमा कहेवाय, वळी पण
उत्सर्पिणीमां एकवीशहजार वरस काळ ते दुःपमदुःपमा कहेवाय, एकवीशहजार वरस यावत् चार कोडाकोडी सागरोपम काळ ते

६ शतके
उद्देशः ७
॥४७१॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४७२॥

सुषमसुषमा, दस कोडाकोडी सागरोपम काळ ते अवसर्पिणीकाळ, दस कोडाकोडी सागरोपम काळ ते उत्सर्पिणी काळ अने वीश कोडाकोडी सागरोपम काळ ते अवसर्पिणी अने उत्सर्पिणी काळ. ॥ २४६ ॥

जंबुद्वीवे णं भंते! दीवे इमीसे ओसर्पिणीए सुसमसुसमाए समाए उत्तमकट्टपत्ताए भरहस्स वासस्स केरिसए आगारभावपडोयारे होत्था ?, गोयमा ! बहुसमरमणिजे भूमिमागे होत्था, से जहाणामए-आलिंगपुक्खरेति वा एवं उत्तरकुरुवत्तव्वया नेयव्वा जाव आसयंति मयंति, तीसे णं समाए भारहे वासे तत्थ २ देसे २ तहिं २ बहवे ओराला कुदाला जाव कुसविकुसविसुद्धरुक्खमूला जाव छव्विहा मणुस्सा अणुमज्जित्था पण्णत्ता, तं०-पम्हगंधा ? मियगंधा २ अममा ३ तेयली ४ सिंहा ५ मणिंचारि ६ । सेवं भंते ! सेवं भंते ! (सूत्रं २४७) ॥ ६-७ ॥

[प्र०] हे भगवन् ! जंबूद्वीप नामना द्वीपमां उत्तमार्थ प्राप्त आ अवसर्पिणीमां-सुषमसुषमा काळमां भारत वर्षना केवा आकार भावप्रत्यवतार-आकारोना अने पदार्थोना आविर्भावो हता ? [उ०] हे गौतम ! भूमिभाग बहुसम होवाथी रमणीय हतो, ते जेमके, आलिंगपुष्कर-मुरजना मुखं पुट होय तेवो भारतवर्षनो भूमिभाग हतो, ए प्रमाणे अहिं भारतवर्ष परत्वे उत्तरकुरुनी वक्तव्यता जाणवी यावत् बेसे छे, सुवे छे, ते काळमां भारतवर्षमां ते ते देशोमां त्यां त्यां स्थळे घणा मोटा उदालक यावत् कुश अने विकुशथी विशुद्ध वृक्षमूलो यावत् छ प्रकारना माणसो हता, ते जेमके, १ पद्म समान गंधवाळा, २ कस्तूरी समान गंधवाळा, ३ ममत्व विनाना, ४ तेजस्वी अने रूपाळा, ५ सहनशील तथा ६ शनैश्चारी-उतावळ विनाना ए प्रमाणे छ प्रकारना मनुष्यो हता. हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे एम कही यावत् विहरे छे. ॥ २४७ ॥

भगवत् सुधर्मस्वामीप्रणीत श्रीमद् भगवतीसूत्रना छट्ठा शतकमां सातमा उद्देशानो मूलार्थ संपूर्ण थयो.

६ शतके
उद्देशः ७
॥४७२॥

उद्देशक ८.

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४७३॥

आगळ आवेला सातमा उद्देशकमां भारत वर्षनुं स्वरूप जणावेलुं छे, हवे आ शरु थता आठमा उद्देशकमां पृथिवीओनुं स्वरूप कहेवावानुं छे.
कइ णं भंते ! पुढवीओ पन्नत्ताओ ?, गोयमा ! अट्ट पुढवीओ पण्णत्ताओ, तंजहा-रयणप्पभा जाव ईमी-
पब्भारा । अत्थि णं भंते ! इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए अहे गेहाति वा गेहावणाति वा ?, गोयमा ! णो तिणट्ठे
समट्ठे । अत्थि णं भंते ! इमीसे रयणप्पभाए अहे गामाति वा जाव संनिवेसाति वा ?, नो तिणट्ठे समट्ठे ।
अत्थि णं भंते ! इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए अहे उराला बलाहया संसेयंति संमुच्छंति वासं वासंति ?,
हंता अत्थि, तिन्निवि पकरेति, देवोवि पकरेति असुरोवि प० नागोवि प० । अत्थि णं भंते ! इमीसे रयण०
बादरे थणियसहे ?, हंता अत्थि, तिन्निवि पकरेति । अत्थि णं भंते ! इमीसे रयण० अहे बादरे अगणिकाए ?,
गोयमा ! नो तिणट्ठे समट्ठे, नन्नत्थ विग्गहगतिसमावन्नएणं । अत्थि णं भंते ! इमीसे रयण० अहे चंदिम
जाव तारारूवा ?, नो तिणट्ठे समट्ठे । अत्थि णं भंते ! इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए० चंदाभाति वा २ ?,
णो हणट्ठे समट्ठे, एवं दोच्चाएवि पुढवीए भाणियच्चं, एवं तच्चाएवि भाणियच्चं, नवरं देवोवि पकरेति असुरोवि
पकरेति, णो णागो पकरेति, चउत्थाएवि एवं, नवरं देवो एक्को पकरेति, नो असुरो० नो नागो पकरेति, एवं
हेट्ठिल्लासु सव्वासु देवो एक्को पकरेति ।

६ शतके
उद्देशः ८
॥४७३॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४७४॥

[प्र०] हे भगवन् ! केटली पृथिवीओ कही छे ? [उ०] हे गौतम ! आठ पृथिवीओ कही छे, ते जेमके, रत्नप्रभा यावत् ईष-
त्पाग्भारा. [प्र०] हे भगवन् ! आ रत्नप्रभा पृथिवीनी नीचे गृहो के गृहापणो छे ? [उ०] हे गौतम ! ते अर्थ समर्थ नथी. [प्र०]
हे भगवन् ! आ रत्नप्रभा पृथिवीनी नीचे ग्रामो यावत् संनिवेशो छे ? [उ०] हे गौतम ! ते अर्थ समर्थ नथी. [प्र०] हे भगवन् !
आ रत्नप्रभा पृथिवीनी नीचे मोटा मेघो संस्वेदे छे, सम्मूर्छे छे, वरसाद वरसे छे ? [उ०] हा, वरसे छे, ते वरसादने त्रणे पण करे
छे देव पण करे छे, असुर पण करे छे, नाग पण करे छे. [प्र०] हे भगवन् ! आ रत्नप्रभा पृथिवीमां बादर स्तनित शब्दो छे ?
[उ०] हे गौतम ! हा, ते शब्दने त्रणे पण करे छे. [प्र०] हे भगवन् ! आ रत्नप्रभा पृथिवीमां नीचे बादर अग्निकाय छे ? [उ०]
हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी, अने ए निषेध विग्रहगतिममापन्नक जीवो सिवाय बीजा जीवो परत्वे जाणवो. [प्र०] हे भगवन् !
आ रत्नप्रभा पृथिवीमां नीचे चंद्र यावत् तारारूपो छे ? [उ०] हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी. [प्र०] हे भगवन् ! आ रत्नप्रभा
पृथिवीमां नीचे चंद्राभा, सूर्याभा वगैरे छे ? [उ०] हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी, ए प्रमाणे बीजी पृथिवीमां कहेवुं, ए प्रमाणे
त्रीजीमां पण कहेवुं, विशेष ए के, त्रीजी पृथिवीमां देव पण करे, असुर पण करे अने नाग न करे. चोथी पृथिवीमां पण एमज
कहेवुं. विशेष ए के, त्यां एकलो देव करे पण असुरकुमार के नागकुमार कोइ न करे, ए प्रमाणे बधी नीचेनी पृथिवी-
ओमां एकलो देव करे छे.

अत्थि णं भंते ! सोहम्मीसाणाणं कप्पाणं अहे गेहाइ वा २ ?, नो इणट्टे समट्टे । अत्थि णं भंते ! उराला
बलाहया?, हंता अत्थि, देवो पकरेति, असुरोवि पकरेइ, नो नाओ पकरेइ, एवं थणियसहेवि । अत्थि णं भंते !

६ शतके
उद्देशः ८
॥४७४॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४७५॥

बायरे पुढविकाए बादरे अगणिकाए ?, णो इणट्टे समट्टे, नणत्थ विग्गहगतिसमावन्नएणं । अत्थि णं भंते ! चंदिमं?, णो तिणट्टे समट्टे । अत्थि णं भंते ! गामाइ वा?, णो तिणट्टे स० । अत्थि णं भंते ! चंदाभाति वा ?, गोयमा ! णो तिणट्टे समट्टे । एवं सणंकुमारमाहिंदेसु, नवरं देवो एगो पकरेति । एवं बंभलोएवि । एवं बंभलो-गस्स उवरिं, सच्चहिं देवो पकरेति, पुच्छियच्चो य, बायरे आउकाए बायरे अगणिकाए बायरे वणस्सइकाए अन्नं तं चेव ॥ गाहा—तमुकाए कप्पपणए अगणी पुढवी य अगणि पुढवीसु । आऊतेऊवणस्सइ कप्पुवरि-मकणहराईसु ॥ ५१ ॥ (सूत्रं २४८) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! सौधर्मकल्पनी अने ईशानकल्पनी नीचे गृहो, गृहापणो छे ? [उ०] हे गौतम ! ते अर्थ समर्थ नथी. [प्र०] हे भगवन् ! सौधर्मकल्पनी अने ईशानकल्पनी नीचे मोटा मेघो छे ? [उ०] हा, गौतम ! मोटा मेघो छे, अने ते मेघोने देव करे, अमुर पण करे, पण नाग न करे, ए प्रमाणे स्तनित शब्द परत्वे पण जाणवुं. [प्र०] हे भगवन् ! त्यां बादर पृथिवीकाय तथा बादर अग्निकाय छे ? [उ०] हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी अने आ निषेध विग्रहगतिसमापन्न सिवायना बीजा माटे जाणवो. [प्र०] हे भगवन् ! त्यां चंद्र वगेरे छे ? [उ०] हे गौतम ! आ अर्थ समर्थ नथी. [प्र०] हे भगवन् ! त्यां ग्रामादि छे ? [उ०] हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी. [प्र०] भगवन् ! त्यां चंद्रनी प्रकाश वगेरे छे ? [उ०] हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी, ए प्रमाणे सनत्कुमार अने माहेंद्र देवलोकमां जाणवुं, विशेष ए के, त्यां एकलो देव करे छे, ए प्रमाणे ब्रह्मलोकमां पण जाणवुं, ए प्रमाणे ब्रह्मलोकनी उपर सर्वस्थले देव करे छे तथा बधा ठेकाणे बादर अप्काय, बादर अग्निकाय अने बादर वनस्पतिकाय संबंधे प्रश्न करवो. बीजुं तेज

६ शतके
उद्देशः ८
॥४७५॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૪૭૬॥

પ્રમાણે છે પૂર્વ પ્રમાણે છે. ગાથાઃ-તમસ્કાયમાં અને પાંચ કલ્પમાં અગ્નિ અને પૃથિવી સંબંધે પ્રશ્ન, પૃથિવીઓમાં અગ્નિ સંબંધે પ્રશ્ન અને પાંચ કલ્પની ઉપર રહેલાં સ્થાનોમાં તથા કૃષ્ણરાજિમાં અપ્કાય, તેજસ્કાય અને વનસ્પતિકાય સંબંધે પ્રશ્ન કરવો. ॥ ૨૪૮ ॥

કતિવિદે નં મંતે ! આડયબંધા પન્નત્તે ?, ગોયમા ! છન્નિહા આડયબંધા પન્નત્તા, તંજહા-જાતિનામનિહ-
ત્તાડ ૧ ગતિનામનિહત્તાડ ૨ ઠિતિનામનિહત્તાડ ૩ ઓગાહ્ણાનામનિહત્તાડ ૪ પપ્સનામનિહત્તાડ ૫ અણુભાગનામનિહત્તાડ ૬ દંડઓ જાવ વેમાણિયાણં ॥ જીવા નં મંતે ! કિં જાહનામનિહત્તા જાવ અણુ-
ભાગનિહત્તા ?, ગોયમા ! જાતિનામનિહત્તાવિ જાવ અણુભાગનામનિહત્તાવિ, દંડઓ જાવ વેમાણિયાણં ।
જીવા નં મંતે ! કિં જાહનામનિહત્તાડયા જાવ અણુભાગનામનિહત્તાડયા ?, ગોયમા ! જાહનામનિહત્તાડ-
યાવિ જાવ અણુભાગનામનિહત્તાડયાવિ, દંડઓ જાવ વેમાણિયાણં । એવં એ દુવાલસ દંડગા માણિયવ્વા ।
જીવા નં મંતે ! કિં જાતિનામનિહત્તા ૧ જાહનામનિહત્તાડયા ૨?, ૧૨ । જીવા નં મંતે ! કિં જાહનામનિહત્તા ૩
જાતિનામનિહત્તાડયા ૪ જાહગોયનિહત્તા ૫ જાહગોયનિહત્તાડયા ૬ જાતિગોયનિહત્તા ૭ જાહગોય-
નિહત્તાડયા ૮ જાહનામગોયનિહત્તા ૯ જાહનામગોયનિહત્તાડયા ૧૦ જાહનામગોયનિહત્તા ૧૧ ? જીવા નં
મંતે ! કિં જાહનામગોયનિહત્તાડયા ૧૨ જાવ અણુભાગનામગોયનિહત્તાડયા ?, ગોયમા ! જાહનામગોય-
નિહત્તાડયાવિ જાવ અણુભાગનામગોયનિહત્તાડયાવિ, દંડઓ જાવ વેમાણિયાણં ॥ (સૂત્રં ૨૪૯) ॥

[પ્ર૦] હે મગવન્ ! આયુષ્યનો બંધ કેટલા પ્રકારનો કહ્યો છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! આયુષ્યનો બંધ છ પ્રકારનો કહ્યો છે, તે

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૮
॥૪૭૬॥

બ્યાख्या-
પ્રજ્ઞપ્તિઃ
॥૪૭૭॥

જેમકે, ૧ જાતિનામનિધત્તાયુ, ૨ ગતિનામનિધત્તાયુ, ૩ સ્થિતિનામનિધત્તાયુ, ૪ અવગાહનાનામનિધત્તાયુ, ૫ પ્રદેશનામનિધત્તાયુ અને ૬ અનુભાગનામનિધત્તાયુ, યાવત્ વૈમાનિકો સુધી દંડક કહેવો. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું જીવો જાતિનામનિધત્ત છે યાવત્ અનુભાગનામનિધત્ત છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જાતિનામનિધત્ત પળ છે યાવત્ અનુભાગનામનિધત્ત પળ છે, આ દંડક યાવત્ વૈમાનિક સુધી કહેવો. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું જીવો જાતિનામનિધત્તાયુષ છે યાવત્ અનુભાગનામનિધત્તાયુષ છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જાતિનામનિધત્તાયુષ પળ છે યાવત્ અનુભાગનામનિધત્તાયુષ પળ છે, આ દંડક યાવત્ વૈમાનિકો સુધી કહેવો, એ વાર દંડક આ પ્રમાણે કહેવાઃ— [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જીવો શું ૧ જાતિનામનિધત્ત છે, ૨ જાતિનામનિધત્તાયુષ્ક છે, ૩ જાતિનામનિયુક્ત છે, ૪ જાતિનામનિયુક્તાયુષ્ક છે, ૫ જાતિગોત્રનિધત્ત છે, ૬ જાતિગોત્રનિધત્તાયુષ્ક છે, ૭ જાતિગોત્રનિયુક્ત છે, ૮ જાતિગોત્રનિયુક્તાયુષ્ક છે, ૯ જાતિનામગોત્રનિધત્ત છે, ૧૦ જાતિનામગોત્રનિધત્તાયુષ્ક છે, ૧૧ જાતિનામગોત્રનિયુક્ત છે કે ૧૨ જાતિનામગોત્રનિયુક્તાયુષ્ક છે યાવત્— અનુભાગનામગોત્રનિયુક્તાયુષ્ક છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જાતિનામગોત્રનિયુક્તાયુષ્ક પળ છે, યાવત્ અનુભાગનામગોત્રનિયુક્તાયુષ્ક પળ છે, યાવત્ વૈમાનિક સુધી દંડક કહેવો. ॥ ૨૪૯ ॥

લવણે ણં મંતે ! સમુદ્દે કિં ઉસ્સિઓદણ પત્થહોદણ સ્ખુભિયજલે અસ્ખુભિયજલે ?, ગોયમા ! લવણે ણં સમુદ્દે ઉસ્સિઓદણ, નો પત્થહોદણ, સ્ખુભિયજલે, નો અસ્ખુભિયજલે, એત્તો આદત્તં જહા જીવાભિગમે જાવ સે તેણં ગોયમા ! બાહિરયા ણં દીવમમુદ્દા પુન્ના પુન્નપ્પમાણા વોલટ્ટમાણા વોસટ્ટમાણા સમભરવહત્તાણ ચિટ્ઠંતિ સંઠાણઓ એગવિહિવિહાણા વિત્થરઓ અણેગવિહિવિહાણા દુગુણાદુગુણપ્પમાણઓ જાવ અસ્સિ તિરિયલોણ

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૮
॥૪૭૭॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૭૮॥

અસંખેજ્ઞા દીવસમુદ્ધા સ્વયંભૂરમણપજ્જવસાણા પન્નત્તા સમણાઉસો ! । દીવસમુદ્ધા ણં ભંતે ! કેવતિયા નામ-
ધેજ્ઞેહિં પન્નત્તા ? , ગોયમા ! જાવતિયા લોએ સુભા નામા સુભા રૂવા સુભા ગંધા સુભા રસા સુભા ફાસા
એવતિયા ણં દીવસમુદ્ધા નામધેજ્ઞેહિં પન્નત્તા, એવં નેયવ્વા સુભા નામા ઉદ્ધારો પરિણામો સવ્વજીવા ણં । સેવં
ભંતે ! સેવં ભંતે ! (સૂત્રં ૨૫૦) ॥ ૬-૮ ॥ છટ્ઠસયસ્સ અટ્ઠમો ઉદ્દેસો સંમત્તો ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું લવણસમુદ્ર ઉચ્છલ્લતા પાણીવાલો છે, સમજલ્લવાલો છે, ક્ષુબ્ધપાણીવાલો છે કે અક્ષુબ્ધપાણીવાલો છે ?
[ઉ૦] હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્ર ઉચ્છલ્લતા પાણીવાલો છે પણ સમજલ્લવાલો નથી અને ક્ષુબ્ધપાણીવાલો છે પણ અક્ષુબ્ધ પાણીવાલો
નથી, અહિંથી શરુ કરી જેમ જીવાભિગમ સૂત્રમાં કહ્યું છે તેમ જાણવું યાવત્ તે હેતુથી હે ગૌતમ ! બહારના સમુદ્રો પૂર્ણ, પૂર્ણપ્રમાણ-
વાળા, બોલટૂતા, છલકતા અને સમભર ઘટપણે રહે છે, સંસ્થાનથી એક પ્રકારના સ્વરૂપવાળા છે, વિસ્તારથી અનેક પ્રકારના સ્વરૂપ-
વાળા છે, દ્વિગુણ, દ્વિગુણ પ્રમાણ યાવત્ આ તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યેય દ્વીપ સમુદ્રો, સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રના અવસાન હેઠાવાળા હે શ્રમ-
ણાયુષ્મન્ ! કહ્યા છે ? [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! દ્વીપોનાં અને સમુદ્રોનાં કેટલાં નામધેય કહ્યાં છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! લોકમાં જેટલાં
શુભ નામ, શુભ રૂપ, શુભ ગંધ, શુભ રસ અને શુભ સ્પર્શ છે એટલા, દ્વીપોનાં અને સમુદ્રોનાં નામ કહ્યાં છે, એ પ્રમાણે શુભ નામો
જાણવાં, ઉદ્ધાર જાણવો, પરિણામ જાણવો અને સર્વ જીવોનો દ્વીપોમાં અને સમુદ્રોમાં ઉત્પાદ જાણવો. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે,
હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે એમ કહી યાવત્ વિહરે છે. ॥ ૨૫૦ ॥

ભગવત્ સુધર્મસ્વામીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્રના છટ્ઠા શતકમાં આઠમા ઉદ્દેશાનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૮
॥૪૭૮॥

શ્યામ્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૪૭૯॥

ઉદ્દેશક ૧.

જીવો જે જૂદે જૂદે રૂપે ભિન્ન ભિન્ન ગતિમાં ઉપજ્યા કરે છે તેનું કારણ તો તેઓએ કરેલો કર્મબંધ છે, માટે હવે આ નવમા ઉદ્દેશકમાં એ કર્મબંધ સંબંધે નિરૂપણ કરવાનું છે.

જીવે ણં ભંતે ! જાણાવરણિજ્ઞં કમ્મં બંધમાણે કતિ કમ્મપ્પગહીઓ બંધતિ ?, ગોયમા ! સત્તવિહબંધં વા અટ્ટવિહબંધં વા છત્તિવિહબંધં વા, બંધુદેસો પન્નવણાં નેયન્ત્વો ॥ (સૂત્રં ૨૫૧) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મને બાંધતો જીવ કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓને બાંધે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! સાત પ્રકારે બાંધે છે, આઠ પ્રકારે બાંધે છે અને છ પ્રકારે પણ બાંધે છે, અહિં 'પ્રજ્ઞાપના' ઉપાંગમાં કહેલો બંધ ઉદ્દેશક જાણવો. ॥ ૨૫૧ ॥

દેવે ણં ભંતે ! મહિઙ્ઘીએ જાવ મહાણુભાએ બાહિરે પોગ્ગલે અપરિયાહિત્તા પમ્મુ એગવન્નં એગરૂવં વિઉત્તિ-
ત્તએ ?, ગોયમા ! નો તિણદ્દે. ॥ દેવે ણં ભંતે ! બાહિરે પોગ્ગલે પરિયાહિત્તા પમ્મુ ?, હંતા પમ્મુ, સે ણં ભંતે !
કિં ઇહગે પોગ્ગલે પરિયાહિત્તા વિઉત્તિ તત્થગે પોગ્ગલે પરિયાહિત્તા વિકુત્તિ અન્નત્થગે પોગ્ગલે પરિયાહિત્તા
વિઉત્તિ ? ગોયમા ! નો ઇહગે પોગ્ગલે પરિયાહિત્તા વિઉત્તિ, તત્થગે પોગ્ગલે પરિયાહિત્તા વિકુત્તિ, નો
અન્નત્થગે પોગ્ગલે પરિયાહિત્તા વિઉત્તિ, એવં એણં ગમેણં જાવ એગવન્નં
એગરૂવં ૧ એગવણં અણેગરૂવં ૨ અણેગવન્નં એગરૂવં ૩ અણેગવન્નં અણેગ-
રૂવં ૪ ચઉભંગો ॥ દેવે ણં ભંતે ! મહિઙ્ઘીએ જાવ મહાણુભાગે બાહિરે

॥પંચવર્ણના માંગા ૧૦	૧ ગંધનો	૨ રસના	૩ સ્પર્શના	૪ ગંધ	૫ રસ	૬ સ્પર્શ	૭ ગંધ	૮ રસ	૯ સ્પર્શ	૧૦ ગંધ
	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧

૬ શતકે
ઉદ્દેશ:૯
॥૪૭૯॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४८०॥

पोग्गले अपरियाइत्ता पभू कालयं पोग्गलं नीलगपोग्गलत्ताए परिणामेत्तए नीलगं पोग्गलं वा कालगपो-
ग्गलत्ताए परिणामेत्तए ?, गोयमा ! नो तिण्ठे सम्ठे, परियाइत्ता पभू । से णं भंते ! किं इहगए
पोग्गले तं चेव नवरं परिणामेतित्ति भाणियच्चं, एवं कालगपोग्गलं लोहियपोग्गलत्ताए, एवं कालएणं
जाव सुक्खिलं, एवं णीलएणं जाव सुक्खिलं, एवं लोहियपोग्गलं जाव सुक्खि लत्ताए, एवं हालिहएणं जाव सुक्खिलं,
तंजहा-एवं एयाए परिवाडीए गंधरसफास० कक्खडफासपोग्गलं मउयफासपोग्गलत्ताए २ एवं दो दो
गरुयलहुय २ सीयउसिण २ णिद्धलुक्ख २, वन्नाइ सच्चत्थ परिणामेइ, आलावगा य दो दो पोग्गले
अपरियाइत्ता परियाइत्ता ॥ (सूत्रं २५२) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! महर्धिक यावत् महानुभागवाओ देव बहारनां पुद्गलोने ग्रहण कर्यां सिवाय एकवर्णवाळा अने एक आकार-
वाळा स्वशरीर वगेरेनुं विकुर्वण करवा समर्थ छे ? [उ०] हे गौतम ! आ अर्थ समर्थ नथी. [प्र०] हे भगवन् ! ते देव बहारनां पुद्-
गलोने ग्रहण करीने तेम करवा समर्थ छे ? [उ०] हे गौतम ! हा, समर्थ छे. [प्र०] हे भगवन् ! ते देव शुं इहगत-अहिं रहेलां-
पुद्गलोनुं ग्रहण करीने विकुर्वण करे छे ? तत्रगत-त्यां देवलोकमां रहेलां पुद्गलोनुं ग्रहण करीने विकुर्वण करे छे ? के अन्यत्रगत-
कोइ बीजे ठेकाणे रहेलां पुद्गलोनुं ग्रहण करीने विकुर्वण करे छे ? [उ०] हे गौतम ! अहिं रहेलां पुद्गलोनुं ग्रहण करीने विकुर्वण
करतो नथी अने बीजे ठेकाणे रहेलां पुद्गलोनुं ग्रहण करीने विकुर्वण करतो नथी त्यां देवलोकमां रहेलां पुद्गलोनुं ग्रहण करीने
विकुर्वण करे छे. ए प्रमाणे ए गमवडे यावत् ? एकवर्णवाळा एक आकारने, २ एकवर्णवाळा अनेक आकारने, ३ अनेकवर्णवाळा

६ शतके
उद्देशः ९
॥४८०॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४८१॥

एक आकारने अने ४ अनेकवर्णवाळा अनेक आकारने विकुर्वित करवा शक्त छे ए प्रमाणे चार भांगा जाणवा. [प्र०] हे भगवन् ! महर्धिक यावत् महानुभागवाळो देव बहारनां पुद्गलोने ग्रहण कर्या सिवाय काळा पुद्गलने नीलपुद्गलपणे परिणमाववा अने नीलपुद्गलने काळापुद्गलपणे परिणमाववा समर्थ छे ? [उ०] हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी, पण पुद्गलोलुं ग्रहण करीने तेम करवा समर्थ छे. [प्र०] हे भगवन् ! शुं ते देव इहगतादिपुद्गलोने ग्रहण करीने तेम करवा समर्थ छे ? [उ०] हे गौतम ! पूर्व प्रमाणे तेज समजवुं, विशेष ए के 'विकुर्वे छे' ने बदले 'परिणमावे छे' एम कहेवुं, ए प्रमाणे काळा पुद्गलने लालपुद्गलपणे, ए प्रमाणे काळापुद्गलनी साथे यावत् शुक्ल, ए प्रमाणे नीलनी साथे यावत् शुक्ल, ए प्रमाणे लालपुद्गलने यावत् शुक्लपणे, ए प्रमाणे हारिद्रपुद्गल साथे यावत् शुक्ल, ते ए प्रमाणे ए क्रमवडे गंध रस अने स्पर्श संबंधे समजवुं यावत् कर्कश स्पर्शवाळा, कोमळ स्पर्शवाळा पुद्गलपणे परिणमावे. ए प्रमाणे बे बे विरुद्ध गुणोने गुरुक अने लघुक, शीत अने उष्ण, स्निग्ध अने रूक्ष वर्णादिने सर्वत्र 'परिणमावे' छे. परिणमावे छे ए क्रियाना अहीं बवे आलापक कहेवा; एक तो पुद्गलोलुं ग्रहण करीने परिणमावे छे, अने बीजो पुद्गलोलुं ग्रहण नहि करीने नथी परिणमावतो. ॥ २५२ ॥

अविसुद्धलेसेणं भंते ! देवे असमोहएणं अप्पाणएणं अविसुद्धलेसं देवं देविं अन्नयरं जाणति पामति ? ? णो तिणट्ठे समट्ठे, एवं अविसुद्धलेसे असमोहएणं अप्पाणेणं विसुद्धलेसं देवं ३, २ । अविसुद्धलेसे समोहएणं अप्पाणेणं अविसुद्धलेसं देवं ३, ३ । अविसुद्धलेसे देवे समोहएणं अप्पाणेणं विसुद्धलेसं देवं ३, ४ । अविसुद्धलेसे समोहयासमोहएणं अप्पाणेणं अविसुद्धलेसं देवं ३, ५ । अविसुद्धलेसे समोहया० विसुद्धलेसं देवं ३,

६ शतके
उद्देशः ९
॥४८१॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४८२॥

६ ॥ विसुद्धलेसे असमो० अविशुद्धलेसं देवं ३, १ । विसुद्धलेसे असमोहणं विसुद्धलेसं देवं ३, २ । विसुद्धलेसे
णं भंते ! देवे समोहणं अविशुद्धलेसं देवं ३ जाणइ० ? , हंता जाणइ०, एव विसुद्ध० समो० विसुद्धलेसं देवं ३
जाणइ ? , हंता जाणइ ४ । विसुद्धलेसे समोहयासमोहणं अविशुद्धलेसं देवं ३, ५ । विसुद्धलेसे समोहयासमो-
हणं विसुद्धलेसं देवं ३, ६ । एवं हेट्टिल्लएहिं अट्टहिं न जाणइ न पासइ, उवरिल्लएहिं चउहिं जाणइ पासइ ।
सेवं भंते ! सेवं भंते ! ॥ (सूत्रं २५३) छट्ठसए नवमो उद्देशो संमत्तो ॥ ६-९ ॥

[प्र०] हे भगवन् ! अविशुद्ध लेश्यावाळो देव अनुपयुक्त आत्मावडे अविशुद्ध लेश्यावाळा देवने, वा देवीने, वा अन्यतरने ते
बेमांना एकने जाणे छे ? जूए छे ? [उ०] हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी. ए प्रमाणे २ अशुद्ध लेश्यावाळो देव अनुपयुक्त आत्मा-
वडे विशुद्ध लेश्यावाळा देवने, देवीने, वा अन्यतरने जाणे, जूए ? ३ अविशुद्धलेश्यावाळो देव उपयुक्त आत्मावडे अविशुद्ध लेश्या-
वाळा देवने इत्यादि, ४ अविशुद्ध लेश्यावाळो देव उपयुक्त आत्मावडे विशुद्ध लेश्यावाळा देवने इत्यादि, ५ अविशुद्ध लेश्यावाळो
देव उपयुक्तानुपयुक्त आत्मावडे अविशुद्ध लेश्यावाळा देवने इत्यादि, ६ अविशुद्ध लेश्यावाळो उपयुक्तापयुक्त आत्मावडे विशुद्ध
लेश्यावाळा देवने इत्यादि, ७ विशुद्ध लेश्यावाळो अनुपयुक्त आत्मावडे अविशुद्ध लेश्यावाळा देवने इत्यादि, ८ विशुद्ध लेश्यावाळो
अनुपयुक्त आत्मावडे विशुद्ध लेश्यावाळा देवने इत्यादि. [प्र०] हे भगवन् ! विशुद्ध लेश्यावाळो देव उपयुक्त आत्मावडे अविशुद्ध
लेश्यावाळा देव वगेरेने जाणे ? [उ०] हे गौतम ! हा, जाणे. [प्र०] ए प्रमाणे, हे भगवन् ! १० विशुद्ध लेश्यावाळो देव उपयुक्त
आत्मावडे विशुद्ध लेश्यावाळा देव वगेरेने जाणे ? [उ०] हे गौतम ! हा, जाणे. [प्र०] ११ विशुद्ध लेश्यावाळो, देव उपयुक्तानुप-

६ शतके
उद्देशः ९
॥४८२॥

ઘ્યાન્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૮૩॥

યુક્ત આત્માવડે અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા દેવ વિગેરેને ઇત્યાદિ, તથા ૧૨ વિશુદ્ધ લેશ્યાવાળો દેવ ઉપયુક્તાનુપયુક્ત આત્માવડે વિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા દેવ વગેરેને જાણે ? જૂણ ? [૩૦] એ પ્રમાણે નીચલા આઠ ઇટલે શરૂઆતના આઠ ભાંગાવડે જાણે નહિ, અને જૂણ નહિ અને ઉપરના ચાર ઇટલે પાછળના ચાર ભાંગાવડે જાણે અને જૂણ. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે એમ કહી યાવત્ વિહરે છે. ॥ ૨૫૩ ॥

ભગવત્ સુધર્મસ્વામીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્રના છઠ્ઠા શતકમાં નવમા ઉદ્દેશનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

ઉદ્દેશક ૧૦.

આગળના નવમા ઉદ્દેશકમાં અવિશુદ્ધલેશ્યાવાળાને જ્ઞાનનો અભાવ કહ્યો છે, હવે આ દશમ ઉદ્દેશકમાં પણ તેજ જ્ઞાનના અભાવને લગતી વાતને દર્શાવતા આ સૂત્ર કહે છે.

અન્નઉત્થિયા ણં ભંતે ! એવમાઙ્કસ્વંતિ જાવ પરુવેંતિ જાવતિયા રાયગિહે નયરે જીવા એવહયાણં જીવાણં નો ચક્કિયા કેહુ સુહં વા દુહં વા જાવ કોલટ્ટિગમાયમવિ નિપ્પાવમાયમવિ કલમમાયમવિ માસમાયમવિ મુગ્ગમાયમવિ જૂયામાયમવિ લિક્ખામાયમવિ અભિનિવદ્દેત્તા ઉવ્વદંસિત્તે, સે કહમેયં ભંતે ! એવં ?, ગોયમા ! જનં તૈ અન્નઉત્થિયા એવમાઙ્કસ્વંતિ જાવ મિચ્છંતે એવમાહંસુ, અહં પુણ ગોયમા ! એવમાઙ્કસ્વામિ જાવ પરુવેમિ-સવ્વલોપ્પવિ ય ણં સવ્વજીવાણં ણો ચક્કિયા કોઈ સુહં વા તં ચેવ જાવ ઉવ્વદંસિત્તે. સે કેણદ્દેણં ?, ગોયમા !

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૧૦
॥૪૮૩॥

બ્યાख्या-
પ્રજ્ઞપ્તિઃ
॥૪૮૪॥

અયન્નં જંબુદીવે ૨ જાવ વિસેસાહિં પરિક્ષેવેણં પન્નત્તે, દેવે ણં મહિઙ્ગીએ જાવ મહાણુભાગે એમં મહં સવિલે-
વણં ગંધસમુગ્ગગં ગહાય તં અવદાલેતિ તં અવદાલેત્તા જાવ ઇણામેવ કટ્ટુ કેવલકપ્પં જંબુદીવં ૨ તીહિં અચ્છ-
રાનિવાણિં તિસત્તસુત્તો અણુપરિયટ્ઠિત્તાણં હવ્વમાગચ્છેજ્ઞા, સે વૂણં ગોયમા ! સે કેવલકપ્પે જંબુદીવે ૨ તેહિં
ઘાણપોગ્ગલેહિં ફુડે ?, હંતા ફુડે, ચક્કિયા ણં ગોયમા ! કેતિ તેસિં ઘાણપોગ્ગલાણં કોલટ્ઠિયામાયમવિ જાવ
ઉવદંસિત્તે ?, ણો તિણટ્ઠે સમટ્ઠે, સે તેણટ્ઠેણં જાવ ઉવદંસેત્તે ॥ (સૂત્રં ૨૫૪) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! અન્યતીર્થિકો એ પ્રમાણે કહે છે યાવત્ પ્રરૂપે છે, કે રાજગૃહ નગરમાં જેટલા જીવો છે, એટલા જીવોને
કોઈ બોરના ઠલીયા જેટલું પળ, વાઝ જેટલું પળ, કલાય કે ચોખા જેટલું પળ, અડદ જેટલું પળ, મગ જેટલું પળ, જૂ જેટલું પળ
અને લીંચ જેટલું પળ સુખ યા દુઃખ કાઢીને દેખાડવા સમર્થ નથી, હે ભગવન્ ! એ તે કેવી રીતે એમ હોઈ શકે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ !
તે અન્યતીર્થિકો જે એ પ્રમાણે કહે છે, યાવત્ પ્રરૂપે છે તે એ પ્રમાણે મિથ્યા, સ્વોદું કહે છે, હે ગૌતમ ! હું વઝી આ પ્રમાણે કહું છું
યાવત્ પ્રરૂપું છું કે સર્વ લોકમાં પળ સર્વ જીવોને કોઈ સુખ વા દુઃખ તેજ યાવત્ કાઢીને દર્શાવવા સમર્થ નથી. [પ્ર૦] હે ભગવન્ !
તે શા હેતુથી ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! આ જંબુદ્વીપ નામનો દ્વીપ યાવત્ પરિક્ષેપવડે વિશેષાધિક કહ્યો છે, મહર્ધિક યાવત્ મહાનુભાવ-
વાળો દેવ, એક, મોટો, વિલેપનવાળો ગંધવાઝા દ્રવ્યનો ઢાબડો લઈને ઉઘાડે અને તેને ઉઘાડી યાવત્ 'આ જાડું છું' એમ કહી સંપૂર્ણ
જંબુદ્વીપને ત્રણ ચપટીવડે ૨૧ વાર ફરી પાછો શીઘ્ર પાછો આવે, હે ગૌતમ ! તે સંપૂર્ણ જંબુદ્વીપ નામનો દ્વીપ, (તે દેવની આવી
શીઘ્રગતિથી ઝડેલાં) તે ગંધ પુદ્ગલોના સ્પર્શવાળો થયો કે નહિ ? હા, સ્પર્શવાળો થયો, હે ગૌતમ ! કોઈ તે ગંધપુદ્ગલોને બોરના

૬ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૧૦
॥૪૮૪॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४८५॥

ठळीया जेटलां पण यावत् दर्शाववा समर्थ छे ? ए अर्थ समर्थ नथी. ते हेतुथी सुखादिने पण यावत् दर्शाववा समर्थ नथी. ॥२५४
जीवे णं भंते ! जीवे २ जीवे ?, गोयमा ! जीवे ताव नियमा जीवे, जीवेवि नियमा जीवे । जीवे णं भंते !
नेरइए नेरइए जीवे ?, गोयमा ! नेरइए ताव नियमा जीवे, जीवे पुण सिय नेरइए सिय अनेरइए, जीवे णं भंते !
असुरकुमारे असुरकुमारे जीवे ?, गोयमा ! असुरकुमारे ताव नियमा जीवे, जीवे पुण सिय असुरकुमारे सिय
णो असुरकुमारे, एवं दंडओ भाणियव्वो जाव वेमाणियाणं । जीवति भंते ! जीवे जीवे जीवति ?, गोयमा !
जीवति ताव नियमा जीवे, जीवे पुण सिय जीवति सिय नो जीवति, जीवति भंते ! नेरइए २ जीवति ?,
गोयमा ! नेरइए ताव नियमा जीवति २ पुण सिय नेरइए सिय अनेरइए, एवं दंडओ नेयव्वो जाव वेमाणि-
याणं । भवसिद्धीए णं भंते ! नेरइए २ भवसिद्धीए ?, गोयमा ! भवसिद्धीए सिय नेरइए सिय अनेरइए, नेरइए-
ऽविय सिय भवसिद्धीए सिय अभवसिद्धीए, एवं दंडओ जाव वेमाणियाणं ॥ (सूत्रं २५५) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! शुं जीव जीव (चैतन्य) छे ? के चैतन्य जीव छे ? [उ०] हे गौतम ! जीव नियमे चैतन्य जीव छे अने
जीव चैतन्य पण नियमे जीव छे. [प्र०] हे भगवन् ! जीव नैरयिक छे ? के नैरयिक जीव छे ? [उ०] हे गौतम ! नैरयिक तो नियमे
जीव छे अने जीव तो नैरयिक पण होय तथा अनैरयिक पण होय. [प्र०] हे भगवन् ! जीव असुरकुमार छे ? के असुरकुमार जीव
छे [उ०] हे गौतम ! असुरकुमार तो नियमे जीव छे अने जीव तो असुरकुमार पण होय तथा असुरकुमार न पण होय. ए प्रमाणे
यावत् वैमानिक सुधी दंडक कहेवो. [प्र०] हे भगवन् ! जीवे प्राणधारण करे ते जीव कहेवाय ? के जीव होय ते प्राणधारण करे ?

६ शतके
उद्देशः १०
॥४८५॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४८६॥

[उ०] हे गौतम ! प्राणधारण ते नियमे जीव कहेवाय अने जे जीव होय ते प्राणधारण करे पण खरो अने न पण करे. [प्र०] हे भगवन् ! प्राणधारण करे ते नैरयिक कहेवाय ? के नैरयिक होय ते प्राणधारण करे ? [उ०] हे गौतम ! नैरयिक तो नियमे प्राण धारण करे अने प्राण धारण करनार तो नैरयिक पण होय अने अनैरयिक पण होय, ए प्रमाणे यावत् वैमानिक सुधी दंडक कहेवो. [प्र०] हे भगवन् ! भवसिद्धिक नैरयिक होय ? के नैरयिक भवसिद्धिक होय ? [उ०] हे गौतम ! भवसिद्धिक नैरयिक पण होय अने अनैरयिक पण होय तथा नैरयिक भवसिद्धिक पण होय अने अभवसिद्धिक पण होय. ए प्रमाणे यावत् वैमानिक सुधी दंडक कहेवो. ॥ २५५ ॥

अन्नउत्थिया णं भंते ! एवमाइक्खंति जाव परूवेति एवं खलु सव्वे पाणा भूया जीवा सत्ता एगंतदुक्खं वेयणं वेयंति, से कहमेयं भंते ! एवं ?, गोयमा ! जन्नं ते अन्नउत्थिया जाव मिच्छं ते एवमाहंसु, अहं पुण गोयमा ! एवमाइक्खामि जाव परूवेमि अत्थेगइया पाणा भूया जीवा सत्ता एगंतदुक्खं वेयणं वेयंति, आहच्च सायं, अत्थेगतिया पाणा भूया जीवा सत्ता एगंतसायं वेयणं वेयंति, आहच्च अस्सायं वेयणं वेयंति, अत्थे-गइया पाणा भूया जीवा सत्ता वेमायाए वेयणं वेयंति, आहच्च सायमसायं । से केणट्ठेणं ?, गोयमा ! नेरइया एगंतदुक्खं वेयणं वेयंति [आहच्च सायमसायं] आहच्च सायं, भवणवइवाणमंतरजोइसवेमाणिया एगंत-सायं वेदणं वेयंति, आहच्च असायं, पुढविकाइया जाव मणुस्सा वेमायाए वेयणं वेयंति, आहच्च सायमसायं, से तेणट्ठेणं० ॥ (सूत्रं २५६) ॥

६ शतके
उद्देशः १०
॥४८६॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४८७॥

[प्र०] हे भगवन् ! अन्यतीर्थिको ए प्रमाणे कहे छे यावत् प्ररूपे छे के, ए प्रमाणे निश्चित छे के, सर्व, प्राणो, भूतो, जीवो अने सत्त्वो, एकांत दुःखरूप वेदनाने वेदे छे, हे भगवन् ! ते ए एवी रीते केम होय ? [उ०] हे गौतम ! ते अन्यतीर्थिको जे कांइ यावत् कहे छे ते ए प्रमाणे मिथ्या कहे छे, हे गौतम ! वळी, हुं आ प्रमाणे कहुं छुं यावत् प्ररूपुं छुं के, केटलाक प्राणो, भूतो, जीवो अने सत्त्वो एकांत दुःखरूप वेदनाने वेदे छे अने कदाचित् सुखने वेदे छे, तथा केटलाक प्राणो, भूतो, जीवो अने सत्त्वो एकांत सुखरूप वेदनाने वेदे छे अने कदाचित् दुःखने वेदे छे, वळी, केटलाक प्राणो, भूतो, जीवो अने सत्त्वो विविध प्रकारे वेदनाने वेदे छे एटले छे कदाचित् सुखने अने कदाचित् दुःखने वेदे छे. [प्र०] हे भगवन् ! ते शा हेतुथी ? [उ०] हे गौतम ! नैरयिको एकांत दुःखरूप वेदनाने वेदे छे, अने कदाचित् सुखने वेदे छे, भवनपतिओ, वानव्यंतरो, ज्योतिष्को अने वैमानिको एकांत सुखरूप वेदनाने वेदे छे अने कदाचित् दुःखने वेदे छे. पृथिवीकायथी मांडी यावत् मनुष्यो सुधीना जीवो विविध प्रकारे वेदनाने वेदे छे एटले कदाचित् सुखने अने दुःखने वेदे छे, ते हेतुथी पूर्व प्रमाणे कहुं छे. ॥ २५६ ॥

नेरइया णं भंते ! जे पोग्गले अत्तमायाए आहारेंति ते किं आयसरीरखेत्तोगाढे पोग्गले अत्तमायाए आहारेंति अणंतरखेत्तोगाढे पोग्गले अत्तमायाए आहारेंति परंपरखेत्तोगाढे पोग्गले अत्तमायाए आहारेंति ?, गोयमा ! आयसरीरखेत्तोगाढे पोग्गले अत्तमायाए आहारेंति, नो अणंतरखेत्तोगाढे पोग्गले अत्तमायाए आहारेंति, नो परंपरखेत्तोगाढे० जहा नेरइया तहा जाव वेमाणियाणं दंडओ । (सूत्रं २५७)

[प्र०] हे भगवन् ! नैरयिको आत्मद्वारा ग्रहण करी जे पुद्गलोने आहरे छे ते शुं आत्मशरीर क्षेत्रावगाढ पुद्गलोने आत्मद्वारा

६ शतके
उद्देशः १०
॥४८७॥

६ शतके
उद्देशः १०
॥४८८॥

न्याख्या-

प्रज्ञप्तिः

॥४८९॥

॥ अथ सप्तम शतकम् ॥

उद्देशक १.

आहार १ विरति २ थावर ३ जीवा ४ पक्षी ५ य आउ ६ अणगारे ७ ।

छउमत्थ ८ असंवुड ९ अन्नउत्ति १० दस सत्तमंमि सए ॥ ५३ ॥

१ आहार, २ विरति, ३ थावर, ४ जीव, ५ पक्षी, ६ आयुष्, ७ अनगार, ८ छमत्थ, ९ असंवृत, अने १० अन्यतीर्थिक ए संबन्धे सातमा शतकमां दश उद्देशको छे.

तेणं कालेणं तेणं समएणं जाव एवं वदासी-जीवे णं भंते ! कं समयमणाहारए भवइ ?, गोयमा ! पढमे समए सिय आहारए सिय अणाहारए बितिए समए सिय आहारए सिय अणाहारए ततिए समए सिय आहारए सिय अणाहारए, चउत्थे समए नियमा आहारए, एवं दंडओ, जीवा य एगिंदिया य चउत्थे समए, सेसा ततिए समए ॥ जीवे णं भंते ! कं समयं सव्वप्पाहारए भवति ?, गोयमा ! पढमसमयोववन्नए वा चरम-समए भवत्थे वा एत्थ णं जीवे णं सव्वप्पाहारए भवइ, दंडओ भाणियव्वो जाव वेमाणियाणं ॥ (सुत्रं २५९) ॥

[प्र०] ते काले ते समये (गौतम इन्द्रभूति) अनगार ए प्रमाणे बोल्या हे भगवन् ! जीव (परभवमां जतां) कये समये अनाहारक (आहार नहि करनार) होय ? [उ०] हे गौतम ! (परभवमां) प्रथम समये जीव कदाच आहारक होय अने कदाच अनाहारक

७ शतके

उद्देशः १

॥४८९॥

ધ્યાન્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૪૯૦॥

હોય, વીજે સમયે કદાચ આહારક હોય અને કદાચ અનાહારક હોય, ત્રીજે સમયે કદાચ આહારક હોય અને કદાચ અનાહારક હોય, પરન્તુ ચોથે સમયે અવશ્ય આહારક હોય, એ પ્રમાણે (નારક इत्यादि चोवीस) દંડક (પાઠ) કહેવા. સામાન્ય જીવો અને એકેન્દ્રિયો ચોથે સમયે આહારક હોય છે, અને (એકેન્દ્રિય શિવાય) વાકીના જીવો ત્રીજે સમયે આહારક હોય છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જીવ કયે સમયે સૌથી અલ્પ આહારવાળો હોય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! ઉત્પન્ન થતાં પ્રથમ સમયે અને ભવને (જીવિતને) છેલ્લે સમયે; આ સમયે જીવ સૌથી અલ્પ આહારવાળો હોય છે. એ પ્રમાણે વૈમાનિક સુધી દંડક કહેવો. ॥ ૨૫૯ ॥

કિંસંઠિએ ણં મંતે! લોએ પન્નત્તે?, ગોયમા! સુપિંદુગસંઠિએ લોએ પન્નત્તે, હેટ્ટા વિચ્છિન્ને જાવ ઉપ્પિ ઉડ્ઠંમુહં-ગાગારસંઠિએ, તંસિં ચ ણં સાસયંસિ લોગંસિ હેટ્ટા વિચ્છિન્નંસિ જાવ ઉપ્પિં ઉડ્ઠંમુહંગાગારસંઠિયંસિ ઉપ્પન્ન-નાણદંસણધરે અરહા જિણે કેવલી જીવેવિ જાણઈ પાસઈ અજીવેવિ જાણઈ પાસઈ તઓ પચ્છા સિજ્ઞતિ જાવ અંતં કરેઈ ॥ (સૂત્રં ૨૬૦) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! લોકનું સંસ્થાન (આકાર) કેવા પ્રકારે કહ્યું છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! લોક સુપ્રતિષ્ઠક શરાવના આકાર જેવો કહેલો છે. તે નીચે વિસ્તીર્ણ-પહોળો યાવત્ ઉપર ઊર્ધ્વ (ઉભા) મૃદંગના આકારે સંસ્થિત છે. નીચે વિસ્તીર્ણ યાવત્ ઉપર ઊર્ધ્વ મૃદંગના આકારે રહેલા તે શાશ્વત લોકમાં ઉત્પન્ન થયેલા જ્ઞાન અને દર્શનને ધારણ કરનાર અરિહંત જિન કેવલજ્ઞાની જીવોને પણ જાણે છે અને જૂએ છે, અજીવોને પણ જાણે છે અને જૂએ છે, ત્યારપછી સિદ્ધ થાય છે, યાવત્ (સર્વ દુઃખોનો) અંત કરે છે. ॥૨૬૦॥

સમણોવાસગસ્સ ણં મંતે ! સામાયિકકલ્લસ્સ સમણોવાસે અચ્છમાણસ્સ તસ્સ ણં મંતે ! કિં ઈરિયાવહિયા

૭ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૧
॥૪૯૦॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४९१॥

किरिया कज्जइ? संपराइया किरिया कज्जई ?, गोयमा ! समणोवासयस्स णं सामाइयकडस्स समणोवासए
अच्छमाणस्म आया अहिगरणीभवइ, आयाहिगरणवत्तिं च णं तस्स नो ईरियावहिया किरिया कज्जइ,
संपराइया किरिया कज्जइ, से तेणट्ठेणं जाव संपराइया ॥ (सूत्रं २६१)

[प्र०] हे भगवन् ! श्रमणना उपाश्रयमां रहीने सामायिक करनार श्रमणोपासकने (श्रावकने) शुं ऐर्यापथिकी क्रिया लागे के
सांपरायिकी क्रिया लागे ? [उ०] हे गौतम ! ऐर्यापथिकी क्रिया न लागे, पण साम्परायिकी क्रिया लागे. [प्र०] हे भगवन् ! शा
हेतुथी यावत् सांपरायिकी क्रिया लागे ? [उ०] हे गौतम ! श्रमणना उपाश्रयमां रही सामायिक करनार श्रावकनो आत्मा अधिकरण
(कषायना साधनो) युक्त छे, तेथी तेने आत्माना (पोताना) अधिकरण निमित्ते ऐर्यापथिकी क्रिया न लागे, पण सांपरायिकी क्रिया
लागे, ते हेतुथी यावत् सांपरायिकी क्रिया लागे छे. ॥ २६१ ॥

समणोवासगस्स णं भंते ! पुब्बामेव तसपाणसमारंभे पच्चक्खाए भवति, पुढविसमारंभे अपच्चक्खाए
भवइ, से य पुढविं खणमाणे अण्णयरं तसं पाणं विहिंसेज्जा से णं भंते ! तं वयं अतिचरति?, णो तिणट्ठे समट्ठे,
नो खल्लु से तस्स अतिवायाए आउट्ठति । समणोवासयस्स णं भंते ! पुब्बामेव वणस्सइसमारंभे पच्चक्खाए,
से य पुढविं खणमाणे अन्नयरस्स रुक्खस्स मूलं छिंदेज्जा से णं भंते ! तं वयं अतिचरति !, णो तिणट्ठे समट्ठे,
नो खल्लु तस्स अइवायाए आउट्ठति ॥ (सूत्रं २६२) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! जे श्रमणोपासकने पूर्वे त्रसजीवोना वधनुं प्रत्याख्यान होय अने पृथ्वीकायना वधनुं प्रत्याख्यान न होय,

७ शतके
उद्देशः १
॥४९१॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४९२॥

ते पृथ्वीने खोदता जो कोई त्रस जीवनी हिंसा करे तो हे भगवन् ! तेने ते व्रतमां अतिचार लागे ? [उ०] हे गौतम ! ए अर्थ योग्य नथी. कारण के ते (श्रावक) तेनो वध करवा प्रवृत्ति करतो नथी. [प्र०] हे भगवन् ! श्रमणोपासके पूर्व वनस्पतिना वधनुं प्रत्याख्यान कर्युं होय, ते पृथिवीने खोदता कोई एक वृक्षना मूळने छेदी नांखे तो तेने ते व्रतनो अतिचार लागे ? [उ०] हे गौतम ! ए अर्थ योग्य नथी. कारण के ते तेना (वनस्पतिना) वध माटे प्रवृत्ति करतो नथी. ॥ २६२ ॥

समणोवासए णं भंते ! तहारूवं समणं वा माहणं वा फासुएसणिज्जेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेमाणे किं लभइ ?, गोयमा ! समणोवासए णं तहारूवं समणं वा जाव पडिलाभेमाणे तहारूवस्स समणस्स वा माहणस्स वा समाहिं उप्पाएति, समाहिकारए णं तमेव समाहिं पडिलभइ । समणोवासए णं भंते ! तहारूवं समणं वा जाव पडिलाभेमाणे किं चयति ?, गोयमा ! जीवियं चयति दुच्चयं चयति दुक्करं करेति दुल्लहं लहइ बोहिं बुज्झइ तओ पच्छा सिज्झति जाव अंतं करेति (सूत्रं २६३)

[प्र०] हे भगवन् ! तेवा प्रकारना (उत्तम) श्रमण या ब्राह्मणने प्रासुक (अचित्त-निर्जीव) अने एषणीय (दोषरहित इच्छवा योग्य) अशन, पान, खादिम अने खादिम आहारवडे प्रतिलाभता-सत्कार करता श्रमणोपासकने शो लाभ थाय ? [उ०] हे गौतम ! तेवा प्रकारना श्रमण या ब्राह्मणने यावत् प्रतिलाभतो श्रमणोपासक तेवा प्रकारना श्रमण या ब्राह्मणने समाधि उत्पन्न करे छे, अने समाधि करनार (श्रावक) ते समाधिने प्राप्त करे छे. [प्र०] हे भगवन् ! तथारूप श्रमणने यावत् प्रतिलाभतो श्रमणोपासक शेनो त्याग करे ? [उ०] हे गौतम ! जीवितनो (जीवननिर्वाहना कारणभूत अन्नादिनो) त्याग करे, दुस्त्यज वस्तुनो त्याग करे, बोधि-

७ शतके
उद्देशः १
॥४९२॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४९३॥

सम्यग्दर्शननो अनुभव करे, त्यापछी सिद्ध थाय, यावत् (सर्व दुःखनो) अंत करे. ॥ २६३ ॥

अत्थि णं भंते ! अकम्मस्स गती पन्नायति ?, हंता अत्थि ॥ कहन्नं भंते ! अकम्मस्स गती पन्नायति ?, गोयमा ! निस्संगयाए निरंगणयाए गतिपरिणामेणं बंधणछेयणयाए निरंधणयाए पुव्वपओगेणं अकम्मस्स गती पन्नत्ता ॥ कहन्नं भंते ! निस्संगयाए निरंगणयाए गइपरिणामेणं बंधणछेयणयाए निरंधणयाए पुव्वपओगेणं अकम्मस्स गती पन्नायति ?, से जहानामए-केइ पुरिसे सुक्कं तुंबं निच्छिड्डं निरुवहयंति आणुपुव्वीए परिकम्मेमाणे २ दब्भेहि य कुसेहि य वेढेइ २ अट्ठहिं मट्ठियालेवेहिं लिंपइ २ उण्हे दलयति भूतिं २ सुक्कं समाणं अत्थाहमतारमपोरिसियंसि उदगंसि पक्खिवेज्जा, से नूणं गोयमा ! से तुंबे तेसिं अट्ठण्हं मट्ठियालेवाणं गुरुयत्ताए भारियत्ताए गुरुसंभारियत्ताए सलिलतलमतिवइत्ता अहे धरणितलपइट्ठाणे भवइ ?, हंता भवइ, अहे णं से तुंबे अट्ठण्हं मट्ठियालेवाणं परिकखएणं धरणितलमतिवइत्ता उप्पि सलिलतलपइट्ठाणे भवइ ?, हंता भवइ, एवं खलु गोयमा ! निस्संगयाए निरंगणयाए गइपरिणामेणं अकम्मस्स गइ पन्नायति ।

[प्र०] हे भगवन् ! कर्मरहित जीवनी गति स्वीकाराय ? [उ०] हे गौतम ! हा, स्वीकाराय. [प्र०] हे भगवन् ! कर्मरहित जीवनी गति केवी रीते स्वीकाराय ? [उ०] हे गौतम ! निःसंगपणाथी, नीरागपणाथी, गतिना परिणामथी, बंधननो छेद थवाथी, निरिधन थवाथी-कर्मरूप इन्धनथीपुक्त थवाथी अने पूर्वप्रयोगथी कर्मरहित जीवनी गति स्वीकाराय छे. [प्र०] हे भगवन् ! निःसं-

७ शतके
उद्देशः १
॥४९३॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४९४॥

गपणाथी, नीरागपणाथी अने गतिना परिणामथी कर्मरहित जीवनी गति शी रीते स्वीकाराय ? [उ०] हे गौतम ! जेम कोई एक पुरुष छिद्र विनाना, नहि भांगेला मुका तुंबडाने क्रमपूर्वक अत्यंत संस्कार करीने डाभ अने कुश बडे वींटे, त्यारपछी तेने माटीना आठ लेपथी लींपे, लींपीने तापमां मुकवे, ज्यारे ते तुंबडुं अत्यंत मुकाय त्यारे ताग विनाना अने न तरी शकाय तेवा पुरुषप्रमाणथी अधिक (उंडा) पाणीमां तेने नांखे, हे गौतम ! खरेखर ते तुंबडुं माटीना आठ लेप बडे गुरु थयेळुं होवाथी, भारे थवाथी अने अधिक वजनवाळुं होवाथी पाणीना उपरना तळीआने छोडी नीचे पृथिवीने तळीए जइ बेसे ? हा बेसे. हवे ते माटीना आठ लेपनो क्षय थाय त्यारे ते तुंबडुं पृथिवीना तळने छोडी पाणीना तळ उपर आवीने रहे ? हा रहे. ए प्रमाणे हे गौतम ! निःसंगपणाथी, नीरागपणाथी अने गतिना परिणामथी कर्मरहित जीवनी गति स्वीकाराय छे.

कहन्नं भंते ! बंधणछेदणयाए अकम्मस्स गई पन्नत्ता ?, गोयमा ! से जहानामए-कलसिंबलियाइ वा मुग्गसिंबलियाइ वा माससिंबलियाइ वा सिंबलिसिंबलियाइ वा एरंडमिंजियाइ वा उण्हे दिन्ना मुक्का समाणी फुडित्ता णं एगंतमंतं गच्छइ, एवं खलु गोयमा ! ० । कहन्नं भंते ! निरंधणयाए अकम्मस्स गती ?, गोयमा ! से जहानामए-धूमस्स इंधणविप्पमुक्कस्स उड्ढं वीससाए निव्वाघाएणं, गती पवत्तति, एवं खलु गोयमा ! ० । कहन्नं भंते ! पुव्वप्पओगेणं अकम्मस्स गती पन्नत्ता ?, गोयमा ! से जहानामए-कंडस्स कोदंडविप्पमुक्कस्स लक्खाभिमुही निव्वाघाएणं गती पवत्तइ, एवं खलु गोयमा ! नीसंगयाए निरंगणयाए जाव पुव्वप्पओगेणं अकम्मस्स गती पणत्ता ॥ (सूत्रं २६४) ॥

७ शतके
उद्देशः १
॥४९४॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૪૯૫॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! બંધનનો હેદ થવાથી કર્મરહિત જીવની ગતિ શી રીતે સ્વીકારાય ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ એક વટા-
ળાની શિંગ, મગની શિંગ, અડદની શિંગ, સિંબલીની (શેમલાની) શિંગ અને ઇંદાનું ફલ તડકે મૂક્યા હોય અને સુકાય ત્યારે તે
ફુટીને (તેમાંના બીજ) પૃથિવીની એક બાજુએ જાય; એ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! બંધનનો હેદ થવાથી કર્મરહિત જીવની ગતિ સ્વીકારાય છે.
[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! નિર્લિધન (કર્મરૂપ ઇન્ધનથી મુક્ત) થવાથી કર્મરહિત જીવની ગતિ શી રીતે સ્વીકારાય ? [ઉ૦] હે ગૌતમ !
ઇન્ધનથી છૂટેલા ધૂમની ગતિ સ્વાભાવિક રીતે પ્રતિબન્ધ શિવાય ઊંચે પ્રવર્તે છે. એ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! [નિર્લિધનપણાથી-કર્મરૂપ
ઇન્ધનથી મુક્ત થવાથી કર્મરહિત જીવની ગતિ પ્રવર્તે છે.] [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! પૂર્વના પ્રયોગથી કર્મરહિત જીવની ગતિ શી રીતે
સ્વીકારાય ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ એક ધનુષથી છૂટેલા બાણની ગતિ પ્રતિબન્ધ શિવાય લક્ષ્યના સન્મુખ પ્રવર્તે છે, તેમ હે
ગૌતમ ! પૂર્વપ્રયોગથી કર્મરહિત જીવની ગતિ સ્વીકારાય છે, હે ગૌતમ ! એ પ્રમાણે નિઃસંગતાથી, નીરાગતાથી, યાવત્ પૂર્વપ્રયોગથી
કર્મરહિત જીવની ગતિ સ્વીકારાય છે. ॥૨૬૪॥

દુઃખી બંતે ! દુઃખેણં ફુડે અદુઃખી દુઃખેણં ફુડે ?, ગોયમા ! દુઃખી દુઃખેણં ફુડે, નો અદુઃખી દુ-
ઃખેણં ફુડે । દુઃખી ણં બંતે ! નેરતિએ દુઃખેણ ફુડે અદુઃખી નેરતિએ દુઃખેણં ફુડે ?, ગોયમા ! દુઃખી નેર-
તિએ દુઃખેણં ફુડે, નો અદુઃખી નેરતિએ દુઃખેણં ફુડે, એવં દંડઓ જાવ વેમાણિયાણં, એવં પંચ દંડગા નેયન્વા,
દુઃખી દુઃખેણં ફુડે ૧ દુઃખી દુઃખં પરિયાયહ ૨ દુઃખી દુઃખં ઉદીરેહ ૩ દુઃખી દુઃખં વેદેતિ ૪ દુઃખી
દુઃખં નિજ્જરેતિ ૫ ॥ (સૂત્રં ૨૬૫) ॥

૭ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૧
॥૪૯૫॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४९६॥

[प्र०] हे भगवन् ! दुःखी जीव दुःखी व्याप्त बद्ध होय के अदुःखी-दुःखरहित जीव दुःखी व्याप्त होय ? [उ०] हे गौतम ! दुःखी जीव दुःखी व्याप्त होय, पण दुःखरहित जीव दुःखी व्याप्त न होय. [प्र०] हे भगवन् ! दुःखी नारक दुःखी व्याप्त होय के अदुःखी नारक दुःखी व्याप्त होय ? [उ०] हे गौतम ! दुःखी नारक दुःखी व्याप्त होय, पण दुःखरहित नारक दुःखी व्याप्त न होय. ए प्रमाणे यावत् वैमानिकने विषे दंडक कहेवो. ए प्रमाणे पांच दंडक जाणवा-१ दुःखी दुःखी व्याप्त छे, २ दुःखी दुःखने ग्रहण करे छे, ३ दुःखी दुःखने उदीरे छे, ४ दुःखी दुःखने वेदे छे, ५ दुःखी दुःखनी निर्जरा करे छे. ॥ २६५ ॥

अणगारस्स णं भंते ! अणाउत्तं गच्छमाणस्स वा चिट्ठमाणस्स वा निसियमाणस्स(वा) तुयट्ठमाणस्स वा अणाउत्तं वत्थं पडिग्गहं कंबलं पायपुंछणं गेण्हमाणस्स वा निक्खिण्वमाणस्स वा तस्स णं भंते ! किं ईरियावहिया किरिया कज्जइ ? संपराइया किरिया कज्जइ ?, गो० ! नो ईरियावहिया किरिया कज्जति, संपराइया किरिया कज्जति । से केणट्ठेणं० ?, गोयमा ! जस्स णं कोहमाणमायालोभा वोच्छिन्ना भवंति तस्स णं ईरियावहिया किरिया कज्जइ, नो संपराइया किरिया कज्जइ, जस्स णं कोहमाणमायालोभा अवोच्छिन्ना भवंति तस्स णं संपरायकिरिया कज्जइ, नो ईरियावहिया, अहासुत्तं रीयमाणस्स ईरियावहिया किरिया कज्जइ, उस्सुत्तं रीयमाणस्स संपराइया किरिया कज्जइ, से णं उस्सुत्तमेव रियति, से तेणट्ठेणं० ॥ (सूत्रं २६६) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! उपयोग (आत्मजागृति, सावधानता) शिवाय गमन करता, उभा रहेता, बेसता अने सूता, तेमज उपयोग शिवाय वस्त्र, पात्र, काम्बल अने पादप्रोच्छनक (रजोहरण) ने ग्रहण करता ने मुक्ता अनगार (साधु) ने हे भगवन् ! ऐर्यापथिकी

७ शतके
उद्देशः १
॥४९६॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४९७॥

क्रिया लागे के सांपरायिकी क्रिया लागे ? [उ०] हे गौतम ! ऐर्यापथिकी क्रिया न लागे, पण सांपरायिकी क्रिया लागे. [प्र०] हे भगवन् ! शा हेतुथी ? [उ०] हे गौतम ! जेना क्रोध, मान माया अने लोभ व्युच्छिन्न—क्षीण थया छे तेने ऐर्यापथिकी क्रिया लागे छे, पण सांपरायिकी क्रिया लागती नथी. जेना क्रोध, मान, माया अने लोभ व्युच्छिन्न थया नथी तेने सांपरायिकी क्रिया लागे छे, पण ऐर्यापथिकी क्रिया लागती नथी. सूत्रने अनुसारे वर्तता साधुने ऐर्यापथिकी क्रिया लागे छे, अने सूत्रविरुद्ध वर्तनारने सांपरायिकी क्रिया लागे छे, ते उपयोगरहित साधु सूत्र विरुद्ध वर्ते छे ते माटे हे गौतम ! तेने सांपरायिकी क्रिया लागे छे. ॥२६६॥

अह भंते ! सइंगालस्स सधूमस्स संजोयणादोसदुट्ठस्स पाणभोयणस्स के अट्ठे पणत्ते ?, गोयमा ! जे णं निग्गंथे वा निग्गंथी वा फासुएसणिज्जं असणपाण ४ पडिगाहिता मुच्छिण गिद्धे गहिण अज्झोववन्ने आहारं आहारेति एस णं गोयमा ! सइंगाले पाणभोयणे, जे णं निग्गंथे वा निग्गंथी वा फासुएसणिज्जं अमणपाण ४ पडिगाहिता महया २ अप्पत्तिगकोहकिलामं करेमाणे आहारमाहारेइ एस णं गोयमा ! सधूमे पाणभोयणे, जे णं निग्गंथे वा २ जाव पडिगाहेत्ता गुणुप्पायणहेउं अन्नदव्वेण सद्धिं संजोएत्ता आहारमाहारेइ एस णं गोयमा ! संजोयणादोसदुट्ठे पाणभोयणे, एस णं गोयमा ! सइंगालस्स सधूमस्स संजोयणादोसदुट्ठस्स पाणभोयणस्स अट्ठे पणत्ते । अह भंते ! वीतिंगालस्स वीयधूमस्स संजोयणादोसविप्पमुक्कस्स पाणभोयणस्स के अट्ठे पणत्ते ?, गोयमा ! जे णं निग्गंथो वा जाव पडिगाहेत्ता अमुच्छिण जाव आहारेति एस णं गोयमा ! वीतिंगाले पाणभोयणे, जे णं निग्गंथे वा निग्गंथी वा जाव पडिगाहेत्ता णो महया अप्पत्तिगं जाव आहारेइ एस णं गोयमा !

७ शतके
उद्देशः ?
॥४९७॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४९८॥

वीयधूमे पाणभोयणे, जे णं निग्गंथेवा निग्गंथी वा जाव पडिगाहैत्ता जहालद्धं तहा आहारमाहारेइ एस णं गोयमा ! संजोयणादोसविप्पमुक्के पाणभोयणे, एस णं गोयमा ! वीर्तिंगालस्म वीयधूमस्स संजोयणादोसविप्पमुक्कस्स पाणभोयणस्स अट्टे पन्नत्ते॥ (सूत्रं २६७) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! अंगारदोषसहित अने धूमदोषसहित संयोजनादोषवडे दुष्ट पानभोजननो शो अर्थ कह्यो छे ? [उ०] हे गौतम ! कोइ निर्ग्रन्थ-साधु या साध्वी प्रासुक अने एषणीय अशन, पान, खादिम अने खादिम आहारने ग्रहण करी मूर्च्छित, गृद्ध, ग्रथित अने आसक्त थइने आहार करे तो हे गौतम ! ए अंगारदोषसहित पानभोजन कहेवाय. वळी जे जे कोइ साधु या साध्वी प्रासुक एषणीय अशन, पान, खादिम अने खादिम आहारने ग्रहण करी अत्यंत अप्रीतिपूर्वक क्रोधथी खिन्न थइने आहार करे तो हे गौतम ! ए धूमदोषसहित पानभोजन कहेवाय. कोइ साधु या साध्वी यावत् [आहारने] ग्रहण करीने गुण (स्वाद) उत्पन्न करवा माटे बीजा पदार्थ साथे संयोग करीने आहार करे तो हे गौतम ! ए संयोजनादोषवडे दुष्ट पानभोजन कहेवाय. हे गौतम ! ए प्रकारे अंगारदोष, धूमदोष अने संयोजनादोषथी दुष्ट पानभोजननो अर्थ कह्यो. [प्र०] हे भगवन् ! हवे अंगारदोषरहित, धूमदोषरहित अने संयोजनादोषरहित पानभोजननो शो अर्थ कह्यो छे ? [उ०] हे गौतम ! जे कोई निर्ग्रन्थ (के निर्ग्रन्थी) यावत् (आहारने) ग्रहण करीने मूर्च्छारहित यावत् आहार करे, तो हे गौतम ! अंगारदोषरहित पानभोजन कहेवाय. वळी जे कोइ निर्ग्रन्थ के निर्ग्रन्थी यावत् ग्रहण करीने अत्यन्त अप्रीतिपूर्वक यावत् आहार न करे, हे गौतम ! ए धूमदोषरहित पानभोजन कहेवाय. जे कोई निर्ग्रन्थ के निर्ग्रन्थी यावत् ग्रहण करीने जेवो प्राप्त थाय तेवोज आहार करे (परन्तु स्वाद माटे बीजा साथे संयोग न करे,) हे गौतम ! ए संयोजनादोष-

७ शतके
उद्देशः १
॥४९८॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥४९९॥

रहित पानभोजन कहेवाय, आ अंगारदोपरहितः धूमदोपरहित अने संयोजनादोपरहित पानभोजननो अर्थ कह्यो छे. ॥२६७॥

अह भन्ते ! खेत्तातिक्रंतस्स कालातिक्रंतस्स मग्गातिक्रंतस्स पमाणा तिक्रंतस्स पाणभोयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते ?, गो० ! जे णं निग्गंथे वा निग्गंथी वा फासुएसणिज्जं णं असणं ४ अणुग्गए सूरिए पडिग्गाहिता उग्गए सूरिए आहारमाहारेति एस णं गोयमा ! खित्तातिक्रंते पाणभोयणे, जे णं निग्गंथो वा २ जाव साइमं पढमाए पोरिसीए पडिग्गाहेत्ता पच्छिमं पोरिसिं उवायणावेत्ता आहारं आहारैइ एस णं गोयमा ! कालातिक्रंते पाणभोयणे, जे णं निग्गंथो वा २ जाव साइमं पडिगाहिता परं अद्धजोयणमेराए वीइक्कमावइत्ता आहारमाहारेइ एस णं गोयमा ! मग्गातिक्रंते पाणभोयणे, जे णं निग्गंथो वा निग्गंथी वा फासुएसणिज्जं जाव साइमं पडिगाहिता परं बत्तीसाए कुक्कुडिअंडगप्पमाणमेत्ताणं कवलाणं आहारमाहारेइ एस णं गोयमा ! पमाणाइक्रंते पाणभोयणे, अट्ठकुक्कुडिअंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाहारेमाणे अप्पाहारे दुवालसकुक्कुडिअंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाहारेमाणे अवड्ढोमोयरिया सोलसकुक्कुडिअंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाहारेमाणे दुभागप्पत्ते चउव्वीसं कुक्कुडिअंडगप्पमाणे जाव आहारमाहारेमाणे ओमोदरिए बत्तीसं कुक्कुडिअंडगमेत्ते कवले आहारमाहारेमाणे पमाणप्पत्ते, एत्तो एक्केणवि गासेणं ऊणगं आहारमाहारेमाणे समणे निग्गंथे नो पकामरसभोई इति वत्तव्वं सिया, एस णं गोयमा ! खेत्तातिक्रंतस्स कालातिक्रंतस्स मग्गातिक्रंतस्स पमाणातिक्रंतस्स पाणभोयणस्स अट्ठे पन्नत्ते ॥ (सूत्रं २६८) ॥

७ शतके
उद्देशः १
॥४९९॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५००॥

[प्र०] हे भगवन् ! हवे क्षेत्रातिक्रान्त, कालातिक्रान्त, मार्गातिक्रान्त अने प्रमाणातिक्रान्त पानभोजननो शो अर्थ कह्यो छे ?
[उ०] हे गौतम ! कोइ साधु या साध्वी प्रासुक अने एषणीय अशन, पान, खादिम अने खादिम आहारने सूर्य उग्या पहेला ग्रहण करी सूर्य उग्या पछी खाय, हे गौतम ! ए क्षेत्रातिक्रान्त पानभोजन कहेवाय. कोइ साधु या साध्वी यावत् खादिम आहारने पहेला पहोरमां ग्रहण करी छेछा पहोर सुधी राखीने पछी तेनो आहार करे, हे गौतम ! आ कालातिक्रान्त पानभोजन कहेवाय. कोइ साधु या साध्वी यावत् खादिम आहारने ग्रहण करीने अर्धयोजननी मर्यादाने ओळंगी पछी खाय, हे गौतम ! ए मार्गातिक्रान्त पानभोजन कहेवाय. कोइ साधु के साध्वी प्रासुक अने एषणीय यावत् खादिम आहारने ग्रहण करीने कुकडीना इंडा प्रमाण बत्रीशथी अधिक कवल खाय, हे गौतम ! ए प्रमाणातिक्रान्त पानभोजन कहेवाय, कुकडीना इंडाप्रमाण मात्र आठ कवलनो आहार करनार साधु अल्पाहारी कहेवाय. कुकडीना इंडाप्रमाण मात्र बार कवलनो आहार करनार साधुने कांइक न्यून अर्ध ऊनोदरिका कहेवाय. कुकडीना इंडाप्रमाण मात्र सोल कोळीआनो आहार करनार साधु द्विभागप्राप्त—अर्धाहारी कहेवाय. कुकडीना इंडाप्रमाण मात्र चोवीस कवलना आहार करनार साधुने ऊनोदरिका कहेवाय. कुकडीना इंडाप्रमाण मात्र बत्रीश कवलनो आहार करनार साधु प्रमाणमात्र—प्रमाणसर भोजन करनार कहेवाय. तेथी एक पण कवल ओछो आहार करनार साधु 'प्रक्रामरसभोजी-अत्यन्त मधुरादि रसनो भोक्ता' ए प्रमाणे न कही सकाय. हे गौतम ! ए प्रमाणे क्षेत्रातिक्रान्त, कालातिक्रान्त, मार्गातिक्रान्त अने प्रमाणातिक्रान्त पानभोजननो अर्थ कह्यो छे. ॥ २६८ ॥

अह भन्ते ! सत्थातीयस्स सत्थपरिणामयस्स एसिंयस्स वेसियस्स समुदाणियस्स पाणभोयणस्स के अहे

७ शतके
उद्देशः १
॥५००॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५०१॥

पन्नत्ते ?, गोयमा ! जे णं निग्गंथे वा निग्गंथी वा निक्खित्तसत्थमुसले ववगयमालावन्नगविलेवणे ववगयचु-
यचइयचत्तदेहं जीवविप्पजहं अकयमकारियमसंकप्पियमणाहूयमकीयकडमणुद्धि नवकोडीपरिसुद्धं दसदो-
सविप्पमुक्कं उग्गमुप्पायणेसणासुपरिसुद्धं वीतिंगालं वीतधूमं संजोयणादोसविप्पमुक्कं असुरसुरं अचवचवं अ-
दुयमविलंबियं अपरिसाडीं अक्खोवंजणवणाणुलेवणभूयं संयमजायामायावत्तिंयं संजमभारवहणट्टयाए
विलमिव पन्नगभूएणं अप्पाणेणं आहारमाहारेति एस णं गोयमा ! सत्थातीयस्स सत्थपरिणामियस्स
जाव पाणभोयणस्म अयमट्ठे पन्नत्ते । सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति ॥ (सूत्रं २६९) ॥ सत्तमसए
पढमो उद्देशो संमत्तो ७-१ ॥

[प्र०] हे भगवन् ! शस्त्रातीत (अग्नि वगेरे शस्त्रथी उतरेलो) शस्त्रपरिणमित (अग्नि वगेरे शस्त्रथी परिणाम पामेलो-अचित्त
करायलो), एषित (एषणा दोषथी रहित), व्येषित (विविध या विशेषतः एषणादोषथी रहित) सामुदायिक-भिक्षारूप पानभोजननो
शो अर्थ कह्यो छे ? [उ०] हे गौतम ! कोइ साधु या साध्वी जे शस्त्र अने मुशलादिरहित छे, तेम पुष्पमाला अने चन्दनना विलेपन
रहित छे तेओ कृम्यादि जन्तु रहित, निर्जीव, (साधुने माटे) नहि करेल, नहि करावेल, नहि संकल्पेल, अनाहूत-आमन्त्रण रहित,
नहि खरीदेल, औद्देशिक रहित, नवकोटि विशुद्ध, शंकितादि दशदोष रहित, उद्गम अने उत्पादनैपणाना दोषथी विशुद्ध, अंगारदो-
षरहित, धूमदोषरहित, संयोजनादोषरहित, सुरसुरके चपचप शब्द रहितपणे, बहु उतावळथी नहि तेम बहु धीमेथी नहि, (आहारना)
कोइ भागने छोड्या शिवाय, गाडानी धरीना मेलनी पेठे के व्रण उपरना लेपनी पेठे, केवळ संयमना निर्वाहने माटे, संयमना

७ शतके
उद्देशः १
॥५०१॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५०२॥

भारने बहन करवा अर्थे जेम साप विलमां पैसे तेम पोते आहार करे, हे गौतम ! ए शस्त्रातीत, शस्त्रपरिणामित यावत् पानभोजननो अर्थ कछो छे. हे भगवन् ! ते एमज छे, हे भगवन् ! ते एमज छे, एम कही गौतम ! यावत् विचरे छे. ॥ २६८ ॥
भगवत् सुधर्मस्वामीप्रणीत श्रीमद् भगवतीसूत्रना सातमा शतकमां प्रथम उद्देशानो मूलार्थ संपूर्ण थयो.

उद्देशक २.

से नूणं भंते ! सव्वपाणेहिं सव्वभूएहिं सव्वजीवेहिं सव्वसत्तेहिं पच्चक्खायमिति वदमाणस्स सुपच्चक्खायं भवति ? दुपच्चक्खायं भवति ?, गोयमा ! सव्वपाणेहिं जाव सव्वसत्तेहिं पच्चक्खायमिति वदमाणस्स सिय सुपच्चक्खायं भवति, सिय दुपच्चक्खायं भवति, से केणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चइ सव्वपाणेहिं जाव सिय दुप्पच्चक्खायं भवति ?, गोयमा ! जस्स णं सव्वपाणेहिं जाव सव्वसत्तेहिं पच्चक्खायमिति वदमाणस्स णो एवं अभिसमन्नागयं भवति इमे जीवा इमे अजीवा इमे तसा इमे थावरा तस्स णं सव्वपाणेहिं जाव सव्वसत्तेहिं पच्चक्खायमिति वदमाणस्स नो सुपच्चक्खायं भवति, दुपच्चक्खायं भवति, एवं खलु से दुपच्चक्खाई सव्वपाणेहिं जाव सव्वसत्तेहिं पच्चक्खायमिति वदमाणो नो सच्चं भासं भासइ, मोसं भासं भासइ, एवं खलु से मुसावाई सव्वपाणेहिं जाव सव्वसत्तेहिं तिविहं तिविहेणं असंजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे सकिरिए असंवुडे एगंतदंडे एगंतबाले यावि भवति, जस्स णं सव्वपाणेहिं जाव सव्वसत्तेहिं पच्च-

७ शतके
उद्देशः २
॥५०२॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५०३॥

कखायमिति वदमाणस्स एवं अभिसमन्नागयं भवइ--इमे जीवा इमे अजीवा इमे तसा इमे थावरा, तस्स णं सच्चपाणेहिं जाव सच्चसत्तेहिं पच्चकखायमिति वदमाणस्स सुपच्चकखायं भवति, नो दुपच्चकखायं भवति, एवं खलु से सुपच्चखाई सच्चपाणेहिं जाव सच्चसत्तेहिं पच्चकखायमिति वयमाणे सच्चं भासं भासइ, नो मोसं भासं भासइ, एवं खलु से सच्चवादी सच्चपाणेहिं जाव सच्चसत्तेहिं तिविहं तिविहेणं संजयविरयपडिहयपच्चकखायपावकम्मे अकिरिए संवुडे एगंतपंडिए यावि भवति, से तेणट्टेणं गोममा ! एवं वुच्चइ जाव सिय दुपच्चकखायं भवति ॥ (सूत्रं २७०) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! सर्व प्राणोमां, सर्व भूतोमां जीवोमां अने सर्व सत्त्वोमां में (हिंसानुं) प्रत्याख्यान कर्तुं छे' ए प्रमाणे बोलनारने सुप्रत्याख्यान थाय के दुष्प्रत्याख्यान थाय ? [उ०] हे गौतम ! सर्व प्राणोमां यावत् सर्व सत्त्वोमां प्रत्याख्यान कर्तुं छे' ए प्रमाणे बोलनारने कदाच सुप्रत्याख्यान थाय अने कदाच दुष्प्रत्याख्यान थाय. [प्र०] हे भगवन् ! एम शा हेतुथी कहो छो के-सर्व प्राणोमां यावत् सर्व सत्त्वोमां यावत् कदाच दुष्प्रत्याख्यान थाय ? [उ०] हे गौतम ! सर्व प्राणोमां यावत् सर्व सत्त्वोमां प्रत्याख्यान कर्तुं छे' ए प्रमाणे बोलनार जेने आवा प्रकारनुं ज्ञान न होय के "आ जीवो छे, आ अजीवो छे, आ त्रसो छे, आ स्थावरो छे" तेने- 'सर्व प्राणोमां यावत् सर्व सत्त्वोमां प्रत्याख्यान कर्तुं छे' ए प्रमाणे कहेनारने-सुप्रत्याख्यान न थाय, पण दुष्प्रत्याख्यान थाय. ए रीते खरेखर ते दुष्प्रत्याख्यानी 'सर्व प्राणिओमां यावत् सर्व सत्त्वोमां प्रत्याख्यान कर्तुं छे' एम बोलतो सत्य भाषा बोलतो नथी, असत्य भाषा बोले छे. ए प्रमाणे ते मृषावादी सर्व प्राणोमां यावत् सर्व सत्त्वोमां त्रिविधे त्रिविधे असंयत-संयमरहित, अविरत-

७ शतके
उद्देशः २
॥५०३॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५०४॥

विरतिरहित, जेणे पापकर्मनो त्याग के प्रत्याख्यान कर्तुं नथी एवो, सक्रिय कर्मबन्धसहित, संवररहित, एकान्त दण्ड एटले हिंसा करनार अने एकान्त अज्ञ छे. सर्व प्राणोमां यावत् 'सर्व सत्त्वोमां प्रत्याख्यान कर्तुं छे' ए प्रमाणे बोलनार जेने आवुं ज्ञान थयुं होय के "आ जीवो छे, आ अजीवो छे, आ त्रसो छे, आ स्थावरो छे,"-तेने 'सर्व प्राणोमां यावत् सर्व सत्त्वोमां प्रत्याख्यान कर्तुं छे' ए प्रमाणे बोलनारने-सुप्रत्याख्यान थाय, दुष्प्रत्याख्यान न थाय. ए प्रमाणे खरेखर ते सुप्रत्याख्यानी 'सर्व प्राणोमां यावत् सर्व सत्त्वोमां प्रत्याख्यान कर्तुं छे' एम बोलतो सत्य भाषा बोले छे, मृषा भाषा बोलतो नथी. ए रीते ते सुप्रत्याख्यानी, सत्यभाषी, सर्व प्राणोमां यावत् सर्व सत्त्वोमां त्रिविधे त्रिविधे संयत, विरति युक्त, जेणे पापकर्मनो घात ने प्रत्याख्यान कर्तुं छे एवो, अक्रिय-कर्मबंधरहित, संवरयुक्त एकान्त पंडित पण छे. हे गौतम ! ते हेतुथी एम कहवाय छे के यावत् कदाच दुष्प्रत्याख्यान थाय. ॥ २७० ॥

कतिविहे णं भंते ! पच्चक्खाणे पन्नत्ते ?, गोयमा ! दुविहे पच्चक्खाणे पन्नत्ते, तंजहा-मूलगुणपच्चक्खाणे य उत्तरगुणपच्चक्खाणे य । मूलगुणपच्चक्खाणे णं भंते ! कतिविहे पन्नत्ते ?, गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते, तंजहा-सब्ब-मूलगुणपच्चक्खाणे य देसमूलगुणपच्चक्खाणे य, सब्बमूलगुणपच्चक्खाणे णं भंते ! कतिविहे पन्नत्ते ?, गोयमा ! पंचविहे पन्नत्ते, तंजहा-सब्बाओ पाणाइवायाओ वेरमणं जाव सब्बाओ परिग्गहाओ चेरमणं । देसमूलगुण-पच्चक्खाणे णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ?, गोयमा ! पंचविहे पन्नत्ते, तंजहा-थूलाओ पाणाइवायाओ वेरमणं जाव थूलाओ परिग्गहाओ वेरमणं । उत्तरगुणपच्चक्खाणे णं भंते ! कतिविहे पन्नत्ते ?, गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते, तंजहा-सब्बुत्तरगुणपच्चक्खाणे य देसुत्तरगुणपच्चक्खाणे य, सब्बुत्तरगुणपच्चक्खाणे णं भंते ! कतिविहे

७ शतके
उद्देशः २
॥५०४॥

વ્યાખ્યા-
પ્રશ્નસિઃ
॥૫૦૫॥

પન્નત્તે ?, ગોયમા ! દસવિહે પન્નત્તે, તંજહા-અનાગય ૧ મઙ્ક્રંતં ૨ કોડીસહિયં ૩ નિયંટિયં ૪ ચેવ । સાગાર ૫ મળાગારં ૬ પરિમાણકહં ૭ નિરવસેસં ૮ ॥૫૪॥ સાકેયં ૯ ચેવ અદ્દાપ ૧૦ પચ્ચક્ખાણં ભવે દસહા । દેસુત્તરગુણપચ્ચક્ખાણે પાં ભંતે ! કહ્વિહે પન્નત્તે ?, ગોયમા ! સુત્તવિહે પન્નત્તે, તંજહા-દિસિન્નવયં ૧ ઉવભોગપરીભોગપરિમાણં ૨ અનત્થદંડવેરમણં ૩ સામાઈયં ૪ દેસાવગાસિયં ૫ પોસહોવવાસો ૬ અતિહિસંવિભાગો ૭ અપચ્છિમમારણંતિયસંલેહ્ણાશ્સણારાહ્ણતા (સૂત્રં ૨૭૧) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! કેટલા પ્રકારે પચ્ચક્ખાણ કહ્યું છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! બે પ્રકારે પચ્ચક્ખાણ કહ્યું છે. તે આ પ્રકારે-મૂલગુણપચ્ચક્ખાણ અને ઉત્તરગુણપચ્ચક્ખાણ. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! મૂલગુણપચ્ચક્ખાણ કેટલા પ્રકારનું કહ્યું છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! મૂલગુણપ્રત્યાખ્યાન બે પ્રકારનું કહ્યું છે, તે આ પ્રકારે-સર્વમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાન અને દેશમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાન. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! સર્વમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાન કેટલા પ્રકારે કહ્યું છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! સર્વમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાન પાંચ પ્રકારે કહ્યું છે; તે આ પ્રમાણે-સર્વ પ્રાણાતિપાતથી વિરામ પામવો, યાવત્ સર્વ મૃષાવાદથી વિરામ પામવો. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! દેશમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાન કેટલા પ્રકારે કહ્યું છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! દેશમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાન પાંચ પ્રકારે કહ્યું છે; તે આ પ્રમાણે-સ્થૂલપ્રાણાતિપાતથી વિરમણ, યાવત્ સ્થૂલમૃષાવાદથી વિરમણ. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! ઉત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાન કેટલા પ્રકારે કહ્યું છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! ઉત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાન બે પ્રકારે કહ્યું છે; તે આ પ્રમાણે-સર્વોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાન અને દેશોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાન. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! સર્વોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાન કેટલા પ્રકારે કહ્યું છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! સર્વોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાન દશ પ્રકારે કહ્યું છે; તે આ પ્રમાણે-૧ અનાગત, ૨ અતિક્રાન્ત, ૩ કોટિસહિત, ૪

૭ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૨
॥૫૦૫॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૫૦૬॥

નિયત્રિત, ૫ સાકાર, ૬ અનાકાર, ૭ કૃતપરિમાણ, ૮ નિરવશેષ, ૯ સંકેત, ૧૦ અદ્વા પ્રત્યાખ્યાન. એ રીતે પ્રત્યાખ્યાન દશ પ્રકારે કહ્યું છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! દેશોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાન કેટલા પ્રકારે કહ્યું છે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! દેશોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાન સાત પ્રકારે કહ્યું છે, તે આ પ્રમાણે-૧ દિગ્વ્રત, ૨ ઉપભોગપરિભોગપરિમાણ, ૩ અનર્થદંડવિરમણ, ૪ સામાયિક, ૫ દેશાવકાશિક, ૬ પોષધોપવાસ, ૭ અતિથિસંવિભાગ અને અપશ્ચિમમારણાન્તિક-સંલેખણાજોષણાઽઽરાધના. ॥ ૨૭૧ ॥

જીવા ણં મંતે ! કિં મૂલગુણપચ્ચક્ખાણી ઉત્તરગુણપચ્ચક્ખાણી અપચ્ચક્ખાણી ?, ગોયમા ! જીવા મૂલગુણપચ્ચક્ખાણીવિ ઉત્તરગુણપચ્ચક્ખાણીવિ અપચ્ચક્ખાણીવિ । નેરહ્યા ણં મંતે ! કિં મૂલગુણપચ્ચક્ખાણીં પુચ્છા ?, ગોયમા ! નેરહ્યા નો મૂલગુણપચ્ચક્ખાણી, નો ઉત્તરગુણપચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખાણી, એવં જાવ ચરિંદિયા, પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયા મણુસ્સા ય જહા જીવા, વાળમંહરજોહસિયવેમાણિયા જહા નેરહ્યા ॥ એસિ ણં મંતે ! મૂલગુણપચ્ચક્ખાણી ઉત્તરગુણપચ્ચક્ખાણી અપચ્ચક્ખાણી ય કયરે ૨ હિંતો જાવ વિસેસાહિયા વા ?, ગોયમા ! સંવત્થોવા જીવા મૂલગુણપચ્ચક્ખાણી, ઉત્તરગુણપચ્ચક્ખાણી અસંલેક્ખગુણા, અપચ્ચક્ખાણી અનંતગુણા ।

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જીવો શું મૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની, ઉત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાની કે અપ્રત્યાખ્યાની છે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! જીવો મૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની પળ છે, ઉત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાની પળ છે અને અપ્રત્યાખ્યાની પળ છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! નારક જીવો શું મૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની છે ? ઇત્યાદિ પ્રશ્ન. [૩૦] હે ગૌતમ ! નારકો મૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની નથી, ઉત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાની નથી, પળ અપ્રત્યાખ્યાની છે, એ પ્રમાણે યાવત્ ચરિન્દ્રિય જીવો જાણવા. પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ અને મનુષ્યો જેમ જીવો કહ્યા તેમ જાણવા. વાનમંતર, જ્યોતિષ્ક

૭ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૨
॥૫૦૬॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५०७॥

अने वैमानिक देवो जेम नारको कहा तेम जाणवा. [प्र०] हे भगवन् ! मूलगुणप्रत्याख्यानी, उत्तरगुणप्रत्याख्यानी, उत्तरगुणप्रत्याख्यानी अने अप्रत्याख्यानी जीवोमां कोण कोनाथी यावत् विशेषाधिक छे ? [उ०] हे गौतम ! मूलगुणप्रत्याख्यानी जीवो सौथी थोडा छे, उत्तरगुणप्रत्याख्यानी असंख्यगुण छे, अने अप्रत्याख्यानी अनंतगुण छे.

एएसि णं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा पंचेदियतिरिक्खजोणिया मूलगुणपच्चक्खाणी, उत्तरगुणपच्चक्खाणी असंखेज्जगुणा, अपच्चक्खाणी असंखिज्जगुणा । एएसि णं भंते ! मणुस्साणं मूलगुणपच्चक्खाणीणं० पुच्छा, गोयमा ! सव्वत्थोवा मणुस्सा मूलगुणपच्चक्खाणी, उत्तरगुणपच्चक्खाणी संखेज्जगुणा, अपच्चक्खाणी असंखेज्जगुणा । जीवा णं भंते ! किं सव्वमूलगुणपच्चक्खाणी देसमूलगुणपच्चक्खाणी अपच्चक्खाणी?, गोयमा ! जीवा सव्वमूलगुणपच्चक्खाणी देसमूलगुणपच्चक्खाणी अपच्चक्खाणीवि । नेरइयाणं पुच्छा, गोयमा ! नेरइया नो सव्वमूलगुणपच्चक्खाणी, नो देसमूलगुणपच्चक्खाणी, अपच्चक्खाणी, एवं जाव चउरिंदिया । पंचिंदियतिरिक्खपुच्छा, गोयमा ! पंचिंदियतिरिक्ख० नो सव्वमूलगुणपच्चक्खाणी, देसमूलगुणपच्चक्खाणी अपच्चक्खाणीवि, मणुस्सा जहा जीवा, वाणमंतरजोइसवेमाणिया जहा नेरइया ।

[प्र०] हे भगवन् ! ए (पूर्वे कहेला) जीवोमां पंचेन्द्रिय तिर्यच जीवो नो प्रश्न. [उ०] हे गौतम ! मूलगुणप्रत्याख्यानी पंचेन्द्रिय तिर्यच जीवो सर्वथी थोडा छे, उत्तरगुणप्रत्याख्यानी असंख्यगुण छे, अने अप्रत्याख्यानी असंख्यगुण छे. [प्र०] हे भगवन् ! ए जीवोमां मूलगुअप्रत्याख्यानी वगेरे मनुष्यो नो प्रश्न. [उ०] हे गौतम ! मूलगुणप्रत्याख्यानी मनुष्यो सर्वथी थोडा छे, उत्तरगुणप्र-

७ शतके
उद्देशः २
॥५०७॥

ધ્યાત્યા-
પ્રજ્ઞસિઃ
॥૫૦૮॥

ત્યાત્યાનની મનુષ્યો સંખ્યાતગુણ છે, અને અપ્રત્યાત્યાની મનુષ્યો અસંખ્યગુણ છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું જીવો સર્વમૂલગુણપ્રત્યા-
ત્યાની છે, દેશમૂલગુણપ્રત્યાત્યાની છે કે અપ્રત્યાત્યાની છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જીવો સર્વમૂલગુણપ્રત્યાત્યાની છે, દેશમૂલગુણપ્ર-
ત્યાત્યાની છે, અને અપ્રત્યાત્યાની પણ છે. [પ્ર૦] નારકોનો પ્રશ્ન. [ઉ૦] હે ગૌતમ ! નારકો સર્વમૂલગુણપ્રત્યાત્યાની નથી, દેશ-
મૂલગુણપ્રત્યાત્યાની નથી, પણ અપ્રત્યાત્યાની છે. [પ્ર૦] પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જીવોનો પ્રશ્ન. [ઉ૦] હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિયતિર્યંચો સર્વ-
મૂલગુણપ્રત્યાત્યાની નથી, પણ દેશમૂલગુણપ્રત્યાત્યાની છે અને અપ્રત્યાત્યાની છે. જેમ જીવો કહ્યા તેમ મનુષ્યો જાણવા. જેમ નારકો
કહ્યા તેમ વાનમંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકો જાણવા.

एएसि णं भंते! जीवाणं सव्वमूलगुणपच्चक्खाणीणं देसमूलगुणपच्चक्खाणीणं अपच्चक्खाणीणं य कयरे? हितो जाव
विसेसाहिया वा?, गोयमा! सव्वत्थोवा जीवा सव्वमूलगुणपच्चक्खाणी, देसमूलगुणपच्चक्खाणी असंखेज्जगुणा, अपच्च-
क्खाणी अणंतगुणा। एवं अप्पाबहुगाणि तिन्निवि जहा पढमिल्लए दंडए, नवरं सव्वत्थोवा पंचिंदियतिरिक्खजोणिया
देसमूलगुणपच्चक्खाणी, अपच्चक्खाणी असंखेज्जगुणा । जीवा णं भंते ! किं सव्वुत्तरगुणपच्चक्खाणी देसुत्तरगुण-
पच्चक्खाणी अपच्चक्खाणी ?, गोयमा ! जीवा सव्वुत्तरगुणपच्चक्खाणीवि तिन्निवि, पंचिंदियतिरिक्खजोणिया
मणुस्सा य एवं चेव, सेसा अपच्चक्खाणी जाव वेमाणिया । एसि णं भंते ! जीवाणं सव्वुत्तरगुणपच्चक्खाणी
अप्पाबहुगाणि तिन्निवि जहा पढमे दंडए जाव मणूसाणं ॥ जीवा णं भंते ! किं संजया असंजया संजयासं-
जया ?, गोयमा ! जीवा संजयावि असंजयावि संजयासंजयावि तिन्निवि, एवं जहेव पन्नवणाए तहेव भाणि-

૭ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૨
॥૫૦૮॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૫૦૯॥

યત્ત્વં, જાવ વેમાણિયા, અપ્પાવહુતં તહેવ તિણ્હવિ માણિયત્ત્વં ॥ જીવા ણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ખાણો અપચ્ચક્ખાણી પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણી?, ગોવમા! જીવા પચ્ચક્ખાણીવિ એવં તિન્નિવિ, એવં મણુસ્સાણવિ તિન્નિવિ, પંચિંદિયતિરિ-
ક્ખજોણિયા આહલ્લવિરહિયા, સેસા સત્ત્વે અપચ્ચક્ખાણી જાવ વેમાણિયા ।

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! સર્વમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાતી, દેશમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાતી અને અપ્રત્યાખ્યાતી જીવોમાં કોણ કોનાથી યાવત્ વિશે-
ષાધિક છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! સર્વમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાતી જીવો સર્વથી થોડા છે, દેશમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાતી જીવો અસંખ્યગુણ છે, અને
અપ્રત્યાખ્યાતી અનંતગુણ છે. એ પ્રમાણે ત્રણે (જીવ, પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ અને મનુષ્યના) અલ્પબહુ વો પ્રથમ દંડકમાં (સૂ૦ ૧૧, ૧૨,
૧૩) કહ્યા પ્રમાણે જાણવા, પરંતુ સર્વથી થોડા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો દેશમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાતી છે, અને અપ્રત્યાખ્યાતી પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો
અસંખ્યગુણ છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું જીવો સર્વોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાતી છે, દેશોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાતી છે, કે અપ્રત્યાખ્યાતી છે ? [ઉ૦]
હે ગૌતમ ! જીવો સર્વોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાતી વિગેરે ત્રણે પ્રકારના છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો અને મનુષ્યો એ પ્રમાણે છે. બાકીના વૈમાનિક
સુધીના જીવો અપ્રત્યાખ્યાતી છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! સર્વોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાતી, દેશોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાતી અને અપ્રત્યાખ્યાતી જીવોમાં
કોણ કોનાથી યાવત્ વિશેષાધિક છે ? [ઉ૦] ત્રણે અલ્પબહુ વો પ્રથમ દંડકમાં કહ્યા પ્રમાણે યાવત્ મનુષ્યો જાણવા. [પ્ર૦] હે ભગ-
વન્ ! શું જીવો સંયત છે, અસંયત છે કે સંયતાસંયત (દેશ સંયત) છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જીવો સંયત પણ છે, અસંયત પણ છે,
અને સંયતાસંયત પણ છે—એ ત્રણે પ્રકારના છે. એ પ્રમાણે જેમ પદ્મનામાં કહ્યું છે તે પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિકોને અહીં કહેવું, તેમ
અલ્પબહુત્વ પણ ત્રણેનું કહેવું. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું જીવો પ્રત્યાખ્યાતી છે, અપ્રત્યાખ્યાતી છે, કે પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાતી (દેશપ્ર-

૭ શતકે
ઉદ્દેશ: ૨
॥૫૦૯॥

વ્યાख्या-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૫૧૦॥

ત્યાખ્યાની) છે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! જીવો પ્રત્યાખ્યાની વિગેરે ત્રણે પ્રકારના છે. એ પ્રમાણે મનુષ્યો પણ ત્રણે પ્રકારના છે. પંચેન્દ્રિયતિર્યચયોનિકો પ્રથમમંગરહિત છે. બાકીના વૈમાનિક સુધીના સર્વ જીવો અપ્રત્યાખ્યાની છે.

एएसि णं भंते! जीवाणं पञ्चक्खाणीणं जाव विसेसाहिया वा?, गोयमा! सन्वत्थोवा जीवा पञ्चक्खाणी, पञ्चक्खाणा-
पञ्चक्खाणी असंखेज्जगुणा, अपञ्चक्खाणी अणंतगुणा, पंचेंदियतिरिक्खजोणिया सन्वत्थोवा पञ्चक्खाणापञ्चक्खाणी,
अपञ्चक्खाणी असंखेज्जगुणा, मणुस्सा सन्वत्थोवा पञ्चक्खाणी, पञ्चक्खाणापञ्चक्खाणो संखेज्जगुणा, अपञ्चक्खाणी
असंखेज्जगुणा ॥ (सूत्रं २७२) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! પ્રત્યાખ્યાની વિગેરે જીવોમાં યાવત્ કોણ વિશેષાધિક છે ? [૩૦] હે ગૌતમ ! પ્રત્યાખ્યાની જીવો સૌથી થોડા છે, પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની અસંખ્યગુણ છે, અને અપ્રત્યાખ્યાની અનંતગુણ છે. દેશપ્રત્યાખ્યાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચો સર્વથી થોડા છે, અને અપ્રત્યાખ્યાની અસંખ્યગુણ છે. પ્રત્યાખ્યાની મનુષ્યો સર્વથી થોડા છે દેશપ્રત્યાખ્યાની સંખ્યાતગુણ છે, અને અપ્રત્યાખ્યાની અસંખ્યગુણ છે. ॥ ૨૭૨ ॥

जीवा णं भंते ! किं सासया असासया ?, गोयमा ! जीवा सिय सासया, सिय असासया । से केणट्ठेणं
भंते ! एवं बुच्चइ-जीवा सिय सासया सिय असासया ?, गोयमा ! दव्वट्ठयाए सासया, भावट्ठयाए असा-
सया, से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं बुच्चइ-जाव सिय असासया । नेरइया णं भंते ! किं सासया असासया ?,
एवं जहा जीवा तहा नेरइयावि, एवं जाव वेमाणिया जाव सिय सासया सिय असासया । सेवं भंते !

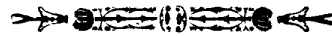
૭ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૨
॥૫૧૦॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५११॥

सेवं भंते ! ॥ (सूत्रं २७३) ॥ सत्तमस्स सयस्स बिइओ उद्देशो संमत्तो ॥ ७-२ ॥

[प्र०] हे भगवन् ! शुं जीवो शाश्वत छे के अशाश्वत छे ? [उ०] हे भौतम ! जीवो कथंचित् शाश्वत छे अने कथंचित् अशाश्वत छे. [प्र०] हे भगवन् ! ए प्रमाणे शा हेतुथी कहो छो के कथंचित् शाश्वत छे अने कथंचित् अशाश्वत छे ? [उ०] द्रव्यनी अपेक्षाए जीवो शाश्वत छे, अने पर्यायनी अपेक्षाए जीवो अशाश्वत छे; ते हेतुथी एम कहुं छुं के यावत् कथंचित् अशाश्वत छे. [प्र०] हे भगवन् ! शुं नारको शाश्वत छे के अशाश्वत छे ? [उ०] जेम जीवो कहा तेम नारको पण जाणवा. ए प्रमाणे यावत् वैमानिको पण जाणवा; यावत् कथंचित् शाश्वत अने कथंचित् अशाश्वत छे. हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे एम कही गौतम यावत् विचरे छे. ॥ २७३

भगवत् सुधर्मस्वामीप्रणीत श्रीमद् भगवतीसूत्रना सातमा शतकमां बीजा उद्देशानो मूलार्थ संपूर्ण थयो.

उद्देशक ३.

वणस्सइकाइया णं भंते ! किंकालं सव्वप्पाहारगा वा सव्वमहाहारगा वा भवंति !, गोयमा ! पाउसवरि-
सारत्तेसु णं एत्थ णं वणस्सइकाइया सव्वमहाहारगा भवंति, तदाणंतरं च णं सरए तयाणंतरं हेमंते तदा-
णंतरं च णं वसंते तदाणंतरं च णं गिम्हे, गिम्हासु णं वणस्सइकाइया सव्वप्पाहारगा भवंति, जइ णं भंते ! गि-
म्हासु वणस्सइकाइया सव्वप्पाहारगा भवंति कम्हा णं भंते ! गिम्हासु बहवे वणस्सइकाइया पत्तिया पुप्फिया

७ शतके
उद्देशः ३
॥५११॥

વ્યાख्या-
પ્રજ્ઞપ્તિઃ
॥૫૧૨॥

ફલિયા હરિયગરેરિજ્ઞમાણા સિરીઃ અર્થેવ અર્થેવ ઉવસોભેમાણા ઉવસોભેમાણા ચિટ્ઠંતિ ?, ગોયમા ! ગિમ્હા-
સુ ણં વહવે ઉસિણજોણિયા જીવા ય પોગ્ગલા ય વળસ્સઙ્કાઙ્કાયા વક્કમંતિ વિઉક્કમંતિ ચયંતિ ઉવવજ્ઞંતિ,
એવં સ્વલુ ગોયમા ! ગિમ્હાસુ વહવે વળસ્સઙ્કાઙ્કાયા પત્તિયા પુપ્પિયા જાવ ચિટ્ઠંતિ ॥ (સૂત્રં ૨૭૪) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! વનસ્પતિકાયિકો કયા કાલે સૌથી અલ્પઆહારવાળા હોય છે અને કયા કાલે સૌથી મહાઆહારવાળા હોય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! પ્રાવૃદ્ધ ઋતુમાં-શ્રાવણ માદરવા માસમાં, અને વર્ષા ઋતુમાં-આસો કારતક માસમાં વનસ્પતિકાયિક જીવો સૌથી મહાઆહારવાળા હોય છે, ત્યારપછી શરદ્ ઋતુમાં, ત્યારપછી હેમંત ઋતુમાં, ત્યારપછી વસંત ઋતુમાં અને ત્યારબાદ ગ્રીષ્મ ઋતુમાં (અનુક્રમે) અલ્પ આહારવાળા હોય છે. ગ્રીષ્મ ઋતુમાં સર્વથી અલ્પઆહારવાળા હોય છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જો ગ્રીષ્મ ઋતુમાં વનસ્પતિકાયિક જીવો સૌથી અલ્પ આહારવાળા હોય તો તે ઘણા વનસ્પતિકાયિકો ગ્રીષ્મમાં પાંદડાવાળા, પુષ્પવાળા, ફલવાળા, લીલાછમ દીપતા, અને વનની શોભાવડે અત્યંત સુશોભિત કેમ હોય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! ગ્રીષ્મ ઋતુમાં ઘણા ઉષ્ણયોનિવાળા જીવો અને પુદ્ગલો વનસ્પતિકાયપણે ઉપજે છે, વિશેષ ઉપજે છે, વધે છે, વિશેષ વૃદ્ધિ પામે છે; એ કારણથી હે ગૌતમ ! ગ્રીષ્મ ઋતુમાં ઘણા વનસ્પતિકાયિકો પાંદડાવાળા, પુષ્પવાળા યાવત્ હોય છે. ॥ ૨૭૪ ॥

સે નૂર્ણાં ભંતે ! મૂલા મૂલજીવફુડા કંદા કંદજીવફુડા જાવ બીયા બીયજીવફુડા ?, હંતા ગોયમા ! મૂલા મૂલજીવ-
ફુડા જાવ બીયા બીયજીવફુડા । જતિ ણં ભંતે ! મૂલા મૂલજીવફુડા જાવ બીયા બીયજીવફુડા કમ્હા ણં ભંતે !
વળસ્સઙ્કાઙ્કાયા આહારંતિ કમ્હા પરિણામંતિ ?, ગોયમા ! મૂલા મૂલજીવફુડા પુઢવિજીવપઢિવદ્ધા તમ્હા

૭ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૩
॥૫૧૨॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞપ્તિઃ
॥૫૧૩॥

આહારેતિ તમ્હા પરિણામેતિ,કંદા કંદજીવફુડા મૂલજીવપડિબંદ્યા તમ્હા આહારેન્તિ તમ્હા પરિણામેન્તિ,એવં જાવ
બીયા બીયજીવફુડા ફલજીવપડિબંદ્યા તમ્હા આહારેન્તિ તમ્હા પરિણામેન્તિ ॥ (સૂત્રં ૨૭૫) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું મૂલો મૂલના જીવથી વ્યાપ્ત છે, કંદો કંદના જીવથી વ્યાપ્ત છે, યાવત્ બીજો બીજના જીવથી વ્યાપ્ત
[ઉ૦] હે ગૌતમ ! મૂલો મૂલના જીવથી વ્યાપ્ત છે, યાવત્ બીજો બીજના જીવથી વ્યાપ્ત છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! જો મૂલો મૂલના
જીવથી વ્યાપ્ત છે, યાવત્ બીજો બીજના જીવથી વ્યાપ્ત છે, તો વનસ્પતિકાયિક જીવો કેવી રીતે આહાર કરે. અને કેવી રીતે પરિણ-
માવે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! મૂલો મૂલના જીવથી વ્યાપ્ત છે, અને તે પૃથિવીના જીવ સાથે સંબદ્ધ (જોડાયેલા) છે, માટે વનસ્પતિકાયિક
જીવો આહાર કરે છે, એ પ્રમાણે યાવત્ બીજો બીજના જીવથી વ્યાપ્ત છે, અને તે ફલના જીવ સાથે સંબદ્ધ છે, માટે તે આહાર કરે
છે, અને તેને પરિણમાવે છે. ॥ ૨૭૫ ॥

અહ મંતે ! આલુએ મૂલએ સિંગબેરે હિરિલી સિરિલી સિસ્સિરિલી કિટ્ટિયા છીરિયા છીરિવિરાલિયા કણ્ઠકંદે
વજ્રકંદે સૂરણકંદે ચેલુડે અહા મદમુત્થા પિંડહરિદ્રા લોહી ણીહ થીહ થિરુગા મુગ્ગકન્ની અસ્સકન્ની માહંડી
મુસુંઢીજે યાવન્ને તહપ્પગારા સન્ઘે તે અણંતજીવા વિવિહમત્તા ?, હંતા ગોયમા ! આલુએ મૂલએ જાવ અણંતજીવા
વિવિહસત્તા ॥ (સૂત્રં ૨૭૬) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! આલુ (વટાટા) મૂલા, આદુ, હિરિલી, સિરિલિ, સિસ્સિરિલિ, કિટ્ટિકા, છીરિયા, છીરવિદારિકા, વજ્રકંદ,
સૂરણકંદ, ચેલુડા, આર્દ્રમદ્રમોથ, પિંડહરિદ્રા, રોહિણી, હુથીહ, થિરુગા, મુદ્ગપર્ણી, અશ્વકર્ણી, સિંહકર્ણી, સીહંડી, મુસુંઢી અને તેવા

૭ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૩
॥૫૧૩॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५१४॥

प्रकारनी बीजी वनस्पतिओ शुं अनन्त जीववाळी अने भिन्न भिन्न जीववाळी छे ? [उ०] हे गौतम ! आलु (बटाटा) मूळा यावत् अनन्त जीववाळी अने भिन्न भिन्न जीववाळी छे. ॥ २७६ ॥

सिया भंते ! कणहलेसे नेरइए अप्पकम्मतराए नीललेसे नेरइए महाकम्मतराए ?, हंता सिया, से केणट्टेणं एवं वुच्चइ-कणहलेसे नेरइए अप्पकम्मतराए नीललेसे नेरइए महाकम्मतराए ?, गोयमा ! ठितिं पडुच्च, से तेणट्टेणं गोयमा ! जाव महाकम्मतराए । सिया भंते ! नीललेसे नेरइए अप्पकम्मतराए काउलेसे नेरइए महाकम्मतराए ?, हंता सिया, से केणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चति-नीललेसे अप्पकम्मतराए काउलेसे नेरइए महाकम्मतराए ?, गोयमा ! ठितिं पडुच्च, से तेणट्टेणं गोयमा ! जाव महाकम्मतराए । एवं असुरकुमारेवि, नवरं तेउलेसा अब्भहिया एवं जाव वेमाणिया, जस्म जइ लेसाओ तस्म तत्तिगा भाणियन्वाओ, जोइसियस्स न भन्नइ, जाव सिया भंते ? पम्हलेसे वेमाणिए अप्पकम्मतराए सुक्कलेसे वेमाणिए महाकम्मतराए ?, हंता सिया, से केणट्टेणं० सेसं जहा नेरइयस्स ज महाकम्मतराए ॥ सूत्रं २७७ ॥

[प्र०] हे भगवन् ! कदाच कृष्णलेश्यावाळो नारक अल्पकर्मवाळो अने नीललेश्यावाळो महाकर्मवाळो होय ? [उ०] हा, गौतम ! कदाच होय. [प्र०] हे भगवन् ! एम शा हेतुथी कहो छो के कृष्णलेश्यावाळो नारक अल्पकर्मवाळो अने नीललेश्यावाळो नारक महाकर्मवाळो होय ? [उ०] हे गौतम ! स्थितिनी अपेक्षाए, ते हेतुथी हे गौतम ! एम कहेवाय छे के ते यावत् महाकर्मवाळो होय. [प्र०] हे भगवन् ! कदाच नीललेश्यावाळो नारक अल्पकर्मवाळो अने कापोतलेश्यावाळो नारक महाकर्मवाळो होय ? [उ०]

७ शतके
उद्देशः ३
॥५१४॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५१५॥

हा, गौतम ! कदाच होय. [प्र०] हे भगवन् ! शा हेतुथी ए प्रमाणे कहो छो के-नीललेश्यावाळो नारक अल्पकर्मवाळो अने कापोत-
लेश्यावाळो नारक महाकर्मवाळो होय ? [उ०] हे गौतम ! स्थितिनी अपेक्षाए, ते हेतुथी हे गौतम ! ते यावत् महाकर्मवाळो होय.
ए प्रमाणे अमुरकुमारोने विपे पण जाणवुं, परन्तु तेओने एक तेजोलेश्या अधिभ होय छे. ए प्रमाणे वैमानिक देवो पर्यन्त जाणवुं.
जेने जेटली लेश्याओ होय तेने तेटली कहेवी, पण ज्योतिष्क देवोने न कहेवुं, यावत् [प्र०] हे भगवन् ! कदाच पद्मलेश्यावाळो
वैमानिक अल्पकर्मवाळो अने शुक्ललेश्यावाळो वैमानिक महाकर्मवाळो होय ? [उ०] हे गौतम ! हा, कदाच होय. [प्र०] ते शा
हेतुथी ? [उ०] बाकीनुं जेम नारकने कहुं तेम जाणवुं, यावत् महाकर्मवाळो होय. ॥ २७७ ॥

से नूनं भंते ! जा वेदणा सा निज्जरा जा निज्जरा सा वेदणा ?, गोयमा ! णो तिणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठेणं
भंते ! एवं वुच्चइ जा वेयणा न सा निज्जरा जा निज्जरा न सा वेयणा ?, गोयमा ! कम्म वेदणा णोकम्म निज्जरा,
से तेणट्ठेणं गोयमा ! जाव न सा वेदणा । नेरइया णं भंते ! जा वेदणा सा निज्जरा जा निज्जरा सा वेयणा ?,
गोयमा ! णो तिणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ नेरइयाणं जा वेयणा न सा निज्जरा जा निज्जरा न
सा वेयणा ?, गोयमा ! नेरइयाणं कम्म वेदणा णोकम्म निज्जरा, से तेणट्ठेणं गोयमा ! जाव न सा वेयणा,
एवं जाव वेमाणियाणं । से नूनं भंते ! जं वेदेंसु तं निज्जरिंसु जं निज्जरिंसु तं वेदेंसु ?, णो तिणट्ठे समट्ठे,
से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जं वेदेंसु नो तं निज्जरेंसु जं निज्जरिंसु नो तं वेदेंसु ?, गोयमा ! कम्म वेदेंसु नो-
कम्म निज्जरिंसु, से तेणट्ठेणं गोयमा ! जाव नो तं वेदेंसु, नेरइया णं भंते ! जं वेदेंसु तं निज्जरिंसु ? एवं

७ शतके
उद्देशः २
॥५१५॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५१६॥

नेरइयावि एवं जाव वेमाणिया । से नूणं भंते ! जं वेदेंति तं निज्जरेति जं निज्जरिति तं वेदेंति ?, गोयमा !
णो तिण्ठे समठे, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जाव नो तं वेदेंति ?, गोयमा ! कम्मं वेदेंति नो कम्मं निज्जरेति,
से तेणट्ठेणं गोयमा ! जाव नो तं वेदेंति, एवं नेरइयावि जाव वेमाणिया ।

[प्र०] हे भगवन् ! खरेखर जे वेदना ते निर्जरा, अने जे निर्जरा ते वेदना कहेवाय ? [उ०] हे गौतम ! ए अर्थ योग्य नथी.
[प्र०] हे भगवन् ! एम शा हेतुथी कहो छो के-जे वेदना ते निर्जरा अने जे निर्जरा ते वेदना न कहेवाय ? [उ०] हे गौतम ! वेदना
कर्म छे, अने निर्जरा नो कर्म छे, ते हेतुथी यावत् ते वेदना न कहेवाय. [प्र०] हे भगवन् ! शुं नारकोने जे वेदना छे ते निर्जरा
कहेवाय, अने जे निर्जरा छे ते वेदना कहेवाय ? [उ०] हे गौतम ! ए अर्थ योग्य नथी. [प्र०] हे भगवन् ! एम शा हेतुथी कहो
छो के नारकोने जे वेदना ते निर्जरा न कहेवाय ? [उ०] हे गौतम ! नारकोने वेदना छे ते कर्म छे, अने निर्जरा छे ते नो कर्म
छे, ते हेतुथी एम कहुं छुं के हे गौतम ! यावत् निर्जरा ते वेदना न कहेवाय. ए प्रमाणे यावत् वैमानिको जाणवा. [प्र०] हे
भगवन् ! शुं खरेखर जे वेद्युं ते निर्जयुं, अने जे निर्जयुं ते वेद्युं ? [उ०] हे गौतम ! ए अर्थ योग्य नथी [प्र०] हे भगवन् ! एम
शा हेतुथी कहेवाय छे के जे वेद्युं ते निर्जयुं नथी, जे निर्जयुं ते वेद्युं नथी ? [उ०] हे गौतम ! कर्म वेद्युं अने नो कर्म निर्जयुं; ते हेतुथी
हे गौतम ! यावत् वेद्युं नथी. [प्र०] हे भगवन् ! नारकोए जे वेद्युं ते निर्जयुं ? [उ०] पूर्वे कथा प्रमाणे नारको पण जाणवा, यावत्
वैमानिको पण जाणवा. [प्र०] हे भगवन् ! शुं खरेखर जेने वेदे छे तेने निर्जरे छे, अने जेने निर्जरे छे तेने वेदे छे ? [उ०] हे
गौतम ! ए अर्थ योग्य नथी. [प्र०] हे भगवन् ! एम शा हेतुथी कहेवाय छे के यावत् जेने वेदे छे तेने निर्जरतो नथी, जेने निर्जरे

७ शतके
उद्देशः ३
॥५१६॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५१७॥

छे तेने वेदतो नथी. [उ०] हे गौतम ! कर्मने वेदे छे अने नोकर्मने निर्जरे छे; ते हेतुथी हे गौतम ! एम कहेवाय छे के यावत् (निर्जरे छे) तेने वेदतो नथी. ए प्रमाणे नारको पण जाणवा, यावत् वैमानिको जाणवा.

से नूणं भंते ! जं वेदिस्संति तं निज्जरिस्संति जं निज्जरिस्संति तं वेदिस्संति ?, गोयमा ! णो तिणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठेणं जाव णो तं वेदेस्संति ?, गोयमा ! कम्मं वेदिस्संति नोकम्मं निज्जरिस्संति, से तेणट्ठेणं जाव नो तं निज्जरिस्संति, एवं नेरइयावि जाव वेमाणिया। से णूणं भंते ! जे वेदणासमए से निज्जरासमए जे निज्जरासमए से वेदणासमए ?, नो तिणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जे वेयणासमए न से निज्जरासमए जे निज्जरासमए न से वेदणासमए ?, गोयमा ! जं समयं वेदेति नो तं समयं निज्जरेति, जं समयं निज्जरेति नो तं समयं वेदेति, अन्नम्मि समए वेदेति अन्नम्मि समए निज्जरेति, अन्ने से वेदणासमए अन्ने से निज्जरासमए, से तेणट्ठेणं जाव न से वेदणासमए न से निज्जरासमए । नेरइयाणं भंते ! जे वेदणासमए से निज्जरासमए जे निज्जरासमए से वेदणासमए ?, गोयमा ! णो तिणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ नेरइयाणं जे वेदणासमए न से निज्जरासमए जे निज्जरासमए न से वेदणासमए ?, गोयमा ! नेरइया णं जं समयं वेदेति णो तं समयं निज्जरेति जं समयं निज्जरेति नो तं समयं वेदेति अन्नम्मि समए वेदेति अन्नम्मि समए निज्जरेति अन्ने से वेदणासमए अन्ने से निज्जरासमए, से तेणट्ठेणं जाव न से वेदणासमए एवं जाव वेमाणिया ॥ (सूत्रं २७८) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! शुं जेने वेदशे तेने निर्जरशे, अने जेने निर्जरशे तेने वेदशे ? [उ०] हे गौतम ! ए अर्थ योग्य नथी. [प्र०]

७ शतके
उद्देशः ३
॥५१७॥

આશ્રયા-
પ્રશ્નસિઃ
॥૫૧૮॥

હે ભગવન્ ! એમ શા હેતુથી કહો છો કે યાવત્ તેને વેદશે નહિ ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! કર્મને વેદશે અને નોકર્મને નિર્જરશે, તે હેતુથી યાવત્ જેને (વેદશે) તેને નિર્જરશે નહિ. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું જે વેદનાનો સમય છે તે નિર્જરાનો સમય છે, અને જે નિર્જરાનો સમય છે તે વેદનાનો સમય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! એ અર્થ યોગ્ય નથી. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે જે વેદનાનો સમય છે તે નિર્જરાનો સમય નથી, અને જે નિર્જરાનો સમય છે તે વેદનાનો સમય નથી ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! જે સમયે વેદ છે તે સમયે નિર્જરા કરતો નથી, જે સમયે નિર્જરા કરે છે તે સમયે વેદતો નથી, અન્ય સમયે વેદ છે, અન્ય સમયે નિર્જરા કરે છે, વેદનાનો સમય ભિન્ન છે અને નિર્જરાનો સમય ભિન્ન છે; તે હેતુથી યાવત્ વેદનાનો સમય છે તે નિર્જરાનો સમય નથી. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું નારકોને જે વેદનાનો સમય છે, તે નિર્જરાનો સમય છે, અને નિર્જરાનો સમય છે તે વેદનાનો સમય છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! એ અર્થ યોગ્ય નથી. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! એમ શા કારણથી કહો છો કે નારકોને જે વેદનાનો સમય છે તે નિર્જરાનો સમય નથી, અને જે નિર્જરાનો સમય છે તે વેદનાનો સમય નથી ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! નારકો જે સમયે વેદ છે તે સમયે નિર્જરા કરતા નથી, અને જે સમયે નિર્જરા કરે છે તે સમયે વેદતા નથી, અન્ય સમયે વેદ છે અને અન્ય સમયે નિર્જરા કરે છે, તેઓનો વેદનાનો સમય જૂદો છે, અને નિર્જરાનો સમય જૂદો છે; તે હેતુથી યાવત્ નિર્જરાનો સમય તે વેદનાનો સમય નથી. એ પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિકોને જાણવું. ॥૨૭૮॥

નેરહયા ણં મંતે ! કિં સાસયા અસાસયા ?, ગોયમા ! સિય સાસયા સિય અસાસયા, સે કેણદ્દેણં મંતે !
એવં વુચ્છે નેરહયા સિય સાસયા સિય અસાસયા ?, ગોયમા ! અવ્વોચ્છિત્તિણયદ્દયાએ સાસયા વોચ્છિત્તિણયદ્દ
યાએ અસાસયા, સે તેણદ્દેણં જાવ સિય સાસયા સિય અસાસયા, એવં જાવ વૈમાણિયા જાવ સિય અસા-

૭ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૩
॥૫૧૮॥

ઘ્યાન્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૫૧૯॥

સયા । સેવં ભંતે ! સેવં ભંતેત્તિ ॥ (સૂત્રં ૨૭૯) ॥ ૭-૩ ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શું નારકો શાશ્વત છે કે અશાશ્વત છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! કથંચિત્ શાશ્વત છે, અને કથંચિત્ અશાશ્વત પણ છે ? [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! શા કારણથી એમ કહો છો કે નારકો કથંચિત્ શાશ્વત છે અને કથંચિત્ અશાશ્વત છે ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! અવ્યુચ્છિત્તિનય-(દ્રવ્યાર્થિકનય) ની અપેક્ષાએ શાશ્વત છે, અને વ્યુચ્છિત્તિનયની (પર્યાયનયની) અપેક્ષાએ અશાશ્વત છે; તે હેતુથી યાવત્ કથંચિત્ શાશ્વત છે અને કથંચિત્ અશાશ્વત છે. એ પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિકો યાવત્ કથંચિત્ અશાશ્વત છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે એમ કહી ગૌતમ યાવત્ વિચરે છે. ॥ ૨૩૯ ॥

ભગવત્ સુધર્મસ્વમીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીશ્વરના સાતમા શતકમાં ત્રીજા ઉદ્દેશાનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

ઉદ્દેશક ૪.

રાયગિહે નગરે જાવ એવં વદાસી-કતિવિહા ણં ભંતે ! સંસારસમાવન્નગા જીવા પન્નત્તા?, ગોયમા! છન્વિહા સંસારસમાવન્નગા જીવા પન્નત્તા, તંજહા-પુઢવિકાહયા એવં જહા જીવાભિગમે જાવ સમ્મત્તકિરિયં વા મિચ્છત્તકિરિયં વા ॥ સેવં ભંતે સેવં ભંતેત્તિ । જીવા છન્વિહ પુઢવી જીવાણ ઠિતી ભવદ્વિતી કાએ । નિલ્લેષણ અણગારે કિરિયા સમ્મત્તમિચ્છત્તા ॥ ૫૫ ॥ (સૂત્રં ૨૮૦) ॥ ૭-૪ ॥

[પ્ર૦] રાજગૃહ નગરમાં (ગૌતમ) યાવત્ એ પ્રમાણે બોલ્યા-હે ભગવન્ ! સંસારી જીવો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? [ઉ૦]

૭ શતકે
ઉદ્દેશ: ૪
॥૫૧૯॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૫૨૦॥

હે ગૌતમ ! સંસારી જીવો છ પ્રકારના કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે-પૃથિવીકાયિક વિગેરે. એ પ્રમાણે જેમ જીવાભિગમસૂત્રમાં કહ્યું છે તેમ સમ્યક્ત્વક્રિયા અને મિથ્યાત્વ ક્રિયા સુધી અહીં જાણવું. ૧ જીવોના છ પ્રકાર, ૨ પૃથિવીના છ પ્રકાર, ૩ પૃથિવીના ભેદોની સ્થિતિ-આયુષ, ૪ ભવસ્થિતિ, ૫ સામાન્યકાયસ્થિતિ ૬ નિર્લેપના-ખાલી થવાનો કાલ, ૭ અનગાર સંબંધી હકીકત, ૮ સમ્યક્ત્વક્રિયા અને મિથ્યાત્વક્રિયા. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે એમ કહી ગૌતમ યાવત્ વિચરે છે. ॥ ૨૮૦ ॥

ભગવત્ સુધર્મસ્વામીપ્રણીત શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્રના સાતમા શતકમાં ચોથા ઉદ્દેશનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

ઉદ્દેશક ૫.

રાયગિહે જાવ એવં વદાસી-લ્હયરપંચિંદિયતિરિક્તજોણિયાણં ભંતે ! કતિવિહે નં જોણિસંગહે પળ્લન્તે ?, ગોયમા ! તિવિહે જોણીસંગહે પળ્લન્તે, તંજહા-અંડયા પોયયા સંમુચ્છિમા, એવં જહા જીવાભિગમે જાવ નો ચેવ નં તે વિમાણે વીતિવણ્ણા એવંમહાલયાણં ગોયમા ! તે વિમાણા પલ્લન્તા ॥ 'જોણીસંગહ લેસા દિટ્ઠી નાણે ય જોગ ઉવઓગે । ઉવવાયઠિતિસમુઘાયચવળજાતીકુલવિહીઓ ॥ ૫૬ ॥ સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ (સૂત્રં ૨૮૧) ॥ ૭-૫ ॥

[પ્ર૦] રાજગૃહ નગરમાં (ગૌતમ) યાવત્ એ પ્રમાણે બોલ્યા-હે ભગવન્ ! સ્વરેસ્વર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોનો યોનિસંગ્રહ કેટલા પ્રકારે કહ્યો છે? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! તેઓનો યોનિસંગ્રહ ત્રણ પ્રકારે કહ્યો છે; તે આ પ્રમાણે-અંડજ, પોતજ અને સંમુચ્છિમ. જેમ જીવાભિગમ

૭ શતકે
ઉદ્દેશ: ૫
॥૫૨૦॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५२१॥

सूत्रमां कहुं छे ते प्रमाणे यावत् 'ते विमानोने उल्लंघी न शके, एटला मोटा ते विमानो कहा छे' त्यांसुधी सर्व जाणवुं. (१ योनिसंग्रह, २ लेश्या; ३ दृष्टि-सम्यक्, मिश्र अने मिथ्यात्वदृष्टि, ४ ज्ञान, ५ योग, ६ उपयोग, ७ उपपात-उत्पन्न थवुं, ८ स्थिति-आयुष, ९ समुद्घात, १० च्यवन, ११ जातिकुलकोटी. हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, एम कही गौतम यावत् विचरे छे. ॥ २८१ ॥

भगवत् सुधर्मस्वामीप्रणीत श्रीमद् भगवतीसूत्रना सातमा शतकमां पांचमा उद्देशानो मूलार्थ संपूर्ण थयो.

उद्देशक ६.

रायगिहे जाव एवं वदासी-जीवे णं भंते ! जे भविए नेरइएसु उववज्जित्तए से णं भंते ! किं इहगए नेरइया-उयं पकरेति उववज्जमाणे नेरइयाउयं पकरेइ उववन्ने नेरइयाउयं पकरेइ ?, गोयमा ! इहगए नेरइयाउयं पकरेइ, नो उववज्जमाणे नेरइयाउयं पकरेइ, नो उववन्ने नेरइयाउयं पकरेइ, एवं असुरकुमारेसुवि एवं जाव वेमाणिएसु । जीवे णं भंते ! जे भविए नेरइएसु उववज्जित्तए से णं भंते ! किं इहगए नेरइयाउयं पडिसंवेदेति उववज्जमाणे नेरइयाउयं पडिसंवेदेति उववन्ने नेरइयाउयं पडिसंवेदेति ?, गोयमा ! नेरइए णो इहगए नेरइयाउयं पडिसंवेदेह उववज्जमाणे नेरइयाउयं पडिसंवेदेइ, उववन्नेवि नेरइयाउयं पडिसंवेदेति, एवं जाव वेमाणिएसु । जीवे णं भंते ! जे भविए नेरइएसु उववज्जित्तए से णं भंते ! किं इहगए महावेदणे उववज्जमाणे महावेदणे उववण्णे

७ शतके
उद्देशः ६
॥५२१॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५२२॥

महावेयणे ?, गोयमा ! इहगए सिय महावेयणे सिय अप्पवेयणे उववज्जमाणे सिय महावेयणे सिय अप्पवे-
दणे, अहे णं उववज्जे भवति तओ पच्छा एगंतदुक्खं वेयणां वेयति, आहच सायं ।

[प्र०] राजगृह नगरमां गौतम यावत् ए प्रमाणे बोल्या—हे भगवन् ! जे जीव नारकने विषे उत्पन्न थवाने योग्य छे, हे भगवन् !
ते जीव शुं आ भवमां रहीने नारकनुं आयुष बांधे ? त्यां—नारकमां उत्पन्न थतो नारकनुं आयुष बांधे ? के त्यां उत्पन्न थइने नारकनुं आयुष
बांधे ? [उ०] हे गौतम ! आ भवमां रहीने नारकनुं आयुष बांधे, पण त्यां उत्पन्न थता नारकनुं आयुष न बांधे, अने उत्पन्न थइने
पण नारकनुं आयुष न बांधे, ए प्रमाणे असुरकुमारोमां अने यावत् वैमानिकोमां जाणवुं. [प्र०] हे भगवन् ! जे जीव नारकने विषे
उत्पन्न थवाने योग्य छे, हे भगवन् ! ते जीव शुं आ भवमां रही नारकनुं आयुष वेदे, त्यां उत्पन्न थता नारकनुं आयुष वेदे, के
त्यां उत्पन्न थइने नारकनुं आयुष वेदे ? [उ०] हे गौतम ! आ भवमां रही नारकनुं आयुष न वेदे, पण उत्पन्न थता अने उत्पन्न
थइने नारकनुं आयुष वेदे. ए प्रमाणे यावत् वैमानिकोमां पण जाणवुं. [प्र०] हे भगवन् ! जे जीव नारकमां उत्पन्न थवाने योग्य
छे, हे भगवन् ! ते जीव शुं आ भवमां रहेलो महावेदनावाळो होय, त्यां उत्पन्न थता महावेदनावाळो होय, के उत्पन्न थया पछी
महावेदनावाळो होय ? [उ०] हे गौतम ! कदाच ते आ भवमां रहेलो महावेदनावाळो होय के कदाच अल्पवेदनावाळो होय; कदाच
उत्पन्न थता महावेदनावाळो होय के कदाच अल्पवेदनावाळो होय, पण ज्यारे ते उत्पन्न थाय छे, तयारपछी एकान्त दुःखरूप
वेदनाने वेदे छे, अने क्वचित् सुखने वेदे छे.

जीवे णं भंते ! जे भविए असुरकुमारेसु उववज्जित्तए पुच्छा, गोयमा ! इहगए सिय महावेदणे सिय अप्प-

७ शतके
उद्देशः ६
॥५२२॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५२३॥

वेदणे उववज्जमाणे सिय महावेदणे सिय अप्पवेदणे, अहे णं उववन्ने भवइ तओ पच्छा एगंतसायं वेयणं वेदेति, आहच्च असायं, एवं जाव थणियकुमारेसु। जीवे णं भंते ! जे भविए पुढविकाइएसु उववज्जित्तए पुच्छा, गोयमा ! इहगए सिय महावेयणे सिय अप्पवेयणे, एवं उववज्जमाणेवि, अहे णं उववन्ने भवति तओ पच्छा वेमायाए वेयणं वेयति एवं जाव मणुस्सेसु, वाणमंतरजोइसियवेमाणिएसु जहा असुरकुमारेसु ॥ (सूत्रं २८२) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! जे जीव असुरकुमारमां उत्पन्न थवाने योग्य छे ते संबन्धी प्रश्न. [उ०] हे गौतम ! ते कदाच आ भवमां रहेलो महावेदनावालो होय के कदाच अल्पवेदनावालो होय; उत्पन्न थता कदाच महावेदनावालो होय के कदाच अल्पवेदनावालो होय; पण ज्यारे ते उत्पन्न थाय छे त्यारपल्ली एकान्त सुखरूप वेदनाने वेदे छे, अने कदाच दुःखने वेदे छे. ए प्रमाणे यावत् स्तनितकुमारने विषे जाणवुं. [प्र०] हे भगवन् ! जे जीव पृथिवीकायमां उत्पन्न थवाने योग्य छे ते संबन्धी प्रश्न. [उ०] हे गौतम ! आ भवमां रहेलो ते कदाच महावेदनालो होय के कदाच अल्पवेदनावालो होय; ए प्रमाणे उत्पन्न थतां पण महावेदनावालो होय के अल्पवेदनावालो होय, पण ज्यारे ते उत्पन्न थाय छे त्यारपल्ली ते विविध प्रकारे वेदनाने वेदे छे. ए प्रमाणे यावत् मनुष्योमां जाणवुं. जेम असुरकुमारोने विषे (मृ. ४) कथुं तेम वानव्यंतर, ज्योतिष्क अने वैमानिक देवो विषे जाणवुं. ॥ २८२ ॥

जीवा णं भंते ! किं आभोगनिव्वत्तियाउया अणाभोगनिव्वत्तियाउया ?, गोयमा ! नो आभोगनिव्वत्तियाउया अणाभोगनिव्वत्तियाउया, एवं नेरइयावि, एवं जाव वेमाणिया ॥ (सूत्रं २८३) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! शुं जीवो आभोगी-जाणपणे आयुपनो बंध करे के अनाभोगी-अजाणपणे आयुपनो बंध करे ? [उ०]

७ शतके
उद्देशः ६
॥५२३॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५२४॥

हे गौतम ! जीवो आभोगथी आयुषनो बन्ध न करे, पण अनाभोगथी आयुषनो बन्ध करे. ए प्रमाणे नारको पण जाणवा, यावत् वैमानिको जाणवा. ॥ २८३ ॥

अत्थि णं भंते ! जीवा णं कक्कसवेयणिज्जा कम्मा कज्जंति ?, [गोयमा !] हंता अत्थि, कहन्नं भंते ! जीवा णं कक्कसवेयणिज्जा कम्मा कज्जंति ?, गोयमा ! पाणाइवाएणं जाव मिच्छादंसणसल्लेणं, एवं खलु गोयमा ! जीवाणं कक्कसवेयणिज्जा कम्मा कज्जंति । अत्थि णं भंते ! नेरइयाणं कक्कसवेयणिज्जा कम्मा कज्जंति, [एवं चेव] एवं जाव वेमाणियाणं । अत्थि णं भंते ! जीवा णं अकक्कसवेयणिज्जा कम्मा कज्जंति ?, हन्ता अत्थि, कहन्नं भंते ! अकक्कसवेयणिज्जा कम्मा कज्जंति ?, गोयमा ! पाणाइवायवेरमणेणं जाव परिग्गहवेरमणेणं कोहविवेगेणं जाव मिच्छादंसणसल्लविवेगेणं, एवं खलु गोयमा ! जीवाणं अकक्कसवेयणिज्जा कम्मा कज्जंति । अत्थि णं भंते ! नेरइए (याणं) अकक्कसवेयणिज्जा कम्मा कज्जंति ?, गोयमा ! णो तिणट्ठे समट्ठे, एवं जाव वेमाणिया, नवरं मणुस्साणं जहा जीवाणं ॥ (सूत्रं २८४) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! शुं एम छे के जीवोने कर्कशवेदनीय-दुःखपूर्वक भोगववा योग्य कर्मो बंधाय छे ? [उ०] हा, गौतम ! एम छे. [प्र०] हे भगवन् ! जीवोने कर्कशवेदनीय कर्म केम बंधाय ? [उ०] हे गौतम ! प्राणातिपात-जीवहिंसाथी, यावत् मिथ्या-दर्शनशल्यथी. ए प्रमाणे हे गौतम ! जीवोने कर्कशवेदनीय कर्मो बंधाय छे. [प्र०] हे भगवन् ! शुं एम छे के नारकोने कर्कशवेदनीय कर्मो बंधाय ? [उ०] हे गौतम ! पूर्वे कइया प्रमाणे यावत् वैमानिकोने जाणवुं. [प्र०] हे भगवन् ! शुं एम छे के जीवोने

७ शतके
उद्देशः ३
॥५२४॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५२५॥

अकर्कशवेदनीय-सुखपूर्वक भोगवत्ता योग्य कर्मों बंधाय ? [उ०] हा, गौतम ! एम छे. [प्र०] हे भगवन् ! जीवोने अकर्कशवेदनीय कर्मों केम बंधाय ? [उ०] हे गौतम ! प्राणातिपातविरमणथी, यावत् परिग्रहविरमणथी; क्रोधनो त्याग करवाथी. यावत् मिथ्यादर्शनशल्यनो त्याग करवाथी. ए प्रमाणे हे गौतम ! जीवोने अकर्कशवेदनीय कर्मों बंधाय. [प्र०] हे भगवन् ! शुं नारकोने अकर्कशवेदनीय कर्मों बंधाय ? [उ०] हे गौतम ! ए अर्थ योग्य नथी. ए प्रमाणे यावत् वैमानिकोने जाणवुं. परंतु मनुष्योने जेम जीवोने (स्र. ११) कहुं तेम जाणवुं. ॥ २८४ ॥

अत्थि णं भंते! जीवाणं सायावेयणिज्जा कम्मा कज्जंति?, हंता अत्थि, कहन्नं भंते! जीवाणं सातावेयणिज्जा कम्मा कज्जंति?, गोयमा! पाणाणुकंपाए भूयाणुकंपाए जीवाणुकंपाए सत्ताणुकंपाए बहूणं पाणाणं जाव सत्ताणं अदुक्खणयाए असोयणयाए अजूरणयाए अतिप्पणयाए अपिट्ठणयाए अपरियावणयाए एवं खलु गोयमा ! जीवाणं सायावेयणिज्जा कम्मा कज्जंति, एवं नेरइयाणवि, एवं जाव वेमाणियाणं। अत्थि णं भंते! जीवाणं अस्सायवेयणिज्जा कम्मा कज्जंति?, हंता अत्थि । कहन्नं भंते! जीवाणं अस्सायवेयणिज्जा कम्मा कज्जंति?, गोयमा! परदुक्खणयाए परसोयणयाए परजूरणयाए परतिप्पणयाए परपिट्ठणयाए परपरियावणयाए बहूणं पाणाणं जाव सत्ताणं दुक्खणयाए सोयणयाए जाव परियावणयाए एवं खलु गोयमा ! जीवाणं अस्सायावेयणिज्जा कम्मा कज्जंति, एवं नेरइयाणवि, एवं जाव वेमाणियाणं (सूत्रं २८५) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! शुं एम छे के जीवोने सातावेदनीय कर्म बंधाय ? [उ०] हा, गौतम ! एम छे. [प्र०] हे भगवन् ! जीवोने

७ शतके
उद्देशः ६
॥५२५॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५२६॥

सातावेदनीय कर्म कैम बंधाय ? [उ०] हे गौतम ! प्राणोने विषे अनुकंपाथी, भूतोने विषे अनुकंपाथी, जीवोने विषे अनुकंपाथी, सत्त्वोने विषे अनुकंपाथी, घणा प्राणोने यावत् सत्त्वोने दुःख न देवाथी, शोक नहि उपजाववाथी, खेद नहि उत्पन्न करवाथी, वेदना न करवाथी, नहि मारवाथी तेम परिताप नहि उपजाववाथी. ए प्रमाणे हे गौतम ! जीवो सातावेदनीय कर्मों बांधे छे. ए प्रमाणे नारकोने पण जाणवुं; यावत् वैमानिकोने जाणवुं. [प्र०] हे भगवन् ! शुं एम छे के जीवोने असातावेदनीय कर्मों बंधाय ? [उ०] हा, गौतम ! एम छे. [प्र०] हे भगवन् ! जीवोने असातावेदनीय कर्म कैम बंधाय ? [उ०] हे गौतम ! बीजाने दुःख देवाथी, बीजाने शोक उपजाववाथी, बीजाने खेद उत्पन्न करवाथी, बीजाने पीडा करवाथी, बीजाने मारवाथी, बीजाने परिताप उत्पन्न करवाथी, तेम घणां प्राणोने यावत् सत्त्वोने दुःख देवाथी, शोक उपजाववाथी, यावत् परिताप उत्पन्न करवाथी, ए प्रमाणे हे गौतम ! जीवोने असातावेदनीय कर्म बंधाय छे. ए प्रमाणे नारकोने, यावत् वैमानिकोने जाणवुं. ॥ २८५ ॥

जंघुद्दीवे णं भंते ! दीवे भारहे वासे इमीसे ओसण्णिणीए दूसमदूसमाए समाए उत्तमकट्टपत्ताए भरहस्स वासस्स केरिसए आगारभावपडोयारे भविस्सति ?, गोयमा ! कालो भविस्सइ हाहाभूए भंभाभूए कोलाहलब्भूए, समयाणुभावेण य णं खरफरुसधूलिमइला दुब्बिसहा वाउला भयंकरा वाया संवट्टगा य वाइंति, इह अभिक्खं धुमाइंति य दिसा समंता रउस्सला रेणुकलुसतमपडलनिरालोगा समयलुक्खयाए य णं अहियं चंदा सीयं मोच्छंति अहियं सूरिया तवइस्संति अदुत्तरं च णं अभिक्खणं वहवे अरसमेहा विरसमेहा खारमेहा खट्टमेहा अग्गिमेहा विज्जुमेहा विसमेहा असणिमेहा अपियणिज्जोदगा वाहिरोगवेदणोदीरणापरिणामसलिला अमणुन्न-

७ शतके
उद्देशः ६
॥५२६॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५२७॥

पाणियगा चंडानिलपहयतिक्खधारानिवायपउरंवासं वासिहिंति। जे णं भारहे वासे गामागरनगरखेडकब्बडम-
डंबदोणमुहपट्टणासमागयं जणवयं चउप्पयगवेलगए खहयरे य पक्खिसंघे गामारन्नपयारनिरए तसे य पाणे बहुप्प-
गारे रुक्खगुच्छगुम्मलयवल्लितणपव्वगहरितोसहिपवालंकुरमादीए य तणवणस्सइकाइए विट्ठंसेहिंति पव्वयगिरि-
डोंगरउच्छलभट्टिमादीए वेयड्ढगिरिवज्जे विरावेहिंति सलिलविलगदुग्गविममं निण्णुन्नयाइं च गंगासिंधुवज्जाइं
समीकरेहिंति॥ तीसे णं भंते! समाए भरहवासस्स भूमीए केरिसए आगारभावपडोयारे भविस्सति?, गोयमा!
भूमी भविस्सति इगालब्भूया मुम्मुरभूया छारियभूया तत्तकवेल्लयभूया तत्तसमजोतिभूया धूलिबहुला रैणु-
बहुला पंकवहुला पणगबहुला चलणिबहुला बहूणं भरणिगोयराणं मत्ताणं दोनिक्कमा य भविस्सति॥ (सूत्रं २८६)

[प्र०] हे भगवन् ! जंबूद्वीप नामे द्वीपमां भारतवर्षने विषे आ अवसर्पिणीमां दुःषमादुःषमा काल छट्टो आरो ज्यारे अत्थंत
उत्कट अदस्थाने प्राप्त थशे तयारे भारतवर्षनो आकारभावप्रत्यवतार (आकार अने भावोनो आविर्भाव) केवा प्रकारे थशे ? [उ०]
हे गौतम ! हाहाभूत (जे काळे दुःखी लोको 'हा हा' शब्द करशे) भंभाभूत (जे काळे दुःखार्त पशुओ 'भां भां' शब्द करशे)
अने कोलाहलभूत (ज्यारे दुःखपीडीत पक्षीओ कोलाहल करशे) एवो काल थशे. कालना प्रभावथी घणा कठोर, धूळथी मेला,
असह्य, अनुचित अने भयंकर वायु, तेमज संवर्तक वायु वाशे. आ काळे वारंवार चारे बाजूए धूळ उडती होवाथी रजथी मलिन
अने अंधकारवडे प्रकाशरहित दिशाओ धूमाटा जेवी झांखी देखाशे. कालनी रुक्षताथी चन्द्रो अधिक शीतता आपशे अने सूर्यो अत्यंत
तपशे. बळी वारंवार घणा खराब रसवाळा, विरुद्ध रसवाळा खारा, खातरसमान पाणिवाळा, (खाटा पाणिवाळा) अग्निनी पेटे दाहक

७ शतके
उद्देशः ६
॥५२७॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५२८॥

पाणिवाळा, विजळी युक्त, अशनिमेघ-करा वगेरेने पाडनार (पर्वतने भेदनारा) विषमेघो-झेरी पाणिवाळा-नहि पीवालायक पाणिवाळा, (निर्वाह न थइ शके तेवा पाणिवाळा) व्याधि,रोग अने वेदना उत्पन्न करनार पाणिवाळा,मनने न रुचे तेवा पाणिवाळा मेघो तीक्ष्ण धाराना पडवा डेव पुष्कळ वरसशे, जेथी भारत वर्षमां ग्राम, आकर, नगर, खेट, कर्वट, मडंव, द्रोणमुख, पट्टन अने आश्रममां रहेल मनुष्यो, चोपगा-गायो घेटा अने आकाशमां गमन करता पक्षिओना टोळाओ; तेमज गाम अने अरण्यमां चालता त्रस जीवो तथा बहु प्रकारना वृक्षो, गुल्मो, लताओ, वेलडीओ, घास, पर्वगो-शेरडी वगेरे, धरो वगेरे, ओषधी-शालि वगेरे, प्रवालो अने अंकुरादि तृणवनस्पतिओ नाश पामशे. वैताळ्य शिवाय पर्वतो, गिरिओ डुंगरो, धूळना उंचा स्थलो, रज विनानी भूमिओ नाश पामशे. गंगा अने सिन्धु नदी सिवाय पाणीना झराओ, खाडाओ, दुर्गम अने विषम भूमिमां रहेला उंचा अने नीचा स्थलो सरखा थशे. [प्र०] हे भगवन् ! (ते काले) भारतवर्षनी भूमिनो केवो आकारभावप्रत्यवतार थशे ? [उ०] हे गौतम ! ते काले अंगार जेवी, घुर्घुर-छाणानां अग्नि जेवी, भस्मीभूत, तपी गयेळा कटाह (कटाया) जेवी, तापवडे अग्निना सरखी, बहुधूळवाळी बहु रजवाळी, बहु कीचडवाळी, बहु सेवाळवाळी, घणा कादववाळी, अने पृथ्वी उपर रहेला घणा प्राणिओने चाळवं मुदकेल पडे एवी भूमि थशे. ॥ २४६ ॥

तीसे णं भंते ! समाए भारहे वासे मणुयाणं केरिसए आगारभावपडोयारे भविस्सति ?, गोयमा ! मणु-या भविस्संति दुरूवा दुवन्ना दुगंधा दुरसा दुफासा अणिट्ठा अकंता जाव अमणामा हीणस्सरा दीणस्सरा अणिट्ठस्सरा जाव अमणामस्सरा अणादेज्जवयणपच्चायाया निल्लज्जा कूडकवडकलहवबंधवेरनिरया मज्जा-

७ शतके
उद्देशः ६
॥५२८॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५२९॥

यातिक्कमप्पहाणा अकज्जनिच्चुज्जता गुरुनियोयविणयरहिया य विकलरूवा परूढनहकेसमंसुरोमा काला खर-
फरुसझामवन्ना फुट्टसिरा कविलपलियकेसा बहुण्हारु(णी)संपिनद्धदुइंसणिज्जरूवा संकुडियवलीतरंगपरिवेढि-
यंगमंगा जरापरिणतव्व थेरगनरा पविरलपरिसडियदंतसेढी उब्भडघडमुहा विसमनयणा वंकनासा वंगवली-
विगयभेसणमुहा कच्छकसराभिभूया खरतिक्खनखकंइइयविकखयतणू दइकिडिभसिंझफुडियफरुसच्छ-
वी चित्तलंगा टोलागतिविसमसंधिबंधणउक्कुडुअट्टिगविभत्तदुब्बलकुसंधयणकुप्पमाणकुसंठिया कुरूवा कुठा-
णासणकुसेज्जकुभोइणो असुइणो अणेगवाहिपरिपीलियंगमंगा खलंतवेज्जलगती निरुच्छाहा सत्तपरिव-
ज्जिया विगयचिट्ठा नट्टतेया ! अभिक्खणं सीयउण्हखरफरुसवायविज्जडिया मलिणपंसुरयगुंडियंगमंगा बहु-
कोहमाणमाया बहुलोभा असुहदुक्खभागी ओसन्नं धम्मसण्णसम्मत्तपरिभट्टा उक्कोसेणं रयणिप्पमाण-
मेत्ता सोलसवीसतिवासपरमाउसो पुत्तनतुपरियालपणयबहुला गंगासिंधूओ महानदीओ वेयइहं च पव्वयं
निस्साए बावत्तरिं निओदा बीयं बीयमेत्ता बिलवासिणो भविस्संति ॥

[प्र०] हे भगवन् ! ते काळे भारतवर्षमां मनुष्योनो केवो आकारभावप्रत्यवतार थशे ? [उ०] हे गौतम ! खराब रूपवाळा,
खराब वर्णवाळा, दुर्गंधवाळा, दुष्ट रसवाळा, खराब स्पर्शवाळा, अनिष्ट, अमनोज्ञ, मनने न गमे तेवा, हीनस्वरवाळा, दीनस्वरवाळा,
अनिष्टस्वरवाळा, यावत् मनने न गमे तेवा खरवाळा, जेना वचन अने जन्म अग्राह्य छे एवा, निर्लज्ज, कूड कपट कलह वध बंध
अने वैरमां आसक्त, मर्यादानुं उल्लंघन करवामां मुख्य, अकार्य करवामां नित्य तत्पर, मातपितानो अवश्य करवा योग्य विनयरहित,

७ शतके
उद्देशः ६
॥५२९॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાસિ:
॥૫૩૦॥

બેડોઝ રૂપવાળા, જેના નચ, કેશ, ડાઢી, મૂઠ અને રોમ વધેલા છે એવા,કાઝા, અત્યંત કઠોર,શ્યામવર્ણવાળા,છૂટા કેશવાળા,ધોઝા કેશવાળા, બહુ સ્નાયુથી બાંધેલ હોવાને લીધે દુર્દર્શનીય રૂપવાળા, જેઓના પ્રત્યેક અંગ વાંકા અને વલીતરંગોથી-કરચલીઓથી વ્યાપ્ત છે એવા, જરાપરિણત (વૃદ્ધાવસ્થાયુક્ત) વૃદ્ધપુરુષ જેવા, છૂટા અને સડી ગયેલા દાંતની શ્રેણિવાળા, ઘટના જેવા ભયંકર મુખવાળા ભયંકર છે ઘાટા (ડોકની પાછળનો ભાગ) અને મુખ જેઓના એવા વિષમ નેત્રવાળા, વાંકી નાસિકાવાળા, વાંકા અને બલિઓથી વિકૃત થયેલા, ભયંકર મુખવાળા, સ્વસ અને સ્વરજથી વ્યાપ્ત, કઠણ અને તીક્ષ્ણ નસોવડે સ્વજવાઝવાથી વિકૃત થયેલા, દદ્રુ (દરાજ) કિડિમ (એક જાતનો કોઢ) અને સિધ્ધ (કુષ્ટ વિશેષ, કરોઝીઆ) વાળા, ફાટી ગયેલ અને કઠોર ચામડીવાળા, વિચિત્રઅંગવાળા, ઉષ્ટ્રાદિના જેવી ગતિવાળા, (સ્વરાવ આકૃતિવાળા) સાંધાના વિષમ બંધનવાળા, યોગ્યસ્થાને નહિ મોઠવાયેલા છૂટા દેખાતા હાડકાવાળા, દુર્બલ, સ્વરાવસંઘયણવાળા, સ્વરાવ પ્રમાણવાળા. સ્વરાવ સંસ્થાનવાળા, સ્વરાવ રૂપવાળા, સ્વરાવ સ્થાન અને આસનવાળા, સ્વરાવ શય્યાવાળા, સ્વરાવ ભોજનવાળા, જેઓનાં પ્રત્યેક અંગ અનેક વ્યાધિઓથી પીડિત છે એવા, સ્વલનાયુક્ત વિહલગતિવાળા, ઉત્સાહરહિત સત્ત્વરહિત, વિકૃતચેષ્ટાવાળા, તેજરહિત, વારંવાર શીત, ઉષ્ણ તીક્ષ્ણ અને કઠોર પવનવડે વ્યાપ્ત, જેઓના અંગ, ધૂઝવડે મલિન અને રજવડે વ્યાપ્ત છે એવા, બહુ ક્રોધ, માન અને માયાવાળા, બહુ લોભવાળા, અશુભ દુઃખના ભાગી, પ્રાયઃ ધર્મસંજ્ઞા અને સમ્યક્ત્વથી ભ્રષ્ટ, ઉત્કૃષ્ટ એક હાથ પ્રમાણ શરીરવાળા, સોઝ અને વીશ વરસના પરમ આયુષવાળા, પુત્ર પૌત્રાદિ પરિવારમાં અત્યંત સ્નેહવાળા (ઘણા પુત્રપૌત્રાદિનું પાલન કરનારા) વીજના જેવા, વીજમાત્ર એવા (મનુષ્યોના) વહોંતર કુટુંબો ગંગા, સિન્ધુ મહાનદીઓ અને વૈતાલ્ય પર્વતનો આશ્રય કરીને ચિલમાં રહેનારા થશે.

૭ શતકે
ઉદ્દેશ: ૬
॥૫૩૦॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५३१॥

ते णं भंते मणुया किमाहारमाहारंति ?, गोयमा ! ते णं काले णं ते णं समए णं गंगासिंधूओ महा-
नदीओ रहपहवित्थराओ अक्खसोयप्पयाणमेत्तं जलं वोझहिंति, सेवि य णं जले बहुमच्छकच्छभाइत्ते, णो
चेव णं आउयबहुले भविस्सति, तए णं ते मणुया सुरुग्गमिज्जमुहुत्तंसि य सूरत्थमणमुहुत्तंसिय बिलेहिंनो
२ निद्धाइत्ता मच्छकच्छभे थलाइं गाहेहिंति सीयायवतत्तएहिं मच्छकच्छएहिं एकवीसं वाससहस्साइं वित्तिं
कप्पेमाणा विहरिस्संति ॥

[प्र०] हे भगवन् ! ते मनुष्यो केवा प्रकारनो आहार करशे ? [उ०] हे गौतम ! ते काले अने ते समये रथना मार्गप्रमाण
विस्तारवाळी गंगा अने सिन्धु ए महानदीओ रथनी धरीने पेसवाना छिद्र जेटला भागमां पाणिने वहेशे, ते पाणि घणां माछलां
अने काचवा वगेरेथी भरेलं, पण तेमां घणुं पाणी नहि होय. त्यारे ते मनुष्यो सूर्य उग्या पछी एक मुहूर्तनी अंदर अने सूर्य आथम्या
पछी एक मुहूर्तमां पोतपोताना बिलोथी बाहेर नीकळशे अने माछलां काचवा वगेरेने जमीनमां डाटशे, टाढ अने तडकावडे बफाई
गयेलां माछलां अने काचवा वगेरेथी एकवीसहजार वर्ष सुधी आजीविका करता तेओ (मनुष्यो) त्यां रहेशे.

ते णं भंते ! मणुया निस्सीला निग्गुणा निम्मेरा निप्पच्चक्खाणपोसहोववामा ओसण्णं मंसाहारा मच्छा-
हारा खोदाहारा कुणिमाहारा कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छिहिंति? कहिं उववज्जिहिंति?, गोयमा ! ओसन्नं
नरगतिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति, ते णं भंते ! सीहा वग्घा वगा दीविया अच्छा तरच्छा परस्सरा निस्सीला
तहेव जाव उववज्जिहिंति ?, गोयमा ! ओसन्नं नरगतिरिक्खजोणिएसु उववज्जिहिंति, ते णं भंते ! ढंका

७ शतके
उद्देशः ६
॥५३१॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५३२॥

कंका विलका मद्दुगा सिही निस्सीला तहेव जाव ओसन्नं नरगतिरिक्खजोणिएसु उववज्जिहिंति । सेवं भंते !
सेवं भंते ! त्ति (सूत्रं २८७) ॥ सत्तमस्स सयस्स छट्ठो उद्देशो सम्मत्तो ॥ ७-६ ॥

[प्र०] हे भगवन् ! शीलरहित, निर्गुण, मर्यादारहित, प्रत्याख्यान अने पोषधोपवासरहित, प्रायः मांसाहारी, मत्स्याहारी, मधनो आहार करनारा, मृत शरीरनो आहार करनारा ते मनुष्यो भरण समये काल करीने क्यां जशे ? [उ०] हे गौतम ! प्रायः नारक अने तिर्यच योनिमां उत्पन्न थशे. [प्र०] हे भगवन् ! ते सिंहो, बाधो, वृको, दीपडाओ, रिंछो, तरक्षो, शरभो ते प्रमाणे निःशील एवा यावत् क्यां उत्पन्न थशे ? [उ०] हे गौतम ! प्रायः नारक अने तिर्यचयोनिमां उत्पन्न थशे. [प्र०] हे भगवन् ! ते कागडाओ, कंको, विलको, जलवायसो, मयूरो, निःशील एवा ते प्रमाणे यावत् (क्यां उत्पन्न थशे ?) [उ०] प्रायः नारक अने तिर्यच योनिमां उत्पन्न थशे. हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे. हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे एम कही यावत् विचरे छे. ॥ २८७ ॥

भगवत् सुधर्मस्वामीप्रणीत श्रीमद् भगवतीसूत्रना सातमा शतकमां छट्ठा उद्देशानो मूलार्थ संपूर्ण थयो.

उद्देशक ७.

संवुडस्स णं भंते ! अणगारस्स आउत्तं गच्छमाणस्स जाव आउत्तं तुयद्वमाणस्स आउत्तं वत्थं पडिग्गहं कंबलं पायपुंछणं गेण्हमाणस्स वा निक्खिबमाणस्स वा तस्स णं भंते ! किं ईरियावहिया किरिया कज्जइ संपराहया किरिया कज्जइ ?, गोयमा ! संवुडस्स णं अणगारस्स जाव तस्स णं ईरियावहिया किरिया कज्जइ,

७ शतके
उद्देशः ७
॥५३२॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५३३॥

णो संपराइया किरिया कज्जइत्ति । से केणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चइ-संवुडस्स णं जाव संपराइया किरिया कज्जइ ?, गोयमा ! जस्स णं कोहमाणमायालोभा वोच्छिन्ना भवंति तस्म णं ईरियावहिया किरिया कज्जइ, तहेव जाव उस्सुत्तं रीयमाणस्स संपराइया किरिया कज्जइ, से णं अहासुत्तमेव रीयइ, से तेणट्टेणं गोयमा ! जाव नो संपराइया किरिया कज्जइ ॥ (सूत्रं २८८) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! उपयोग (सावधानता) पूर्वक गमन करता, यावत् उपयोगपूर्वक सूता-आळोटता के उपयोगपूर्वक वस्त्र, पात्र, कंबल अने पादप्रोल्लनक (रजोहरण) ने ग्रहण करता अने मूकता संवृत-संवरयुक्त साधुने शुं ऐर्यापथिकी क्रिया लागे के सांपरायिकी क्रिया लागे ? [उ०] हे गौतम ! संवरयुक्त यावत् ते अनगारने ऐर्यापथिकी क्रिया लागे, सांपरायिकी क्रिया न लागे. [प्र०] हे भगवन् ! एम शा हेतुथी कहो छो के संवरयुक्त साधुने यावत् सांपरायिकी क्रिया न लागे ? [उ०] हे गौतम ! जेना क्रोध, मान, माया अने लोभ नष्ट थया होय तेने ऐर्यापथिकी क्रिया लागे, तेमज यावत् सूत्रविरुद्ध चलनारने सांपरायिकी क्रियालागे; ते संवरयुक्त अनगार मूत्र प्रमाणे वेंते छे, ते हेतुथी हे गौतम ! तेने यावत् सांपरायिकी क्रिया न लागे. ॥२८८॥

रूची भंते! कामा अरूची कामा?, गोयमा! रूची कामा समणाउसो!, नो अरूची कामा । सचित्ता भंते! कामा अचित्ता कामा?, गोयमा ! सचित्तावि कामा, अचित्तावि कामा । जीवा भंते! कामा अजीवा कामा?, गोयमा! जीवावि कामा, अजीवावि कामा । जीवाणं भंते! कामा अजीवाणं कामा?, गोयमा! जीवाणं कामा, नो अजीवाणं कामा, कति विहा णं भंते ! कामा पन्नत्ता ?, गोयमा ! दुविहा कामा पन्नत्ता, तंजहा-सहा य रूया य । रूची

७ शतके
उद्देशः ७
॥५३३॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५३४॥

भंते ! भोगा अरूची भोगा?, गोयमा! रूची भोगा, नो अरूची भोगा, सचित्ता भंते ! भोगा अचित्ता भोगा ?, गोयमा ! सचित्तावि भोगा, अचित्तावि भोगा, जीवा णं भंते ! भोगा० ? पुच्छा, गोयमा ! जीवावि भोगा, अजीवावि भोगा, जीवाणं भंते ! भोगा अजीवाणं भोगा ?, गोयमा ! जीवाणं भोगा, नो अजीवाणं भोगा, कतिविहा णं भंते ! भोगा पन्नत्ता ?, गोयमा ! ति विहा भोगा पन्नत्ता, तंजहा--गंधा रसा फासा । कतिविहा णं भंते ! कामभोगा पन्नत्ता ?, गोयमा ! पंचविहा कामभोगा पन्नत्ता, तंजहा--सहा रूवा गंधा रसा फासा ।

[प्र०] हे भगवन् ! कामो रूपी छे के अरूपी छे ? [उ०] हे गौतम ! कामो रूपी छे, पण हे आयुषमान् श्रमण ! कामो अरूपी नथी. [प्र०] हे भगवन् ! कामो सचित्त छे के अचित्त छे ? [उ०] हे गौतम ! कामो सचित्त पण छे अने अचित्त पण छे. [प्र०] हे भगवन् ! कामो जीव छे के अजीव छे ? [उ०] हे गौतम ! कामो जीव पण छे अने अजीव पण छे. [प्र०] हे भगवन् ! कामो जीवोने होय छे के अजीवोने होय छे ? [उ०] हे गौतम ! कामो जीवोने होय छे, पण अजीवोने कामो होता नथी. [प्र०] हे भगवन् ! कामो केटला प्रकारे कहा छे ? [उ०] हे गौतम ! कामो बे प्रकारे कहा छे, जेमके शब्दो अने रूपो. [प्र०] हे भगवन् ! भोगो रूपी छे के अरूपी छे ? [उ०] हे गौतम ! भोगो रूपी छे पण अरूपी नथी. [प्र०] हे भगवन् ! भोगो सचित्त छे के अचित्त छे ? [उ०] हे गौतम ! भोगो सचित्त पण छे अने अचित्त पण छे. [प्र०] हे भगवन् ! भोगो जीवस्वरूप छे के अजीवस्वरूप छे ? [उ०] हे गौतम ! भोगो जीवस्वरूप पण छे अने अजीवस्वरूप पण छे. [प्र०] हे भगवन् ! भोगो जीवोने होय के अजीवोने होय ? [उ०] हे गौतम ! भोगो जीवोने होय छे, पण अजीवोने भोगो होता नथी. [प्र०] हे भगवन् ! भोगो केटला प्रकारना कहा छे ?

७ शतके
उद्देशः ७
॥५३४॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५३५॥

[उ०] हे गौतम ! भोगो व्रण प्रकारना कहा छे; ते आ प्रमाणे-गंध, रस अने स्पर्श. [प्र०] हे भगवन् ! काम-भोग केटला प्रकारे कहा छे ? [उ०] हे गौतम ! काम अने भोग (बन्ने मळी) पांच प्रकारना कहा छे, ते आ प्रमाणे-शब्द, रूप, रस, गंध अने स्पर्श. जीवा णं भंते ! किं कामी भोगी ?, गोयमा ! जीवा कामीवि भोगीवि, से केणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चइ जीवा कामीवि भोगीवि ?, गोयमा ! सोइंदियचक्खिंदियाइं पडुच्च कामी, घाणिंदियजिब्भदियफासिंदियाइं पडुच्च भोगी, से तेणट्टेणं गोयमा ! जाव भोगीवि । नेरइया णं भंते ! किं कामी भोगी ?, एवं चेव, एवं जाव थणियकुमारा । पुढविकाइयाणं पुच्छा, गोयमा ! पुढविकाइया नो कामी, भोगी, से केणट्टेणं जाव भोगी ?, गोयमा ! फासिंदियं पडुच्च, से तेणट्टेणं जाव भोगी, एवं जाव वणस्सइकाइया, बेइंदिया एवं चेव, नवरं जिब्भदियफासिंदियाइं पडुच्च भोगी, तेइंदियावि एवं चेव, नवरं घाणिंदियजिब्भदियफासिंदियाइं पडुच्च भोगी, चउरिंदियाणं पुच्छा, गोयमा ! चउरिंदिया कामीवि भोगीवि, से केणट्टेणं जाव भोगीवि ?, गोयमा ! चक्खिंदियं पडुच्च कामी, घाणिंदियजिब्भदियफासिंदियाइं पडुच्च भोगी, से तेणट्टेणं जाव भोगीवि, अव-सेसा जहा जीवा जाव वेमाणिया ॥ एएमि णं भंते ! जीवाणं कामभोगीणं नोकामीणं नोभोगीणं भोगीणं य कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा ?, गोयमा ! सब्बत्थोवा जीवा कामभोगी, नोकामीनोभोगी अणंतगुणा, भोगी अणंतगुणा ॥ (सूत्रं २८९) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! शुं जीवो कामी के भोगी छे ? [उ०] हे गौतम ! जीवो कामी पण छे, अने भोगी पण छे. [प्र०] हे

७ शतके
उद्देशः ७
॥५३५॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५३६॥

भगवन् ! शा हेतुथी एम कहो छो के जीवो कामी पण छे अने भोगी पण छे ? [उ०] हे गौतम ! श्रोत्रेन्द्रिय अने चक्षुने आश्रयी जीवो कामी कहेवाय छे, तेम घ्राणेन्द्रिय, जिह्वेन्द्रिय अने स्पर्शेन्द्रियनी अपेक्षाए जीवो भोगी कहेवाय छे; ते हेतुथी हे गौतम ! जीवो यावत् भोगी पण छे. [प्र०] हे भगवन् ! शुं नारको कामी छे के भोगी छे ? [उ०] पूर्वे कहा प्रमाणे जाणवुं, ए प्रमाणे स्तनितकुमारोने जाणवुं. [प्र०] हे भगवन् ! पृथिवीकायिकनो प्रश्न. [उ०] हे गौतम ! पृथिवीकायिको कामी नथी, पण भोगी छे. [प्र०] हे भगवन् ! शा हेतुथी एम कहो छो के पृथिवीकायिको भोगी छे ? हे गौतम ! स्पर्शेन्द्रियने आश्रयी; ते हेतुथी तेओ यावत् भोगी छे. ए प्रमाणे यावत् वनस्पतिकायिको जाणवा, बेइन्द्रिय जीवो ए प्रमाणे जाणवा, परन्तु तेओ जिह्वा अने स्पर्शेन्द्रियनी अपेक्षाए भोगी छे. तेइन्द्रिय जीवो पण ए प्रमाणे जाणवा. पण घ्राण, जिह्वा अने स्पर्शेन्द्रियनी अपेक्षाए तेओ भोगी छे. [प्र०] चउरिन्द्रिय जीवोनो प्रश्न. [उ०] हे गौतम ! चउरिन्द्रिय जीवो कामी पण छे अने भोगी पण छे. [प्र०] हे भगवन् ! शा हेतुथी यावत् भोगी पण छे ? [उ०] ते चउरिन्द्रिय जीवो चक्षुनी अपेक्षाए कामी; घ्राण, जिह्वा अने स्पर्शेन्द्रियनी अपेक्षाए भोगी छे; ते हेतुथी यावत् भोगी समजवा. बाकीना यावत् वैमानिक सुधीना जीवो जेम सामान्य जीवो कहा तेम जाणवा. [प्र०] हे भगवन् ! कामभोगी, नोकामी नोभोगी अने भोगी जीवोमां कया जीवो कया जीवोथी यावत् विशेषाधिक छे ? [उ०] हे गौतम ! कामभोगी जीवी सौथी थोडा छे, नोकामी नोभोगी जीवो अनन्तगुण छे, अने भोगी जीवो अनन्तगुण छे. ॥ २८९ ॥

छउमत्थे णं भंते ! मणूसे जे भविण अन्नयरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववज्जित्तए, से नूणं भंते ! से स्त्रीणभोगी नो पभू उट्ठाणेणं कम्मणेणं बलेणं वीरिएणं पुरिसक्कारपरक्कमेणं विउलाइं भोगभोगाइं

७ शतके
उद्देशः ७
॥५३६॥

બ્યાસ્યા-
પ્રજ્ઞાસિ:
॥૫૩૭॥

મુંજમાણે વિહરિત્તે ?, સે નૂણં મંતે ! એમટું એવં વયહ ? , ગોયમા ! ણો ઇણદ્દે સમદ્દે, પમ્મૂ ણં ઉટ્ટાણેણવિ કમ્મેણવિ બલેણવિ વીરિણવિ પુરિસક્કારપરકમેણવિ અન્નયરાઈં વિડલાઈં ભોગભોગાઈં મુંજમાણે વિહરિત્તે, તેમ્હા ભોગી ભોગે પરિચ્ચમાણે મહાનિજ્જરે મહાપજ્જવસાણે ભવઈ ? । આહોહિં ણં મંતે ! મણુસ્સે જે મવિં એ ક્ષન્નયરેસુ દેવલોંસુ એવં ચૈવ જહા છઉમત્થે જાવ મહાપજ્જવસાણે ભવતિ ૨ । પરમાહોહિં ણં મંતે ! મણુસ્સે જે મવિં તેણેવ મવગ્ગહ્ણેણં સિજ્ઞિત્તે જાવ અંતં કરેત્તે ?, સે નૂણં મંતે ! સે સ્ત્રીણભોગી સેસં જહા છઉ-મત્થસ્સવિ ૩ । કેવલી ણં મંતે ! મણુસ્સે જે મવિં તેણેવ મવગ્ગહ્ણેણં એવં જહા પરમાહોહિં જાવ મહાપજ્જ-વસાણે ભવઈ ૪ ॥ (સૂત્રં ૨૧૦) ॥

[પ્ર૦] હે મગવન્ ! છદ્ધસ્ય મનુષ્ય જે કોઈપણ દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે તે ક્ષીણભોગી-દુર્બલ શરીરવાળો ઉત્થાનવડે, કર્મવડે, બલવડે, વીર્યવડે અને પુરુષાકાર પરાક્રમવડે વિપુલ એવા ભોગ્ય ભોગોને ભોગવવા સમર્થ છે ? હે મગવન્ ! સ્વે-સ્વર આ અર્થને આ પ્રમાણે કહો છો ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! આ અર્થ યોગ્ય નથી. તે ઉત્થાનવડે પણ, કર્મવડે પણ, બલવડે પણ, વીર્યવડે પણ અને પુરુષાકાર પરાક્રમવડે પણ કોઈપણ વિપુલ એવા ભોગ્ય ભોગોને ભોગવવા સમર્થ છે, તે માટે તે ભોગી ભોગોનો ત્યાગ કરતો મહાનિર્જરાવાળો અને મહાપર્યવસાન-મહાફલવાળો થાય છે. [પ્ર૦] હે મગવન્ ! ! અવોઽવધિક-નિયતક્ષેત્રના અવધિજ્ઞાનવાળો-મનુષ્ય જે કોઈપણ દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે તે ક્ષીણભોગી પુરુષાકાર પરાક્રમવડે વિપુલ ભોગોને ભોગવવા સમર્થ છે ? [ઉ૦] એ પ્રમાણે છદ્ધસ્યની પેઠે યાવત્ તે મહાપર્યવસાન-મહાફલવાળો થાય છે. [પ્ર૦] હે મગવન્ ! પરમાવધિજ્ઞાની મનુષ્ય

૭ શતકે
ઉદ્દેશ: ૭
॥૫૩૭॥

વ્યાખ્યા-
પ્રશ્નસિઃ
॥૫૩૮॥

જે તેજ ભવમાં સિદ્ધ થવાને યાવત્ (સર્વ દુઃખોનો) અન્ત કરવાને યોગ્ય છે, હે ભગવન્ ! સ્વરેશ્વર તે ક્ષીણભોગી વિપુલ ભોગોને ભોગવવા સમર્થ છે ? [૩૦] બાકીનું સર્વ છદ્મસ્થની પેઠે જાણવું. [પ્ર૦] કેવલજ્ઞાની મનુષ્ય જે તેજ ભવમાં સિદ્ધ થવાને યાવત્ (દુઃખોનો) અન્ત કરવાને યોગ્ય છે તે વિપુલ ભોગોને ભોગવવા સમર્થ છે ? [૩૦] પરમાવધિજ્ઞાની પેઠે જાણવું, યાવત્ તે મહાપર્યવસાન મહાફલવાળો થાય છે. ॥ ૨૯૦ ॥

જે હમે મંતે ! અસન્નિણો પાળા, તંજહા-પુઢવિકાહયા જાવ વળસ્સહકાહયા છટ્ટા ય એગતિયા તસા, એ પં અંધા મૂઢા તમંપવિટ્ટા તમપડલમોહજાલપડિચ્છણ્ણા અકામનિકરણં વેદણં વેદંતીતિ વત્તવ્વં સિયા ?, હંતા ગોયમા ! જે હમે અસન્નિણો પાળા જાવ પુઢવિકાહયા જાવ વળસ્સહકાહયા છટ્ટા ય જાવ વેદણં વેદંતીતિ વત્તવ્વં સિયા ॥ અત્થિ પં મંતે ! પમૂવિ અકામનિકરણં વેદણં વેદંતિ ?, હંતા ગોયમા ! અત્થિ, કહન્નં મંતે ! પમૂવિ અકામનિકરણં વેદણં વેદંતિ ?, ગોયમા ! જે પં નો પમૂ વિણા દીવેણં અંધકારંસિ રૂવાહં પાસિત્તે, જે પં નો પમૂ પુરો રૂવાહં અણિજ્ઞાહિત્તાણં પાસિત્તે, જે પં નો પમૂ મગ્ગો રૂવાહં અણવયક્ખિત્તાણં પાસિત્તે, જે પં નો પમૂ પાસો રૂવાહં અણાલોહિત્તા પં પાસિત્તે, જે પં નો પમૂ ઉડ્ઢં રૂવાહં અણાલોહિત્તાણં પાસિત્તે, જે પં નો પમૂ અહે રૂવાહં અણાલોયેત્તા પં પાસિત્તે, એસ પં ગોયમા ! પમૂવિ અકામનિકરણં વેદણં વેદંતિ ॥ અત્થિ પં મંતે ! પમૂવિ પકામનિકરણં વેદણં વેદંતિ ?, હંતા અત્થિ, કહન્નં મંતે ! પમૂવિ પકામનિકરણં વેદણં વેદંતિ ?, ગોયમા ! જે પં નો પમૂ સમુદ્દસસ પારં ગમિત્તે, જે પં નો પમૂ સમુ-

૭ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૭
॥૫૩૮॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५३९॥

इस्स पारगयाइं रुवाइं पासित्तए, जे णं नो पभू देवलोगं गमित्तए, जे णं नो पभू देवलोगगयाइं रुवाइं पासित्तए, एस णं गोयमा ! पभूवि पकामनिकरणं वेदणं वेदेंति । सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति ॥ (सूत्रं २९१) ॥
सत्तमस्स सत्तमो उद्देसओ संमत्तो ॥ ७-७ ॥

[प्र०] हे भगवन् ! जे आ असंज्ञी मनरहित प्राणीओ छे, जेमके, पृथिवीकायिको यावत् वनस्पतिकायिको अने छट्टा केटला-एक (संमूर्छिम) त्रस जीवो, जेओ अंध-अज्ञानी, मूढ, अज्ञानान्धकारमां प्रवेश करेला, अज्ञानरूप आवरण अने मोहजालवडे ढंकायेला छे तेओ अकामनिकरण-अनिच्छापूर्वक वेदना वेदे छे एम कहेवाय ? [उ०] हा, गौतम ! जे आ असंज्ञी प्राणीओ पृथिवीकायिको यावत् वनस्पतिकायिको अने छट्टा (संमूर्छिम त्रसो) अनिच्छापूर्वक वेदना वेदे छे एम कहेवाय. [प्र०] हे भगवन् ! शुं एम छे के समर्थ छतां (संज्ञी छतां) पण जीव अनिच्छापूर्वक वेदनाने वेदे ? हे गौतम ! हा एम छे. [प्र०] हे भगवन् ! समर्थ छतां पण जीव अनिच्छापूर्वक वेदनाने केम वेदे ? [उ०] हे गौतम ! जे समर्थ छतां अंधकारमां प्रदीप शिवाय रूपो (पदार्थो) जोवाने समर्थ नथी, जे अवलोकन कर्या शिवाय आगळ रहेला रूपो जोवाने समर्थ नथी, जे अवेक्षण कर्या विना पाछळ रहेला रूपो जोवा समर्थ नथी, जे आलोचन कर्या शिवाय उपरना रूपो जोवाने समर्थ नथी, जे आलोचन कर्या शिवाय नीचेना रूपो जोवाने समर्थ नथी; हे गौतम ! ते आ अर्थ समर्थ छतां पण अनिच्छापूर्वक वेदनाने वेदे छे. [प्र०] हे भगवन् ! एम छे के समर्थ पण प्रकामनिकरण-तीव्रेच्छापूर्वक वेदनाने वेदे ? [उ०] हे गौतम ! हा वेदे. [प्र०] हे भगवन् ! समर्थ छतां पण तीव्रेच्छापूर्वक वेदनाने केम वेदे ? [उ०] हे गौतम ! जे समुद्रनो पार पामवा समर्थ नथी जे समुद्रने पार रहेलां रूपो जोवा समर्थ नथी, जे देवलोकमां जवा समर्थ

७ शतके
उद्देशः ७
॥५३९॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૫૪૦॥

નથી, અને જે દેવલોકમાં રહેલા રૂપોને જોવા સમર્થ નથી હે ગૌતમ ! તે સમર્થ છતાં પણ તીવ્રેચ્છાપૂર્વક વેદનાને વેદે. હે મગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે મગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી યાવત્ વિચરે છે. ॥ ૨૯૧ ॥

મગવત્ સુધર્મસ્વામીપ્રણીત શ્રીમદ્ મગવતીસૂત્રના સાતમા શતકમાં સાતમા ઉદ્દેશાનો મૂલાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

ઉદ્દેશક ૮.

છડમત્થે ણં મંતે ! મણૂસે તીયમણંતં સાસયં સમયં કેવલેણં સંજમેણં એવં જહા પઢમસે ચડત્થે ઉદ્દેસે
તહા માણિયઞ્વં જાવ અલમત્થુ ॥ (સૂત્રં ૨૯૨) ॥

[પ્ર૦] હે મગવન્ ! છઘ્ઘ મનુષ્ય અનંત અને શાશ્વત અતીત કાલે કેવલ સંયમવડે (યાવત્ સિદ્ધ થયો ? [ઉ૦] એ પ્રમાણે જેમ પ્રથમ શતકના ચોથા ઉદ્દેશકમાં કહ્યું છે તેમ યાવત્ 'અલમસ્તુ' પાઠ સુધી કહેવું. ॥ ૨૯૨ ॥

સે ણૂણં મંતે ! હત્થિસ્સ ય કુંથુસ્સ ય સમે ત્રેવ જીવે ?, હંતા ગોયમા ! હત્થિસ્સ કુંથુસ્સ ય, એવં જહા રાયપ્પસેણહજ્જે જાવં ખુદ્ધિયં વા મહાલિયં વા સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! જાવ સમે ચેવ જીવે (સૂત્રં ૨૯૩) ॥

[પ્ર૦] હે મગવન્ ! સ્થરેસ્થર હસ્તી અને કુંથુનો જીવ સમાન છે ? [ઉ૦] હા, ગૌતમ ! હસ્તી અને કુંથુનો જીવ સમાન છે. જેમ 'રાયપસેણીય' સૂત્રમાં કહ્યું છે તે પ્રમાણે યાવત્ 'ખુદ્ધિયં વા મહાલિયં વા' એ પાઠ સુધી જાણવું. ॥ ૨૯૩ ॥

૭ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૮
॥૫૪૦॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५४१॥

नेरइयाणं भंते ! पावे कम्मे जे य कडे जे य कज्जइ जे य कज्जिस्सइ सव्वे से दुक्खे, जे निज्जिमे से सुहे?, हंता गोयमा ! नेरइयाणं पावे कम्मे जाव सुहे, एवं जाव वेमाणियाणं (सूत्रं २९४) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! नारकोवडे जे पापकर्म करायेलुं छे. कराय छे अने कराशे ते सयलुं दुःखरूप छे, अने जे निर्जीण (क्षीण) थयुं ते सुखरूप छे ? [उ०] हा, गौतम ! नारकोवडे जे पापकर्म करायुं (ते दुःखरूप छे, अने जे निर्जीण थयुं) ते यावत् सुखरूप छे, ए प्रमाणे यावत् वैमानिकोने जाणवुं. ॥ २९४ ॥

कति णं भंते ! सन्नाओपन्नत्ताओ?, गोयमा ! दस सन्नाओ पन्नत्ताओ, तंजहा-आहारसन्ना १ भयसन्ना २ नेहुणसन्ना ३ परिग्रहसन्ना ४ कोहसन्ना ५ माणसन्ना ६ मायासन्ना ७ लोभसन्ना ८ लोभसन्ना ९ ओहसन्ना १०, एवं जाव वेमाणियाणं ॥ नेरइया दसविहं वेयणिज्जं पच्चणुभवमाणा विहरंति, तंजहा-सीयं उप्पिणं खुहं पिवासं कंडुं परज्झं जरं दाहं भयं सोगं ॥ (सूत्रं २९५) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! संज्ञाओ केटली कहेली छे ? [उ०] दश संज्ञाओ कही छे. जेम, १ आहारसंज्ञा, २ भयसंज्ञा, ३ मैथुनसंज्ञा, ४ परिग्रहसंज्ञा, ५ क्रोधसंज्ञा, ६ मानसंज्ञा, ७ मायासंज्ञा, ८ लोभसंज्ञा, ९ लोभसंज्ञा, अने १० ओघसंज्ञा. ए प्रमाणे यावत् वैमानिकोने जाणवुं. [प्र०] नारको दश प्रकारनी वेदनानो अनुभव करता होय छे; ते आ प्रमाणे-१ शीत, २ उष्ण, ३ क्षुधा, ४ पिपासा-तरस, ५ कंडू-खरज, ६ परतन्त्रता, ७ ज्वर, ८ दाह, ९ भय, १० शोक. ॥ २९५ ॥

से नूणं भंते ! हत्थिस्स य कुंथुस्स य समा चेव अपच्चक्खाणकिरिया कज्जति ?, हंता गोयमा ! हत्थिस्स य

७ शतके
उद्देशः ८
॥५४१॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५४२॥

कुंथुस्सं य जाव कज्जति । से केणट्टेणं भंते ! एवं बुच्चइ जाव कज्जइ ?, गौयमा ! अविरतिं पडुच्च, से तेणट्टेणं जाव कज्जइ (सूत्रं २९६) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! खरेखर हाथी अने कुंथुने अप्रत्याख्यान क्रिया समान होय ? [उ०] हा, गौतम ! हाथी अने कुंथुने यावत् अप्रत्याख्यान क्रिया समान होय छे. [प्र०] हे भगवन् ! शा हेतुथी एम कहो छो के हाथी अने कुंथुने समान अप्रत्याख्यान क्रिया होय ? [उ०] हे गौतम ! अविरतिने आश्रयी, ते हेतुथी यावत् हाथी अने कुंथुने समान अप्रत्याख्यान क्रिया होय. ॥ २९६ ॥

आहाकम्मं णं भंते ! भुंजमाणे किं बंधइ ? किं पकरेइ ? किं चिणाइ ? किं उवचिणाइ ? एवं जहा पढमे सए नवमे उद्देसए तहा भाणियव्वं जाव सासए पंडिए, पंडियत्तं असासयं, सेवं भंते ! सेवं भंतेत्ति ॥ (सूत्रं २९७) सत्तमसयस्स अट्टमो उद्देसो संमत्तो ॥ ७-८ ॥

[प्र०] हे भगवन् ! आधाकर्म आहारने खानार (साधु) शुं बांधे, शुं करे, शेनो चय करे अने शेनो उपचय करे ? [उ०] जेम प्रथम शतकना नवमां उद्देशकमां कब्बुं छे ए प्रमाणे यावत् पंडित शाश्वत छे, पण पंडितपणुं अशाश्वत छे' त्यांसुधी कहेवुं. हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे एम कही यावत् विचरे छे. ॥ २९७ ॥

भगवत् सुधर्मस्वामीप्रणीत श्रीमद् भगवतीसूत्रना सातमा शतकमां आठमा उद्देशानो मूलार्थ संपूर्ण थयो.

७ शतके
उद्देशः ८
॥५४२॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५४३॥

उद्देशक ९.

असंबुडे णं भंते ! अणगारे बाहिरए पोग्गले अपरियाइत्ता पभू एगवन्नं एगरूवं विउव्वित्तए ?, णो तिण-
डे समट्ठे । असंबुडे णं भंते ! अणगारे बाहिरए पोग्गले परियाइत्ता पभू एगवन्नं एगरूवं जाव हंता पभू । से
भंते ! किं इहगए पोग्गले परियाइत्ता विउव्वइ, तत्थगए पोग्गले परियाइत्ता विउव्वति, अन्नत्थगए पोग्गले परिया-
इत्ता विउव्वइ?, गोयमा ! इहगए पोग्गले परियाइत्ता विउव्वइ, नो तत्थगए पोग्गले परियाइत्ता विउव्वइ, नो
अन्नत्थगए पोग्गले जावविउव्वति, एवं एगवन्नं अणैगरूवं चउभंगो जहा छट्ठसए नवमे उद्देसए तहा इहावि
भाणियव्वं, नवरं अणगारे इहगयं इहगए चेव पोग्गले परियाइत्ता विउव्वइ, सेसं तं चेव जाव लुक्खपोग्गलं
निद्धपोग्गलत्ताए परिणामेत्तए ?, हंता पभू, से भंते ! किं इहगए पोग्गले परियाइत्ता जाव नो अन्नत्थगए
पोग्गले परियाइत्ता विउव्वइ ॥ (सूत्रं २९८) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! असंबुत-प्रमत्त साधु बहारना पुद्गलोने ग्रहण कर्या शिवाय एकवर्णवाळुं एक रूप विकुर्ववा समर्थ छे ?
[उ०] हे गौतम ! ए अर्थ योग्य नथी. [प्र०] हे भगवन् ! असंबुत साधु बहारना पुद्गलोने ग्रहण करी एकवर्णवाळुं एक रूप यावत्
[विकुर्ववा समर्थ छे ?] [उ०] हा, समर्थ छे. [प्र०] हे भगवन् ! ते साधु थुं अहीं-मनुष्यलोकमां रहेला-पुद्गलोने ग्रहण करीने
विकुर्वे, त्यां रहेला पुद्गलोने ग्रहण करीने विकुर्वे के अन्य स्थळे रहेला पुद्गलोने ग्रहण करीने विकुर्वे ? [उ०] हे गौतम ! अहीं
रहेला पुद्गलोने ग्रहण करी विकुर्वे, पण त्यां रहेला पुद्गलोने ग्रहण करी न विकुर्वे, तेम अन्यत्र रहेला पुद्गलोने ग्रहण करी यावत्

७ शतके
उद्देशः ९
॥५४३॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५४४॥

न विकुर्वे. ए प्रमाणे एकवर्ण अने अनेकरूप-इत्यादि चतुर्भंगी जेम छट्टा शतकना नवमा उद्देशकमां कही छे तेम अहीं पण कहेवी; परन्तु एटलो विशेष छे के अहीं रहेलो साधु अहीं रहेला पुद्गलोने ग्रहण करी विकुर्वे, बाकीतुं ते प्रमाणे यावत् 'रुक्षपुद्गलोने स्निग्धपुद्गलोपणे परिणमाववा समर्थ छे? हा, समर्थ छे; हे भगवन् ! शुं अहीं रहेला पुद्गलोने ग्रहण करी, यावत् अन्यत्र रहेला पुद्गलोने ग्रहण कर्या शिवाय विकुर्वे छे'त्यांसुधी जाणवुं. ॥ २९८ ॥

णायमेयं अरहया सुयमेयं अरहया विन्नायमेयं अरहया महासिलाकंटए संगामे २ ॥ महासिलाकंटए णं भंते ! संगामे वट्टमाणे के जइत्था के पराजइत्था !, गौयमा ! वज्जी विदेहपुत्ते जइत्था, नवमल्लई नवलेच्छई कासीकोससगा अट्टारसवि गणरायाणो पराजइत्था ॥ तए णं से कोणिए राया महासिलाकंटकं संगामं उवट्ठियं जाणित्ता कोडुंबियपुरिसे सदावेइ २ एवं वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! उदाइं हत्थिरायं पडिकप्पेह हयगयरहजोहकलियं चाउरंगिणिं सेणं सन्नाहेह २ त्ता मम एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह । तए णं ते कोडुंबियपुरिसा कोणिएणं रत्ता एवं वुत्ता समाणा हट्टतुट्ट जाव अंजलिं कट्टु एवं सामी ! तहत्ति आणाए बिणएणं वयणं पडिसुणंति २ खिप्पामेव छेयायरियोवएसमतिकप्पणाविकप्पेहिं सुनिउणेहिं एवं जहा उववाइए जाव भीमं संगामियं अउज्झं उदाइं हत्थिरायं पडिकप्पेति हयगय जाव सन्नाहेति २ जेणेव कूणिए राया तेणेव उवागच्छइ, तेणेव उवागच्छइत्ता करयल० कूणियस्स रत्तो तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति, तए णं से कूणिए राया जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ तेणेव उवागच्छित्ता मज्जणघरं अणुपविसइ मज्जणघरं अणु-

७ शतके
उद्देशः ९
॥५४४॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५४५॥

पविसित्ता ण्हाए कयबलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सञ्चालंकारविभूसिए सन्नद्धबद्धवम्मियकवए उप्पी-
लियसरासणपट्टिए पिणद्धगेवेजे विमलवरबद्धचिंधपट्टे गहियाउहप्पहरणे सकोरिंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरि-
ज्जमाणेणं चउचामरवालवीतीयंगे मंगलजयसद्धकयालोए एवं जहा उववाइए जाव उवागच्छित्ता उदाइं
हत्थिरायं दुरूढे, तए णं से कूणिए राया हारोत्थयसुकयरइयवच्छे जहा उववाइए जाव सेयवरचामराहिं
उद्धुव्वमाणीहिं उद्धुव्वमाणीहिं हयगयरहपवरजोहकलियाए चाउरंगिणीए सेणाए सद्धिं संपरिवुडे महया
भडचडगरविंदपरिव्वित्ते जेणेव महासिलाए कंटए संगामे तेणेव उवागच्छइ तेणेव उवागच्छित्ता महासि-
लाकंटयं संगामं ओयाए, पुरओ य से सक्के देविंदे देवराया एगं महं अभेज्जकवयं वइरपडिरूवगं विउव्वित्ताणं
चिट्ठति, एवं खलु दो इंदा संगामं संगामंति, तंजहा-देविंदे य मणुइंदे य, एगहत्थिणावि णं पभू कूणिए
राया पराजिणित्तए, तए णं से कूणिए राया महासिलाकंटकं संगामं संगामेमाणे नव मल्लई नव लेच्छई
कासीकोसलगा अट्टारसवि गणरायाणो हयमहियपवरवीरघाइयवियडियचिंधद्वयपडागे किच्छपाणगए दिसो
दिसिं पडिसेहित्था ॥

[प्र०] अर्हते जाण्युं छे, अर्हते प्रत्यक्ष कयुं छे. अर्हते विशेषतः जाण्युं छे के महाशिलाकंटक नामे संग्राम छे. हे भगवन् !
महाशिलाकंटक संग्राम थतो हतो त्यारे कोण जीत्या अने कोण हार्या ? [उ०] हे गौतम ! वज्जी (इन्द्र) अने विदेहपुत्र (कूणिक)
जीत्या, नव मल्लकी अने नव लेच्छकी जेओ काशी अने कोशलदेशना अट्टार गणराजाओ हता तेओ पराजय पाय्मा. त्यारपछी

७ शतके
उद्देशः ९
॥५४५॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५४६॥

महाशिलाकंटक संग्राम विजुर्व्या पछी ते कूणिक राजा महाशिला कंटक नामे संग्राम उपस्थित थएलो जाणी पोताना कौटुम्बिक पुरुषोने बोलावे छे, बोलावीने तेओने एम कहुं के हे देवानुप्रियो ! शीघ्र उदायि नामना पट्टहस्तीने तैयार करो, अने घोडा, हाथी, रथ अने योद्धाओथी युक्त चतुरंग सेनाने तैयार करो, तैयार करी मारी आज्ञा जलदी पाछी आपो. तयारबाद ते कूणिकना एम कहे- वाथी ते कौटुम्बिक पुरुषो हष्ट तुष्ट थइ यावत् अंजली करीने हे स्वामिन् ! ए प्रमाणे 'जेवी आज्ञा' एम कहीने आज्ञा अने विनयवडे वचननो स्वीकार करे छे. वचननो स्वीकार करीने कुशल आचार्योंना उपदेशवडे तीक्ष्णमति कल्पनाना विकल्पोथी औपपातिकमूत्रमां कह्या प्रमाणे यावत् भयंकर अने जेनी साथे कोई युद्ध न करी शके एवा उदायि नामना मुख्य हस्तीने तैयार करे छे; घोडा हाथी इत्यादिथी युक्त यावत् [चतुरंग सेनाने तैयार करे छे.] ते सेनाने सज्ज करीने ज्यां कूणिक राजा छे त्यां तेओ आवे छे, आवीने करतल [जोडीने] कूणिक राजाने ते आज्ञा पाछी आपे छे. तयारबाद ते कूणिक राजा ज्यां स्नानगृह छे त्यां तेओ आवे छे, अने आवीने स्नानगृहमां प्रवेश करे छे, त्यां प्रवेश करी न्हाइ बलिकर्म (पूजा) करी प्रायश्चित्तरूप (विघ्नोना नाश करनार) कौतुक (मयीतिलकादि) अने मंगलो करी सर्वालंकारथी विभूषित थइ, सन्नद्ध बद्ध थइ बख्तरने धारण करी बाळेला धनुर्दंडने ग्रहण करी, डोकमां आभूषण पहेरी, उत्तमोत्तम चिन्हपट्ट बांधी, आयुध अने प्रहरणोने धारण करी, माथे धारण कराता कोरंटक पुष्पनी माळा-वाळा छत्र सहित, जेनुं अंग चार चामरोना बाळ वडे बींजायलुं छे, जेना दर्शनथी मंगल अने जय शब्द थाय छे एवो (कूणिक) औपपातिकमूत्रमां कह्या प्रमाणे यावत् आवीने उदायि नामे प्रधानहस्ती उपर चढ्यो. तयारबाद हारवडे तेनुं वक्षःस्थळ ढंकायेलुं होवाथी रति उत्पन्न करतो औपपातिकमूत्रमां कह्या प्रमाणे वारंवार बींजाता श्वेत चामरोवडे यावत् घोडा, हाथी, रथ अने उत्तम

७ शतके
उद्देशः ९
॥५४६॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૫૪૭॥

યોદ્ધાઓથી યુક્ત ચતુરંગ સેનાની સાથે પરિવારયુક્ત, મહાન્ સુમટોના વિસ્તીર્ણ સમૂહથી વ્યાપ્ત કૂણિકરાજા જ્યાં મહાશિલાકંટક સંગ્રામ છે ત્યાં આવે છે, ત્યાં આવીને તે મહાશિલાકંટક સંગ્રામમાં ઉતર્યો, તેની આગલ દેવનો ઇન્દ્ર દેવનો રાજા શક્ર એક મોટું વજ્રના સરખું અમેઘ કવચ (બરુતર) વિકુર્વીને ડાબો છે. એ પ્રમાણે બે ઇન્દ્રો સંગ્રામ કરે છે, જેમકે એક દેવેન્દ્ર અને બીજો મનુજેન્દ્ર. હવે તે કૂણિકરાજા એક હાથીવડે પણ શત્રુપક્ષનો પરાજય કરવા સમર્થ છે. ત્યારબાદ તે કૂણિકે મહાશિલાકંટક સંગ્રામને કરતા નવમઝ્ઙકિ અને નવલેચ્છકિ જેઓ કાશી અને કોશલાના અઢાર ગણરાજાઓ હતા, તેઓના મહાન્ યોદ્ધાઓને હળ્યા, ઘાયલ કર્યા અને મારી નાંખ્યા, તેઓની ચિન્હયુક્ત ધ્વજા અને પતાકાઓ પાડી નાંખી, અને જેઓના ગ્રાણ મુશ્કેલીમાં છે એવા તેઓને [યુદ્ધમાંથી] ચારે દિશાએ નસાડી મૂક્યા.

સે કેળદ્રેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ મહાસિલાકંટક સંગામે !, ગોયમા ! મહાસિલાકંટક ણં સંગામે વટ્ટમાણે જે તત્થ આસે વા હત્થી વા જોહે વા સારહી વા તણેણ વા પત્તેણ વા કટ્ટેણ વા મક્કરાણ વા અભિ-
હમ્મતિ સન્થે સે જાણે મહાસિલાકંટક અહં અભિહણ મં ૨, સે તેણદ્રેણં ગોયમા ! મહાસિલાકંટક સંગામે !
મહાસિલાકંટક ણં ભંતે ! સંગામે વટ્ટમાણે કતિ જણસયસાહસીઓ વહિયાઓ !, ગોયમા ! ચડરાસીઈં જણ
સયસાહસીઓ વહિયાઓ ! તે ણં ભંતે ! મણુયા નિસીલ જાવ નિપચ્ચક્ખાણપોમહોવવાસા રુઢ્ઠા પરિ-
કુવિયા સમરવહિયા અણુવસંતા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા કહિં ગયા કહિં ઉવવન્ના !, ગોયમા ! ઓસન્નં નરગ-
તિરિક્ખજોણિણસુ ઉવવન્ના ॥ (સૂત્રં ૨૯૦.) ॥

૭ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૯
॥૫૪૭॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५४८॥

[प्र०] हे भगवन् ! शा कारण्थी एम कहेवाय छे के ते महाशिलाकंटक संग्राम छे ? [उ०] हे गौतम ! ज्यारे महाशिलाकंटक संग्राम थतो हतो त्यारे ते संग्राममां जे घोडा, हाथी, योधा अने सारथीओ तृण, काष्ठ, पांदडा के कांकरावती हणाय त्यारे तेओ सघळा एम जाणे के हुं महाशिलाथी हणायो, ते हेतुथी हे गौतम ! ते महाशिलाकंटक संग्राम कहेवाय छे. [प्र०] हे भगवन् ! ज्यारे महाशिलाकंटक संग्राम थतो हतो त्यारे तेमां केटलालाख माणसो हणायो ? [उ०] हे गौतम ! चोरासीलाख माणसो हणायो. [प्र०] हे भगवन् ! निःशील, यावत् प्रत्याख्यान अने पोषधोपवासरहित, रोषे भरायेला, गुस्से थयेला, युद्धमां घायल थयेला, अनुपशांत एवा ते मनुष्यो कालसमये मरण पामीने क्यां गया, क्यां उत्पन्न थया ? [उ०] हे गौतम ! घणे भागे तेओ नारक अने तिर्यचयोनिमां उत्पन्न थया छे. ॥ २९९ ॥

णागमेयं अरहया सुयमेयं अरहया विन्नायमेयं अरहया रहमुसले संगामे, रहमुसले णं भंते ! संगामे वट्टमाणे के जइत्था के पराजइत्था ?, गोयमा ! बज्जी विदेहपुत्ते चमरे असुरिंदे असुरकुमारराया जइत्था, नव मल्लई नव लेच्छई पराजइत्था, तए णं से कूणिए राया रहमुसलं संगामं उवट्ठियं सेसं जहा महाशिलाकंटक नवरं भूयानंदे हत्थिराया जाव रहमुसलसंगामं ओयाए, पुरओ य से सक्के देविंदे देवराया, एवं तहेव जावचिट्ठंति, मग्गओ य से चमरे असुरिंदे असुरकुमारराया एगं महं आयासं किट्ठिगपडिरूवगं विउव्वित्ताणं चिट्ठइ, एवं खलु तओ इंदा संगामं संगामेति, तंजहा-देविंदे य मणुइंदे य असुरिंदे य, एगहत्थिणावि णं पभू कूणिए राया जइत्तए, तहेव जाव दिसोदिसिं पडिसेहित्था । से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ रहमुसले संगामे २ ?, गोयमा !

७ शतके
उद्देशः ९
॥५४८॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાપ્તિઃ
॥૫૪૯॥

રહમુસલે પં સંગામે વટ્ટમાણે એગે રહે અણાસણ અસારહિણ અણારોહણ સમુસલે મહયા ૨ જળવલ્લયં જળવહં
જળવ્પમહં જળસંવટ્ટકપ્પં રુહિરકદ્દમં કરેમાણે મન્વઓ સમંતા પરિધાવિત્થા સે તેણટ્ટેણં જાવ રહમુસલે સંગામે ।
રહમુસલે પં મંતે ! સંગામે વટ્ટમાણે કતિ જળસયસાહસ્સીઓ વહિયાઓ !, ગોયમા ! છન્નઉત્તિં જળસયસાહ-
સ્સીઓ વહિયાઓ । તે પં મંતે ! મણુયા નિસ્સીલા જાવ ઉવવન્ના !, ગોયમા ! તત્થ પં દસ સાહસ્સીઓ
એગાણ મચ્છીણ કુચ્છિસિ ઉવવન્નાઓ, એગે દેવલોગેસુ ઉવવન્ને, એગે સુકુલે પચ્ચાયાણ, અવસેસા ઓસન્નં નર-
ગતિરિચ્છજોણિણસુ ઉવવન્ના ॥ (સૂત્રં ૩૦૦) ॥

[પ્ર૦] અર્હતે જાણ્યું છે, અર્હતે પ્રત્યક્ષ કર્યું છે, અર્હતે વિશેષ પ્રકારે જાણ્યું છે કે રથમુશલ નામે સંગ્રામ છે. હે ભગવન્ ! જ્યારે
રથમુશલ નામે સંગ્રામ થતો હતો ત્યારે કોનો વિજય થયો, અને કોનો પરાજય થયો ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! વજ્ઞી (ઇન્દ્ર) વિદેહપુત્ર
(કૂણિક) અને અસુરેન્દ્ર અસુર કુમારરાજા ચમર એઓ જીત્યા; નવમલ્લિકિ અને નવ લેચ્છકિ રાજાઓ પરાજય પામ્યા. ત્યારબાદ તે
કૂણિકરાજા રથમુશલ સંગ્રામ ઉપસ્થિત થયેલો જાણી (પોતાના કૌટુમ્બિક પુરુષોને બોલાવે છે) બાકીનું (સર્વ વૃત્તાન્ત) મહાશિલાકંટક
સંગ્રામની પેઠે જાણવું. પરન્તુ વિશેષ એ છે કે અહીં ભૂતાનંદ નામે પ્રધાનહસ્તી છે; યાવત્ તે (કૂણિક) રથમુસલસંગ્રામમાં ઉતર્યો. તેની
આગળ દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક્ર છે. એ પ્રમાણે પૂર્વની પૈઠે યાવત્ રહે છે. પાછળ અસુરેન્દ્ર અસુરકુમારનો રાજા ચમર એક મોટું લોઢાનું
કિઠીનના જેવું કવચ વિકુર્વીને રહેલો છે. એ પ્રમાણે ધ્રુવેશ્વર ત્રણ ઇન્દ્રો યુદ્ધ કરે છે. જેમકે-દેવેન્દ્ર, મનુજેન્દ્ર અને અસુરેન્દ્ર. હવે
યે કૂણિક એક હાથીવડે પણ શત્રુઓનો પરાજય કરવા સમર્થ છે. યાવત્ તેણે પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે (શત્રુઓને) ચારે દિશાએ નસાડી

૭ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૯
॥૫૪૯॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५५०॥

मुक्या. [प्र०] हे भगवन् ! शा कारणथी ते रथमुशल संग्राम कहेवाय छे ? [उ०] हे गौतम ! ज्यारे रथमुशल संग्राम थतो हतो त्यारे अश्वरहित, सारथिरहित, योद्धाओ रहित अने मुशलसहित एक रथ घणा जनसंहारने, जनवधने, जनप्रमर्दने, जनप्रलयने, तेम लोहिना कीचडने करतो चारे तरफ चारे बाजुए दोडे छे; ते कारणथी यावत् ते रथमुशलसंग्राम कहेवाय छे. [प्र०] हे भगवन् ! ज्यारे रथमुशल संग्राम थतो हतो त्यारे केटलालाख माणसो हणाया ? [उ०] हे गौतम ! छन्नुंलाख माणसो हणाया. [प्र०] हे भगवन् ! शीलरहित ते मनुष्यो यावत् कयां उत्पन्न थया ? [उ०] हे गौतम ! तेमां दशहजार मनुष्यो एक माछलीना उदरमां उत्पन्न थया, एक देवलोकमां उत्पन्न थयो, एक उत्तम कुलने विषे उत्पन्न थयो, अने बाकीना मनुष्यो घणेभागे नारक अने तिर्यचयोनिमां उत्पन्न थया. ॥ ३०० ॥

कम्हा णं भंते ! सक्के देविंदे देवराया चमरे असुरिंदे असुरकुमारराया कूणियस्स रत्तो साहेज्ज दलइत्था ?, गोयमा! सक्के देविंदे देवराया पुव्वसंगतिए, चमरे असुरिंदे असुरकुमारराया परियायसंगतिए, एवं खल्लु गोयमा! सक्के देविंदे देवराया चमरे य असुरिंदे असुरकुमारराया कूणियस्स रत्तो साहिज्जं दलइत्था ॥ (सूत्रं ३०१) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! देवना इन्द्र देवना राजा शक्के अने असुरना इन्द्र असुरकुमारना राजा चमरे कूणिक राजाने केम सहाय आपी ? [उ०] हे गौतम ! देवनो इन्द्र देवनो राजा शक्र कूणिकराजानो पूर्वसंगतिक-पूर्वभवसंबन्धी मित्र-हतो, अने असुरेन्द्र असुरकुमारनो राजा चमर कूणिक राजानो पर्यायसंगतिक-तापसनी अवस्थामां मित्र-हतो, तेथी हे गौतम ! ए प्रमाणे देवना इन्द्र देवना राजा शक्के अने असुरेन्द्र असुरकुमारना राजा चमरे कूणिक राजाने सहायता आपी. ॥ ३०१ ॥

७ शतके
उद्देशः ९
॥५५०॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५५१॥

बहुजणे णं भंते ! अन्नमन्नस्स एवमाइक्खंति जाव परूवेति एवं खलु बहवे मणुस्सा अन्नयरेसु उच्चावएसु संगामेसु अभिमुहा चेव पहया समाणा कालमासे कालं किञ्चा अन्नयरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति, से कहमेयं भंते ! एवं ?, गोयमा ! जण्णं से बहुजणो अन्नमन्नस्स एवं आइक्खति जाव उववत्तारो भवंति जे ते एवमाहंसु मिच्छं ते एवमाहंसु, अहं पुण गोयमा ! एवमाइ-क्खामि जाव परूवेमि-एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं वेसाली नामं नगरी होत्था, वण्णओ, तत्थ णं वेसालीए णगरीए वरुणे नामं णागनत्तुए परिवसइ अट्ठे जाव अपरिभूए समणोवासए अभिगयजीवा-जीवे जाव पडिलाभेमाणे छट्ठंछट्ठेणं अनिक्खित्तेणं तवोकम्मेणं अप्पाणं भावेमाणे विहरति, तए णं से वरुणे णागनत्तुए अन्नया कयाइ रायाभिओगेणं गणाभिओगेणं बलाभियोगेणं रहमुसले संगामे आणत्ते समाणे छट्ठभत्तिए अट्ठमभत्तं अणुवट्ठेति अट्ठमभत्तं अणुवट्ठेत्ता कोडुंबियपुरिसे सदावेइ २ एवं वदासी-खि-प्पामेव भो देवाणुप्पिया ! चाउग्घंटं आसरहं जुत्तामेव उवट्ठावेह हयगयरहपवर जाव सन्नाहेत्ता मम एयमाण-त्तियं पच्चप्पिणह, तए णं ते कोडुंबियपुरिसा जाव पडिसुणेत्ता खिप्पामेव सच्छत्तं मज्झयं जाव उवट्ठावेति हयगयरह जाव सन्नाहेति २ जेणेव वरुणे नागनत्तुए जाव पच्चप्पिणंति, तए णं से वरुणे नागनत्तुए जेणेव मज्झणघरे तेणेव उवागच्छति जहा कूणिओ जाव पायच्छित्ते सत्त्वालंकारविभूसिए सन्नद्धबद्धे सकोरेंटमल्ल-दामेणं जाव धरिज्जमाणेणं अणेगगणनायग जाव दूयसंधिपाल सद्धिं संपरिवुडे मज्झणघराओ पडिनिक्खमति

७ शतके
उद्देशः ९
॥५५१॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५५२॥

पडिनिक्खमित्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव चाउग्घंटे आसरहे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छइत्ता चाउग्घंटे आसरहं दुरूहइ २ हयगयरह जाव संपरिवुडे महया भडचडगर० जाव परिकिखत्ते जेणेव रहमुसले संगामे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता रहमुसलं संगामं ओयाए, तए णं से वरुणे णागणत्तुए रहमुसलं संगामं ओयाए समाणे अयमेयारूवं अभिग्गहं अभिणिण्हइ-कप्पति मे रहमुसलं संगामं संगामेमाणस्स जे पुढ्विं पहणइ से पडिहणित्तए, अवसेसे नो कप्पतीति, अयमेयारूवं अभिग्गहं अभिगेण्हइ अभिगेण्हइत्ता रहमुसलं संगामं संगामेति, तए णं तस्स वरुणस्स नागनत्तुयस्स रहमुसलं संगामं संगामेमाणस्स एगे पुरिसे सरिसए सरिसत्तए सरिसव्वए सरिसभंडमत्तोवगरणे रहेणं पडिरहं हव्वमागए, तए णं से पुरिसे वरुणं णागणत्तुयं एवं वयासी-पहण भो वरुणा ! णागणत्तुया ! प० २, तए णं से वरुणे णागणत्तुए तं पुरिसं एवं वदासी— नो खलु मे कप्पइ देवाणुप्पिया ! पुढ्विं अहयस्स पहणित्तए, तुमं चेव णं पुढ्वं पहणाहि, तए णं से पुरिसे वरुणे णागणत्तुएणं एवं वुत्ते समाणे आसुरुत्ते जाव मिसिमिसेमाणे धणुं परामुसइ २ उसुं परामुसइ उसुं परामुसित्ता ठाणं ठाति ठाणं ठिच्चा आययकन्नाययं उसुं करेइ आययकन्नाययं उसुं करेत्ता वरुणं णागणत्तुयं गाढप्पहारी करेइ, तए णं से वरुणे णागणत्तुए तेणं पुरिसेणं गाढप्पहारीकए समाणे आसुरुत्ते जाव मिसिमिसेमाणे धणुं परामुसइ धणुं परामुसित्ता उसुं परामुसइ उसुं परामुसित्ता आययकन्नाययं उसुं करेइ आययकन्नाययं० २ तं पुरिसं एगाहच्चं कूडाहच्चं जीवियाओ ववरोवेइ, तए णं से वरुणे णागणत्तुए तेणं पुरिसेणं गाढप्पहारी-

७ शतके
उद्देशः ९
॥५५२॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५५३॥

कए समाणे अत्थामे अबले अवीरिए अपुरिसकारपरकमे आधारणिज्जमितिकट्टु तुरए निगिण्हइ तुरए निगि-
णिहत्ता रहं परावत्तेइ रहं परावत्तिता रहमुसलाओ संगामाओ पडिनिक्खमतिरेणंतमंतं अवक्कमइ एणंतमंतं
अवक्कमित्ता तुरए निगिण्हइ २त्ता रहं ठवेइ २त्ता रहाओ पच्चोरुहइ रहाओ २ रहाओ तुरए मोएइ तुरए मोएत्ता
तुरए विसज्जेइ २त्ता (ग्रन्थ ४०००) २ दब्भसंधारणं संथरइ २ (पुरच्छाभिमुहे दुरुहइ दब्भसं० २)
पुरच्छाभिमुहे संपलियकनिसन्ने करयल जाव कट्ट एवं वयासी-नमोत्थु णं अरिहंताणं जाव संपत्ताणं,
नमोत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स आइगरस्स जाव संपाविउकामस्स मम धम्मायरियस्स धम्मो-
वदेसगस्स, वंदामि णं भगवन्तं तत्थगयं इहगए, पासउ मे से भगवं तत्थगए जाव वंदति नमंसति २ एवं व-
यासी-पुब्बिपि मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए थूलए पाणातिवाए पच्चक्खाए जावजीवाए एवं
जाव थूलए परिग्गहे पच्चक्खाए जावजीवाए, इयाणिंपि णं अरिहंतस्सेव भगवओ महावीरस्स अंतियं सव्वं पाणा-
तिवायं पच्चक्खामि जावजीवाए एवं जहा खंदओ जाव एयंपि णं चरमेहिं ऊसासनीसासेहिं वोसिरिस्सा-
मित्तिकट्टु सन्नाहपट्टं मुयइ सन्नाहपट्टं मुइत्ता मल्लुद्धरणं करेति सल्लुद्धरणं करेत्ता आलोइयपडिक्कंते समाहि-
पत्ते आणुपुब्बीए कालगए । तए णं तस्स वरुणस्स णागनत्तुयस्स एगे पियवालवयंसए रहमुसलं संगामं
संगामेमाणे एगेणं पुरिसेणं गाढप्पहारीकए समाणे अत्थामे अबले जाव आधारणिज्जमितिकट्टु वरुणं णागन-
त्तुयं रहमुसलाओ संगामाओ पडिनिक्खममाणं पासइ पासइत्ता तुरए निगिण्हइ तुरए निगिणिहत्ता जहा

७ शतके
उद्देशः ९
॥५५३॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५५४॥

वरुणे जाव तुरए विसज्जेति पडसंधारगं दुरूहइ पडसंधारगं दुरूहिता पुरत्थाभिमुहे जाव अंजलिं कट्टु एवं वयासी-जाइं णं भंते ! मम पियबालवयस्सस्स वरुणस्स नागनत्तुयस्स सीलाइं वयाइं गुणाइं वेरमणाइं पच्चक्खाणपोसहोववासाइं ताइं णं ममंपि भवंतुत्तिकट्टु सन्नाहपट्टं मुयइ २ सल्लुद्धरणं करेति सल्लुद्धरणं करेत्ता आणुपुब्बीए कालगए, तए णं तं वरुणं णागणत्तुयं कालगयं जाणित्ता अहासन्निहिण्हिं वाणमंतरेहिं देवेहिं दिव्वे सुरभिगंधोदगवासे वुट्ठे दसद्धवन्ने कूसुमे निवाडिए दिव्वे य गीयगंधव्वनिनादे कए यावि होत्था, तए णं तस्स वरुणस्स णागनत्तुयस्स तं दिव्वं देविड्ढीं दिव्वं देवज्जुतिं दिव्वं देवाणुभागं सुणित्ता य पासित्ता य बहू जणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ जाव परूवेति-एवं खलु देवाणुप्पिया ! बहवे मणुस्सा जाव उववत्तारो भवंति ॥ (सूत्रं ३०२) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! घणा माणसो परस्पर ए प्रमाणे कहे छे, यावत् प्ररूपणा करे छे के-अनेक प्रकारना संग्रामोमांना कोइपण संग्राममां सामा (युद्ध करता) हणायेला घायल थयेला घणा मनुष्यो मरणसमये काळ करीने कोइपण देवलोकमां देवपणे उत्पन्न थाय छे, हे भगवन् ! ए प्रमाणे केम होय ? [उ०] हे गौतम ! ते बहु मनुष्यो परस्पर जे ए प्रमाणे कहे छे के-यावत् तेओ देवपणे उत्पन्न थाय छे; पण जेओए ए प्रमाणे कह्युं छे तेओए ए प्रमाणे मिथ्या कह्युं छे. हे गौतम ! हुं तो आ प्रमाणे कहुं छुं, यावत् प्ररूपणा करुं छुं. हे गौतम ! ते आ प्रमाणे-ते काळे अने ते समये वैशाली नामे नगरी हती. वर्णन. ते वैशाली नगरीमां वरुणनामे नागनो पौत्र रहेतो हतो, ते धनवान्, यावत् जेनो पराभव न थइ शके एवो (समर्थ) हतो. ते श्रमणोनो उपासक, जीवाजीव तत्त्वने जाणनार, यावत् [आहारादिवडे]

७ शतके
उद्देशः ९
॥५५४॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞપ્તિઃ
॥૫૫૫॥

પ્રતિભાતો-સત્કાર કરતો-નિરન્તર છટ્ટ છટ્ટના તપ કરવાવડે આત્માને વાસિત કરતો વિચરે છે. ત્યારબાદ જ્યારે તે નાગના પૌત્ર વરુણને રાજાના અભિયોગથી (આદેશથી) ગણના અભિયોગથી, બલના અભિયોગથી રથમુશલ સંગ્રામમાં જવા માટે આજ્ઞા થઈ ત્યારે ષષ્ઠભક્ત કરનાર તે(વરુણ) અષ્ટમભક્તને વધારે છે, અને અષ્ટમભક્તને વધારીને કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવે છે. બોલાવીને તેણે એ પ્રમાણે કહ્યું કે હે દેવા-નુપ્રિયો! ચારઘંટાવાળા અશ્વરથને સામગ્રીસહિત હાજર કરો; અને ઘોડા, હાથી, રથ અને પ્રવર—[યોદ્ધાઓથી યુક્ત ચતુરંગ સેનાને તૈયાર કરો] યાવત્ તૈયાર કરીને એ મારી આજ્ઞા પાછી આપો. ત્યારપછી તે કૌટુંબિક પુરુષો યાવત્ તેનો સ્વીકાર કરીને છત્રસહિત, ધ્વજા-સહિત [રથને] શીઘ્ર હાજર કરે છે; ઘોડા, હાથી, રથ—[અને પ્રતર યોદ્ધાઓ સહિત સેનાને] યાવત્ તૈયાર કરે છે; તૈયાર કરી જ્યાં નાગનો પૌત્ર વરુણ છે [ત્યાં આવી] આજ્ઞા પાછી આવે છે. ત્યારપછી તે નાગનો પૌત્ર વરુણ જ્યાં સ્નાનગૃહ છે ત્યાં આવે છે, આવીને કૂળિકની પેટે યાવત્ કૌતુક (મષીતિલકાદિ) અને મંગલરૂપ પ્રાયશ્ચિત કરીને સર્વાલંકારથી વિભૂષિત થયેલો કવચને પહેરી બાંધી, કોરંટની માળાચુક્ત ધારણ કરાતા છત્રવડે સહિત અનેક ગણનાયકો યાવત્ દૂત અને સંધિપાલની સાથે પરિવરેલો સ્નાનગૃહથી બહાર નીકળે છે. બહાર નીકળીને, જ્યાં બહારની ઉપસ્થાનશાલા છે, જ્યાં ચારઘંટાવાળો અશ્વરથ છે, ત્યાં આવીને ચારઘંટાવાળા અશ્વરથ ઉપર ચડે છે, ચઢીને ઘોડા, હાથી, રથ—[અને પ્રવર યોદ્ધાવાળી સેના] સાથે મહાન્ સુખટોના સમૂહવડે યાવત્ વિટાયેલો જ્યાં રથમુશલ સંગ્રામ છે ત્યાં આવે છે, અને ત્યાં આવી તે રથમુશલ સંગ્રામમાં ઉતર્યો. જ્યારે નાગનો પૌત્ર વરુણ રથમુશલ સંગ્રામમાં ઉતર્યો ત્યારે તે આવા પ્રકારના આ અભિગ્રહને ગ્રહણ કરે છે—‘રથમુશલ સંગ્રામમાં યુદ્ધ કરતા મને જે પહેલા મારે તેને મારવો કલ્પે, બીજાને મારવા કલ્પે નહિં.’ આવા પ્રકારના આ અભિગ્રહને ધારણ કરી તે રથમુશલ સંગ્રામ કરે છે. ત્યારબાદ રથમુશલ સંગ્રામ કરતા નાગના પૌત્ર

૭ શતકે
ઉદ્દેશ: ૯
॥૫૫૫॥

વ્યાખ્યા-
પ્રશ્નસિઃ
॥૫૫૬॥

વરુણના રથની સામે તેના જેવો સમાનવયવાળો, સમાનત્વચાવાળો અને સમાન અસ્ત્રશસ્ત્રાદિઉપકરણવાળો એક પુરુષ રથમાં બેસીને શીઘ્ર આવ્યો. ત્યારબાદ તે પુરુષે નાગના પૌત્ર વરુણને એમ કહ્યું કે ‘હે નાગના પૌત્ર વરુણ ! તું મને પ્રહાર કર.’ ત્યારે તે નાગના પૌત્ર વરુણે તે પુરુષને એમ કહ્યું કે હે દેવાનુપ્રિય ! જ્યાંસુધી હું પ્રથમ ન હળાઉં ત્યાંસુધી મારે પ્રહાર કરવો ન કલ્પે, માટે પહેલાં તુંજ પ્રહાર કર.’ જ્યારે તે નાગના પૌત્ર વરુણે તે પુરુષને એમ કહ્યું ત્યારે તે કુપિત થયેલો ક્રોધાગ્નિથી દીપતો ધનુષને ગ્રહણ કરે છે, ધનુષને ગ્રહણ કરી બાણને ગ્રહણ કરે છે, બાણને ગ્રહણ કરી અમુક સ્થાને રહીને તેને કાનપર્યંત લાંબું खेंचे છે; લાંબું खेंचीને તે નાગના પૌત્ર વરુણને સખત પ્રહાર કરે છે. ત્યારબાદ તે પુરુષથી સખત ઘવાયેલ નાગનો પૌત્ર વરુણ કુપિત થઈ યાવત્ ક્રોધાગ્નિથી દીપતો ધનુષને ગ્રહણ કરે છે, ધનુષને ગ્રહણ કરી બાણને ગ્રહણ કરે છે, બાણને ગ્રહણ કરી તેને કાનપર્યંત લાંબું खेंचे છે, खेंचीને જે પુરુષને એક ઘા પથરના ટુકડા થાય તેમ જીવિતથી જૂદો કરે છે. હવે તે પુરુષથી સખત ઘવાયેલ તે નાગનો પૌત્ર વરુણ શક્તિરહિત, નિર્બલ, વીર્ય-રહિત, પુરુષાર્થ અને પરાક્રમરહિત થયેલો પોતે ‘ટકી નહિ શકે’ એમ સમજી ઘોડાઓને થોભાવે છે, થોભાવીને રથને પાછો ફેરવે છે, રથને પાછો ફેરવીને રથમુશલ સંગ્રામથી બહાર નીકળે છે, બહાર નીકળી એકાન્ત ભાગમાં આવે છે, એકાન્ત ભાગમાં આવી ઘોડાઓને થોભાવે છે, થોભાવી રથને ઉભો રાખે છે, ઉભો રાખી રથથી ઉતરે છે, ઉતરીને રથથી ઘોડાઓને છુટા કરે છે, છુટા કરી ઘોડાઓને વિસર્જિત કરે છે; વિસર્જિત કરી ડામનો સંથારો પાથરે છે, ડામનો સંથારો પાથરી પૂર્વદિશા સન્મુખ તે ડામના સંથારા ઉપર બેસે છે. પૂર્વાભિમુખ પર્યંકાસને ડામના સંથારા ઉપર બેસી ઢાથ જોડી યાવત્ તે નાગનો પૌત્ર વરુણ આ પ્રમાણે બોલ્યો— પૂજ્ય અર્હતોને નમસ્કાર થાઓ, યાવત્ જેઓ [સિદ્ધગતિને] પ્રાપ્ત થયા છે. શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને મમસ્કાર થાઓ, જે તીર્થની

૭ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૯
॥૫૫૬॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५५७॥

आदि करनारा छे, यावत् [सिद्धिने] प्राप्त करवानी इच्छावाळा छे; जे मारा धर्माचार्य अने धर्मना उपदेशक छे. त्यां रहेला भगवाने अहीं रहेलो हुं वांटुं छुं. त्यां रहेला भगवान् मने जुओ. यावत् वंदन नमस्कार करे छे. वंदन नमस्कार करीने ते [वरुण] आ प्रमाणे बोल्यो-पहेलां में श्रमण भगवान् महावीरनी पासे स्थूलप्राणातिपातनुं प्रत्याख्यान कर्युं हतुं, ए प्रमाणे यावत् स्थूल परिग्रहनुं प्रत्याख्यान जीवनपर्यंत कर्युं हतुं, अत्यारे अरिहंत भगवान् महावीरनी पासे सर्व प्राणातिपातनुं प्रत्याख्यान यावज्जीव करूं छुं. ए प्रमाणे स्कन्दनी पेठे सर्व जाणवुं. आ शरीरनो पण छेछा श्वासोच्छ्वासनी साथे त्याग करीश, एम धारी सन्नाहपट्ट-बख्तरने छोडे छे, बख्तरने छोडीने (बाणादिना) शल्यने बहार काढे छे, बहार काढीने आलोचना लइ प्रतिक्रान्त-पडिकमी समाधिने प्राप्त थयेलो ते कालधर्म पाम्यो. हवे ते नागना पौत्र वरुणनो एक प्रिय बालमित्र रथमुशल संग्राम करतो हतो, ज्यारे ते एक पुरुषथी सख्त घायल थयो, त्यारे ते शक्तिरहित, बलरहित यावत् पोते 'टकी नहि शके' एम समजी नागना पौत्र वरुणने रथमुशल संग्रामथी बहार नीकळता जुए छे, जोइने ते घोडाओने थोभावे छे, थोभावीने वरुणनी पेठे यावत् घोडाओने वीसर्जित करे छे, अने पटना (वस्त्रना) संथारा उपर देने छे. संथारा उपर पूर्वदिशा सन्मुख बेसीने यावत् अंजली करीने आ प्रमाणे बोल्यो -हे भगवन् ! मारा प्रिय बालमित्र नागना पौत्र वरुणना जे शीलव्रतो, गुणव्रतो, विरमणव्रतो, प्रत्याख्यान अने पोषधोपवास होय ते मने पण हो, एम कही बख्तरने छोडे छे, छोडीने शल्यने काढे छे, शल्यने काढीने ते अनुक्रमे कालधर्म पाम्यो. हवे ते नागना पौत्र वरुणने मरण पामेलो जाणीने पासे रहेला वानव्यंतर देवोए तेना उपर दिव्य अने सुगंधी गंधोदकनी वृष्टि करी, पांच वर्णना फुलो तेना उपर नांख्या, तथा दिव्य गीत गान्धर्वनो शब्द पण कर्यो. त्यारबाद ते नागना पौत्र वरुणनी दिव्य देवर्द्धि दिव्य देवश्रुति अने दिव्य देवप्रभाव

७ शतके
उद्देशः ९
॥५५७॥

વ્યાख्या-
પ્રજ્ઞપ્તિઃ
॥૫૫૮॥

સાંભળીને અને જોઈને ઘણા માણસો પરસ્પર એમ કહે છે, યાવત્ પ્રરૂપણા કરે છે કે-હે દેવાનુપ્રિય ! એ પ્રમાણે ઘણા મનુષ્યો યાવત્ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ॥ ૨૭૨ ॥

વરુણે ણં મંતે ! નાગનત્તુએ કાલમાસે કાલં કિચ્ચા કહિં ગણે કહિં ઉવવન્ને?, ગોયમા ! સોહમ્મે કપ્પે અરુણાભે વિમાણે દેવત્તાએ ઉવવન્ને, તત્થ ણં અત્થેગતિયાણં દેવાણં ચત્તારિ પલિઓવમાણિ ઠિતી પન્નત્તા, તત્થ ણં વરુણસ્સવિ દેવસ્સ ચત્તારિ પલિઓવમાણં ઠિતી પન્નત્તા । સે ણં મંતે ! વરુણે દેવે તાઓ દેવ-લોગાઓ આઉક્કલ્લેણં ભવક્કલ્લેણં ઠિહ્વલ્લેણં જાવ મહાવિદેહે વાસે સિજ્ઞિહિતિ જાવ અંતં કરેહિતિ । વરુણસ્સ ણં મંતે ! નાગણત્તુયસ્સ પિયવાલવયંસએ કાલમાસે કાલં કિચ્ચા કહિં ગણે ? કહિં ઉવવન્ને?, ગોયમા ! સુકુલે પચ્ચાયાતે । સે ણં મંતે ! તઓહિંતો અણંતરં ઉચ્ચલ્લેણં કહિં ગચ્છિહિતિ કહિં ઉવવજ્જિહિતિ?, મહાવિદેહે વાસે સિજ્ઞિહિતિ જાવ અંતં કરેહિતિ । સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ॥ (સૂત્રં ૩૦૩) સત્તમસ્સ સયસ્સ ણવમો ઉદ્દેસો સમ્મત્તો ॥ ૭ । ૧ ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! નાગનો પૌત્ર વરુણ મરણ સમયે મરીને ક્યાં ગયો, ક્યાં ઉત્પન્ન થયો ? [ઉ૦] હે ગૌતમ ! સૌધર્મ દેવ-લોકને વિષે અરુણાભ નામે વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયો છે. ત્યાં કેટલાક દેવોની આયુષની સ્થિતિ ચાર પલ્યોપમની કહી છે. ત્યાં વરુણદેવની પણ ચાર પલ્યોપમની સ્થિતિ કહી છે. [પ્ર૦] હે ભગવન્ ! તે વરુણદેવ દેવલોકથી આયુષનો ક્ષય થવાથી, ભવનો ક્ષય થવાથી, સ્થિતિનો ક્ષય થવાથી-ક્યાં જશે ? [ઉ૦] યાવત્ મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે સિદ્ધિને પામશે, યાવત્ [સર્વ દુઃખોનો] અન્ત

૭ શતકે
ઉદ્દેશઃ ૯
॥૫૫૮॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५५९॥

करशे. [प्र०] हे भगवन् ! नागना पौत्र वरुणनो प्रिय बालमित्र मरण समये मरण पामीने क्यां गयो, क्यां उत्पन्न थयो ? [उ०]
हे गौतम ! ते कोइ सुकुलमां उत्पन्न थयो छे. [प्र०] हे भगवन् ! त्यांथी मरीने तुरत ते [वरुणनो बाल मित्र] क्यां जशे ? [उ०]
हे गौतम ! ते महाविदेह क्षेत्रमां सिद्धिने पामशे, यावत् [सर्व दुःखोनो] अन्त करशे. हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन् !
ते ए प्रमाणे छे, एम कही गौतम यावत् विचरे छे. ॥ ३०३ ॥

भगवत् सुधर्मस्वामीप्रणीत श्रीमद् भगवतीमूत्रना सातमा शतकमां नवमा उद्देशानो मूलार्थ संपूर्ण थयो.

उद्देशक १०.

तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे नामं नगरे होत्था, वन्नओ, गुणसिलए चेइए, वन्नओ, जाव पुढविसिला
पट्टए, वण्णओ, तस्स णं गुणसिलयस्स चेइयस्स अदूरसामंते बह्वे अन्नउत्थिया परिवसंति, तंजहा-कालोदाई
सेलोदाई सेवालोदाई उदए नामुदए तम्मदए अन्नवालए सेलवालए संखवालए सुहत्थी गाहावई, तए णं
तेसिं अन्नउत्थियाणं भंते ! अन्नया क्याइं एगयओ समुवागयाणं सन्निविट्ठाणं सन्निसन्नाणं अयमेयारूवे मिहो
कहासमुल्लावे समुप्पज्जित्था-एवं खलु समणे नायपुत्ते पंच अत्थिकाए पन्नवेति, तंजहा-धम्मत्थिकायं जाव
आगासत्थिकायं, तत्थ णं समणे नायपुत्ते चत्तारि अत्थिकाए अजीवकाए पन्नवेति, तंजहा-धम्मत्थिकायं
अधम्मत्थिकायं आगासत्थिकायं पोग्गलत्थिकायं, एगं च समणे नायपुत्ते जीवत्थिकायं अरूविकायं जीव-

७ शतके
उद्देशः १०
॥५५९॥

વ્યાख्या-
પ્રજ્ઞપ્તિઃ
॥૫૬૦॥

કાયં પન્નવેતિ, તત્થ ણં સમણે ણાયપુત્તે ચત્તારિ અત્થિકાએ અરૂવિકાએ પન્નવેતિ, તંજહા-ધમ્મત્થિકાયં અધમ્મત્થિકાયં આગાસત્થિકાયં જીવત્થિકાયં, એમં ચ ણં સમણે ણાયપુત્તે પોગ્ગલત્થિકાયં રૂવિકાયં અજીવકાયં પન્નવેતિ, સે કહમેયં મન્ને એવં ?, તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણે ભગવં મહાવીરેં જાવ ગુણસિલે ચેદ્દે સમોસદે જાવ પરિસા પહિગયા,

તે કાલે તે સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું. વર્ણન. ગુણશીલ ચૈત્ય હતું. વર્ણન. યાવત્ પૃથિવીશિલાપટ્ટ હતો. તે ગુણશીલ ચૈત્યની પાસે થોડે દૂર ઘણા અન્યતીર્થિકો રહે છે. તે આ પ્રમાણે-કાલોદાયી, શૈલોદાયી, સેવાલોદાયી, ઉદય, નામોદય, નર્મોદય, અન્યપાલક, શૈલપાલક, શંખપાલક અને સુહસ્તી ગૃહપતિ. ત્યારપછી અન્ય કોઈ સમયે એકત્ર આવેલા, બેઠેલા, સુખપૂર્વક બેઠેલા તે અન્યતીર્થિકોનો આવા પ્રકારનો આ વાર્તાલાપ થયો-‘શ્રમણ જ્ઞાતપુત્ર (મહાવીર) પાંચ અસ્તિકાયોને પ્રરૂપે છે. જેમકે, ધર્માસ્તિકાય, યાવત્ આકાશાસ્તિકાય. તેમાં શ્રમણ જ્ઞાતપુત્ર ચાર અસ્તિકાય અજીવકાય છે એમ જણાવે છે. જેમ, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય અને પુદ્ગલાસ્તિકાય. એક જીવાસ્તિકાયને શ્રમણ જ્ઞાતપુત્ર અરૂપી જીવકાય જણાવે છે. તે પાંચ અસ્તિકાયમાં શ્રમણ જ્ઞાતપુત્ર ચાર અસ્તિકાયને અરૂપિકાય જણાવે છે. જેમ, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય અને જીવાસ્તિકાય. એક પુદ્ગલાસ્તિકાયને શ્રમણ જ્ઞાતપુત્ર રૂપિકાય અને અજીવકાય જણાવે છે.’ એ પ્રમાણે આ કેમ માની શકાય ? તે કાલે અને તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર યાવત્ ગુણશિલ ચૈત્યમાં સમોસર્યા. યાવત્ પરિષ્ત (વંદન કરીને) પાછી ગઈ.

તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ જેદ્દે અંતેવાસીં હંદભૂઈણામં અણગારે

૭ શતકે
ઉદ્દેશ: ૧૦
॥૫૬૦॥

व्याख्या-

प्रज्ञप्तिः

॥५६१॥

गोयमसगोत्तेणं एवं जहा विनियसए नियंदुहेसए जाव भिक्खायरियाए अडमाणे अहापज्जत्तं भत्तपाणं पडिग्गहेइ पडिग्गहिता रायगिहाओ जाव अतुरियमचवलमसंभंतं जाव रियं सोहेमाणे सोहेमाणे तेसिं अन्नउत्थियाणं अदूरसामंतेणं वीइवयति, तए णं ते अन्नउत्थिया भगवं गोयमं अदूरसामंतेणं वीइवयमाणं पासंति पासेत्ता अन्नमन्नं सदावेति अन्नमन्नं सदावेत्ता एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया! अम्हं इमा कहा अविप्प-कडा अयं च णं गोयमे अम्हं अदूरसामंतेणं वीइवयइ तं सेयं खलु देवाणुप्पिया! अम्हं गोयमं एयमट्ठं पुच्छि-त्तएत्तिकट्ठु अन्नमन्नस्स अंतिए एयमट्ठं पडिसुणेंति २ त्ता जेणेव भगवं गोयमे तेणेव उवागच्छंति तेणेव उवागच्छित्ता ते भगवं गोयमं एवं वयासी वएसु-एवं खलु गोयमा! तव धम्मायरिए धम्मोवदेसए समणे णायपुत्ते पंच अत्थिकाए पन्नवेति, तंजहा-धम्मत्थिकायं जाव आगासत्थिकायं, तंचेव जाव रूविकायं अजीव-कायं पन्नवेति से कहमेयं भंते! गोयमा! एवं?, तए णं से भगवं गोयमे ते अन्नउत्थिए एवं वयासी-नो खलु वयं देवाणुप्पिया! अत्थिभावं नत्थित्ति वदामो, नत्थिभावं अत्थिति वदामो, अम्हे णं देवाणुप्पिया! सत्त्वं अत्थिभावं अत्थीति वदामो, सत्त्वं नत्थिभावं नत्थीति वयामो, तं चेतसा खलु तुब्भे देवाणुप्पिया! एयमट्ठं सयमेव पच्चुवेक्खह मयमेव० त्तिकट्ठु ते अन्नउत्थिए एवं वयासी-एवं २, जेणेव गुणसिलए चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे एवं जहा नियंदुहेसए जाव भत्तपाणं पडिदंसेति भत्तपाणं पडिदंसेत्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ २ नच्चासन्ने जाव पज्जुवासति।

७ शतके

उद्देशः १०

॥५६१॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५६२॥

ते काले अने ते समये श्रमण भगवान् महावीरना मोटा शिष्य गौतमगोत्री इन्द्रभूति अनगार बीजा शतकना निर्गन्थोद्देशकमां कक्षा प्रमाणे भिक्षाचर्याए भमता यथापर्याप्त भक्त पानने ग्रहण करीने राजगृह नगर थकी यावत् त्वरारहितपणे, अचलपणे, असभ्रान्तपणे ईर्या समितिने वारंवार शोधता ते अन्यतीर्थिकोनी थोडे दूर जाय छे. त्यारे ते अन्यतीर्थिको भगवान् गौतमने थोडे दूर जतां जुए छे, जोइने एक बीजाने बोलावे छे; एक बीजाने बोलावीने तेओए आ प्रमाणे कहुं-हे देवानुप्रियो ! आपणने आ कथा (पंचास्तिकायनी वात) अप्रकट-अज्ञात छे; अने आ गौतम आपणाथी थोडे दूर जाय छे, माटे हे देवानुप्रियो ! आपणे आ अर्थ गौतमने पुछवो श्रेयस्कर छे. एम कही तेओ एक बीजानी पासे ए वातनो स्वीकार करे छे; स्वीकार करीने ज्यां भगवान् गौतम छे त्यां आवे छे, त्यां आवीने तेओए भगवान् गौतमने आ प्रमाणे कहुं-हे गौतम ! तमारा धर्माचार्य, धर्मोपदेशक श्रमण ज्ञातपुत्र पांच अस्तिकाय परूपे छे, ते आ प्रमाणे-धर्मास्तिकाय, यावत् आकाशास्तिकाय, यावत् रूपिकाय अजीवकायने जणावे छे. हे पूज्य गौतम ! ए प्रमाणे शी रीते होय ? त्यारे ते भगवान् गौतमे ते अन्यतीर्थिकोने ए प्रमाणे कहुं-हे देवानुप्रियो ! अमे अस्तिभावने नास्ति (अविद्यमान) कहेता नथी, तेम नास्तिभावने अस्ति (विद्यमान) कहेता नथी. हे देवानुप्रियो ! सर्व अस्तिभावने अस्ति कहीए छीए, अने नास्तिभावने नास्ति कहीए छीए. माटे हे देवानुप्रियो ! ज्ञानवढे तमे स्वयमेव ए अर्थनो विचार करो. एम कहीने [गौतमे] ते अन्यतीर्थिकोने ए प्रमाणे कहुं के ए प्रमाणे छे. हवे भगवान् गौतम ज्यां गुणशिल चैत्य छे, ज्यां श्रमण भगवान् महावीर छे-[त्यां आवीने] निर्गन्थोद्देशकमां कक्षा प्रमाणे यावत् भक्त पानने देखाडे छे. भक्त-पानने देखाडीने श्रमण भगवान् महावीरने वंदन करे छे, नमस्कार करे छे, वांदी, नमस्कार करी बहु दूर नहि तेम बहु पासे नहि ए प्रमाणे उपासना करे छे.

७ शतके
उद्देशः १०
॥५६२॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५६३॥

तेणं कालेणं तेणं समणं समणे भगवं महावीरे महाकहाण्डिवन्ने यावि होत्था, कालोदाई य तं देसं हव्वमागए, कालोदाईति समणे भगवं महावीरे कालोदाई एवं वयाप्पी-से नूणं [भंते !] कालोदाई अन्नया कयाई एगयओ सहियाणं समुवागयाणं सन्निविट्ठाणं तहेव जाव से कहमेयं मन्ने एवं ?, से णूणं कालोदाई अत्थे समट्ठे ?, हंता अत्थि तं०, सच्चे णं एसमट्ठे, कालोदाई ! अहं पंचत्थिकायं पन्नवेमि, तंजहा-धम्मत्थिकायं जाव पोग्गलत्थिकायं, तत्थ णं अहं चत्तारि अत्थिकाए अजीवत्थिकाए अजीवतया पन्नवेमि तहेव जाव एगं च णं अहं पोग्गलत्थिकायं रूविकायं पन्नवेमि, तए णं से कालोदाई समणं भगवं महावीरं एवं वदासि-एयंसि णं भंते ! धम्मत्थिकायंसि अधम्मत्थिकायंसि आगासत्थिकायंसि अरूविकायंसि अजीवकायंसि चक्किया केइ आसइत्तए वा १ मइत्तए वा २ चिट्ठइत्तए वा ३ निसीइत्तए वा ४ तुयट्ठित्तए वा ५ ?, णो तिणट्ठे०, कालोदाई एयंसि णं पोग्गत्थिकायंसि रूविकायंसि अजीवकायंसि चक्किया केइ आसइत्तए वा सइत्तए वा जाव तुयट्ठित्तए वा,

ते काले, ते समये श्रमण भगवान् महावीर महाकथा प्रतिपन्न-(घणा माणसोने धर्मोपदेश करणामां प्रवृत्त) हता. कालोदायी ते स्थळे शीघ्र आव्यो. हे कालोदायि ! ए प्रमाणे [बोलावीने] श्रमण भगवान् महावीरे कालोदायीने आ प्रमाणे कहुं-हे कालोदायि ! अन्यदा कोई दिवसे एकत्र एकठा थयेला, आवेला, बेठेला एवा तमने पूर्वे कहा प्रमाणे [पंचास्तिकाय संबन्धे विचार थयो हतो ?] यावत् ए वात ए प्रमाणे केम मानी शकाय ? [एवो विचार थयो हतो ?] हे कालोदायि ! खरेखर आ वात यथार्थ छे. हा, यथार्थ

७ शतके
उद्देशः १०
॥५६३॥

વ્યાખ્યા-
પ્રજ્ઞાસિઃ
॥૫૬૪॥

છે. હે કાલોદાયિ ! એ વાત સત્ય છે. હું પાંચ અસ્તિકાયની પ્રરૂપણા કરું છું; જેમકે, ધર્માસ્તિકાય, યાવત્ પુદ્ગલાસ્તિકાય. તેમાં ચાર અસ્તિકાય અજીવાસ્તિકાયને અજીવરૂપે કહું છું. પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે યાવત્ એક પુદ્ગલાસ્તિકાયને રૂપિકાય જણાવું છું. ત્યારે તે કાલોદાયિએ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને આ પ્રમાણે કહું—[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! એ અરૂપી અજીવકાય ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાયમાં બેસવાને, સુવાને ઉભો રહેવાને, નીચે બેસવાને, આઢોટવાને કોઈપણ શક્તિમાન છે ? [ઉ૦] આ અર્થ યોગ્ય નથી. પરન્તુ હે કાલોદાયિ ! એક રૂપી અજીવકાય પુદ્ગલાસ્તિકાયમાં બેસવાને, સુવાને, યાવત્ આઢોટવાને કોઈપણ શક્તિમાન છે.

અયંસિ ણં ભંતે ! પોગ્ગલત્થિકાયંસિ રૂવિકાયંસિ અજીવકાયંસિ જીવાણં પાવા કમ્મા પાવકમ્મફલવિવાગસંજુતા કજ્ઞંતિ !, ણો ઇણદ્દે સમદ્દે કાલોદાઈ !, અયંસિ ણં જીવત્થિકાયંસિ અરૂવિકાયંસિ જીવાણં પાવા કમ્મા પાવફલવિવાગસંજુતા કજ્ઞંતિ!, હંતા કજ્ઞંતિ, અત્થ ણં સે કાલોદાઈ સંવુદ્ધે સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ નમંસઈ વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી-ઈચ્છામિ ણં ભંતે ! તુભં અંતિયં ધમ્મં નિસામેત્તએ, એવં જહા સ્વંદએ તહેવ પવ્વઈએ તહેવ એકારસ અંગાઈં જાવ વિહરઈ ॥ (સૂત્રં ૩૦૪) ॥

[પ્ર૦] હે ભગવન્ ! એ રૂપી અજીવકાય પુદ્ગલાસ્તિકાયને વિષે જીવોના પાપ-અશુભ ફલ-વિપાકસહિત પાપકર્મો લાગે ? [ઉ૦] હે કાલોદાયિ ! એ અર્થ યોગ્ય નથી. પરન્તુ એ અરૂપી જીવકાયને વિષે પાપ ફલ-વિપાકસહિત પાપકર્મો લાગે છે. અહીં કાલોદાયી બોધ પામ્યો, તે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને વંદન કરે છે, નમસ્કાર કરે છે; વાંદીને, નમસ્કાર કરીને તેણે આ પ્રમાણે કહું—હે ભગવન્ ! હું તમારી પાસે ધર્મ સાંભળવા ઇચ્છું છું. એ પ્રમાણે સ્કન્દકની પેઠે તેણે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી, અને તે પ્રમાણે અગીયાર અંગને [મળીને] યાવત્ વિચરે છે. ॥ ૩૦૪ ॥

૭ શતકે
ઉદ્દેશ: ૧૦
॥૫૬૪॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५६५॥

तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइ रायगिहाओ णयशओ गुणसिलए(या) चेइए(या) पडिनिक्खमति बहिया जणवयविहारं विहरइ,तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे नामं नगरे गुणसिले णामं चेइए होत्था, तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइ जाव समोसढे परिंसा पडिगया, तए णं से कालोदाई अणगारे अन्नया कयाइ जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ २ समणं भगवं महावीर वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी-अत्थि णं भंते! जीवाणं पावा कम्मा पावफलविवागसंजुत्ता कज्जंति?, हंता अत्थि। कहणं भंते! जीवाणं पावा कम्मा पावफलविवागसंजुत्ता कज्जंति?, कालोदाई! से जहानामए केइ पुरिसे मणुन्नं थालीपागसुद्धं अट्टारसवंजणाउलं विससंमिस्सं भोयणं भुंजेज्जा तस्स णं भोयणस्म आवाए भइए भवति, तओ पच्छा परिणममाणे परि० दुरूवत्ताए दुगंधत्ताए जहा महासवए जाव भुज्जो २ परिणमति, एवामेव कालोदाई जीवाणं पाणाइवाए जाव मिच्छादंसणसल्ले, तस्स णं आवाए भइए भवइ, तओ पच्छा विपरिणममाणे २ दुरूवत्ताए जाव भुज्जो २ परिणमति, एवं खलु कालोदाई जीवाणं पावा कम्मा पावफलविवाग० जाव कज्जंति।

त्यारपछी अन्यदा कोइ दिवसे श्रमण भगवान् महावीर राजगृहनगरया अने गुणशिल चैत्यया नीकळी बहार देशोमां विहार करे छे. ते काले ते समये राजगृह नामना नगरमां गुणशिल नामनुं चैत्य हतुं. त्यां अन्यदा कोई दिवस श्रमण भगवान् महावीर यावद् समोसरया. यावत् परिषद् पाछी गई. त्यारपछी ते कालोदायी अनगार अन्य कोइ दिवसे ज्यां भगवान् महावीर छे त्यां आवे छे, त्यां आवीने श्रमण भगवान् महावीरने वंदन करे छे-नमस्कार करे छे. वंदन नमस्कार करी तेणे आ प्रमाणे कहुं-[प्र०]

७ शतके
उद्देशः १०
॥५६५॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५६६॥

हे भगवन् ! जीवोने पापकर्मों पाप-अशुभ फल-विपाक सहित होय ? [उ०] हा होय. [प्र०] हे भगवन् ! पापकर्मों पाप-अशुभ फलविपाकसहित केम होय ? [उ०] हे कालोदायि ! जेम कोइ एक पुरुष सुन्दर, स्थालीमां रांधवावडे शुद्ध (परिपक्व) अठार प्रकारना दाळ शाकादि व्यंजनोथी युक्त, विषमिश्रित भोजन करे, ते भोजन शरुआतमां सारुं लागे, पण तयारपछी ते परिणाम पामतां खराब रूपपणे, दुर्गंधपणे 'महास्रव उद्देशकमां कद्दा प्रमाणे वारंवार परिणाम पामे छे. ए प्रमाणे हे कालोदायि ! जीवोने पापकर्मों अशुभफलविपाक संयुक्त होय छे.

अत्थि णं भंते ! जीवाणं कल्लाणा कम्मा कल्लाणफलविवागसंजुत्ता कज्जंति ?, हंता अत्थि, कहन्नं भंते ! जीवाणं कल्लाणा कम्मा जाय कज्जंति ?, कालोदाई ! से जहानामए केइ पुरिसे मणुन्नं थालीपागसुद्धं अट्टारसवं-जणाकूलं ओसहमिस्सं भोयणं भुंजेज्जा, तस्स णं भोयणस्स आवाए नो भइए भवइ, तओ पच्छा परिण-ममाणे २ य सुरूवत्ताए सुवन्नत्ताए जाव सुहत्ताए नो दुक्खत्ताए भुज्जो २ परिणमति, एवामेव कालोदाई ! जीवाणं पाणाइवायवेरमणे जाव परिग्गहवेरमणे कोहविवेगे जाव मिच्छादंसणसल्लविवेगे, तस्स णं आवाए नो भइए भवइ, तओ पच्छा परिणममाणे २ य सुरूवत्ताए जाव नो दुक्खत्ताए भुज्जो २ परिणमइ, एवं खलु कालोदाई ! जीवाणं कल्लाणा कम्मा जाव कज्जंति ॥ (सूत्रं ३०५) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! जीवोना कल्याण (शुभ) कर्मों कल्याणफलविपाक संयुक्त होय ? [उ०] हा, कालोदायि ! होय. [प्र०] हे भगवन् ! जीवोना कल्याण कर्मों कल्याणफलविपाकसहित केम होय ? [उ०] हे कालोदायि ! जेम कोइ एक पुरुष सुन्दर, स्थालीमां

७ शतके
उद्देशः १०
॥५६६॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५६७॥

रांधवावडे शुद्ध-परिपक्व, अठार प्रकारना [दाऊ शाकादि] व्यंजनोथी युक्त औषधमिश्रित भोजन करे, ते भोजन प्रारंभमां सारुं न लागे, त्यार पछी ज्यारे ते अत्यंत परिणाम पामे त्यारे ते सुरूपपणे, सुवर्णपणे, यावत् सुखपणे वारंवार परिणमे छे, दुखपणे परिणाम पामतुं नथी. ए प्रमाणे हे कालोदायि ! जीवोने प्राणातिपातविरमण, यावत् परिग्रहविरमण, क्रोधनो त्याग यावत् मिथ्या-दर्शनशल्यनो त्याग प्रारंभमां सारो न लागे, पण पछी ज्यारे ते परिणाम पामे त्यारे ते सुरूपपणे यावत् वारंवार परिणमे छे, पण दुःखरूपे परिणत थतो नथी. ए प्रमाणे हे कालोदायि ! जीवोना कल्याण कर्मो कल्याण फलविपाकसंयुक्त होय छे. ॥ ३०५ ॥

दो भंते ! पुरिसा मरिसया जाव सरिसभंडमतोवगरणा अन्नमन्नेणं सद्धिं अगणिकायं समारंभंति, तत्थ णं एगे पुरिसे अगणिकायं उज्जालेति एगे पुरिसे अगणिकायं निव्वावेति, एएसि णं भंते ! दोण्हं पुरिसाणं कयरे २ पुरिसे महाकम्मतराए चेव महाकिरियतराए चेव महासवतराए चेव महावेयणतराए चेव कयरे वा पुरिसे अप्पकम्मतराए चेव जाव अप्पवेयणतराए चेव ?, जे से पुरिसे अगणिकायं उज्जालेइ जे वा से पुरिसे अगणिकायं निव्वावेति ?, कालोदाई ! तत्थ णं जे से पुरिसे अगणिकायं उज्जालेइ से णं पुरिसे महाकम्मतराए चेव जाव महावेयणतराए चेव, तत्थ णं जे से पुरिसे अगणिकायं निव्वावेइ से णं पुरिसे अप्पकम्मतराए चेव जाव अप्पवेयणतराए चेव । से केणट्टेणं भंते ! एवं बुच्चइ-तत्थ णं जे से पुरिसे जाव अप्पवेयणतराए चेव ?, कालोदाई ! तत्थ णं जे से पुरिसे अगणिकायं उज्जालेइ से णं पुरिसे बहुतराणं पुढविकायं समारंभति बहुतराणं आउक्कायं समारंभति अपतराणं तेज्जकायं समारंभति बहुतराणं वाज्जकायं समारंभति बहुतराणं

७ शतके
उद्देशः १०
॥५६७॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५६८॥

वणस्सइकायं समारंभति बहुतरागं तसकायं समारंभति, तत्थ णं जे से पुरिसे अगणिकायं निव्वावेति से णं पुरिसे अप्पतरायं पुढविकायं समारंभइ अप्पतरागं आउकायं समारंभति बहुतरागं तेउकायं समारंभति अप्पतरागं वाउकायं समारंभइ अप्पतरागं वणस्सइकायं समारंभइ अप्पतरागं तसकायं समारंभति से तेणट्ठेणं कालोदाई ! जाव अप्पवेयगतराए चेव ॥ (सूत्रं ३०६) ॥

[प्र०] हे भगवन् ! सरखा बे पुरुषो यावत् समान भांड-पात्रादिउपकरणवाळा होय, तेओ परस्पर साथे अग्निकायनो समारंभ-हिंसा करे, तेमां एक पुरुष अग्निकायने प्रकट करे, अने एक पुरुष तेने ओलवे, हे भगवन् ! आ बे पुरुषोमां कयो पुरुष महाकर्मवाळो महाक्रियावाळो, महाआस्रववाळो अने महावेदनावाळो होय, अने कयो पुरुष अल्पकर्मवाळो यावत् अल्पवेदनावाळो होय के जे पुरुष अग्निकायने प्रकटावे छे ते, के जे पुरुष अग्निकायने ओलवी नांखे ते ? [उ०] हे कालोदायि ! ते बे पुरुषमां जे पुरुष अग्निकायने प्रकटावे छे, ते पुरुष महाकर्मवाळो यावत् महावेदनावाळो होय, अने जे पुरुष अग्निकायने ओलवी नांखे छे ते पुरुष अल्पकर्मवाळो यावत् अल्पवेदनावाळो होय. [प्र०] हे भगवन् ! ए प्रमाणे साथी कहो छो के ते बे पुरुषोमां जे पुरुष [अग्निने प्रदीप्त करे छे ते महावेदनावाळो अने जे ओलवे छे ते] यावत् अल्पवेदनावाळो होय ? [उ०] हे कालोदायि ! ते बेमां जे पुरुष अग्निकायने प्रदीप्त करे छे, ते पुरुष घणा पृथिवीकायनो समारंभ करे छे, थोडा अग्निकायनो समारंभ करे छे, घणा वायुकायनो समारंभ करे छे, घणा वनस्पतिकायनो समारंभ करे छे अने घणा त्रसकायनो समारंभ करे छे. तेमां जे पुरुष अग्निकायने ओलवी नांखे छे ते पुरुष थोडा पृथिवीकायनो, थोडा अण्कायनो, थोडा वायुकायनो, थोडा वनस्पतिकायनो, थोडा त्रसकायनो अने वधारे अग्निकायनो समारंभ करे छे. ते हेतुथी हे कालोदायि ! यावत् अल्पवेदनावाळो होय. ॥ ३०६ ॥

७ शतके
उद्देशः १०
॥५६८॥

व्याख्या-
प्रज्ञप्तिः
॥५६९॥

अत्थि णं भंते ! अचित्तावि पोग्गला ओभासंति उज्जोवेति तवेति पभासेति !, हंता अत्थि । कयरे णं भंते ! ते अचित्तावि पोग्गला ओभासंति जाव पभासेति !, कालोदाई ! कुट्टस्स अणगारस्स तेयलेस्सा निमट्ठा समाणी दूरं गंता दूरं निपतइ, देसं गंता देसं निपतइ, जहिं जहिं च णं मा निपतइ तहिं तहिं च णं ते अचित्तावि पोग्गला ओभासंति जाव पभासंति, एणं कालोदाई ! ते अचित्तावि पोग्गला ओभासंति जाव पभासेति, तए णं से कालोदाई अणगारे समणं भगवं महावीरं वंदति नमंमति २ बहूहिं चउत्थछट्टट्टम जाव अप्पाणं भावेमाणे जहा पढमसए कालासवेसियपुत्ते जाव सव्वदुक्खप्पहीणे । सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति ।
(सूत्रं ३०७) ७-१० ॥ सत्तमं सयं ममत्तं ॥ ७ ॥

[प्र०] हे भगवन् ! एम छे के अचित्त पण पुद्गलो अवभास करे, उद्योत करे, तपे, प्रकाश करे ? [उ०] हे कालोदायि ! हा एम छे. [प्र०] हे भगवन् ! अचित्त छातां पण कया पुद्गलो अवभास करे, यावत् प्रकाश करे ? [उ०] हे कालोदायि ! क्रोधायमान थयेला साधुनी तेजोलेख्या नीकळीने दूर जइने दूर पडे छे. देशमां (जवा योग्य स्थाने) जइने ते देशमां-स्थानमां पडे छे. ज्यां ज्यां ते पडे छे त्यां त्यां अचित्त पुद्गलो पण अवभास करे छे, यावत् प्रकाश करे छे. ते कारणथी हे कालोदायि ! ए अचित्त पुद्गलो पण अवभास करे छे, यावत् प्रकाश करे छे. त्यार बाद ते कालोदायी अनगर श्रमण भगवान् महावीरने वंदन करे छे. नमस्कार करे छे अने घणा चतुर्थ (उपवास), षष्ठ (बे उपवास), अष्टम (त्रण उपवास) (इत्यादि तप वडे) यावत् आत्माने वासित करता ते प्रथम शतकमां कालासवेसियपुत्तनी पेठे यावद् सर्वदुःखथी रहित थया. हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे [एम कही गौतम यावत् विचरे छे] ॥ ३०७ ॥ दशमा उद्देशानो मूलार्थ संपूर्ण थयो.

७ शतके
उद्देशः १०
॥५६९॥

